

Zeg me wie je vrienden zijn

Leden Redactieraad Programma Politie en Wetenschap

Voorzitter: prof.dr. P.B. Boorsma
Hoogleraar Openbare Financiën
Universiteit Twente

Leden: prof.dr. H. G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Vrije Universiteit Amsterdam en
Erasmus Universiteit Rotterdam
Lid Commissie Politie en Wetenschap

drs. N.H.E. van Helten
Oud-hoofdredacteur Tijdschrift voor de Politie
Lid Programmacommissie Politie en Wetenschap

E.R.M. van der Sommen
Directeur Nederlands Politie Instituut
Lid Commissie Politie en Wetenschap

Secretariaat: Programmabureau Politie en Wetenschap

Zeg me wie je vrienden zijn

Allochtone jongeren en criminaliteit

F.M.H.M. Driessen
B.G.M. Völker
H.M. Op den Kamp
A.M.C. Roest
R.J.M. Moolenaar

2002

In opdracht van:
Programma Politie en Wetenschap

Ontwerp:
Frits Reijnt

Omslagfoto:
Milly Lems, Hollandse Hoogte

ISBN: 90-6720-293-2

Realisatie:
Uitgeverij Kerckebosch bv, Zeist

© 2002, Bureau Driessen, Utrecht / Politie en Wetenschap, Apeldoorn

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

Voorwoord	9
1. Inleiding	13
2. Politie en Bestrijding van Allochtone Jeugdcriminaliteit	17
Beleid	17
Politiebeleid	28
Politiële projecten	33
Conclusie	46
3. Onderzoek naar criminaliteit onder allochtone jongeren in Nederland	49
Chronologisch overzicht	50
Oververtegenwoordiging allochtone jongeren	127
Soorten delicten	128
Ontwikkelingen in de opvattingen over criminele allochtone jongeren	130
Conclusie	139
4. Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit	143
Sociale netwerken	144
Parameters van netwerken en hun consequenties voor het individu	145
Hoe ontstaan netwerken?	149
Een trend in netwerken: naar minder dichte netwerken	150
Conclusie	151
5. Netwerken van (allochtone) jongeren en crimineel gedrag	153
Persoonlijke netwerken, enkele algemene kenmerken	153
Netwerken van adolescenten	154
Allochtone jongeren en hun netwerk	155
Hebben netwerken een effect op criminaliteit?	158
Conclusie	162

6.	Criminele organisaties en criminele netwerken	163
	De legale organisatie	163
	De illegale organisatie	165
	Waarom werken criminelen samen?	167
	Onderzoek naar georganiseerde criminaliteit	167
	Netwerken en organisaties	171
	Onderzoek naar netwerken en illegale organisaties	173
	Conclusie	177
7.	Socialisatie tot crimineel en rekrutering van allochtone jongeren door criminele netwerken	179
	Aard van de voorspellingen	181
	Deelname aan de drie afzonderlijke netwerken	182
	Deelname aan de drie afzonderlijke netwerken in relatie tot deelname aan de andere twee netwerken	185
	Overlap tussen twee verschillende netwerken	188
	Overlap tussen drie verschillende netwerken	191
	De vraag van criminele netwerken naar personeel	195
	Bruikbaarheid jongeren	201
	Rekrutering van jongeren	204
	Rekrutering van allochtone jongeren	205
	Allochtone en autochtone jongeren en de kansen op een criminele carrière	208
	Relatie tot bestaande theorieën	212
	Samenvatting en conclusie	216
8.	De voorspellingen en empirische gegevens	219
	Empirische bevindingen in de Nederlandse literatuur	220
	Empirisch materiaal in de internationale literatuur	226
	Samenvatting en conclusie	234

9.	Samenvatting en Conclusie	237
	Conclusies	263
	Algemeen beleid	267
	Specifiek beleid	269
	Slotopmerkingen	274
	De rol van de politie	275
	Afsluiting	281
	 Literatuur	 283

Voorwoord

De zorg in de samenleving over de positie van de allochtone burgers neemt toe nu blijkt dat de integratie minder vlot verloopt dan aanvankelijk verwacht. Deze zorg uit zich onder andere in een toegenomen aandacht voor criminaliteit door allochtone jongeren. Van de politie wordt verwacht een antwoord te vinden op een verschijnsel als oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit, maar ook op overlast door groepen allochtone jongeren en dergelijke.

Al sinds de jaren zeventig, toen de Molukse kwestie speelde, wordt de politie geconfronteerd met problematiek rond bepaalde allochtone groepen. Op verschillende manieren heeft men deze problematiek aangepakt, bijvoorbeeld door expertisebevordering binnen de korpsen, maar ook door het aannemen van allochtoon personeel (sinds jaren tachtig) en door het opzetten van diverse preventieve en repressieve projecten (jaren negentig).

In dit kader en in het kader van het algemenere integratiebeleid is in Nederland een groot aantal onderzoeken uitgevoerd naar allochtone jongeren en naar criminele allochtone jongeren in het bijzonder. Deze onderzoeken hebben geen eenduidig inzicht opgeleverd in de precieze aard van de allochtone jeugdcriminaliteit. Bij het opzetten van politieke projecten wordt dientengevolge weinig gebruik gemaakt van deze onderzoeken.

De genoemde ontwikkelingen en de opkomst van de netwerktheorie in de sociale wetenschappen zijn voor het Programma Politie & Wetenschap aanleiding geweest Bureau Driessen opdracht te geven na te gaan in hoeverre vanuit een netwerktheoretisch perspectief vooruitgang geboekt zou kunnen worden.

Dit rapport bevat het verslag van deze exercitie. Door de nadruk te leggen op feitelijke sociale contacten ('Zeg me wie je vrienden zijn') blijkt de netwerktheorie in staat te zijn bestaande theorieën en onderzoeksbevindingen te integreren. Op de consequenties die dit netwerktheoretisch uitgangspunt zou kunnen hebben voor het beleid wordt in het laatste hoofdstuk ingegaan.

Zoals gebruikelijk werd het onderzoek begeleid door een commissie die als volgt was samengesteld.

G. Horstmann M.Sc., voorzitter, Korpschef Regiopolitie Flevoland
prof dr D. Pinto, Universiteit van Amsterdam
mr I. Polman, Raad van Hoofdcommissarissen
mr drs L.B.J. Geldof van Doorn, Ministerie BZK
B. Diependaal, NPA
drs J.W.C. Dekker, Politie & Wetenschap
P. Hogenhuis, Ministerie BZK

De commissie stond de onderzoekers terzijde met commentaar en suggesties, waarvoor ik de leden hartelijk dank. Uiteraard zijn alleen de onderzoekers verantwoordelijk voor de onvolkomenheden in dit rapport en voor de conclusies en beleidssuggesties.

Daarnaast dank ik de politiefunctionarissen die ons van informatie voorzagen over lopende politieke projecten gericht op allochtone jongeren.

Beate Völker was onmisbaar door haar kennis van de netwerktheorie. Zij verzorgde hoofdstuk 4, 5 en 6, maar leverde ook een bijdrage aan de andere hoofdstukken. Annette Roest nam de inventarisatie van bestaande onderzoeken voor haar rekening (hoofdstuk 3). Rachel Moolenaar gaf een schets van de beleidsontwikkelingen en verzorgde de inventarisatie van de politieprojecten. Helen Op den Kamp vulde hoofdstuk 3 aan, zocht relevante gegevens voor de geformuleerde voorspellingen bijeen (hoofdstuk 8) en was behulpzaam bij de afronding van het project. Ondergetekende verzorgde de voorspellingen (hoofdstuk 7) en de conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 9).

De omvang van het rapport is een getuigenis van het feit dat het toepassen van twee eenvoudige uitgangspunten - sociale contacten enerzijds en ontmoetingskansen anderzijds geven de doorslag bij het starten van een deviante of criminele loopbaan - minder eenvoudig bleek dan aanvankelijk verwacht. Alle extra en onvoorziene inspanningen leiden hopelijk op de lange duur tot een verlaging van het risico van allochtone jongeren om crimineel te worden.

April 2002

drs. F.M.H.M. Driessen

Inleiding

De zwaardere vormen van criminaliteit zijn begin jaren negentig toegenomen. In de periode 1990 - 1996 liep de index voor totale criminaliteit slechts op van 100 naar 102, maar diefstal met geweld steeg van 100 naar 113, mishandeling van 100 naar 132 en bedreiging naar 157¹. De groei heeft vooral plaats gevonden in de periode 1990 - 1994, na 1996 treedt een stabilisatie op.

Bij de jeugdcriminaliteit zien we eenzelfde beeld: geringe toename van de totale criminaliteit, maar sterke stijging van de zwaardere vormen. Zo loopt het aantal jeugdige verdachten van geweldsgerelateerde delicten op². De totale geregistreerde jeugdcriminaliteit blijft echter nagenoeg op hetzelfde niveau, omdat de vermogenscriminaliteit terugloopt³. Ook blijkt dat de leeftijd van de groep die het meest in aanraking komt met de politie de afgelopen tien jaar is gedaald van 15-20 jaar naar 13-18 jaar.

Vooraf het disproportionele risico dat allochtone jongeren momenteel lopen is zorgwekkend. Marokkaanse en Antilliaanse jongeren lopen een 2 à 3 keer groter risico dan Turkse en Surinaamse jongeren, welke laatste groepen weer een groter risico lopen dan autochtone jongeren. Het risico bij de Marokkaanse en Antilliaanse jongeren ligt zodoende een factor $3\frac{1}{2}$ à 4 hoger dan bij autochtone jongeren⁴.

Met deze oververtegenwoordiging in de criminaliteit van Marokkaanse en Antilliaanse jongeren (en in mindere mate Turkse en Surinaamse jongeren) krijgt Nederland te maken met een fenomeen dat in de VS al veel

1. CBS, Politiestatistiek, IVR, 1998. De Politiemonitor bevolking laat een nog sterkere stijging zien.

2. Het aantal jeugdige verdachten (12-17 jaar) van geweldsgerelateerde delicten is sinds 1985 van 3,076 opgelopen naar 8.136 in 1998 (+264%, gemiddelde stijging per jaar +12%), jeugdige verdachten in verband met wapens en munitie van 104 naar 573 (+551%, gemiddelde stijging per jaar +102%). In verband met vermogensdelicten is het aantal gedaald van 32.931 naar 25.520 (-23%, gemiddeld per jaar -2%). Zelfrapportage onderzoek laat ook een stijging, maar een veel minder sterke stijging zien (Wittebrood, 2000). Meisjes lopen hun achterstand op jongens enigszins in, het aandeel meisjes van alle jeugdige verdachten is opgelopen van 10% naar 13% (Van der Laan e.a., 1998). Vooral het aantal geweldsdelicten tegen personen door meisjes stijgt sterk (Mertens e.a., 1998). Etniciteit wordt niet geregistreerd in deze statistiek (CBS, Politiecijfers).

3. Deze daling kan mogelijk in verband gebracht worden met een teruglopende aandacht van de zijde van het opsporingsapparaat, maar niet met een teruglopende aangiftebereidheid. De aangiftebereidheid blijkt namelijk constant te blijven.

4. Zie voor meer specifieke cijfers hoofdstuk 3.

langer bekend is, namelijk disproportionele criminaliteit door bepaalde (jeugdige) etnische groepen, soms met een sterk wijkgebonden karakter. Na aanvankelijke terughoudendheid, in verband met het stigmatiserende effect van maatregelen gericht op etnische groepen, wordt in het beleid steeds meer en steeds explicieter gepleit voor een voortvarende aanpak van deze problematiek. Het beleid van de overheid met betrekking tot minderheden is wat betreft de fundamenteën ervan in de loop der jaren min of meer hetzelfde gebleven, maar de visie op minderheden als passieve zorgcategorie heeft plaats gemaakt voor meer nadruk op een actieve rol van deze minderheden bij een succesvolle integratie.

De politie is de maatschappelijke organisatie die als eerste met de genoemde problemen geconfronteerd wordt. Al in de jaren '70 is de politie actief geweest in verband met de Molukse kwestie. Het beleid van de politie is in de jaren '80 vooral gericht op kennisverwerving over en het in dienst nemen van allochtonen. Eind jaren '80, begin jaren '90 worden de inspanningen meer gericht op repressie en preventie. Sinds begin jaren negentig zijn in het kader van beleidsnota's⁵, extra beschikbaar gestelde middelen⁶ en ook naar aanleiding van uit de hand lopende lokale problemen tal van politieke projecten opgestart, die meer of minder expliciet, gericht zijn op allochtone jongeren. Deze projecten zijn nauwelijks gebaseerd op bestaande theorieën of onderzoeksbevindingen en de effectiviteit van deze heterogene projecten is goeddeels onbekend.

In het wetenschappelijk onderzoek is er veel belangstelling voor deze problematiek. Al sinds de jaren dertig van de vorige (20e) eeuw heeft de achteruitgang van bepaalde wijken in de VS de aandacht getrokken van sociologen en criminologen. Dit resulteerde in een reeks community studies die gevolgd werden door preventieve programma's die op deze studies gebaseerd waren. Het geringe succes van deze programma's heeft er toe geleid dat men meer aandacht is gaan schenken aan de precieze aard van de sociale netwerken van de jongeren die een criminele loopbaan starten. Verondersteld wordt dat het karakter van het sociale netwerk van jongeren doorslaggevend is voor het risico een deviante loopbaan te starten. Tegelijkertijd is er in het wetenschappelijk onderzoek naar criminele organisaties - en daarop aansluitend bij de opsporing van criminaliteit - meer aandacht gekomen voor de netwerkstructuur van deze organisaties. De hypothese dat criminele organisaties (en activiteiten) niet langer geba-

5. Van Montfrans, CRIEM, Beleidsplan Nederlandse Politie 1999 - 2002. Zie voor bespreking hoofdstuk 2.

6. Bolkestein-gelden, Grote Stedenbeleid, Criem-geld.

seerd zijn op culturele of etnische identificaties, maar veeleer op sociale netwerksystemen, wint aan populariteit. Ook wordt aangenomen dat de interne organisatie van misdadige organisaties niet langer het karakter heeft van een strikt hiërarchische bevelsstructuur, maar beter gekenschetst kan worden als een flexibel netwerk van losse en wisselende contacten. Zowel in het wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit door jongeren als bij de opsporing van criminaliteit neemt de belangstelling voor de sociale netwerken derhalve toe. Tegen deze achtergrond heeft het Programma Politie & Wetenschap aan Bureau Driessen opdracht gegeven na te gaan in hoeverre een consequent doorgevoerd netwerkperspectief de wetenschappelijke discussies over criminaliteit door allochtone jongeren en over criminele organisaties verder kan brengen. Zodoende kan een bijdrage geleverd worden aan de oplossing van de praktische problemen die de politie tegenkomt bij de bestrijding van deze criminaliteit. Het uitgangspunt van dit onderzoek is dat een consequent doorgevoerd netwerktheoretisch perspectief de verschillende theorieën en onderzoeksbevindingen die in omloop zijn om het criminele gedrag van allochtone jongeren te verklaren, kan integreren. Door het netwerkperspectief wordt duidelijk dat deze concurrerende theorieën zowel gemeenschappelijke elementen bevatten, alsook deels complementair zijn. Bovendien zal deze benadering leiden tot een aantal nieuwe voorspellingen. Het netwerkperspectief is a priori gekozen. Dat wil zeggen dat lopende dit onderzoek het al dan niet toepassen van de netwerktheorie geen punt van overweging meer is geweest. De resultaten van deze studie zijn - achteraf bezien - de toetssteen voor de bruikbaarheid van deze netwerkbenadering. Er wordt dus een poging ondernomen meer licht te werpen op de rol van sociale netwerken bij de keuze voor een criminele loopbaan door allochtone jongeren en bij de rekrutering van allochtone jongeren door criminele organisaties. Het gaat daarbij enerzijds om het sociale netwerk van de jongeren en anderzijds om het netwerk van de criminele organisaties, waarbij de jongere als het ware in dienst treedt. De vraag is in hoeverre kenmerken van deze netwerken een antwoord kunnen geven op de volgende vragen:

- *Waarom zijn allochtone jongeren vaker crimineel dan autochtone jongeren?*
- *Waarom zijn Marokkaanse en Antilliaanse jongeren vaker crimineel dan Turkse en Surinaamse jongeren?*
- *Wat zijn de consequenties van de antwoorden op deze vragen voor een effectief politieoptreden, wat betreft opsporing en preventie?*

Opbouw van het rapport

In het volgende hoofdstuk 2 wordt eerst nagegaan wat de beleidsontwikkelingen op dit gebied sinds 1980 zijn en welke inspanningen de politie zich momenteel getroost om het probleem van de criminele allochtone jongeren aan te pakken.

In het daarop volgende hoofdstuk 3 wordt het onderzoek in Nederland naar criminaliteit door allochtone jongeren op een rij gezet. Dit resulteert in drie overzichten: een overzicht van de mate waarin allochtone jongeren uit verschillende etnische groepen sinds 1980 oververtegenwoordigd zijn in de criminaliteitscijfers; een overzicht van de soorten delicten die door de verschillende groepen vooral gepleegd worden en tenslotte een overzicht van de ontwikkeling van de theorieën die geopperd zijn om het deviante gedrag van allochtone jongeren te verklaren.

Hoofdstuk 2 en 3 geven zodoende eigenlijk niet meer dan bestaande zaken in een nieuwe rangschikking, maar vanaf hoofdstuk 4 wordt een nieuwe weg ingeslagen. In algemene termen wordt in hoofdstuk 4 het netwerktheoretisch perspectief geschetst. In hoofdstuk 5 wordt dit perspectief toegepast op allochtone jongeren en op de verklaring van hun deviante gedrag. In hoofdstuk 6 wordt het netwerkperspectief toegepast op de organisatie van de criminaliteit. In de opsporingswereld is het momenteel steeds meer gangbaar in netwerktermen over criminaliteit na te denken in plaats van in termen van hiërarchisch georganiseerde organisaties.

Hoofdstuk 7 geeft eerst de resulterende voorspellingen over deviant gedrag van allochtone jongeren, die voortvloeien uit kenmerken van de netwerken van deze allochtone jongeren (hoofdstuk 5). Vervolgens komen voorspellingen aan de orde over de start van criminele carrières die uitgaan van de al bestaande organisatie van de criminaliteit: Welke rol speelt de vraag naar arbeidskrachten vanuit de bestaande criminele wereld bij de beslissing van een jongere om een criminele carrière te beginnen? Op basis van bestaande onderzoeksbevindingen wordt in hoofdstuk 8 nagegaan of deze voorspellingen houdbaar zijn.

Het laatste hoofdstuk 9 vat eerst het voorgaande samen. Daarop volgen algemene conclusies. Op basis van deze conclusies worden tenslotte algemene beleidsaanbevelingen geformuleerd en suggesties gedaan voor de politieke aanpak.

Politie en Bestrijding van Allochtone Jeugdcriminaliteit

De groeiende jeugdcriminaliteit en de oververtegenwoordiging van jongeren van allochtone herkomst in de politiestatistieken heeft in de afgelopen jaren ruim de aandacht getrokken en door de politie zijn tal van activiteiten op dit gebied ontplooid. In dit hoofdstuk wordt eerst een beknopt overzicht gegeven van het algemene beleid. Vervolgens wordt gekeken naar de initiatieven die de politie heeft genomen om deze vorm van criminaliteit aan te pakken. Er wordt een overzicht gegeven van een aantal projecten die momenteel bij de verschillende politiekorpsen lopen.

Beleid

In de loop der jaren is een aantal nota's verschenen die betrekking hebben op jeugdcriminaliteit, de positie van minderheden in het algemeen en criminaliteit onder een deel van deze groepen in het bijzonder. Hieronder worden deze beleidsontwikkelingen kort aangestipt.

Minderhedennota 1983

De oudste beleidsfilosofie van de overheid (vanaf jaren '50) was gericht op het streven naar maatschappelijke integratie van immigranten met 'behoud van eigen identiteit'. Een eerste nota, die specifieke aandacht besteed aan de problematiek van etnische minderheden, is de minderhedennota uit 1983. Deze was gebaseerd op een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid uit 1979. Bovenkerk, Horstmann en van San (1999) zeggen over deze nota: 'In deze nota werd het probleem voor de politie wel genoemd, maar aan allochtone criminaliteit werd nog geen aparte aandacht besteed'. In de nota werden wel twee maatregelen aan de politie voorgesteld met betrekking tot deze problematiek. Allereerst zouden de politieopleidingen zich bezig moeten houden met het overdragen van kennis over minderheden en over de relatie tussen politie en minderheden. Uit een studie van Aalberts en Kamminga (1983) was immers gebleken dat allerlei misverstanden bij de politie voortkwamen uit onbekendheid met minderhedenculturen. Daarnaast zou er een beleid gevoerd moeten worden om speciaal allochtonen in dienst te nemen om zodoende een betere afspiegeling van de

bevolking te verkrijgen, om aan legitimiteit te winnen en een bijdrage te leveren aan vermindering van de werkloosheid onder jonge allochtonen.

Contourennota 1994

In een tweede publicatie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Allochtonenbeleid (1989), werd voor het eerst de relatief hoge allochtone criminaliteit als argument genoemd voor beleidswijziging (Bovenkerk e.a. 1999). Daar op aansluitend komt de regering in 1994 met de Contourennota integratiebeleid etnische minderheden. Hierin wordt het vraagstuk vooral gezien als een veiligheidsprobleem in stadsdelen die als gevolg van vestiging van allochtonen en het wegtrekken van succesvolle personen 'gettoachtige kenmerken' zouden krijgen. De nota besteedt verder geen aandacht meer aan de bestrijding van discriminatie en racisme wat in de eerste minderhedennota wel het geval was. Van groepen die sociale en economische achterstanden vertonen, wordt verlangd dat zij actief integreren in plaats van passieve zorgcategorien van de overheid te blijven (Contourennota).

Uit het voorgaande blijkt dat tot halverwege de jaren negentig in overheidsnota's nog geen aandacht besteed wordt aan allochtone jongeren en criminaliteit. Dit onderwerp wordt uitsluitend binnen een breder kader, gericht op de jeugdcriminaliteit, behandeld.

Commissie Van Montfrans (1994)

In 1993 wordt een commissie van deskundigen uit de strafrechtsketen — politie, openbaar ministerie en rechtspraak —, de wetenschap, werknemers- en werkgeversorganisaties, de Raad voor Jeugdbeleid, het gemeentelijk bestuur en het departement van Justitie samengesteld om een brede nota over jeugdcriminaliteit uit te brengen. Dit resulteert in 1994 in het rapport 'Met de neus op de feiten' en in 1995 in de beleidsnota 'Jeugdcriminaliteit' voor de Tweede Kamer. Het gaat om jeugdcriminaliteit in het algemeen.

De Commissie (voorzitter: mw. G.W. van Montfrans-Hartman, burgemeester van Katwijk) constateert dat de jeugdcriminaliteit, na een periode van stabilisatie in de jaren 80, sinds 1990 zowel in absolute als relatieve zin weer aan het stijgen is. Jeugdcriminaliteit moet, volgens de commissie, hoger op de politieke agenda komen en met name het Ministerie van Justitie moet het terugdringen van de jeugdcriminaliteit tot speerpunt van haar beleid maken. Aangezien jeugdcriminaliteit een grote diversiteit aan

strafbare gedragingen betreft, wordt gesteld dat een intensieve en veelvormige aanpak nodig is. Kernbegrippen in deze nota zijn vroegtijdig, snel en consequent optreden. Ook benadrukt de Commissie dat het moet gaan om een pedagogische benadering. De aanbevelingen wat betreft de rol van de politie kunnen als volgt worden samengevat:

- Meer aandacht voor de signalering van eventuele achterliggende problemen bij delinquent gedrag van beneden 12-jarigen. Om dit te kunnen realiseren, dienen duidelijk afspraken gemaakt te worden tussen politie en Raad voor Kinderbescherming.
- De aanpak van de 'harde kern' die in verschillende gemeenten wordt ontwikkeld, dient krachtig te worden ondersteund.
- Een generieke aanpak voor de preventie en bestrijding van jeugdcriminaliteit van zowel autochtone als allochtone jongeren, met, waar nodig, op grond van bijzondere kenmerken een specifieke toespitsing. Hierbij dienen de etnische groepen zelf zoveel mogelijk te worden betrokken.

In de bijlage van het rapport schrijft het commissielid Bovenkerk over de oorzaken van de criminaliteit onder allochtone jongeren. Op grond van de (volgens hem overigens nog geringe) kennis over etnische jeugdcriminaliteit trekt hij de volgende conclusie: 'Gegeven de ampele gelegenheid voor het plegen van criminaliteit in Nederland en de geringe pakkans, bestaat er een aanzienlijk probleem van jeugdcriminaliteit waarbij jongeren afkomstig uit allochtone groeperingen die (nog) een grote sociaal-economische achterstand vertonen of zich (reeds) ontwikkelen in de richting van een onderklasse, een duidelijke risicogroep vormen en waarbij omvang en aard van hun criminaliteit wordt beïnvloed door culturele factoren' (p.62).

Op basis van het advies van de Commissie van Montfrans werkt het Kabinet Kok I in de nota Veiligheidsbeleid 1995-1998 een Plan van Aanpak Jeugdcriminaliteit uit. Een integrale aanpak staat centraal met aandacht voor zowel preventieve als repressieve maatregelen, die aansluiten bij de diverse aspecten van de leefsituatie van jongeren. Op grond van de verantwoordelijkheid van gemeenten voor de lokale situatie van jeugd en voor de veiligheid, wordt voor de uitvoering van het plan van aanpak, aansluiting gezocht bij het Grote Stedenbeleid.

In het rapport 'Vier jaar Van Montfrans' dat in april 1998 is gepubliceerd, wordt als één van de winstpunten gezien dat lokale samenwerking in alle steden van het Grote Stedenbeleid gestalte heeft gekregen. De G15 en G6

lopen bij die ontwikkeling echter nog achter⁷. Dit komt onder andere doordat gegevens over de positie van de jeugd in die steden ontbreken. Onder invloed van Van Montfrans is daar verbetering in gekomen door de uitvoering en ontwikkeling van nulmetingen en jeugdmonitoren in die steden en de ontwikkeling van een landelijk cliëntvolgsysteem jeugdcriminaliteit⁸.

Grote Stedenbeleid

Concentraties van mensen geven concentraties van problemen. Werkloosheid, onvolledige gezinnen, drugsverslaafden en criminaliteit concentreren zich in de grootstedelijke gebieden, en met name in een aantal probleemwijken. Om deze problemen aan te pakken is een integrale benadering nodig, waarbij op verschillende terreinen aan de verbetering van de leefbaarheid in de steden gewerkt moet worden. Dit is het uitgangspunt van het Grote Stedenbeleid, een prioriteit van het kabinet. Hoewel de verantwoordelijkheid voor dit beleid ligt bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, liggen de problemen op het gebied van veel departementen en overheden. Zo heeft het Kabinet in 1996 met de vier grote steden (G4) en met de vijftien middelgrote steden (G15) overeenkomsten afgesloten over het veiligheidsbeleid. In 1997 zijn hier zes steden (G6) bijgekomen.

In deze convenanten is onder andere een aantal doelstellingen geformuleerd voor de aanpak van de jeugdcriminaliteit. Centraal staat een dadergerichte preventie, die moet voorkomen dat experimenteer-gedrag van tieners uiteindelijk resulteert in zwaar crimineel gedrag. Men maakt bij deze aanpak voornamelijk gebruik van wijkgerichte netwerken (van kindbescherming, scholen en jeugdpreventie), cliëntvolgsystemen (waarin bijgehouden wordt wie wanneer met politie in aanraking is gekomen) en leer- en ervaringstrajecten (om jongeren weer mogelijkheden te bieden in de maatschappij)⁹.

7. Het Kabinet heeft in 1996 met de vier grote steden (G4) en de vijftien middelgrote steden (G15) convenanten afgesloten over het veiligheidsbeleid. In 1997 zijn hier 6 steden bijgekomen (G6). Zie Grote Stedenbeleid.

8. www.bredeschool.net/vei001.htm

9. www.minjust.nl/a_beleid/fact/cfact6.htm

Criem-nota

Verbonden met het Grote Stedenbeleid is de zogenaamde Criem-nota (Criminaliteit in relatie tot de integratie van etnische minderheden, 1997), waarin expliciet aandacht wordt geschonken aan criminaliteit door etnische minderheden. De nota wordt dan ook als een belangrijke mijlpaal gezien in de ontwikkeling van onderzoek en beleid met betrekking tot dit onderwerp. Een belangrijke aanleiding tot het schrijven van dit rapport is de verklaring van Bovenkerk in 1995 voor de parlementaire enquêtecommissie 'Inzake Opsporing', de commissie Van Traa, dat een aantal etnische groepen in ons land betrokken is bij de internationale georganiseerde misdaad. Deze verklaring was echter met name gebaseerd op kwalitatieve gegevens. Met de nota wil men het tekort aan kwantitatieve informatie grotendeels doen verdwijnen. De analyse van het CRIEM-project is gericht op de vier grootste etnische minderheidsgroepen in Nederland: Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen. In het kader van het CRIEM-project zijn onderzoeken verricht naar criminele carrières van jongeren en naar criminaliteitsbevorderende factoren met grote aandacht voor de marginaliseringsprocessen onder jongeren. Leuw (1997) deed een criminologische analyse van twaalf onderzoeken. Het ITS heeft binnen het CRIEM-project een literatuurstudie verricht en een onderzoek uitgevoerd naar marginaliseringsprocessen onder jongeren op grond van sociale data. Ook hebben er casestudies plaatsgevonden naar achtergronden van criminaliteit onder Marokkanen in Rotterdam-West, Turken in Arnhem en Surinamers en Antillianen in de Bijlmermeer. En ten slotte heeft Tonry een internationaal vergelijkend onderzoek gedaan om de Nederlandse problematiek in een breder kader te plaatsen. Deze onderzoeken worden in hoofdstuk 3 verder besproken.

Op basis van deze onderzoeken concludeert de CRIEM-nota dat de belangrijkste oorzaken voor de relatief hoge criminaliteit onder etnische minderheidsgroepen in de sociaal-culturele afstand tussen het land van herkomst en Nederland gezocht moeten worden, naast de klassieke criminaliteitsverklarende factoren als sociaal-economische status, leeftijd en woonomgeving. Deze klassieke factoren kunnen de oververtegenwoordiging van minderheden echter niet volledig verklaren en ze geven geen afdoende verklaring voor verschillen in crimineel gedrag tussen de minderheidsgroepen onderling. Naar dit aspect, de integratie- en acculturisatieproblematiek, is nog weinig aandacht uitgegaan en het is weinig onderzocht. In het CRIEM-project wordt dit aspect, in samenhang met

andere factoren, op een geïntegreerde wijze nader bekeken onder de noemer marginalisering.

Er wordt met name gesteld dat het criminele gedrag van autochtonen en allochtonen door politie en justitie met kracht moet worden bestreden. Tegelijkertijd wordt er op gewezen dat een exclusief repressieve aanpak van criminaliteit slechts een beperkte invloed heeft op het criminaliteitsniveau in de samenleving. Daarom wordt geadviseerd de inspanningen primair te richten op het voorkomen van criminaliteit door de integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving te verbeteren. Dit betekent dat er ook ruim aandacht besteed dient te worden aan de onderliggende problemen. Er worden drie beleidssporen onderscheiden, die parallel lopen aan de ontwikkelingsfasen van jeugdigen:

1. De naschoolse periode. Dit beleidsspoor richt zich op de groep etnische jongeren die, na het verlaten van school, in aanraking dreigt te komen met het strafrecht voor delicten die tot op heden door de politierechter konden worden afgedaan.

In de nota wordt hierover gezegd: 'Er moet een landelijke aanpak ontwikkeld worden, gericht op een sluitende, individuele en gestructureerde benadering van alle jongeren uit etnische groepen die zich met lichtere vormen van criminaliteit bezighouden dan wel daartoe neigen en waarvoor zonder overheidsingrijpen een voor individu en samenleving ongewenste situatie ontstaat.'

In de praktijk betekent dit dat jongeren, nadat hun achtergrond en mogelijkheden in kaart zijn gebracht, een programma op maat aangeboden krijgen. Bovendien krijgen zij een individuele trajectbegeleider toegewezen. Deze op het individu toegesneden programma's zullen zich niet eenzijdig richten op onderwijs of arbeidstoeleiding, maar ook op andere terreinen waar zich problemen voordoen. Dit heeft tot gevolg, dat instanties op het gebied van welzijn, onderwijs, arbeidsmarkt-toeleiding, politie en justitie meer samen zullen moeten gaan werken en afspraken zullen moeten maken over het overdragen van de jongeren.

2. De schoolse periode. Het tweede beleidsspoor richt zich op de naar school gaande jeugd tussen 4 en 16 jaar die nog niet de stap naar het criminele circuit heeft gezet, maar een risicogroep vormt. De politie kan met name op dit terrein een belangrijke bijdrage leveren in het signaleren van problemen. Hoofdpunten van dit beleidsspoor zijn het terugdringen van voortijdig schoolverlaten, het bestrijden

- van spijbelgedrag en bevordering van inpassing in het arbeidsproces.
3. De voorschoolse periode. Het derde beleidsspoor richt zich op de ontwikkeling van kinderen van nul tot vier jaar. Er dient zoveel mogelijk voorkomen te worden dat er een nieuwe generatie opgroeit die al met een achterstand aan de basisschool begint en daardoor tot de risicogroep van de toekomst behoort. Extra aandacht voor de beheersing van de Nederlandse taal en opvoedingsondersteuning zijn hierbij van cruciaal belang.

Trefwoorden van het beleid zijn: een heldere regie, een structurele sluitende aanpak, gericht op de specifieke problematiek van deze groepen jongeren, met ruimte voor maatwerk en een individuele aanpak. Nieuw in deze benadering is dat er specifiek rekening wordt gehouden met de culturele achtergrond van de jongeren. Alleen dan kan het beleid effectief zijn, zo meent men.

Tot slot wordt opgemerkt dat er, om politie (en justitie) beter toe te rusten, cursussen aangeboden moeten worden om het bewustzijn van medewerkers voor culturele verscheidenheid te vergroten. Ook zal er serieus werk gemaakt moeten worden van het in dienst nemen van medewerkers van allochtone herkomst. Zij zijn nog steeds sterk ondervertegenwoordigd binnen de politie-organisatie.

In het kader van het Criem-project zijn in acht gemeenten pilots opgezet. Deze pilots zullen later in dit hoofdstuk worden besproken.

Samen vol vertrouwen de toekomst tegemoet

Ook de Marokkaanse gemeenschap zelf wordt betrokken bij het beleid rond de problematiek onder een deel van de Marokkaanse jeugd. In 1997 wordt een Advies Commissie Marokkaanse Jeugd geïnstalleerd. Zij krijgt als opdracht een concreet advies uit te brengen hoe de problemen onder delen van de Marokkaanse jeugd aan te pakken. De Commissie stelt vast dat professionele instellingen, die te maken hebben met de Marokkaanse jeugd, langzaam maar zeker in een impasse terecht zijn gekomen. Zij hanteren een werkwijze die niet bij de doelgroepen aanslaat. Deskundigheid uit de Marokkaanse gemeenschap wordt nauwelijks benut. Er wordt een beroep gedaan op Marokkaanse functionarissen, maar die stromen massaal uit en verlaten de organisaties. De Commissie komt daarom in het 'Actieprogramma Marokkaanse Jeugd', met de volgende vier punten: intensieve trajectbegeleiding van jongeren, verhoging van de verantwoordelijkheid van de Marokkaanse gemeenschap, verhoging van de expertise van justitiële

organisaties en de aanstelling van Marokkaans personeel. Voorgesteld wordt om met deze aanpak in de komende vier jaar in de Randstad te gaan experimenteren.

Ook binnen de politieorganisatie dient het nodige te veranderen. De Commissie beveelt aan alle huidige maatregelen, zoals de bestaande prioriteiten in de opsporing en het in kaart brengen van misdaadprofielen van verschillende bevolkingscategorieën, op mogelijke negatieve bijeffecten door te lichten. De Commissie stelt voor op basis van de verzamelde gegevens een te toetsen proefmodel op te stellen, waaraan de deelnemende organisaties zich dienen te binden. Dit betekent onder andere dat de Ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie bereid dienen te zijn de daaruit voortkomende methoden ook in te voeren. Bijvoorbeeld door specifieke beroepsprofielen en opleidingsdoelen onderdeel uit te laten maken van de landelijke selectie en de opleidingsdoelen bij de politie, Raad van Kinderbescherming, etc. Ook zal een aanvullend scholingsprogramma bekostigd moeten worden voor de bij de betrokken organisaties werkende functionarissen.

Extra middelen

Ten behoeve van een extra investering in jeugd en veiligheid is vanaf 1998 structureel 25 miljoen per jaar extra beschikbaar gesteld voor de politiekorpsen als gevolg van de Motie Bolkestein bij de politiebegroting in 1998. Daarnaast zal een deel van de extra middelen die in het regeerakkoord voor politie en justitie zijn vrijgemaakt, worden ingezet voor specifieke activiteiten ter bestrijding van de jeugdcriminaliteit.

In het kader van het Grote Stedenbeleid stelde het kabinet extra middelen beschikbaar voor een brede aanpak van onveiligheid veroorzaakt door jongeren, oplopend tot 102 miljoen structureel vanaf 1999¹⁰.

Ook in het kader van Criem zijn er financiële middelen ter beschikking gesteld. Deze maken echter qua omvang slechts een beperkt deel uit van de totaal voor het integratie- en jeugdbeleid ter beschikking gestelde middelen¹¹.

10. www.bredeschool.net/vei001.htm

11. Bandell e.a. (2001).

Kansen Krijgen, Kansen Pakken

In het kader van het Integratiebeleid Minderheden, presenteert het ministerie van Binnenlandse Zaken in 1999 haar nota 'Kansen Krijgen, Kansen Pakken'. De overheid wil voor een positieverbetering van etnische minderheden zorgdragen op het gebied van onderwijs en werkgelegenheid. Een belangrijke verandering in deze nota is de actieve rol die etnische minderheden zelf moeten gaan spelen in het integratieproces. Zo worden etnische minderheden net als alle andere burgers primair verantwoordelijk gesteld voor hun plaats in de samenleving en hun toekomst. Het leren beheersen van de Nederlandse taal is hierbij een noodzakelijke randvoorwaarde voor communicatie en wederzijdse acceptatie. Het wordt daarnaast niet langer geaccepteerd wanneer iemand zich afzijdig houdt van de mogelijkheden op het gebied van onderwijs, scholing en werk. De zorgplicht van de overheid komt met deze nieuwe prioriteiten op de tweede plaats te staan.

In het overheidsbeleid is de weg gekozen van het doelgroepenbeleid, waarbij gemeentebesturen hun beleid moeten afstemmen op die groepen die specifieke overheidsaandacht nodig hebben om een betere positie in de samenleving te kunnen verkrijgen: kansen krijgen, kansen pakken. In de nota worden de verschillende actieprogramma's met betrekking tot het integratiebeleid besproken.

In het kader van dit onderzoek is het actieprogramma 'de jeugd van etnische minderheidsgroepen' relevant. In een probleemschets worden cultuurverschillen als verklarende factor aangedragen voor de discrepanties tussen allochtone en autochtone jeugdigen. Deze discrepanties treden reeds op voordat de kinderen naar school gaan en spelen vervolgens onverminderd een rol in het basisonderwijs. Wat het voortgezet onderwijs betreft is er sprake van een verbetering; het verschil met autochtone leerlingen met een vergelijkbare sociale achtergrond, is hier bijna in zijn geheel verdwenen. Vooral Turken en Surinamers hebben van deze positieverbetering geprofiteerd. Een aandachtspunt blijft de samenwerking op lokaal niveau tussen de verschillende instanties, zodat voorkomen wordt dat jongeren met problemen tussen wal en schip geraten. Een andere belangrijke manier om dat te voorkomen is de communicatie van volwassenen met de jeugd te bevorderen. Veel zaken die jongeren aangaan, worden nu nog gerealiseerd, zonder hen erbij te betrekken. Problemen onder (etnische) jongeren moeten worden voorkomen door hen meer te laten participeren in de samenleving, zodat de maatschappelijke binding kan vergroten. Binnen de

paragraaf jongeren en criminaliteit, wordt verwezen naar de CRIEM-nota, die reeds eerder in dit hoofdstuk beschreven is. Specifiek wordt er nog gewezen op de ‘harde kern’, waarvan een groot gedeelte een etnische minderhedenachtergrond heeft.

Na deze probleemschets wordt het actieprogramma besproken, dat moet leiden tot een betere integratie van etnische jongeren en tevens als preventie dient om problemen bij deze jongeren te voorkomen¹².

Integratie in het perspectief van immigratie

Minister Van Boxtel heeft op 18 januari 2002 de nota ‘Integratie in het perspectief van immigratie’ aan de Tweede Kamer aangeboden. De nota gaat in op het inburgeringsbeleid van de laatste vier jaar. Het kabinet erkent dat Nederland de facto een immigratieland is. In de nota worden de veranderingen in de maatschappelijke discussie gesignaleerd:

‘Nieuw is dat het debat over immigratie en integratie wat meer confronterend van toon is geworden. [...] Op zichzelf is met die confrontatie niets mis, mits de democratische waarden en normen en wederzijds respect door een ieder in acht worden genomen. [...] Tegelijkertijd moeten we er voor oppassen, het brede integratiebeleid niet enkel te laten bepalen door de discussie die plaatsvindt over de islam en de plaats van deze religie in de westerse samenleving. Het belang van de Nederlandse taal, het toezien op naleving van wetten en het aanspreken op elkaars verantwoordelijkheden bij de bestrijding van maatschappelijke misstanden staan centraal op dit moment.’ (p. 6)

De jaarlijkse instroom van ongeveer 40.000 nieuwkomers vraagt per definitie om continuïteit van het integratiebeleid. In het toekomstige beleid moet de nadruk komen te liggen op specifieke probleemsituaties bij de doelgroepen, en niet zozeer op veronderstelde achterstanden. De voorwaarden voor gezinshereniging of gezinsvorming worden verscherpt. Nederland handhaaft zijn restrictief toelatingsbeleid en zoekt harmonisatie van beleid binnen Europa.

12. Dit actieprogramma bestaat uit tien speerpunten: 1. het verzorgen van een doorgaande ontwikkelingslijn voor 0-18 jarigen. 2. het interculturaliseren van organisaties op het terrein van onderwijs en welzijn. 3. stimuleren van zelforganisaties. 4. het verzorgen van intensieve taalprogramma's in de onderbouw. 5. sluit aan op de doorgaande ontwikkelingslijn (eerste speerpunt) en bestaat uit het vormen van brede of vensterscholen binnen het onderwijsachterstandenbeleid. Dit houdt onder andere in dat er op lokaal niveau een samenwerking tot stand moet worden gebracht tussen scholen, politie, schoolbegeleidingsdienst, consultatiebureau, buurtcentra etc. 6. leerlingbegeleiding en de structurering van de vrijetijdsbesteding. 7. het opstellen van een programma voor het voortijdig schoolverlaten. 8. het bevorderen van de ouderparticipatie. 9. individuele trajectbegeleiding van criminele jongeren. 10. "Communities that Care"-programma's. Er wordt veel verwacht van dit preventiemodel voor achterstandswijken. Door middel van het bundelen van krachten in de wijk wordt een meer evenwichtig opvoedingsklimaat verzorgd.

Vasthoudend en Effectief

Staatssecretaris Kalsbeek van Justitie biedt op 28 maart 2002 de Kamer de nota 'Vasthoudend en Effectief' aan, die voorstellen bevat voor versterking van de aanpak van jeugdcriminaliteit. Het kabinet kiest voor een betere uitvoering van bestaande maatregelen met waar nodig een intensivering van deze maatregelen en daar waar 'gaten' in de aanpak zijn geconstateerd, voor nieuwe initiatieven.

De huidige jeugdcriminaliteit vormt een serieuze bedreiging voor de maatschappelijke orde. De teneur van de nota is een versterking van de aanpak van jeugdcriminaliteit door middel van een systematische, vasthoudende en verscherpte benadering van het probleem. Het net rond jongeren die problemen veroorzaken moet gesloten worden, zodat ze weer op het rechte pad geraken. De jeugdcriminaliteit dient stringent te worden aangepakt, waarbij deze aanpak niet meer beperkt blijft tot politie en justitie. Ook op het gebied van onderwijs ('veilige scholen'), jeugd- en gezinszorg (opvoedingsondersteuning) en overleg met vertegenwoordigers van minderheden wordt actief gewerkt aan het voorkomen van jeugdcriminaliteit. Politie en justitie komen pas aan de orde als het niet meer anders kan. Om dit te kunnen realiseren is het belangrijk de aansluiting tussen jeugdzorg en politie en justitie te versterken. Voor de relatief kleine groep hardnekkig criminele jongeren dient een strakkere aanpak te worden gerealiseerd met repressieve middelen.

In de nota wordt een onderscheid gemaakt tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie. De primaire ofwel algemene preventie, is gericht op het verzorgen van een goed algemeen jeugd-, onderwijs-, arbeidstoeleids- en veiligheidsbeleid. Ten aanzien van jongeren uit etnische minderheidsgroepen houdt dit in dat het CRIEM-beleid wordt doorgezet.

Algemene preventie begint bij een goede opvoeding. Veel ouders zijn gebaat bij opvoedingsondersteuning. Het kabinet zal voorjaar 2002 een standpunt innemen over verbetering van de pedagogische infrastructuur naar aanleiding van het rapport 'Aansprekend Opvoeden' van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. In dat rapport worden de mogelijkheden besproken om bij de opvoedingsondersteuning gebruik te maken van drang en dwang.

De secundaire preventie richt zich met name op jongeren, die in risicosituaties verkeren. Een mogelijkheid voor gerichte preventieve actie is het contact van een jongere met de politie. Dit kan als een signaal dienen voor een mogelijk problematische achtergrond van de jongere. Tertiaire preventie teneinde recidive te voorkomen, is noodzakelijk als een jongere

reeds in aanraking is gekomen met politie en justitie. Screening, interventies op maat en verplichte nazorg dienen een sluitend traject te vormen. Vanaf het eerste politiecontact tot en met de nazorg is het van belang dat er proces- en casusbewaking wordt ingevoerd.

Het laatste deel van de nota gaat in op de effectiviteit van preventie en handhaving. Kennis en informatie kunnen verbeterd worden door de aanpak van jeugdcriminaliteit stelselmatiger op effectiviteit te beoordelen, beleidsinformatie eenduidiger te maken en door lange-termijn wetenschappelijk onderzoek te starten.

Politiebeleid

In de afgelopen jaren is de aandacht voor jeugdcriminaliteit sterk gegroeid binnen de politie. Hieronder volgt een beknopt overzicht van nota's die zijn uitgebracht en van maatregelen die door de politieorganisatie zijn genomen.

In de jaren zeventig was er voor het eerst sprake van een allochtone criminaliteitsproblematiek waar de politie actie tegen ondernam (Bovenkerk e.a., 1999). Een groep Molukkers zorgde regelmatig voor onrust. De politie heeft in die jaren al gexperimenteerd met een beheersingssysteem, vergelijkbaar met de huidige multiculturele aanpak, waarbij ze in samenwerking met de plaatselijke leiders van de Molukkers afspraken maakte over de aanpak van de verschillende vergrijpen.

Voor de politie leidt de Minderhedennota van 1983 tot een tweetal maatregelen. De eerste is gericht op het verwerven van kennis tijdens de politieopleiding over minderheden en over de relatie tussen politie en minderheden. Bewustwording van racisme en de mogelijkheid het te bestrijden, vormen centrale uitgangspunten. De tweede maatregel is het beleid om allochtonen in dienst te nemen. Een hierbij telkens weer terugkerend probleem zijn de moeilijkheden waarmee allochtonen in de Nederlandse politiecultuur worden opgenomen.

Uit het Allochtonenbeleid 1989 en de Contourennota 1994 volgt voor de politie dat de nadruk op kennisverwerving binnen de politieopleiding en het personeelsbeleid in belang afneemt. In de nota wordt immers niet meer gesproken over de bestrijding van discriminatie en racisme (allochtonen als passieve zorgcategorieën). Een belangrijk gegeven uit deze nota is dat van de kant van allochtonen een actieve houding (integratie) wordt verwacht, om hun achterstandspositie aan te pakken. Van de politie wordt

nu verwacht dat hun functie voor de omgeving meer herkenbaar wordt. Wat de toenemende criminaliteit onder allochtone jongeren betreft, wordt de taak van de politie de minderheden voorlichting te geven over het Nederlandse strafrecht. Naast de vroegere repressieve taak van de politie, is er een preventieve functie bijgekomen.

Visie op de politieke jeugdzorg, Raad van Hoofdcommissarissen, 1997

In 1997 stelt de Raad van Hoofdcommissarissen dat de aanpak van de jeugdproblematiek grotere prioriteit dient te krijgen. Deze dient opgenomen te worden als speerpunt van beleid, zowel in de regio's als in de districten. Het aantal medewerkers moet uitgebreid worden, jeugd- en zedenzaken moeten gescheiden worden en er is een meer proactieve benadering van overlast en criminaliteit door jeugdigen nodig. Daarnaast hebben de aanbevelingen met name betrekking op het bewaken van de kwaliteit, de afstemming tussen partners en het tijdig onderkennen van trends. Op basis van onder meer bestaand beleid en bestaande initiatieven dient naar de meest effectieve oplossing voor de aanpak van de jeugdproblematiek gezocht te worden. De Raad adviseert in een plan van aanpak tenminste op te nemen:

- een duidelijke afbakening van de jeugdtaak van de politie
- een duidelijke omschrijving van de doelgroep¹³
- concrete, realiseerbare doelstellingen

Verder wordt opgemerkt dat een strategische analyse van de jeugdproblematiek een noodzakelijke voorwaarde is voor de continuïteit van het jeugdbeleid. Bovendien beveelt de Raad aan een inventarisatie te maken van de lopende projecten op het gebied van de jeugdzorg, preventief en repressief, in elke regio. Vervolgens zullen de regio's zowel inter- als intra-regionaal thema-aanpakken moeten gaan uitwisselen. Hieronder vallen onder andere de projecten schoolvoorlichting en de problematiek rond allochtone jongeren. Op basis hiervan kan vervolgens een systeem van best-practices worden opgesteld. De inspectie heeft inmiddels aan deze aanbeveling gehoor gegeven met de publicatie 'Politieke jeugdtaak, de kinderschoenen ontgroeid?' (Beumer e.a., 2001). Hierin vindt echter

13. Deze bestaat in ieder geval uit 0-11 jarigen en 12-17 jarigen. De eerste groep verdient speciale aandacht, o.a. om signaalgedrag in een zo vroeg mogelijk stadium te kunnen onderkennen. Binnen deze groepen kunnen specifieke doelgroepen worden onderscheiden; de benoeming hiervan is afhankelijk van de problematiek in de betreffende regio. Criminaliteitsbestrijding onder allochtone jongeren wordt in het visierapport dus niet als algemeen speerpunt aangemerkt.

geen inventarisatie van projecten plaats. Het betreft een globale inventarisatie van de invulling van de jeugdtaak door de 25 politiekorpsen.

Als randvoorwaarden voor een effectieve uitoefening van de politieke jeugdtaak noemt de Raad tot slot:

- structurele inbedding en afstemming binnen de regio
- het zorgen voor deskundigheidsbevordering
- het verzorgen van een registratiesysteem waarin jeugdigen die met de politie in contact zijn gekomen, worden opgenomen¹⁴
- het voeren van extern overleg
- het maken van afspraken over de uitoefening van de taken op het gebied van de jeugdzorg door de diverse deelnemers aan het extern overleg

Beleidsplan Nederlandse Politie 1999-2002

‘Binnen de jeugdcriminaliteit is een verjonging en verharding waar te nemen, alsook een onverminderde (relatief) grote betrokkenheid van bepaalde etnische groepen’, zo wordt gesteld in het Beleidsplan voor de Nederlandse Politie 1999-2002. Mede hierdoor vormt de jeugdcriminaliteit één van de zes beleidsthema’s voor de komende jaren¹⁵. Dit houdt in dat van politiekorpsen verwacht wordt dat zij de komende jaren extra aandacht zullen besteden aan deze beleidsthema’s.¹⁶

De verantwoordelijkheid voor de aanpak van de beleidsthema’s ligt primair bij de korpsen. Van hen wordt gevraagd om afhankelijk van de regionale situatie, passende maatregelen te treffen. De onderlinge verschillen in veiligheid tussen de 25 politieregio’s (maar ook daarbinnen) maken het wenselijk dat de korpsen op basis van veiligheidsanalyses zelf de accenten leggen voor het bereiken van regionaal bepaalde (veiligheids)doelstellingen.

Het beleidsplan stelt daarbij als doelstelling: ‘het aantal jongeren dat zich schuldig maakt aan vormen van criminaliteit zal substantieel moeten

14. Het in ontwikkeling zijnde cliënt volgsysteem (CVS) is daartoe noodzakelijk, maar (nog) niet voldoende vanwege de beperking in doelgroep en informatie.

15. De overige beleidsthema’s zijn: slachtofferhulp, geweld op straat, georganiseerde criminaliteit, verkeersveiligheid en milieu.

16. De thema’s zijn vaak ook al op regionaal niveau tot prioriteit benoemd, maar vragen ook op landelijk niveau bijzondere aandacht. Een andere reden om iets tot beleidsthema te benoemen kan zijn dat er nieuwe instrumenten nodig zijn die alleen door het landelijk niveau kunnen worden aangereikt, of er is een landelijke structuur nodig. Verder kan het zijn dat er op bovenregionaal niveau afspraken moeten worden gemaakt voor een landelijke aanpak van het probleem.

dalen. De pakkans moet hoger, de herhaling lager en de consequenties van crimineel gedrag moeten voor de jongeren duidelijker zijn. Afhankelijk van de regionale probleemanalyse zullen de activiteiten gericht moeten zijn op het keren van genoemde trends.'

De nota zegt hier verder over: 'Voor de aanpak van deze problemen is een goede informatiepositie een noodzaak. Goede analyses van aard, omvang en locatie van probleemjongeren en risicogroepen en de informatie-uitwisseling tussen de betrokken partijen (zoals politie, justitie, jeugdhulpverlening, kinderbescherming, verenigingen en scholen) zijn onontbeerlijk om vroegtijdig, snel en consequent te kunnen reageren [...].

Samenwerking van de politie met andere partners is cruciaal. De politie moet in deze contacten investeren en andersom. Voorbeelden van projecten waar sprake is van een integrale aanpak zijn activiteiten en maatregelen binnen het actieprogramma Jeugd en Veiligheid in het kader van het Grotestedenbeleid en de pilots in het project Criem.¹⁷

Met name dient aansluiting te worden gezocht bij het gemeentelijk (integraal) veiligheidsbeleid, aangezien hier de coördinatie ligt van het lokale jeugdbeleid. De politie heeft hierbij vooral een signalerende functie: zij dient signalen door te geven aan de betrokken instanties. Er zullen hierover afspraken gemaakt moeten worden met de betrokken partners.

De Politiële Jeugdtaak

Op initiatief van de Raad van Hoofdcommissarissen start de Inspectie in 2001 een onderzoek naar de stand van zaken met betrekking tot de politieke jeugdtaak (Beumer e.a., 2001). Hoewel dit onderzoek zich niet specifiek op allochtone jongeren richt, volgt hier voor de volledigheid een samenvatting van de belangrijkste resultaten van het vooronderzoek en de nulmeting die zijn verricht. Het eindrapport zal eind 2001 worden gepubliceerd.

Uit het vooronderzoek blijkt dat over de reikwijdte van de politieke jeugdtaak verschillend wordt gedacht. In grote lijnen geven alle korpsen aan, naast de bestrijding van jeugdcriminaliteit en de aanpak van overlast door jongeren, ook op preventie gerichte acties te ondernemen, de hulpverlening aan jeugdigen te stimuleren en (steeds vaker) een actieve rol in relevante netwerken te spelen. De Inspectie rapporteert hierover: 'Dat strafrechtactiviteiten als proces-verbaal, Halt- en Stopafdoening in alle korpsen bekend zijn is uiteraard geen verrassing. Het gegeven dat signalering en

17. Beleidsplan p.19.

verwijzing maar ook schooladoptie, individuele cliëntbespreking (met school en hulpverlening) en samenkomsten met buurtbewoners in (bijna) alle korpsen ook tot de jeugdtaak gerekend worden, is dat mogelijk wel. Redelijk eensgezind zijn de korpsen ook waar het gaat om een ondergrens: het organiseren van survivaltochten, het bouwen van jeugdhonken en het medewerking verlenen aan voorleesprojecten op basisscholen wordt door een grote groep als oneigenlijke politietaak afgewezen, terwijl activiteiten als signaleren van spijbelaars maar ook voetballen met/tegen de jeugd op meer sympathie kunnen rekenen. Op de vraag wat in ieder geval tot de jeugdtaak zou moeten behoren, worden signalering, preventie, repressie en verwijzing (in die volgorde) het vaakst genoemd.' Hoewel in beleidsmatige termen overeenstemming lijkt te bestaan over de politieke jeugdtaak, merkt de Inspectie op dat in de praktijk aanzienlijke verschillen blijken te bestaan in de mate en manier waarop korpsen invulling geven aan deze taak. Uit het vooronderzoek blijkt dat helderheid over de taakafbakening, met name op niet-strafrechtelijk gebied, gemist wordt. Hierbij wordt opgemerkt dat een heldere afbakening niet hetzelfde is als een strakke afbakening: er moet ruimte overblijven om maatwerk te kunnen leveren.

Naast een duidelijke afbakening van de jeugdtaak van de politie zijn goede jeugdcriminaliteitsanalyses onmisbaar voor het formuleren van een gericht jeugdbeleid. Geadviseerd wordt hierbij inhoudelijk uniforme eisen te stellen, zodat jeugdcriminaliteit op landelijk niveau te vergelijken is. De ontwikkeling van de politieke jeugdtaak kan niet los worden gezien van andere ontwikkelingen binnen de politie de afgelopen jaren. Onder invloed van accentverschuivingen naar meer wijkgerichte politiezorg zijn ook de jeugdmedewerkers verplaatst van het regionale bureau Jeugd en Zeden naar het wijkteam. Het advies uit het rapport 'Visie op de Politieke Jeugdtaak' om jeugd en zeden los te koppelen is daarmee in bijna elk korps opgevolgd. Een andere belangrijke ontwikkeling is de omslag naar een meer integrale benadering. Uit het vooronderzoek blijkt dat samenwerking in de strafrechtsketen beter verloopt dan in de hulpverleningsketen. Politie, Openbaar Ministerie, Raad voor de Kinderbescherming en in mindere mate de Halt bureaus werken al langer samen en weten elkaar in de praktijk te vinden¹⁸. De hulpverleningsketen bestaat daarentegen uit een

18. Toch zijn er ook hier nog een aantal verbeteringen wenselijk. Met name op het gebied van doorlooptijden worden maar meezamen vorderingen gemaakt.

grote verzameling van samenwerkingsverbanden. Uit het vooronderzoek blijkt dat er nog nauwelijks sprake is van samenwerkingsafspraken op dit terrein. Hoewel men elkaar hier op de werkvloer ook steeds beter weet te vinden, is er op organisatieniveau nog nauwelijks sprake van gestructureerde samenwerkingsafspraken. De samenwerking lijkt nogal persoonsgerelateerd, waardoor de keten zeer kwetsbaar is. De Inspectie pleit daarom voor een betere inbedding in de organisatie. Uiteindelijk kan dan ook de stap worden gezet naar het afstemmen van werkprocessen. Dit wordt in het vooronderzoek nog vrijwel nergens aangetroffen. Wel worden in enkele gevallen casemanagers benoemd.

Als belangrijk obstakel voor het uitoefenen van de jeugdtaak wordt de privacyreglementering genoemd. Het is politiemedewerkers en hulpverleners niet toegestaan vertrouwelijke persoonsgerelateerde informatie uit te wisselen. Dit bemoeilijkt het gezamenlijk bespreken en oplossen van problemen, doordat een volledig beeld van de situatie van de jongere ontbreekt.

Uit de nulmeting blijkt dat vrijwel alle korpsen de aanbevelingen uit de Criem-nota hebben overgenomen. Ook zijn in bijna alle korpsen projecten gericht op allochtone jongeren opgezet. Welke projecten succesvol zijn en welke niet en wat de faal- en succesfactoren zijn, is echter nog onduidelijk. Tenslotte heeft de politie met een dilemma te kampen tussen gelijke of bijzondere behandeling van allochtone delinquente en criminele jongeren. In het eerste geval kan het optreden van de politie weinig zin hebben of het wordt door de jongeren niet begrepen. In het tweede geval kan de politie ervan beschuldigd worden te discrimineren. In de praktijk wordt er door verschillende politiefunctionarissen en -instellingen met de bijzondere aanpak geëxperimenteerd, bijvoorbeeld door het laten vallen van de toelatingseis voor HALT-afdoening als alternatieve straf (bekentenis vereist).

Politiële Projecten

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de problemen rondom criminaliteit onder allochtone jongeren al geruime tijd de aandacht van de politie hebben getrokken. Binnen de politie is inmiddels een groot aantal projecten opgestart. Met betrekking tot deze politieprojecten zijn er momenteel vier inventarisaties beschikbaar:

1. In 1997 hebben Kleiman en Terlouw een evaluatie uitgebracht onder de naam 'Kiezen voor een kans', waarin een vijftal harde kern projecten is opgenomen.
2. In het kader van het Topic-project is in 1998 een inventarisatie uitgevoerd.
3. In januari 2001 is de Externe Commissie Criem gekomen met een tussentijdse evaluatie van de pilot-projecten die in het kader van Criem gestart zijn.
4. In het kader van het onderhavige onderzoek is in mei/juni 2001 een beperkte inventarisatieronde gehouden.

Deze vier overzichten worden hieronder besproken. Daarnaast kan nog genoemd worden het algemenere onderzoek naar de politieke jeugdtaak door de Inspectie voor de Politie, dat hierboven besproken is.

Bij deze bespreking wordt steeds ingegaan op de volgende aspecten van de vier inventarisaties: de groepen waarop de geïnventariseerde projecten gericht zijn ('doelgroepen'), de gevolgde aanpak in deze projecten ('werkwijze'), of en op welke wijze de doelgroep of een relevante etnische groep bij de projecten betrokken is ('participatie doelgroep'), de met de projecten behaalde resultaten ('resultaten') en de conclusies van de onderzoekers die de inventarisatie hebben uitgevoerd ('conclusies').

1996: Kiezen voor een Kans, vijf harde-kernprojecten

In opdracht van de dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering heeft het WODC een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de effectiviteit van individuele trajectbegeleiding (Kleinman en Terlouw, 1997). In deze evaluatie zijn vijf projecten opgenomen. Dit zijn het project 'De Kans' in Den Haag, 'Omslag' in Deventer, 'Agadir' in Leiden, 'Retour Zaanstreek' in Zaanstad en het 'SDA-project' (Stelselmatige Dader Aanpak) in Groningen.

Doelgroepen

De deelnemersgroepen van de vijf projecten hebben verschillende profielen. Slechts één project (Leiden) is specifiek gericht op allochtone, namelijk Marokkaanse jongeren. Alle deelnemers zijn van Marokkaanse herkomst en vergeleken met de andere projecten is hun problematiek relatief gering. Kenmerkend voor de deelnemersgroep in Den Haag is dat zij verkeert in een zeer problematische opleidings situatie. In Deventer

richt het project zich op jongeren die onder andere problemen hebben met soft-drugs, in Zaanstad zijn een ongunstige woonsituatie en een opleidingsachterstand kenmerkend voor de deelnemers. Het project in Groningen wijkt af van de andere projecten. Alle deelnemers aan dit project zijn langdurig harddrugsverslaafd. Ook qua leeftijdsopbouw laat dit project een ander beeld zien; de gemiddelde leeftijd in dit project is 29 jaar, terwijl de andere projecten zich richten op jongeren tussen de 17 en 21 jaar.

Werkwijze

De begeleiding vindt plaats op grond van een justitiële beslissing of vrijwillig op advies van politie of reclassering. De begeleiding kan voortijdig worden beëindigd wegens gebrek aan motivatie of participatie van de cliënt, waarna in sommige gevallen alsnog een (vrijheids)straf wordt opgelegd.

Alle projecten zijn reactief van opzet en hebben als doel de overlast die recidiverende daders veroorzaken, terug te dringen door hun sociale integratie te vergroten. De begeleiding wordt uitgevoerd in de lokale situatie (de woonplaats of woonwijk van de cliënt), waardoor zowel de begeleider als de cliënt gebruik kan maken van lokale netwerken en voorzieningen. Er wordt een individueel traject uitgestippeld. Alle projecten besteden aandacht aan school/opleiding of werk. Er zijn per project accentverschillen die ondermeer samenhangen met de problematiek rond de deelnemersgroep, maar er zijn geen structurele verschillen: de begeleiding bestaat bij alle projecten uit ondersteuning bij het regelen van praktische zaken op verschillende leefgebieden en het geven van inzicht in het eigen gedrag om het huidige leefpatroon te verbeteren.

Participatie doelgroep

In geen van de besproken harde kernprojecten is contact gezocht met de doelgroep of, indien van toepassing, de relevante etnische bevolkingsgroep.

Resultaten

Zoals hierboven is vermeld, wordt in een deel van de gevallen de begeleiding vroegtijdig beëindigd. In totaal zijn van de 119 deelnemers (uitgezonderd Groningen) er 39 afgehaakt; meestal waren dit vrijwillig begeleide jongeren. Gemiddeld pleegt 65% van de deelnemers in Den Haag, Deventer, Zaanstad en Leiden opnieuw delicten. De periode waarover de

recidive is nagegaan, verschilt per persoon en varieert van 8 tot 40 maanden (afhankelijk van de datum van instroom). Wanneer een periode genomen wordt die voor elke deelnemer hetzelfde is, namelijk één jaar, dan blijkt dat 6 van de 10 deelnemers zijn gerecidiveerd. Vrijwillige cliënten vallen iets vaker terug in crimineel gedrag dan degenen die op grond van een justitiële beslissing aan het project deelnemen. Ook zijn er verschillen tussen cliënten die de trajectbegeleiding wel en niet hebben afgemaakt. Het recidivepercentage onder de afmakers en onder de afhakers is respectievelijk 52% en 88%.

Conclusies

Geconcludeerd wordt dat individuele trajectbegeleiding 'werkt': in vergelijking met andere begeleidingsprogramma's is de uitval gering en het recidiveniveau lager of hetzelfde¹⁹. Wel blijkt dat de methode effectiever is voor cliënten met een lichte justitiële achtergrond dan die met een zwaar justitieel verleden (50% versus 90% recidive). Dit roept de vraag op of zwaar criminele cliënten uitgesloten moeten worden van deelname aan deze projecten. Het project in Groningen dat gekenmerkt werd door een uitzonderlijk zware deelnemersgroep had bijvoorbeeld een recidiveniveau van 100%. Er wordt echter opgemerkt dat deze vorm van begeleiding de cliënt en de samenleving meer voordelen biedt dan detentie.

1998: Politieprojecten rond allochtone jeugd

In 1997 is het Topic-project van start gegaan. Topic staat voor Talent Ontwikkeling Politie Interculturele Communicatie en is een samenwerkingsverband tussen de politiekorpsen Amsterdam-Amstelland, Holland-Midden en Utrecht. Eén van de eerste activiteiten is het inventariseren van andere Nederlandse politieprojecten rond Marokkaanse jeugd. In 1998 werd daartoe aan 127 districtschefs en aan 9 regionale jeugdafdelingen een vragenlijst gestuurd, wat resulteerde in 39 projecten, verspreid over 21 korpsen, waarvan er 32 in het rapport terecht zijn gekomen.

19. Hierbij wordt verwezen naar de begeleidingsprogramma's de 'Kwartaal cursus' in Amsterdam, het Dagtrainingscentrum in Eindhoven en 'Cashba' in Rotterdam.

Doelgroepen

Hoewel de inventarisatie expliciet gericht was op het in kaart brengen van politieprojecten rond de Marokkaanse jeugd, blijkt slechts de helft van de projecten specifiek gericht te zijn op allochtonen en slechts 12 specifiek op de Marokkaanse jeugd. De overige projecten richten zich op probleemjongeren in het algemeen. De doelgroep is vaak niet eenduidig: zij wordt vaak aangeduid met 'jongeren die afwijkend gedrag vertonen', 'jongeren die opvallen bij school of bij de politie', 'probleemjongeren' etc. Van een duidelijke scheiding tussen projecten die zich richten op risicojongeren, first-offenders en harde kernjongeren is geen sprake. Eén project (in Tilburg) was specifiek op de harde kern gericht. Het 'soort' jongere is echter niet het enige criterium waarop een project zich kan baseren. Zo hebben twee projecten een geografische invalshoek genomen (wijkgerichte projecten) en vormde de delictsoort (aan drugs gerelateerde problemen) het uitgangspunt voor projecten in Maastricht en Rotterdam. De leeftijdsgrenzen liggen tussen 12 en 24 jaar.

Werkwijze

In de meeste projecten wordt gezocht naar een combinatie van zowel repressieve als proactieve maatregelen. Slechts in twee projecten was er sprake van een zuiver repressieve aanpak, één project richtte zich uitsluitend op preventie. Deze mix van repressieve en proactieve activiteiten komt meestal tot stand in samenwerking met een aantal partnerorganisaties, zoals de reclassering, de leerplichtambtenaar, het OM, Bureau Jeugdzorg, etc. Deze partners komen geregeld voor netwerkoverleg bijeen, waarin de probleemjongeren worden besproken. De netwerkpartners maken vervolgens afspraken voor begeleiding op maat voor individuele jongeren. Tevens maken zij afspraken over de termijn van de begeleiding. Een opvallend project is het project in Cuijk: de politieorganisatie adopteert Marokkaanse gezinnen. De politie vormt een netwerk van instellingen rond een gezin, waarin wordt besproken welke maatregelen genomen zullen worden om een gezin hulp te verlenen.

Participatie doelgroep

In 14 van de 32 projecten is contact gezocht met de allochtone gemeenschap, bijvoorbeeld door het aanstellen van een contactfunctionaris zoals in Veghel en Rotterdam, of door contact te zoeken met de imam (Delft, Veghel, Veenendaal). Ook zijn er in een aantal gevallen werkgroepen in

het leven geroepen die meedenken over de problematiek (Werkgroep Turkse Jongeren in Deventer, Marokkaanse Oudercommissie in Breda).

Resultaten

Bij de meeste korpsen bleek niet goed te achterhalen, welke projecten succesvol zijn en welke minder succesvol. Dit komt doordat er geen of nauwelijks evaluaties worden uitgevoerd. De organisatie is hierdoor niet in staat op systematische wijze te leren van de ervaringen die worden opgedaan in de verschillende projecten (Fobler, 2000).

Conclusies

Uit de inventarisatie blijkt dat politiekorpsen zowel 'eigen' projecten hebben als in netwerken participeren, dat een combinatie van repressieve en proactieve maatregelen verkozen wordt boven een eenzijdige aanpak en dat er in ongeveer de helft van de projecten daadwerkelijk contact wordt gezocht met personen uit de etnische minderheidsgroep zelf. Door de auteur worden op basis van deze inventarisatie onder andere de volgende aanbevelingen gedaan:

- Een project moet niet afhankelijk zijn van één persoon.
- Iedereen moet bij aanvang van het project weten wat er van hem/haar verwacht wordt. Een manier om dit te bereiken is een draaiboek.
- Een project moet niet voor een beperkte tijd worden opgezet.
- In het project moet specifieke informatie beschikbaar zijn, bijvoorbeeld op buurt- en straatniveau.
- Men moet met de jeugd praten in plaats van alleen over de jeugd.
- Ouders moeten betrokken worden in projecten voor jongeren.
- Bij de activiteiten moeten (Marokkaanse) contactpersonen betrokken zijn.
- De politie heeft, naast Nederlandse medewerkers, ook allochtone medewerkers nodig.
- Er moet meer geëvalueerd worden.
- Informatie-uitwisseling tussen de netwerkpartners dient landelijk te worden opgelost.

2001: de pilot-projecten in het kader van Criem

Hoewel de projecten die uitgevoerd worden in het kader van Criem in de eerste plaats uitgaan van de gemeente en de politie dus slechts één van de partnerorganisaties is, wordt hier voor de volledigheid toch een beknopte

omschrijving van de Criem-projecten opgenomen (zie Bandell, 2001). Om te kunnen beoordelen of het nieuwe overheidsbeleid dat voorgesteld is in de Criem-nota, in de praktijk daadwerkelijk bijdraagt aan de verdere optimalisering van een integraal hulpaanbod aan allochtonen, zijn in 1999 in acht gemeenten (Amsterdam, Bergen op Zoom en Den Helder en vanaf begin 2000 in Enschede, Epe, Hengelo, Rotterdam en Utrecht) pilots uitgezet. Deze gemeenten hebben de verplichting op zich genomen om in een tijdsbestek van twee jaar zorg te dragen voor resultaten op de drie beleidssporen die in de Criem-nota zijn onderscheiden (naschoolse, schoolse en voorschoolse periode). Deze projecten zijn in 2001 door de Externe Commissie Criem geëvalueerd. Het gaat hier echter voornamelijk om procesevaluatie.

Doelgroepen

De doelstelling van de Criem-projecten is het voorkomen van marginalisatie en het afglijden tot criminaliteit van etnische minderheidsgroepen door de bevordering van de integratie van deze groepen in de maatschappij. Aangezien de Criem-nota hierbij uitgaat van de drie ontwikkelingsfasen, kunnen volgens de Externe Commissie Criem de hierbij behorende leeftijdsgroepen als doelgroepen aangeduid worden.

Werkwijze

Om bovengenoemd doel te verwezenlijken, dienen de pilot-gemeenten gebruik te maken van bestaande voorzieningen, waarbij rendementsverbetering wordt bereikt door een goede onderlinge afstemming te bevorderen. Bestaande hiaten dienen te worden opgevuld. Aan deze doelstelling is op zeer uiteenlopende wijze vorm gegeven. Soms is er vanuit een vrijwel blanco situatie gestart, soms is er aangesloten bij een bestaande traditie. Bij de gemeenten waar men vanuit een blanco situatie is begonnen, is meestal gekozen voor een allesomvattende aanpak. Er is een inventarisatie gemaakt van alle instellingen die voor deelname in aanmerking komen en van alle gemeentelijke diensten die betrokken zijn bij de aansturing. Ook de afstemming van verantwoordelijkheden is vastgelegd. Soms zijn indrukwekkende structuren tot stand gekomen. Over de samenwerking tussen deze instellingen aan de ene kant en politie, justitie, het OM, Bureau Jeugdzorg en de Reclassering verschillen de meningen. Over de samenwerking met de politie wordt vooral positief gedacht. Met name de inzet en betrokkenheid van de politie wordt gewaardeerd.

Participatie doelgroepen

Wanneer de aanleiding tot Criem aan de etnische doelgroepen wordt uitgelegd, blijkt dit tot negatieve reacties te leiden. Dat er een verband wordt gelegd tussen criminaliteit en etnische minderheden wordt als krenkend ervaren en dit leidt tot defensieve reacties. Een bijkomend probleem is dat de pilot-gemeenten het moeilijk vinden vast te stellen hoe de doelgroepen zich in eigen gelederen hebben georganiseerd en door wie zij vertegenwoordigd worden.

Resultaten

De elementen uit de Criem-nota (eenheid en integratie van beleid en uitvoering etc) die oorspronkelijk uniek voor de Criem-nota leken, zijn steeds meer gemeengoed geworden, zo wordt opgemerkt door de Externe Commissie Criem. Met name op de terreinen waarmee Criem raakvlakken heeft, zoals het integratie- en jeugdbeleid, kunnen de plannen in het kader van Criem echter niet langer als op zichzelf staand worden beoordeeld. Hierdoor kunnen de effecten niet duidelijk worden vastgesteld. Hierbij komt, zo stelt de commissie, dat Criem niet geschikt is voor toetsbaarheid op 'harde cijfers'. Bij Criem gaat het voornamelijk om het proces. Betrokkenheid, enthousiasme en creativiteit zijn bepalende factoren, en deze zijn moeilijk in cijfers vast te leggen, zo meent de Commissie. Om een indruk te geven van de projecten, volgt hier een beknopte omschrijving van één van deze pilot-projecten. In Bergen op Zoom is een project gestart voor allochtone risicjongeren van Marokkaanse, Turkse en Bosnische herkomst van 0-23 jaar²⁰. Gestreefd wordt naar een preventieve aanpak die de integratie en maatschappelijke participatie bevordert en maatschappelijke uitval van deze jongeren voorkomt. Er is gekozen voor de analogie met het ontwerpen en bouwen van een huis (het preventiehuis). Het 'fundament' wordt gevormd door bestaande netwerken. Deze netwerken vormen per beleidspoor de 'bouwstenen' van het preventiehuis (Overleg Risicjongeren, de werkgroep 'uitvallende leerlingen' en de buurtnetwerken). Om de noodzakelijke dwarsverbanden te leggen wordt per netwerk een netwerkbeheerder ('architect') aangesteld, die tijdens het 'architectenoverleg' o.a. beleidsadviezen opstelt met betrekking tot de gesignaleerde witte vlekken in het hulpaanbod. De allochtone gemeenschap zal bij de ontwikkeling van het preventiehuis functioneren als zogenaamde 'bouwadviseur'. Het 'cement' wordt gevormd door een elektronisch jeugdregistratiesysteem, dat de samenwer-

20. (S)criem-project Bergen op Zoom (1999) De toegevoegde letter s staat voor samenwerking en samenhang.

kende instellingen informeert over hun wederzijdse cliënten en contacten. In dit systeem worden gegevens van probleemjongeren, betrokken instellingen en gemaakte afspraken vastgelegd.

Conclusies

De Externe Commissie Criem merkt in haar advies op dat het eerste beleidspoor binnen het beleidskader Criem (de naschoolse periode) dient te worden gehandhaafd aangezien er een heldere link met criminaliteitspreventie is. Het tweede en derde beleidspoor dienen niet langer onder de noemer criminaliteitspreventie te worden gerangschikt. Er zijn legio argumenten aan te voeren op grond waarvan continuering kan worden gelegitimeerd zonder een relatie met criminaliteit te leggen.

Met betrekking tot de pilot-projecten doet de Commissie een aantal aanbevelingen. Ten eerste dient er in samenwerking met de gemeenten een instrument ontwikkeld te worden waarmee instellingen jaarlijks kunnen worden doorgelicht om vast te stellen in welke mate deze toegankelijk zijn voor allochtone jongeren. Dit heeft hoge prioriteit. Ten tweede merkt de Commissie op dat er nog veel aandacht moet worden besteed aan een goede balans tussen preventie en repressie. Ten derde doet de Commissie aanbevelingen over de wijze van financiering. Tenslotte dienen de doelgroepen zo vroeg mogelijk bij de voorbereiding van de plannen te worden betrokken. De vorm en uitkomst van participatie van de doelgroepen moet echter niet van tevoren worden gedicteerd. De gemeenten zelf dienen het begrip participatie nader te specificeren. Hierdoor ontstaat ruimte voor creativiteit en het experimenteren met onorthodoxe methoden.

2001: Politieprojecten gericht op allochtone jongeren

Voor de inventarisatie in het kader van het onderhavige onderzoek zijn alle korpsen begin 2001 benaderd met de vraag een overzicht te geven van momenteel lopende projecten gericht op allochtone jongeren. Dit resulteerde in zeven interviews met politiefunctionarissen²¹ en een grote hoeveelheid schriftelijke informatie. Er werd niet gestreefd naar een volle-

21. Interviews zijn gehouden bij Amsterdam-Zuidoost, Dordrecht, Midden en West Brabant, Noord-Limburg, Gouda en Leiden, Expertisecentrum Politie & Allochtonen regio Utrecht. De overige korpsen hebben telefonisch of schriftelijk een overzicht gegeven van de lopende projecten.

dig overzicht van alle projecten met raakpunten op dit gebied. De respondenten beperkten zich meestal tot de in hun ogen belangrijkste projecten. Omdat het onderzoeksdoel niet verder gaat dan het krijgen van een indruk, is dit verder zo gelaten.

Doelgroepen

Van de 70 projecten die in deze inventarisatie zijn opgenomen, zijn er 26 gericht op jongeren in het algemeen, 4 op allochtonen in het algemeen, 25 op een specifieke groep allochtonen (Antillianen, Marokkanen etc.) en 15 op de politieorganisatie zelf (activiteiten in het kader van expertisebevordering e.d.). Puur preventieve projecten gericht op één specifieke etnische groep zijn in de inventarisatie overigens niet naar voren gekomen. In de praktijk zijn doelgroepen zelden vast omlijnd. Het gaat met name om 'probleemjongeren' of 'risicojongeren'.

Werkwijze

Er zijn veel verschillende manieren om aandacht te besteden aan criminaliteitsbestrijding onder allochtone jongeren. Dit is te zien aan de veelzijdigheid van het projectaanbod. Van taakaccenthouders allochtonen tot survivaltochten in de Ardennen²², ieder korps zoekt zijn eigen weg om meer grip te krijgen op deze groep jongeren. Toch kunnen de projecten grofweg in vier categorieën ingedeeld worden.

Ten eerste bestaan er projecten die gericht zijn op algemene preventie van jeugdcriminaliteit. Bijvoorbeeld het landelijke project 'Doe effe normaal'. Een basisschool wordt voor minimaal drie jaar geadopteerd door de politie. Dit betekent dat de wijkagent in uniform een aantal lessen geeft over discriminatie, verkeersveiligheid, vuurwerk, etc. Doel van dit project is het bevorderen van een positief gedrag onder de jeugd en het versterken van het vertrouwen in de politie. Een project dat hier nauw op aansluit is het project 'Het koffertje' (Van Gemert en Odé, 2001), dat draait bij de politie Haaglanden. In dit project wordt de mind-map methode gehanteerd, die erop neerkomt een groep uit het middelbaar onderwijs te laten associëren op aangereikte thema's. De gekozen thema's zijn: (1) veiligheid op straat, (2) zinloos geweld en (3) de vraag hoe verbeter je de communicatie tussen jongeren en de politie. De leerlingen discussiëren hierover in kleine groepjes en zetten hun plannen op papier. Zij doen deze in een koffertje en het beste idee zal door de politie gehonoreerd worden in die zin, dat

22. Onder andere in Leiden.

de politie het zal proberen uit te voeren. De bedoeling van het koffertje is dat de informatie eens niet alleen vanuit de politie komt (zoals bij de normale lessen van de politie het geval is). Tot nu toe zijn alle betrokken partijen enthousiast over het project.

Een tweede categorie projecten richt zich op bepaalde problemen in een wijk. Dergelijke projecten zijn bijvoorbeeld de buurtvaderprojecten die in verschillende buurten van start zijn gegaan. Het bekendste buurtvaderproject is dat rond het Mercatorplein in Amsterdam. Maar het is niet het enige. Zo wordt er in Amsterdam Zuidoost bijvoorbeeld gewerkt met volwassenen uit etnische groepen die toezicht houden in en rondom buurtcentra. Door hun leeftijd dwingen zij respect af bij de jeugd en zij hebben voldoende gezag om de rust te kunnen handhaven. Ook in Utrecht (Lombok en Hoograven) is er in het verleden gewerkt met Turkse en Marokkaanse vaders. Zij hielden toezicht in de buurt en in een zwembad waar Marokkaanse jongeren veel overlast veroorzaakten. Deze methode bleek zeer effectief: de problemen hebben zich min of meer opgelost.

Maar niet alleen ouders, ook jongeren zelf kunnen betrokken worden bij het toezicht houden. Zo is in Leiden en Gouda het jongeren Toezicht Team gestart, waarin risicjongeren, Halt-jongeren en first-offenders toezicht houden in de stad. Doordat de samenstelling van deze groep elke paar maanden wisselt, wordt de binding vergroot tussen een steeds groter aantal jongeren en de politie. Bovendien doen de deelnemende jongeren werkervaring op, wat hun kansen op de arbeidsmarkt verbetert.

Ten derde zijn er reactieve projecten, die in twee typen voorkomen.

Allereerst zijn er projecten die proberen te voorkomen dat first-offenders of lichte criminelen afzakken naar de zware criminaliteit. Deze categorie bestaat met name uit netwerkoverleg tussen politie, gemeente en verschillende netwerkpartners (Bureau Jeugdzorg, leerplichtambtenaar, Raad voor Kinderbescherming, etc.). Deze netwerkbesprekingen zijn doorgaans niet specifiek gericht op allochtone jongeren, maar op probleemjongeren in het algemeen. In de praktijk blijkt er echter vaak een oververtegenwoordiging te zijn van jongeren van allochtone herkomst. Uitkomst van deze besprekingen is vaak dat de jongere opgenomen wordt in een individueel trajectbegeleidingssprogramma (ITB). Hierbij stelt de jongere samen met een trajectbegeleider een programma op, dat aansluit bij zijn persoonlijke situatie en problemen (school, thuissituatie, werk, vrije tijd, etc). Er worden afspraken gemaakt. Worden deze niet nagekomen, dan wordt de jongere uit het project gezet of wordt alsnog een (gevangenis)straf opge-

legd. Dergelijke Individuele Traject Begeleiding zal de komende tijd landelijk worden ingevoerd. Op een enkele plaats is ook voor harde kern jongeren een begeleidingsproject ontwikkeld. Zo is in Ede een vijftal zeer criminele jongeren geselecteerd om mee te doen aan een zogenaamd defensieproject. Zij worden via defensie opgeleid voor een beroep. Het militaire regime waaronder dit gebeurt, moet structuur terugbrengen in het leven van de jongens.

In de meerderheid van de gevallen worden harde kern jongeren echter met repressieve middelen aangepakt. Dit is de tweede vorm van reactieve maatregelen. In veel korpsen is men van mening dat er geen energie meer moet worden gestopt in deze 'zware jongens' en dat zij 'zo snel mogelijk opgepakt en opgesloten moeten worden'. In Leiden is hiertoe het Mokerteam ingezet, dat als doel heeft de harde kern hard aan te pakken. Deze jongeren worden nauwlettend in de gaten gehouden en zodra zij betrappt worden op het plegen van een strafbaar feit worden zij opgesloten.

De meeste korpsen proberen projecten voor lichte en zware criminele jongeren overigens te combineren of er bestaan verschillende projecten naast elkaar. In Den Helder heeft men er bijvoorbeeld voor gekozen om repressieve en preventieve maatregelen niet tegelijkertijd, maar na elkaar in te zetten. Het Flexteam dat daar is opgericht om de problemen met Antilliaanse jongeren aan te pakken, werkt volgens een drie fasen plan. De eerste fase is het strafrechtelijk aanpakken van de harde kern. Deze fase heeft geresulteerd in de aanhouding en voorgeleiding van tien Antilliaanse mannen, en is reeds afgesloten. In de tweede fase wordt contact gezocht met de Antilliaanse bevolking in de Falgabuur. Vervolgens zal er toegewerkt worden naar fase 3: een integrale aanpak van de problematiek. Geprobeerd zal worden om de problemen in de toekomst beter beheersbaar te maken door de krachten van de gemeente, de woningstichting, de hulpverlening, de politie en de wijkbewoners te bundelen.

Ten vierde zijn er, naast projecten die gericht zijn op specifieke doelgroepen, ook projecten die zich richten op de politieorganisatie zelf. Bij steeds meer korpsen groeit het idee dat niet alleen bij de jongeren maar ook binnen de Nederlandse instanties, inclusief de politie, zaken moeten veranderen. Men vindt zichzelf blijkbaar niet effectief genoeg in de benadering van deze jeugd. Redenen die een respondent hiervoor noemde zijn onder andere cultuurverschillen, het hanteren van onjuiste gedragscodes en een gebrek aan professionaliteit.

Projecten binnen de politieorganisatie richten zich hoofdzakelijk op

expertisebevordering betreffende allochtonen. Verschillende initiatieven kunnen in dit kader genoemd worden. Zo zijn er een aantal regio's (Regio Zuid-Holland-Zuid, Noord-Limburg, Hollands-Midden, Utrecht), die één of meerdere contactfunctionarissen (of allochtone jongerenmedewerkers of een vakadviseur etnische minderheden) in dienst hebben genomen. Hoewel hun taken gradueel verschillen, houden zij zich hoofdzakelijk bezig met het verbeteren van de communicatie tussen de politie en de verschillende minderheidsgroepen. Ook zijn zij aangesteld om de kennis over de omgang met en de cultuur van verschillende etnische minderheden te verbeteren. Deze functionarissen hebben vaak een regionale functie: collega's van binnen en soms ook buiten de regio kunnen een beroep op hen doen. Ook organiseren zij cursussen voor het politiepersoneel. Eén respondent gaf echter aan er bewust voor te kiezen geen contactfunctionaris in dienst te nemen omdat hij vreesde dat hier een stigmatiserende werking vanuit zou kunnen gaan, omdat zodoende Marokkanen geassocieerd worden met problemen. Het eerder besproken project Topic is eveneens gericht op expertisebevordering binnen de politie.

Participatie doelgroep

Vooraf bij op de buurt gerichte projecten is er vaak sprake van intensieve samenwerking met de etnische groep (vooral met vaders). Ook contactfunctionarissen onderhouden uiteraard contact met leden van de etnische groep.

Resultaten

Er blijkt nog nauwelijks geëvalueerd te worden; slechts van twee regio's is een tussentijdse procesevaluatie beschikbaar²³. Door dit gebrek aan evaluatie is er weinig bekend over de effectiviteit van de verschillende initiatieven. Als reden hiervoor wordt aangevoerd dat veel projecten recentelijk zijn gestart. Zij bevinden zich in de startfase en aan evaluaties is nog niet gedacht. Ook wijst men op de aard van de politiegegevens.

Politiegegevens zijn een afspiegeling van het opsporingsbeleid van de politie. Zij worden vaak mede bepaald door de prioriteiten die politie in een bepaalde periode stelt en kunnen daardoor een vertekend beeld geven. Effectiviteit van de verschillende projecten kan zodoende niet afgelezen worden aan registraties zoals aantal aangiftes en dergelijke. Om die reden laat men evaluatie achterwege.

23. Dit waren district Tilburg (proces evaluatie Overleg Risico Jeugd) en regio Haaglanden (tussentijdse evaluatie T'riq Salama).

Conclusies

Van de 70 projecten zijn er 26 gericht op jongeren in het algemeen, 4 op allochtonen in het algemeen, 25 op een specifieke groep allochtonen en 15 op de politieorganisatie zelf. De meeste projecten zijn officieel gericht op 'alle risicojongeren'. In de praktijk zijn dit vaak jongeren uit een bepaalde wijk.

Er zijn vier typen projecten: algemeen preventieve projecten, wijkgerichte projecten, reactieve projecten (waaronder puur repressieve en individuele trajectbegeleidingsprojecten) en projecten gericht op de politieorganisatie zelf.

Van participatie van de doelgroep of de relevante etnische groep is slechts in een minderheid van de projecten sprake. In het merendeel van de korpsen staat men positief tegenover de verschillende projecten. De samenwerking met de partnerorganisaties verloopt in het algemeen goed. Er vindt geregeld overleg plaats en ook daarbuiten weet men elkaar te vinden.

Projecten zijn in sommige gevallen uitdrukkelijk ingebed in het korps, maar meestal staan zij betrekkelijk op zichzelf. De informatie en know-how zijn vaak geconcentreerd bij één persoon of bij een wijkteam. Men kan een beroep doen op hun kennis, maar collega's die niet direct met allochtone jongeren te maken hebben, weten vaak weinig van de projecten af.

Van projecten die in andere korpsen draaien is men over het algemeen niet goed op de hoogte. Er wordt nauwelijks samengewerkt en slechts af en toe wordt er informatie uitgewisseld.

Over het effect van de verschillende projecten en initiatieven is weinig bekend. Dit komt doordat er nauwelijks geëvalueerd wordt. Slechts van twee regio's was een tussentijdse procesevaluatie beschikbaar.

Conclusie

Het beleid van de overheid met betrekking tot minderheden is wat betreft de fundamentele ervan in de loop der jaren min of meer gelijk gebleven. Er deed zich wel een verandering voor in beeldvorming over de rol van minderheden bij de integratie. De visie op minderheden als passieve zorgcategorie heeft plaats gemaakt voor een actieve rol van deze minderheden bij een succesvolle integratie. Prioriteit wordt gelegd bij het beheersen van de Nederlandse taal en het weigeren van onderwijs, scholing en werk

wordt niet langer geaccepteerd. Daarnaast wordt er in het huidige beleid meer aandacht gegeven aan doelgroepen. De jeugd van etnische minderheidsgroepen vormt in verband met de allochtone jeugdcriminaliteit een prioriteitsdoelgroep. De strekking van het beleid is nog steeds gericht op integratie van minderheden.

Het beleid van de politie is in de jaren '80 gericht op kennisverwerving over en het in dienst nemen van allochtonen. Eind jaren '80, begin jaren '90 neemt deze urgentie af. Het belang van de maatregelen binnen de eigen kring maakt plaats voor de noodzaak tot profilering van de politie, welke gericht is op zowel repressie als ook preventie. In het beleidsplan van 1999-2002 wordt naar voren gebracht dat om het probleem van de jeugdcriminaliteit aan te pakken, de pakkans hoger moet en de consequenties voor het criminele gedrag duidelijker moeten zijn.

Er zijn vier inventarisaties beschikbaar van politieke projecten gericht op (allochtone) jeugdcriminaliteit. Uit de eerste inventarisatie 'Kiezen voor een Kans' blijkt dat individuele trajectbegeleiding 'werkt': in vergelijking met andere begeleidingsprogramma's is de uitval gering en het recidiv niveau lager of hetzelfde. Wel blijkt dat de methode effectiever is voor cliënten met een licht justitieel verleden.

Uit de tweede inventarisatie door het Topic-project blijkt dat politiekorpsen zowel 'eigen' projecten hebben als in netwerken participeren, dat een combinatie van repressieve en proactieve maatregelen verkozen wordt boven een eenzijdige aanpak en dat er in ongeveer de helft van de projecten daadwerkelijk contact wordt gezocht met personen uit de etnische minderheidsgroep zelf.

De derde inventarisatie betreft pilotprojecten in het kader van de Criem-nota. De Externe Commissie Criem merkt in haar advies op dat elementen uit de Criem-nota steeds meer gemeengoed zijn geworden. Volgens de commissie dient het eerste beleidsspoor binnen het beleidskader Criem (de naschoolse periode) te worden gehandhaafd aangezien er een heldere link met criminaliteitspreventie is. Het tweede en derde beleidsspoor dienen niet langer onder de noemer criminaliteitspreventie te worden gerangschikt.

Uit de vierde inventarisatie, in het kader van het onderhavige onderzoek, blijkt dat bij de politieprojecten gericht op allochtonen slechts bij de minderheid sprake is van participatie van de doelgroep of de relevante etnische groep. In het merendeel van de korpsen staat men positief tegenover de verschillende projecten. Soms berust de informatie en know-how bij één persoon of bij een wijkteam. Van projecten die in andere korpsen

draaien is men over het algemeen niet goed op de hoogte. Er wordt nauwelijks samengewerkt en slechts af en toe wordt er informatie uitgewisseld. Er wordt nauwelijks geëvalueerd, waardoor het effect van verschillende projecten en initiatieven betrekkelijk onbekend blijft. De bevindingen uit deze inventarisatie uit 2001 sluiten aan bij die uit de voorgaande inventarisaties. Er zijn geen grote verschillen gevonden. Wel waren de individuele trajectbegeleidingsprojecten in 1996 nog experimenteel van karakter, maar in 2001 worden zij veelvuldig toegepast als interventiestrategie. Daarnaast is er een trend ingezet om de problemen niet alleen toe te schrijven aan de allochtone jongeren zelf, maar om ook een kritische blik te werpen op het functioneren van de politieorganisatie. Een minder gunstige aspect bij het nemen van maatregelen op het gebied van criminaliteit onder allochtone jongeren is dat er een grote neiging bestaat om iedere keer opnieuw 'het wiel uit te vinden'. Van ervaringen elders wordt nauwelijks gebruik gemaakt en men is slecht op de hoogte van de activiteiten in andere regio's. Ook baseert men zich bij het uitstipelen van een strategie nauwelijks op bestaande kennis of op bestaande theorieën²⁴. Voor zover bekend wordt nauwelijks gebruik gemaakt van externe expertise. De indruk heerst dat men vooral vaart op pakkende analogieën ('het preventiehuis') of op aansprekende trefwoorden (samenwerking, netwerkoeverleggen, professionalisering). Daarnaast is zorgelijke dat evaluatie van de verschillende projecten achterwege blijft. De argumenten die daarvoor genoemd worden snijden maar zeer ten dele hout. Zo is het feit 'dat men pas begonnen is' geen excuus om iedere evaluatieve inspanning achterwege te laten. En als men de algemene politiestatistiek niet van toepassing acht dan zal men andere manieren moeten bedenken om de resultaten zichtbaar te maken.

24. Prof.dr. Loeber liet zich hierover in een interview ontvallen: "Men doet maar wat".

Onderzoek naar criminaliteit onder allochtone jongeren in Nederland

Aandacht voor oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit in Nederland is er al sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Hoe onderzoek en daarop aansluitend de theorievorming met betrekking tot criminaliteit onder allochtone jongeren zich in Nederland ontwikkeld hebben, wordt hier in chronologische volgorde behandeld. Belangrijke beleidsontwikkelingen zijn in het vorige hoofdstuk al aan de orde geweest. Het verschijnen van verschillende nota's wordt in dit chronologisch overzicht alleen aangestipt.

Allereerst moet opgemerkt worden dat de omvang en aard van criminaliteit onder de allochtone jeugd niet eenvoudig is vast te stellen met bestaande statistieken. Officiële landelijke statistieken maken geen melding van de etniciteit van (verdachte) criminelen. Politie en justitie registreren wel de etnische achtergrond van de personen die met hen in aanraking komen (Junger-Tas 1998). Bij deze statistieken dienen echter twee kanttekeningen geplaatst te worden (Junger e.a. 2001). Ten eerste kunnen de statistieken vertekend worden door selectief opsporings- en vervolgingsbeleid door politie en justitie. Ten tweede wordt etniciteit in deze statistieken bijna altijd geregistreerd op grond van nationaliteit of geboorteland. Men kan zich afvragen of dat wel een juiste weergave is van etniciteit. Dit betekent dat men vooral aangewezen is op empirisch onderzoek onder allochtone jongeren om meer te weten te komen over criminaliteit onder deze jongeren.

In dit overzicht van onderzoek met betrekking tot allochtone jongeren in Nederland komen drie typen onderzoek aan de orde. Een eerste type onderzoek is literatuuronderzoek waarin eerdere publicaties op een rij worden gezet. Een tweede soort bestaat uit etnografische monografieën waarin verslag wordt gedaan van observaties van een etnische groep jongeren gedurende een bepaalde periode. Een laatste type onderzoek is kwantitatief van aard. Hierin worden - veelal omvangrijke - statistische bestanden geanalyseerd zoals politie- en justitieregistraties, dossiers en interviewgegevens. Een aantal studies beperkt zich niet tot één type onderzoek. In veel studies worden bijvoorbeeld deels kwantitatieve analy-

ses uitgevoerd naar de aard en omvang van de criminaliteit en deels kwalitatieve analyses om achtergronden en oorzaken van jeugdcriminaliteit onder allochtonen op te sporen.

Chronologisch overzicht

Kleinere onderzoeken in de jaren zeventig en begin jaren tachtig

De eerste publicaties over allochtone jongeren en criminaliteit verschijnen in de jaren zeventig. In beleidsstukken over (jeugd)criminaliteit wordt de betrokkenheid van allochtonen in criminele praktijken zijdelings aangestipt. Ook de eerste onderzoeken naar crimineel gedrag door buitenlanders in Nederland vinden plaats in de jaren zeventig. Het zijn kleine onderzoeken naar het gedrag van migranten uit de (voormalige) Nederlandse koloniën. Het blijft bij een signalering van de problematiek en gedegen onderzoek naar de aard en achtergronden van de criminaliteit blijft achterwege.

Buikhuisen & Timmerman (1971) onderzoeken criminaliteit onder Ambonezen en concluderen dat deze relatief hoog is en ook stijgt. Van Amersfoort & Biervliet (1975) doen onderzoek naar criminaliteit van Surinaamse en Molukse jongeren en constateren ook een hoge deelname. In hetzelfde jaar vindt Van Praag (1975) in een analyse van officiële criminaliteitscijfers dat Molukkers in verhouding maar liefst tien keer vaker voorkomen in deze cijfers dan autochtone Nederlanders. Dit betreft vooral ernstige delicten. Maar Van Praag maakt zelf de kanttekening dat er nog vaak sprake is van gissingen. Zes jaar later concluderen Veenman & Jansma (1981) op grond van onderzoek van anderen eveneens dat de delinquentie onder Molukse jongens hoog is.

Begin jaren tachtig verschijnen onderzoeken waarin naast migranten afkomstig uit de (oud-)koloniale gebieden ook andere buitenlandse bevolkingsgroepen betrokken worden. Dit zijn de mensen die naar Nederland zijn gekomen als gastarbeiders of als hun familieleden. Onderzoek van politiedossiers in Venlo en Den Haag door Junger-Tas (1981) laat een hoog aandeel van Surinamers in de jeugdcriminaliteit zien. Minderjarige Nederlandse en Mediterrane jongeren komen daarentegen nagenoeg even vaak met de politie in contact.

Van Loon (1981) bekijkt gegevens van de Rotterdamse jeugd- en zedenpolitie en concludeert dat Turkse, Marokkaanse, Spaanse en Portugese jongeren evenredig naar hun bevolkingsaandeel met de politie in aanra-

king komen. Voor de Surinaamse jeugd is dit echter drie maal vaker. Maar deze bevinding dient genuanceerd te worden, omdat de Surinaamse groep ouder is en er onder hen meer recidive voorkomt. Autochtone Nederlanders blijken ondervertegenwoordigd in de Rotterdamse politie-cijfers.

Hollebrand (1982) doet eveneens onderzoek in Rotterdam en krijgt ongeveer dezelfde resultaten. Buitenlanders komen naar hun aandeel in de bevolking 1.4 maal vaker voor in de registraties van jeugddelinquentie. Dit is waarschijnlijk volledig toe te schrijven aan de hoge criminaliteitsgraad onder Surinaamse jongeren. Zij staan drie maal vaker geregistreerd dan Nederlandse en andere buitenlandse jongeren. Ook vindt Hollebrand de hoogste mate van recidive onder Surinamers.

In een ander onderzoek bestudeert Junger-Tas (1983) politiecontacten van jongeren uit etnische groepen in de vier grote steden. De conclusie van dit onderzoek luidt dat jongeren van buitenlandse afkomst iets vaker met de politie te maken krijgen vergeleken met autochtone jongeren. Surinamers blijken opnieuw het meest crimineel en opnieuw het meest recidivistisch te zijn. Allochtone meisjes gedragen zich overigens nauwelijks criminelers dan Nederlandse meisjes. Verder bestaat de jeugdcriminaliteit met name uit kleine diefstallen en vandalisme.

Widt (1983) brengt disproportioneel hoge cijfers aan het licht wat betreft berovingen door allochtonen in de Amsterdamse Bijlmermeer. Liefst 90% van deze berovingen zou door Surinamers (vooral minderjarige jongens) gepleegd zijn, terwijl het bevolkingsaandeel van Surinamers en Antillianen in dat stadsdeel slechts 18% is.

In de jaren tachtig wordt de problematiek meer serieus genomen. In rapporten wordt steeds vaker expliciet benadrukt dat veel jongeren van allochtone afkomst zich crimineel gedragen. Maar conclusies worden nog in alle voorzichtigheid getrokken. Zo wordt in de Minderhedennota van 1983 de opmerking geplaatst dat 'het justitieel apparaat in de strafrechtstoepassing [...] te maken krijgt met relatief grote aantallen leden van etnische minderheden'. Er wordt in dit verband gewezen op de achterstandspositie en aanpassingsproblemen van deze groepen. Verwacht wordt dat als minderheden beter zullen integreren, hun delictpatroon minder zal afwijken van dat van de autochtone bevolking.

Buiks (1983)

Een eerste belangrijke etnografische monografie is verricht door Buiks (1983). In 1981 heeft hij Surinaamse jongeren op de Kruiskade te

Rotterdam bestudeerd. De algemene gedachte in die tijd was 'dat 'etniciteit' een soort overblijfsel is van een vorige levensfase van de migranten. Men verwacht dat het weg zal ebben naarmate zij langer in Nederland verblijven en naarmate zij meer contact met de Nederlandse samenleving hebben' (p.23). Maar Buiks constateert juist een oplevend etnisch bewustzijn en het ontstaan van etnische randgroepen en is nieuwsgierig naar de achtergronden daarvan. Zijn onderzoek betreft 62 randgroepjongeren tussen de vijftien en dertig jaar en ter vergelijking negentig andere - schoolgaande en werkende - Surinaamse jongeren van dezelfde leeftijd. Door middel van participerende observatie en interviews probeert hij de achtergronden te achterhalen van de randgroepvorming onder Surinaamse jeugd. Een etnische randgroepering definieert Buiks als een groep van etnische jongeren 'die niet geïntegreerd zijn in hun Nederlandse omgeving' (p.24). Integratie betekent enerzijds participatie in instituties van de Nederlandse samenleving (woningmarkt, arbeidsmarkt, onderwijs en juridische sfeer) en anderzijds het beschikken over maatschappelijke weerbaarheid (weten langs welke wegen en met welke middelen eigen doelen in de Nederlandse samenleving te bereiken zijn).

Buiks concludeert dat een marginaliseringsproces onder jongeren randgroepvorming bevordert. Onder marginalisering verstaat Buiks een vergroting van de kans op een marginale positie waarin men een laag niveau van participatie en een geringe maatschappelijke weerbaarheid in de Nederlandse samenleving heeft. Factoren van marginalisering zijn laag onderwijsniveau, weinig arbeidservaring, niet-reële verwachtingen wat betreft de migratie, opvoedingspatronen en familiestructuren.

Marginalisering leidt vervolgens langs twee wegen tot een grotere kans op randgroepgedrag. Enerzijds via een groeiend duurzaam gebrek aan perspectief in Nederland en anderzijds via een toename van etnisering: door frustrerende ervaringen in en met de Nederlandse samenleving vallen velen terug op de eigen etnische groep en gaan hun eigen etnische subcultuur vormen.

Voor beleid gericht op etnische randgroepjongeren adviseert Buiks gebruik te maken van de etnisering. Dit proces brengt een grotere onderlinge solidariteit met zich mee en biedt etnische minderheden de mogelijkheid gemeenschappelijke belangen en doelen kenbaar te maken en na te streven. De Staat kan hierop in spelen. Deze moet ervoor zorgen dat bij de inrichting van de Nederlandse samenleving meer rekening wordt gehouden met de multi-etniciteit in ons land. De overheid kan participatie van etnische minderheden aan Nederlandse instituties stimuleren door

hen vanuit de eigen waarden en belangen te laten handelen. Buiks stelt hiermee dat integratie en etnische identificatie elkaar niet per definitie in de weg hoeven te zitten.

Junger-Tas (1983)

Junger-Tas (1983) analyseert interviews die in Den Haag en Venlo zijn afgenomen onder jongeren en aanvullende interviews op parket- (politie-contact) en OM-niveau (justitieel contact). Junger-Tas concludeert dat de delinquentie van allochtone jongeren wat aard en frequentie betreft niet verschilt van die van autochtone jongeren. Toch lijken de allochtone jongeren in wat sterkere mate officiële justitiële contacten te krijgen, namelijk 36 % tegenover 25% van de Nederlandse jongeren. Hierbij moet echter wel gewezen worden op het geringe aantal allochtone jongeren dat in de steekproef vertegenwoordigd is. Dit zou dus kunnen wijzen op een effect van selectieprocessen, die het beeld vertekenen²⁵.

Maliepaard (1985)

Onderzoek naar jeugdcriminaliteit onder etnische minderheden in Nederland blijft tot het begin van de jaren tachtig beperkt tot een klein aantal onderzoeken die veelal kleinschalig van omvang zijn. Een eerste systematische literatuurstudie naar de achtergronden van delinquent gedrag onder allochtone jongeren is verricht door Maliepaard (1985). Dit onderzoek wordt verricht omdat Nederland gedurende de afgelopen decennia in toenemende mate te maken heeft gekregen met nieuwkomers. Er wordt steeds meer erkend dat zij ook blijvers zullen zijn. De migranten - met name de jongeren - blijken echter te kampen met problemen op economisch, sociaal, cultureel en psychologisch gebied. Vaak is ook de uitspraak te horen dat het criminaliteitsniveau hoog is onder deze allochtone jeugd. De Interdepartementale Commissie Minderhedenbeleid (ICM) stelt daarom dit onderzoek (van Maliepaard) in naar 'de kondities waaronder deviant gedrag van jongeren uit etnische minderheidsgroepen te verwachten valt' (p.2). Maliepaard twijfelt echter op voorhand aan de houdbaarheid van dergelijke uitspraken over alloch-

25. Het onderzoek van Junger-Tas (1985) is een vervolg op het onderzoek van 1983. Er worden nu justitiële gegevens en interviews van 527 jongeren onderzocht op delinquentie. Slechts 3% van de respondenten blijkt allochtoon, met als gevolg dat dit aspect niet verder geanalyseerd wordt.

tone jeugdcriminaliteit. Zij zijn slechts gebaseerd op fragmentarisch onderzoek en 'de officiële cijfers [lijken] niet altijd voldoende gerelativeerd te zijn' (p.1), meent hij.

Maliepaard heeft empirisch materiaal uit binnen- en buitenland verzameld. Allereerst brengt hij op grond daarvan algemene problemen van etnische minderheden (met betrekking tot gezin, huisvesting, onderwijs, arbeidsmarkt en vrije tijd) in kaart en vervolgens rapporteert hij onderzoeksresultaten over delinquent en ander deviant gedrag (druggebruik, weglopen) onder jeugdige leden van minderheidsgroepen. Met behulp van verklarende theorieën brengt Maliepaard deze empirische bevindingen ten slotte samen om zo factoren van deviant gedrag te achterhalen. Na enkele voorbeelden gegeven te hebben van zwak onderzoek, noemt Maliepaard zeven beter gefundeerde publicaties in Nederland. Maliepaard heeft tegen een aantal van deze rapporten echter nog steeds het bezwaar dat daarin zeer grove en onnauwkeurige vergelijkingen van bevolkingsaantallen zijn gemaakt.²⁶ In drie andere Nederlandse onderzoeken is volgens hem wat dit betreft beter werk geleverd.²⁷

Maliepaard blijft echter ook bij deze empirische onderzoeken bedenkingen houden. Ten eerste zet hij vraagtekens bij de betrouwbaarheid van de officiële criminaliteitscijfers. Nooit zullen alle criminele delicten door politie en justitie boven water worden gehaald, dus deze registraties kunnen geen volledig beeld van de werkelijke criminaliteit geven. Het opsporingsgedrag van politie en het aangifte-gedrag van burgers is daarnaast van invloed op het aanhouden (en dus geregistreerd worden) van verdachte criminelen. Maliepaard zegt dat er aanwijzingen zijn dat de politie discrimineert naar ras en dat zij met name personen uit lagere sociale klassen – waarin de meeste etnische minderheden zich bevinden – aanhoudt. Ook de burgers zouden selectiegedrag vertonen door eerder aangifte te doen van een delict wanneer er etnische minderheden bij betrokken zijn. Daarnaast zou de houding van de allochtone jongeren zelf contacten met politie in de hand werken. Ook is het zo dat hun crimineel gedrag vaker agressief van aard is dan het criminele gedrag van autochtonen en dat deze delictvorm meer aandacht oproept. Overigens sust Maliepaard de zaken ook hier door te stellen dat deze vorm van criminaliteit slechts in geringe mate voorkomt.

26. Dit zijn de studies van Van Praag (1975), Veenman & Jansma (1981), Junger-Tas (1981) en Widt (1983).

27. Dit zijn de studies van Van Loon (1981), Hollebrand (1982) en Junger-Tas (1983).

Een beter beeld van aard en omvang van criminaliteit geven volgens Maliepaard self-report studies en slachtofferschap onderzoeken onder representatieve steekproeven van de bevolking. In deze zogenaamde 'dark-number' onderzoeken worden mensen ondervraagd over hun dader-respectievelijk slachtofferschap van crimineel gedrag. Een nadeel van deze onderzoeken is dat respondenten geneigd zullen zijn sociaal wenselijke antwoorden te geven.

Een andere bedenking van Maliepaard is dat in veel onderzoek tot dan toe alle buitenlanders op een hoop zijn gegooid waardoor onderlinge verschillen niet naar voren komen. Verder wordt veelal verzuimd te kijken naar de leeftijdsopbouw van bevolkingsgroepen (etnische minderheidsgroepen bestaan uit meer jongeren dan de autochtone groep), naar de lage economische en sociale achtergronden en naar de slechtere buurten waarin de minderheden wonen. Deze kenmerken hebben enerzijds invloed op de mate waarin de bevolkingsgroepen in de officiële criminaliteitsstatistieken voorkomen, maar kunnen anderzijds ook gelden als factoren ter verklaring van delinquent gedrag.

Zijn uiteindelijke conclusie is dat men niet heel ongerust hoeft te zijn over de gevonden oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in criminaliteitscijfers. Eventueel kan men zich zorgen maken over de toename van de criminaliteit onder hen, maar deze gaat samen met een algemeen toenemende jeugdcriminaliteit en met een economische recessie. Hiermee krijgt de studie van Maliepaard — net zoals opvattingen van vele anderen in deze tijd — een overwegend optimistische toon.

Maliepaard oppert nogmaals dat vooraanstaande auteurs en de media hun uitspraken over allochtone jeugddelinquentie baseren op weinig goede en verouderde empirische onderzoeken. Hij stelt zelfs dat 'de grote delinquentie' onder jongeren uit etnische minderheidsgroepen voornamelijk op 'indianen verhalen' lijkt te berusten' (p.61).

Ook specifieke theorieën die de ronde doen ter verklaring van crimineel gedrag onder etnische minderheden wijst Maliepaard van de hand. Zij zijn empirisch slecht onderbouwd en de grote aandacht voor het kenmerk 'anders zijn' noemt hij tautologisch. Maliepaard ziet meer heil in een algemene theorie zoals de sociale controle theorie. Hij concludeert dat dezelfde criminaliteitsverklarende factoren zowel bij autochtone jongeren alsook bij allochtone jongeren gelden. Alleen zijn de verklarende kenmerken bij deze laatste groep vaker aanwezig. De belangrijkste factoren liggen volgens Maliepaard in een slechte gezins- en schoolintegratie en de wijze van vrijetijdsbesteding met verkeerde vrienden. Hierdoor kunnen ook

verschillen tussen etnische groepen onderling verklaard worden, want daar is volgens Maliepaard wel degelijk sprake van.

Van der Hoeven (1985 en 1986)

Naar aanleiding van verontrustende signalen over toenemende strafrechtelijke politiecontacten van etnische jongeren begin jaren tachtig voert Van der Hoeven in 1985 een systematisch en grootschalig onderzoek uit naar de mate waarin allochtone jongeren in de politiestatistiek voorkomen. In 1986 verschijnt het tweede deel van zijn onderzoek, waarin hij nagaat of en hoe de jongeren binnen of ten gevolge van het politiecontact geholpen kunnen worden.

In totaal telt het kwantitatieve onderzoek van 1985 bijna 2200 politiecontacten van ruim 1500 jongeren in de periode augustus 1983 – januari 1984 in Rotterdam en Eindhoven en gedurende drie maanden van november 1983 tot januari 1984 in de stad Utrecht. De jongeren waren tijdens het politiecontact jonger dan 18 jaar. De politiecontacten vonden plaats op grond van delinquent- of probleemgedrag (bijvoorbeeld vanwege weggelopen en hulpvragen van de jongere zelf).

Van der Hoeven concludeert voorzichtig dat jongeren van allochtone afkomst vaker in aanraking komen met de jeugdpolitie wegens delinquent gedrag dan autochtone jongeren. Vergeleken met autochtone jongeren heeft in Rotterdam de Surinaams/Antilliaanse jeugd bijna vijf maal zo vaak te maken met de politie en de Marokkaanse jeugd 2.5 keer. Turkse jongeren verschillen in deze stad nauwelijks van de autochtone bevolking. In Eindhoven vertonen Marokkaanse jongeren drie maal zo vaak als autochtone jongeren crimineel- of probleemgedrag en Surinaams/Antilliaanse en Turkse jongeren twee maal. Vanwege de kleinere aantallen doet Van der Hoeven geen duidelijke uitspraken over Utrecht. Wel wijzen de cijfers ook hier op een oververtegenwoordiging van de Marokkaanse jeugd.

Van der Hoeven vindt het nodig enkele nuancerings bij deze cijfers te plaatsen. Ten eerste merkt hij op dat slechts een beperkt deel van de jeugd tussen 0 en 17 jaar (circa 2 à 3% van de autochtone en 5% van de allochtone) in contact komt met de jeugdpolitie. De gevonden verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren – Turkse jongeren uitgezonderd – zijn echter wel van dien aard dat niet alleen selectieve omstandigheden (met name door optreden van politie en justitie) debet kunnen zijn aan de oververtegenwoordiging van etnische minderheden. Maar Van der

Hoeven blijft erop wijzen dat er sprake is van een schijnverband. De discrepantie is volgens hem toe te schrijven aan de grote vertegenwoordiging van de etnische minderheden in de lage sociale klasse. Alleen de Marokkaanse jeugd stemt tot verontrusting: 'naar schatting 23% van de Marokkaanse jeugd tussen 10 en 17 jaar die in de buurten woont met een sociale achterstand, komt binnen een jaar in aanraking met de jeugdpolitie' (p.31).

Verder dienen de op 't oog grote verschillen genuanceerd te worden door de bevinding dat Surinaams/Antilliaanse jongeren met name oververtegenwoordigd zijn in de eenvoudige diefstal (als winkel- en fietsendiefstal) en Turkse jongeren in de lichte criminaliteit. Alleen Marokkaanse jongeren zijn oververtegenwoordigd in de gekwalificeerde diefstal (zoals inbraak en diefstal onder bedreiging). Turkse en Marokkaanse jongeren worden vrijwel niet aangehouden vanwege agressieve delicten tegen personen en zaken. Recidive komt echter wel in iets grotere mate onder allochtonen voor.

Voor het tweede onderzoek – met de vraag hoe de jongeren geholpen kunnen worden – heeft van der Hoeven het optreden van de jeugdpolitie geobserveerd en verdachte allochtone jongeren zijn geïnterviewd. Hij heeft hiervoor steekproeven genomen uit de registraties van politiecontacten. Ruim 300 contacten van autochtone en allochtone jongeren zijn bestudeerd. De allochtone jongeren in de steekproef zijn benaderd voor een interview. Er hebben 62 interviews plaatsgevonden, een aantal maanden na het politiecontact.

In Rotterdam en Utrecht bestaan voordat het onderzoek plaatsvindt al structurele hulpverleningsactiviteiten. In Eindhoven is dit niet het geval. Deze stad is ter controle in het onderzoek opgenomen. Het optreden van de politie ten opzichte van allochtone en autochtone jonge verdachten verschilt weinig wat betreft hulpverlening of afdoening. Het verloop van het contact is echter wel anders. Dit is vooral te wijten aan het feit dat politiefunctionarissen zich onbekend voelen met de cultuur van de allochtone jongeren. Hierdoor wordt bij hulpverlening weinig aandacht besteed aan de thuissituatie en ook weinig aan de schoolsituatie van de allochtone jongeren vergeleken met autochtone jongeren (terwijl hierin volgens Van der Hoeven belangrijke factoren besloten liggen).

Daarentegen is de politie meer gefocust op de (allochtone) vriendenkring van deze jongeren. Wat betreft de keuze tussen het geven van een afdoening of hulp aan jongeren bestaat er meer onduidelijkheid bij de politie wat betreft allochtone jongeren. Dit heeft volgens Van der Hoeven het

nadelige gevolg dat allochtone jongeren eerder een afdoening krijgen dan autochtone jongeren. Allochtonen jongeren krijgen ook minder snel hulp in combinatie met een sepot dan autochtone jongeren.

Ten slotte doet Van der Hoeven een aantal beleidsaanbevelingen. Hij benadrukt dat de oververtegenwoordiging van allochtone verdachten niet te wijten is aan verschillen tussen allochtone en autochtone individuen, maar voornamelijk aan het feit dat de meeste allochtonen tot de onderste regionen op sociaal-economisch gebied behoren. Van der Hoeven is er dan ook geen voorstander van de minderhedenproblematiek te benaderen vanuit het 'cultuurperspectief' dat ervan uit gaat dat allochtone jongeren – levend tussen twee culturen – te maken hebben met een cultuurconflict. Hij ziet meer in het 'ethniciteitsperspectief' dat niet alleen de culturele kenmerken van allochtonen in ogenschouw neemt, maar ook algemene verklaringen van delinquent gedrag. Concreet houdt dit in dat de kennisoverdracht tussen de politiefunctionarissen niet zozeer uit kennis over culturele achtergronden moet bestaan, maar veeleer uit dezelfde kennis en vaardigheden als bij contacten met autochtone verdachten. Indien er toch voor gekozen wordt specifieke kennis over allochtonen over te dragen, dan dient uitgekeken te worden voor stereotyperingen. Met betrekking tot hulpverlening wijst Van der Hoeven erop dat onder allochtone jongeren sprake is van verschillende manieren waarop de etnische identificatie tot stand komt. Hier dient de politie rekening mee te houden door de jongeren verschillend te benaderen. Van der Hoeven laat het bij deze vrij vage aanbeveling en geeft geen concrete voorbeelden ter illustratie. Het lijkt erop dat hij vooral het punt wil maken dat allochtonen niet over een kam geschoren mogen worden. Verder dient de politie vaker in contact te komen met ouders van allochtone jongeren om voorlichting te geven. Dit wordt minder vaak bij allochtonen dan bij autochtonen gedaan.

Kaufman & Verbraeck (1986)

Kaufman en Verbraeck (1986) doen een studie naar randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering onder Marokkaanse jongeren in de stad Utrecht naar aanleiding van twee belangrijke signalen. Het eerste is dat in 1984 blijkt dat Marokkanen voor maar liefst een kwart van de overtredingen van de Opiumwet verantwoordelijk zijn. Het tweede signaal komt uit het jaarverslag van het Openbaar Ministerie van het district Utrecht in 1985 waarin geattendeerd wordt op 'een onrustbarende stijging van de jeugdcriminaliteit' (p.3). De grote toename wordt toegeschreven aan 'de

toenemende drugsverslaving onder Utrechtse jongeren en probleemgedrag van gastarbeiderskinderen' (p.3).

Het onderzoek van Kaufman en Verbraeck is exploratief en beschrijvend van aard. Gedurende een jaar hebben zij voornamelijk veldwerk verricht in zaken- en winkelcentrum Hoog Catherijne en verder in Marokkaanse koffie- en theehuizen in en in coffeeshops en uitgaansgelegenheden. Onderzoek naar de zogenaamde Marokkaanse heroïne-scene bleek niet eenvoudig. Via allerlei wegen probeerden Kaufman en Verbraeck toegang te krijgen tot de Marokkaanse jongeren, maar vele wegen liepen dood of leverden maar weinig op. Zij probeerden op eigen houtje contacten te leggen met de Marokkaanse jongeren op Hoog Catherijne door er vaak rond te lopen en hen aan te spreken. Ze hebben zelfs een aantal verslaafden af en toe onderdak geboden in hun eigen huis. Verder probeerden ze – en zo waren ze meer succesvol – via wijk- en burgeragenten, straathoekwerkers en uiteindelijk via een ex-lid van de Marokkaanse heroïne-scene meer te weten te komen over de verslaafden en met hen in contact te komen. Naast informatie die ze door participerende observatie hebben verkregen, bestaat het uiteindelijke onderzoeksmateriaal voornamelijk uit politiedossiers en regelmatige gesprekken met dertig verslaafden tussen de 20 en 34 jaar die de harde kern van de Marokkaanse heroïne-scene op Hoog Catherijne vormen.

De problemen van de Marokkaanse jongens beginnen vaak al in Marokko. De jongens komen uit grote gezinnen waar bovendien de vader afwezig is. De meeste jongens zijn weinig naar school gegaan in Marokko, vanwege beperkte mogelijkheden op het platteland of omdat ze er geen zin in hadden. Ze gingen spijbelen of bleven helemaal weg. Ook op werkgebied hebben de jongens in Marokko weinig ervaring opgedaan. Ervaring met hashish, kif of alcohol heeft al tweederde van de onderzoeksgroep in Marokko gehad. Jongens waarvan de vader in Europa als gastarbeider werkt, vormen in Marokkaanse steden met elkaar vaak zogenaamde zwerfgroepjes. De eerste contacten met politie vinden ook vaak al in Marokko plaats, maar het aantal en de ernst blijft meestal binnen de perken. Gezinshereniging in Nederland vindt pas na een lange periode (gemiddeld negen jaar) plaats. De jongens zijn dan gemiddeld ruim vijftien jaar. Aanleiding voor de gezinshereniging is meestal het probleemgedrag van de zonen.

In Nederland blijkt de gezinshereniging weinig goed te doen.

Integendeel, het proces van marginalisering zet zich door. Zo hebben de jonge Marokkanen opnieuw problemen op school. Er waren in de onder-

zoeksgroep overigens ook zes jongens afkomstig uit Marokkaanse steden die daar wel bezig waren aan een goede onderwijsloopbaan, maar die door hun vaders naar Nederland zijn gehaald om te gaan werken als ongeschoold arbeider. Hun marginaliseringsproces startte in Nederland. Tweederde van de jongens uit de onderzoeksgroep heeft enige werkervaring in Nederland, maar dit werk bevindt zich op de onderste sporten van de arbeidsladder, weinig hoger dan het werk van hun vaders. Het gebruik van heroïne was de voornaamste reden dat jongens stopten met werken. Tweederde van de jongens heeft een zwakke juridische positie. Zij hebben ooit een verblijfstatus gekregen op grond van primaire gezinshereniging, maar deze geldt niet meer, omdat zij de banden met hun gezin (al vrij snel) hebben verbroken. Zij kregen problemen met de strenge vader die van zijn zonen gehoorzaamheid en navolging van islamitische waarden verwacht, terwijl zijzelf liever met leeftijdgenoten plezier maken in de westerse samenleving. Gebrek aan geld en een ongunstig toekomstperspectief leidde tot de eerste vormen van crimineel gedrag en contacten met de politie. Het (groeïende) strafblad doet het verblijfsrecht van deze Marokkaanse jongens nog meer wankelen.

Hoog Catherijne vormt een prima hangplek voor deze Marokkaanse jongens die geen zin hebben om naar school te gaan. Eind jaren zeventig komen hier de eerste spijbelaars al rondhangen. Ze begeven zich tussen oudere groepen — met name Nederlandse en Surinaamse — spuiters en alcoholisten. De Marokkaanse jongens houden het aanvankelijk nog bij rondhangen en het plegen van winkeldiefstal. Begin jaren tachtig wordt voor het eerst heroïne uitgeteerd. Dit vormde het begin van de ontwikkeling van een Marokkaanse heroïnescene op Hoog Catherijne. Deze scene heeft zijn eigen sociale hiërarchische structuur gekregen. Hiërarchische posities worden bepaald door de plaatsen die personen innemen in de distributie van de heroïne en de carrière die men maakt met betrekking tot aanvullende hossels. De hiërarchie van de heroïne-distributie ziet er als volgt uit. Aan de top staat de huisdealer, gevolgd door straatdealers en part-time straatdealers. Deze (part-time) straatdealers hebben assistenten, dit zijn de zogenaamde stromannen en loopjongens. Onderaan bevinden zich de leerling-loopjongens die uit de groepen jonge Marokkaanse spijbelaars worden gerekruteerd die op Hoog Catherijne rondhangen. Door voldoende vertrouwen te winnen, kan iemand een stapje hoger komen. Tot en met de positie van part-time straatdealer speelt het succes dat men heeft met hossels ook een rol bij de bepaling van de positie in de hiërarchische structuur van de scene. Helers, pooiers, verval-

sers en gokkers krijgen het meeste aanzien. Winkeldieven, autokrakers, insluipers, inbrekers, afpersers en bedreigers vormen daarna de tweede categorie onder de hosselaars. Schandknepen en zogenaamde hele en halve mislukkelingen en gekken worden als het minst succesvol beschouwd in het hosselcircuit, omdat ze zich moeten verlagen tot prostitutie of bedelen. In principe is de Marokkaanse heroïnescene op Hoog Catherijne gelijk aan andere drugsscenes, maar met dit verschil dat de Marokkanen al voor hun verslaving crimineel gedrag vertoonden. Het blijkt dat er 'in zekere mate sprake is van doorstroming van deviante subculturen, via de gelegenheidsstructuur naar de heroïnestructuur' (p.100). Daarnaast is het zo dat de Marokkaanse verslaafden – in tegenstelling tot de meeste andere verslaafden – niet alleen 'drug-related-crime' plegen, maar zich ook schuldig maken aan zaken als berovingen, mishandelingen, zedendelicten en zelfs doodslag

Inmiddels zijn op Hoog Catherijne al verschillende bouwkundige en repressieve maatregelen genomen om criminaliteit en heroïnegebruik tegen te gaan. Dit heeft echter voor ongewenste gevolgen gezorgd zoals verplaatsing van problemen, overschrijding van aanhoudingsbevoegdheden en juist een toename van geweld. Verder constateren Kaufman en Verbraeck dat er nauwelijks contacten met de hulpverlening zijn.

Met al deze onderzoeksbevindingen in het achterhoofd, sluiten Kaufman en Verbraeck hun onderzoeksrapport af met een aantal beleidsaanbevelingen. Ten eerste merken ze op dat het zaak is de maatschappelijke weerbaarheid en de kans op een goede maatschappelijke positie van Marokkaanse jongeren te vergroten. Meer concreet adviseren zij voorlichting over heroïne te geven op scholen met veel migrantenjongeren, er meer op toe te zien of jongeren spijbelen of de school vroegtijdig verlaten en indien dit laatste toch gebeurt, voor opvang erna te zorgen om een trek naar Hoog Catherijne te voorkomen. Tevens dient (beter) achterhaald te worden hoe het komt dat Marokkaanse jongeren zo veel vaker met de politie in aanraking komen vergeleken met andere groepen jongeren. Kaufman en Verbraeck wijzen er daarnaast op dat serieus nagedacht moet worden over averechtse effecten als de politie de ouders van Marokkaanse jongens op de hoogte brengt van het politiecontact van hun zonen. Hierdoor lopen de ruzies thuis op en besluiten jongens (nog) eerder weg te lopen met nog grotere problemen als gevolg. In het verlengde hiervan dient soms terughoudend opgetreden te worden bij het opvangen van Marokkaanse jongens in onderdakvoorzieningen. Ook dit zal de kloof tussen vaders en zonen eerder vergroten dan verkleinen. Maar anderszijds

kunnen dergelijke instellingen volgens Kaufman en Verbraeck juist een verder afglijden, met name van nog niet verslaafde Marokkaanse jongens, wellicht tegengaan. Uit hun onderzoek blijkt dat de Marokkaanse jongens weinig contact hebben (gehad) met hulpverlening en de onderdakvoorzieningen kunnen wellicht voor een ingang zorgen.

Enkele kleinere onderzoeken eind jaren tachtig

Baerveldt (1987) concludeert op grond van self-report gegevens van 1180 schoolgaande jongeren dat autochtonen, Marokkanen, Turken en Surinamers evenveel crimineel gedrag vertonen. De kans is echter groot dat risicjongeren zoals voortijdige schoolverlaters en regelmatige spijbeelaars in dit onderzoek niet of nauwelijks zijn ondervraagd.

Junger en Hecke (1988) berekenen voor 1761 veroordelingen de percentages die voor rekening komen van de drie etnische groepen. Deze zetten zij af tegen de bevolkingsaandelen van deze groepen. Het blijkt dat met name Surinamers en vervolgens Marokkanen en Turken oververtegenwoordigd zijn.

Essers en Van der Laan (1988) onderzoeken 91 Surinaamse, Turkse en Marokkaanse jongeren die aan een drie maanden durend intensief dagprogramma deelnemen ('Kwartaalcursus') en concluderen dat Surinamers veel meer drugsdelicten, Marokkanen veel meer vermogensdelicten en Turken veel meer geweldsdelicten plegen ten opzichte van de autochtone Nederlanders.

In dit onderzoek betrekken Van der Laan en Essers 1956 strafrechtelijke zaken onder jongeren en zij maken gebruik van interviews, dossieronderzoek en gegevens verzameld door middel van het JIS (Jongeren Informatie Systeem). Ze concluderen dat tussen de diverse etnische groepen verschillen bestaan wat het type delict betreft. Bij alle groepen vormen de vermogensdelicten de belangrijkste categorie, maar bij de Marokkaanse (89.2%) en Turkse jongeren (84.5%) springt dit aantal veel sterker naar voren dan bij Surinaams/Antilliaanse jongeren (77.8%) en Nederlandse jongeren (68.7%). Aggressie tegen zaken komt daarentegen meer voor onder de Nederlandse jongeren (10.6%) en bij Surinaams/Antilliaanse (8.3%) dan bij de Marokkaanse jongeren (5.4%) en Turkse jongeren (1.7%). Wat openbare orde en gezag betreft spannen de Nederlandse jongeren (9.2%) en Surinaams/Antilliaanse jongeren (5.6%) wederom de kroon, maar met het verschil dat Marokkaanse jongeren niet in deze categorie voorkomen en Turkse jongeren slechts met een percentage van 1.7.

De Beer (1988)

Aan het eind van de jaren tachtig zet De Beer (1988) een aantal recente studies op een rij.²⁸ Allochtonen blijken over het geheel genomen vaker crimineel gedrag te vertonen dan autochtonen. De Beer legt zich echter niet neer bij deze resultaten. In plaats van naar mogelijke achtergronden van de discrepanties te zoeken, doet hij een aantal suggesties waardoor de verschillen kunnen zijn opgetreden. In de lagere milieus (sociaal-economische klasse en woonbuurt) waartoe de etnische jongeren veelal behoren, zouden meer zichtbare delicten gepleegd worden en zou de pakkans groter zijn. Een andere mogelijke verklaring is selectiviteit van slachtoffers bij de aangifte en van de politie bij het aanhouden van verdachten. Als de dader van buitenlandse afkomst lijkt te zijn, stappen mensen sneller naar de politie en treedt de politie eerder op. Ook de leeftijdsopbouw speelt een rol: er zijn relatief meer jonge – dus risicovolle – allochtonen dan jonge autochtonen.

Ondanks deze opvattingen van De Beer en van andere onderzoekers in die tijd, wordt in 1988 in het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) aangehouden meer maatregelen te nemen om de positie van etnische jongeren te verbeteren om zo te voorkomen dat zij in crimineel gedrag vervallen. Ook in datzelfde jaar komt het Ministerie van Welzijn Volksgezondheid en Cultuur met de nota 'Jeugdige Minderheden'. Hierin wordt gehamerd op een doeltreffende aanpak van de problematiek van etnische jongeren, die zich onder andere uit in 'een relatief groot aantal dat in de criminele sfeer terecht komt'.

Wermölder (1986 en 1990)

Het eerste en naar ons weten tot nu toe enige longitudinale observatie-onderzoek naar delinquente allochtone jongeren in Nederland is verricht door Wermölder. Het betreft een Marokkaanse randgroep in de Amsterdamse wijk De Pijp. Het onderzoek is tot stand gekomen op verzoek van de gemeente Amsterdam die meer kennis wil vergaren over zogenaamde Marokkaanse zwerfjongeren. Bewoners in Amsterdam klagen sinds 1979 over overlast van deze jongeren en de gemeente Amsterdam ziet zich genoodzaakt hier beleid op te voeren. Het ontbreekt echter aan voldoende informatie over dit nieuwe verschijnsel. Wermölder start zijn onderzoek in 1982. Door middel van participerende observatie bestudeert hij in eerste instantie tot 1985 een groep van 34 voornamelijk

28. Hij bespreekt de studies van Junger-Tas (1985), Baerveldt (1987), Junger & Hecke (1988) en van Van der Laan e.a. (1988).

Marokkaanse jongens in de leeftijd van 14 tot 22 jaar. In 1988 komt hij terug voor een vervolgonderzoek (zie hierna). In navolging van Buiks (1983) onderscheidt hij marginalisering en randgroepvorming. In 1986 rapporteert Werdmölder de bevindingen van zijn eerste onderzoek. De jongens vormden aanvankelijk een vriendenkring, maar de groepscohesie werd steeds groter. Dit gebeurde niet alleen van binnenuit, maar werd ook door reacties van buitenaf versterkt doordat de omgeving hun hanggedrag op straat afkeurde en hen liever vermeed. De jongens gingen steeds meer rotzooi trappen wat werd gevolgd door de eerste stappen op het criminele pad. De randgroep heeft wel een kern – die overigens uit autochtone jongens bestaat –, maar van een strak leiderschap is geen sprake. Wat de jongens onderling bindt is niet zozeer etniciteit, maar gemeenschappelijke ervaringen en socialisatie in dezelfde buurt. Voor de buitenwereld lijkt het een homogene groep, maar in wezen bestaat die uit vier subgroepjes: een Nederlandse, een Marokkaanse, een junkie- en een oudere Marokkaanse groep. De oudere Marokkaanse groep keurt crimineel gedrag af, maar de andere jongens zien het als een spel met spanning en sensatie. De jongens houden zich bezig met diefstal, autokraak, inbraak en drugshandel.

Volgens Werdmölder is het een mythe dat jonge delinquenten onderling hechte vriendschappen hebben. Ze wedijveren juist voortdurend om status en prestige. Ze wantrouwen elkaar en lopen elkaar continu op stang te jagen. Werdmölder beschrijft verschillen tussen Marokkanen onderling. Stads-Marokkanen doen neerbuigend tegenover plattelands-Marokkanen uit het noorden van Marokko. Maar ook onder de landelijke Marokkanen wordt op elkaar neergekeken. Zo zijn Berbers uit de bergen dommer. Werdmölder heeft echter wel een aantal gedeelde groepswaarden ontdekt: solidariteit naar buiten, geld biedt status en populariteit, elkaar ‘mazzelen’ (zoals anderen mee laten delen in de buit). Gebektheid, moed, kracht, slimheid en zelfstandigheid zorgen voor status en prestige. Verder hebben de randgroepjongeren een negatief zelf- en maatschappijbeeld (de buitenwereld zou hen als vijanden beschouwen). Door hun geringe deelname aan instituties in de Nederlandse samenleving is hun visie daarop minder reëel. De volgens hen oneerlijke maatschappij rechtvaardigt hun criminele praktijken. De oudere Marokkaanse jongens hebben echter een reëler maatschappelijk beeld.

De keuze van vrienden, reacties uit de buurt en de omgeving waarin de jongens opgroeien bepalen in grote mate hun gedrag. Bij sommige jongens is er sprake van meer marginalisering (d.w.z. afnemende deel-

name aan instituties, geringe maatschappelijke weerbaarheid en laag zelfvertrouwen) dan bij anderen. Dit hangt nauw samen met een aantal factoren. Veel Marokkaanse jongens zijn nog in Marokko opgegroeid en daar deed zich al een proces van marginalisering voor. Een belangrijke reden hiervan is wellicht de langdurige afwezigheid van de vader die in Nederland verblijft. Vervolgens volgt na de gezinshereniging in Nederland een gebrekkig integratieproces.

De Marokkaanse jongens belanden volgens Wermölder in een randgroep door de geringe participatie in Nederlandse kern-instituties zoals school en werk en in eigen instituties als gezin en familie, leeftijdsgroepen, religieuze instellingen en recreatieve verenigingen. Wermölder constateert een duidelijk verband tussen schoolverlaten, werkloosheid en van huis weglopen en criminaliteit. De slechte relatie met het ouderlijk huis is volgens hem vooral een gevolg van een generatieconflict. Deze Marokkaanse jongeren vervreemden van hun ouders. De jongeren maken soms echter ook handig gebruik van hun positie tussen twee culturen. Thuis wijzen ze op vrijheden in de Nederlandse samenleving, tegenover Nederlanders verschuilen ze zich achter Marokkaanse normen en waarden.

In 1988 komt Wermölder terug voor een vervolgonderzoek en in 1990 verschijnt zijn dissertatie waarin hij antwoord probeert te geven op de vraag wat bepaalt dat randgroepjongens duurzaam marginaliseren of voor een criminele carrière kiezen of juist gaan reïntegreren in instituties van de samenleving. Anders gesteld is zijn vraag of het randgroepgedrag slechts als een wilde periode gezien kan worden of dat het de springplank vormt naar het volwassen criminele circuit. Van de 34 oorspronkelijke randgroepjongens (inmiddels gemiddeld 23.6 jaar) heeft hij 31 jongens uitgebreid kunnen interviewen. Hij heeft ook gesprekken gevoerd met vrienden en familie, jongerenwerkers, hulpverleners, reclasseringsambtenaren, contactpersonen van school en andere informanten.

Wermölder constateert dat er in de tussenliggende periode van vier jaar een weinig rooskleurige ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Slechts een paar van de randgroepjongens hebben hun leven werkelijk verbeterd. Twintig jongens zijn verder afgegleeden in het marginaliseringsproces, drie jongens hebben voor een criminele loopbaan gekozen en tien jongens (32%) wisten min of meer te reïntegreren. Het vinden van vast werk vormt de voornaamste factor voor een succesvolle reïntegratie. Verder zijn een vaste partner, hulp van familie en lidmaatschap van een vereniging belangrijke stimulansen. De jongens die zijn gereïntegreerd zijn te verde-

len in acculturisten en pluralisten. Acculturisten hebben zich toegelegd op reïntegratie in Nederlandse instituties en keren zich tegen Marokkaanse normen en waarden, terwijl de pluralisten zowel in instituties van de Nederlandse als van de Marokkaanse gemeenschap zijn geïntegreerd. De keuze tussen de drie wegen (marginalisering, criminalisering of reïntegratie) maken de jongens volgens Werdmölder op basis van een kosten-baten analyse. Hierbij speelt interne controle (relationele en maatschappelijke bindingen, spijt, schuld, schaamte) en externe controle (sancties, straffen, persoonlijk toezicht) een rol. Naarmate de jongens ouder worden, wordt de invloed van interne controle geringer en heeft externe controle een grotere invloed. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de jongens dan minder zichtbaar crimineel gedrag vertonen. In hoeverre de jongens vervolgens succesvol zijn op hun ingeslagen weg hangt af van hun 'copingstijl'. Jongens met een actieve copingstijl zijn creatief en slagen er beter in dan jongens met een passieve copingstijl die een meer afwachtende houding aannemen en minder doorzettingsvermogen tonen. Werdmölder is na zijn onderzoeken pessimistisch over de toekomstperspectieven van de meeste Marokkaanse randgroepjongeren. Zij missen met name een sociaal netwerk dat hen kan helpen een succesvolle weg in de maatschappij in te slaan. Het beleid van 'positieve actie' dat de Nederlandse overheid sinds eind jaren tachtig voert om achterstanden van etnische minderheden op te heffen, komt alleen ten goede aan de beter opgeleiden onder de allochtonen. De randgroepjongeren hebben niet voldoende scholing en maatschappelijke vaardigheden. Werdmölder acht een actief en adequaat opvang- en integratiebeleid van groot belang voor de jonge Marokkanen.

Junger & Zeilstra (1989), Junger (1990) en Junger & Polder (1991)

Ondanks het feit dat jeugdcriminaliteit door etnische minderheden inmiddels een belangrijkere plaats heeft gekregen op de politieke agenda, wordt pas eind jaren tachtig uitdrukkelijk bepleit meer onderzoek te doen naar de betrokkenheid van etnische minderheden bij criminaliteit. De Adviescommissie Onderzoek Minderheden (ACOM) vraagt de Interdepartementale Commissie Minderhedenbeleid (ICM) meerdere malen hieraan te voldoen. Junger geeft samen met anderen gehoor aan dit verzoek. Tot nu toe was onderzoek naar allochtonen en criminaliteit met name gericht op subgroepen van etnische minderheden, zogenaamde marginale groepen of subculturen. In vrijwel geen studie is een vergelijking gemaakt

met een controlegroep van Nederlandse jongeren. Verder waren de onderzoeken kleinschalig – op Van der Hoeven (1985, 1986) na – en betroffen ze niet meer dan tussen de dertig en tachtig allochtone jongeren. Verder lag volgens Junger e.a. de nadruk op observatie als onderzoeksmethode. Junger en Zeilstra (1989), Junger (1990) en Junger en Polder (1991) proberen de leemte in kwantitatieve gegevens in Nederland naar de betrokkenheid van etnische minderheden bij de criminaliteit op te vullen. Ze gaan na in hoeverre jongeren uit de grootste etnische minderheidsgroepen crimineel gedrag vertonen.

Voor hun onderzoek hebben Junger e.a. in 33 Nederlandse gemeenten een steekproef van circa 200 Turkse, 200 Marokkaanse en 200 Surinaamse jongens van 12 tot 17 jaar getrokken. Deze jongens zijn ondervraagd over hun achtergrond en over crimineel gedrag.²⁹ In dezelfde buurten zijn – ter vergelijking – ook circa 200 autochtone jongens benaderd voor een interview. Daarnaast is een vergelijking gemaakt met een representatieve steekproef van autochtone jongens uit een eerder onderzoek naar jeugdcriminaliteit door Junger-Tas in 1983. Verder zijn gegevens verzameld over de officiële politie- en justitiecontacten.

De onderzoeksbevinding is dat jongens van allochtone afkomst inderdaad oververtegenwoordigd zijn onder jonge daders van criminele praktijken. Marokkaanse jongens gaan het meest in de fout; maar liefst een derde van hen vertoont crimineel gedrag. Onder Turkse en Surinaamse jongens is bij 23% politiecontact geregistreerd. Voor autochtone jongens met eenzelfde sociaal-economische achtergrond ligt dit percentage op 15 en voor de representatieve steekproef onder autochtone jongens blijft dit op 10% steken. Wat betreft ernstigere delictsoorten bestaat er volgens Junger e.a. nauwelijks verschil tussen allochtone en autochtone jongeren; voor alle groepen geldt dat circa 2% van de jongens met de officier van justitie te maken heeft gehad.

Op basis van analyses van de self-report gegevens en de politieke en justitiële registraties concluderen Junger e.a. dat er op grond van etniciteit geen selectie-effecten aanwezig zijn bij het optreden van politie, maar wel enigermate bij het optreden van justitie. Het blijkt dat allochtone jongeren

29. De self-report-gegevens zijn vergeleken met politie- en justitiecijfers. Daaruit bleek dat Turkse en Marokkaanse jongens meer sociaal-wenselijke antwoorden geven dan Surinaamse en Nederlandse jongens. Daardoor zijn de self-report-gegevens wat betreft crimineel gedrag van deze twee groepen onbetrouwbaar en is vergelijking naar achtergrondkenmerken als sociale controle tussen jongeren uit de vier groepen niet verantwoord. Junger e.a. hebben hier dan ook vanaf gezien, al hadden ze dat wel voor ogen.

een iets grotere kans op zwaardere straffen hebben dan autochtone jongeren. Tevens concluderen ze dat de verschillen in criminele betrokkenheid tussen de etnische groepen slechts voor een deel verklaard worden door de sociaal-economische achtergrond.

Met betrekking tot de vraag welke factoren dan wel ten grondslag liggen aan de gevonden oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers toetsen de onderzoekers de sociale controletheorie. De verwachting is dat jongeren minder snel crimineel worden indien zij meer verbonden zijn met (personen binnen) instituties in de samenleving zoals het gezin, school, werk en de sociale omgeving die conventionele waarden hebben. Jongeren die een sterkere verbondenheid hebben met deze instituties, staan onder een grotere sociale controle van mensen die het plegen van criminele delicten afkeuren en zij zullen dat dan ook minder snel doen. En andersom geldt dat jongeren eerder crimineel worden wanneer zij meer verbonden zijn met mensen met onconventionele opvattingen, zoals zogenaamde 'slechte vrienden'. Junger e.a. merken op dat zwakke banden met conventionele instituties de kans op criminaliteit vergroten, maar niet noodzakelijkerwijs altijd tot criminaliteit zullen leiden.

Tot dan toe is veel gebruik gemaakt van de culturele-deviantietheorie ofwel subcultuurtheorie om de criminaliteit onder etnische minderheden te verklaren. In deze theorie wordt er vanuit gegaan dat crimineel gedrag wordt overgenomen van de sociale groep waartoe iemand behoort.

Jongeren maken zich de normen en waarden van een subcultuur eigen die criminele praktijken tolereert. Deze theorie wordt vaak in combinatie met de strain- ofwel deprivatietheorie genoemd. Deze laatste theorie houdt in dat de middelen waarover sommige personen beschikken niet toereikend zijn om de in de dominante cultuur vigerende doelen te bereiken. Voor veel allochtone jongeren is een dergelijke discrepantie aanwezig door hun sociaal-economische achterstandspositie. Hierdoor grijpen ze ofwel eerder naar illegitieme middelen om toch behoeften en wensen naar westerse maatstaven te kunnen realiseren of ze plegen delicten uit frustratie, omdat ze de doelen niet kunnen bereiken. In dit tweede geval geven ze het bereiken van de dominante doelen op. Een variant is de culturele dissonantie-theorie. Deze theorie legt de nadruk op het cultuurconflict waar allochtone jongeren mee te maken hebben. De jongeren begeven zich tussen twee culturen, waardoor ze kampen met identiteitsproblemen en gebrek aan zelfvertrouwen. Dit heeft tot gevolg dat de jongeren sneller in normloos en crimineel gedrag vervallen.

De onderzoekers concluderen nu op grond van de verzamelde interviewge-

gevens dat het hoge aandeel in de criminaliteit van allochtonen te wijten is aan een gebrek aan sociale controle bij de delictplegers. Met name een slechte integratie in het gezin (minder toezicht door ouders en meer ruzie en geweld binnen het gezin), maar ook een geringe band met school (met de leraren en met de normen en doelstellingen van de school) en het buitenshuis besteden van de vrijetijd (met name in discotheken en buurthuizen) dragen bij aan een grotere kans op delinquent gedrag. Bovenkerk (1992) stelt later in een reactie dat deze conclusie van Junger e.a. te beperkt is. Zij zetten te snel andere theorieën buiten de deur; zij moeten de invloeden van lage sociaal-economische posities, migratieachtergronden en generatie- en cultuurconflicten niet onderschatten. Volgens Bovenkerk zijn deze theorieën houdbaar en kunnen ze tegelijkertijd met de sociale controle-theorie opgaan.

Aan het begin van de jaren negentig doet zich een omslag voor in de visie op criminaliteit onder allochtone jongeren. Met haar onderzoek zet Junger hiertoe de trend. Onderzoekers 'durven' ongenueanceerder uitspraken te doen: jongeren van allochtone afkomst laten zich wel degelijk vaker in met criminele praktijken en dat is niet alleen het gevolg van het feit dat zij zich in achterstandssituaties bevinden. De veronderstelling dat het slechts om een schijnverband zou gaan verliest steeds meer terrein.

Korte & Van Sluis (1991)

Nu het taboe op de criminaliteitsproblematiek onder allochtone jongeren doorbroken is en de problematiek steeds meer ingezien wordt, neemt bij de politie de vraag naar meer systematische informatie toe. De Dienst Beleidszaken en Onderzoek van de Haagse gemeentepolitie stelt een onderzoek in naar autochtone en allochtone jeugd die bij de politie in Den Haag geregistreerd staat. Korte en Van Sluis (1991) voeren het onderzoek uit op grond van dossiers van minderjarige jongeren die civielrechtelijke en/of strafrechtelijke contacten hebben gehad met het bureau Jeugdzaken van het Haagse corps. Er zijn twee dossieronderzoeken gedaan.³⁰

30. Het eerste betreft dossiers van alle 926 jongeren die in 1989 negentien jaar werden en waarvan de dossiers bij het Bureau Jeugdzaken dan ook waren afgerond. Hun strafbare vergrijpen hebben zij veelal begin jaren tachtig gepleegd. In het tweede deel worden dossiers van jongeren onder de loep genomen die in de periode van 1 juli 1989 tot 30 juni 1990 in contact zijn gekomen met de Haagse politie. Dit waren 1424 jongeren. Ruim de helft stond voor meer dan een delict geregistreerd. Van vier van de tien jongeren was al voor de onderzoeksperiode een dossier bij Bureau Jeugdzaken aanwezig.

Het eerste dossieronderzoek laat zien dat Marokkaanse, Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en Europees-Mediterrane jongeren met een percentage van 32 ten opzichte van een bevolkingsaandeel van 25% meer dan evenredig voorkomen in de dossiers. Surinaamse jongeren zijn in verhouding de grootste delictplegers. In het tweede dossieronderzoek blijken allochtone jongeren nog steeds oververtegenwoordigd te zijn. De helft (48%) van de dossiers is van allochtone jongeren en naar hun bevolkingsaandeel is dit percentage onevenredig hoog. Deze oververtegenwoordiging is met name te danken aan het criminele gedrag van Marokkaanse jongeren. De Surinaamse jeugd is hier ditmaal in mindere mate verantwoordelijk voor. Korte en Van der Sluis hebben de gevonden aantallen in het tweede onderzoek afgezet tegen alle Haagse jongeren naar etnische afkomst. Hieruit blijkt dat 4.7% van de Marokkaanse, 2.6% van de Europees-Mediterrane, 2.0% van de Surinaamse, 1.9% van de Turkse, 1.7% van de Antilliaanse en 1.4% van de autochtone jeugd een dossier heeft liggen bij de Haagse politie.

Andere onderzoeksbevindingen zijn dat jongeren zich steeds minder laten afschrikken door politiecontacten. Verder maken de onderzoekers onderscheid tussen first-offenders (daders van een of twee strafbare feiten) en recidivisten (daders van meer dan twee delicten). Recidivisten blijken zwaardere delicten te plegen en al op veel jongere leeftijd met de politie te maken te krijgen. Onder recidiverende jongeren is in vergelijking met first-offenders vaker sprake van cumulerende problemen thuis, op school en in de woonomgeving. Recidivisten zijn meestal – en in toenemende mate – uit Marokko afkomstig. Zij worden op enige afstand gevolgd door Turkse jongeren en daarna door de Antilliaanse en Surinaamse jeugd. Autochtone jongeren komen het minst onder recidivisten voor en hun aandeel wordt ook kleiner. Ten slotte pleegt de allochtone jeugd met name geweldsdelicten (Marokkanen doen hier overigens minder aan mee) en zijn autochtonen veelal verantwoordelijk voor vandalisme en vernielingen.

De uiteindelijke conclusie van Korte en Van der Sluis is nogal vaag: 'jongeren die strafbare feiten plegen [vormen] een nogal gedifferentieerde groep'. Wat betreft adviezen voor de politie komen ze dan ook niet verder dan dat 'een meer gedifferentieerde aanpak van de politie en andere instellingen, waarin meer rekening wordt gehouden met genoemde factoren en omstandigheden, derhalve op zijn plaats [lijkt te zijn]' (p.113).

Maas-de Waal (1991)

Ook Maas-de Waal (1991) besteedt in haar overzichtsartikel veel aandacht aan het verdwijnen van het taboe rondom de criminaliteit onder allochtonen. Dit doet ze door een aantal onderzoeken naar deze problematiek te bespreken.³¹ Ook laat ze onderzoeken naar verschillen in optreden van de politie ten opzichte van allochtonen en autochtonen en justitiële strafrechtpleging aan de orde komen in haar artikel.

Maas-de Waal constateert dat er inmiddels een redelijke traditie van onderzoek naar criminele allochtonen op gang is gekomen in Nederland. Wat dit betreft is er al lang geen sprake meer van een taboe. Onderzoek naar de aard van en factoren achter criminaliteit onder allochtone jongeren (ten opzichte van autochtone jongeren) is echter nog schaars. Ook heeft er lange tijd een taboe gerust op de interpretatie van de onderzoeksresultaten. Door de verschillende onderzoekers werd naar allerlei mogelijkheden voor vertekeningen in de cijfers gevist (met name naar selectieprocessen) of er werd verondersteld dat er sprake is van een schijnverband en dat andere – niet etnische – factoren verantwoordelijk zijn voor de verschillen. Meer onderzoek naar de achtergrond van allochtone jeugdcriminaliteit acht ze zinvol, omdat er in de media en de samenleving veel speculaties de ronde doen over dit onderwerp. Wetenschappelijk onderzoek kan hier eventueel een corrigerende rol vervullen. Ook dient beter onderzoek verricht te worden. Het bestaande onderzoek heeft regelmatig een hoog onbetrouwbaarheidsgehalte. Ook voor beleid met betrekking tot deze problematiek is meer en betrouwbaarder onderzoek zeer gewenst. Het overzichtsartikel van Maas-de Waal is niet meer dan een weergave van de huidige stand van zaken wat betreft Nederlands onderzoek naar criminaliteit onder allochtonen. De tekortkomingen die zij noemt, liggen voor de hand en Maas-de Waal biedt geen vernieuwende inzichten.

Bovenkerk (1992)

In 1992 verschijnt het boek 'Hedendaags kwaad' van de criminoloog Bovenkerk met opstellen over georganiseerde misdaad, de relatie tussen misdaad en de multi-etnische samenleving en de verhouding criminologie en journalistiek. Daarnaast wijdt Bovenkerk een hoofdstuk aan een geval uit de praktijk en wel aan de criminaliteit van Marokkaanse jongens.

31. Ze bespreekt de onderzoeken van Buikhuisen & Timmerman (1971), Van Amersfoort & Biervliet (1975), Maliepaard (1985), Werdmölder (1986), Van der Hoeven (1986), De Beer (1988), Junger & Zeilstra (1989), Junger (1990), en Werdmölder (1990).

Sinds 1990 bestaat er in de Nederlandse journalistiek, politiek en wetenschap grote aandacht voor Marokkaanse jeugdcriminaliteit. Bovenkerk vergelijkt deze verontruste belangstelling met de – inmiddels voorbijgegangene – grote aandacht voor Moluks terrorisme en Surinaamse criminaliteit in de jaren zeventig. Bovenkerk spreekt van een ‘moral panic’, maar dit neemt niet weg dat de Marokkaanse jeugdproblematiek wel degelijk bestaat. Dit blijkt uit cijfers volgens welke maar liefst 40 tot 50% van de cliënten van jeugdhulpverleningsinstellingen van Marokkaanse afkomst is. Ook door volwassenen uit de Marokkaanse gemeenschap zelf wordt geconstateerd dat de jongeren ontsporen – waarvoor deze Marokkaanse volwassenen zich overigens schamen. Zonder direct naar bronnen te verwijzen, maar volgens eigen zeggen zich baserend op meerdere onderzoeken van derden, stelt Bovenkerk dat een op de drie Marokkaanse jongens onder de achttien jaar minstens eenmaal contact heeft gehad met de politie. Nederlandse jongens met een vergelijkbare sociaal-economische achtergrond komen twee keer zo weinig in aanraking met de politie. De delicten die Marokkaanse jongeren plegen zijn voornamelijk diefstal, straatroof, vernieling en brandstichting. Opvallende kenmerken van de jonge Marokkaanse delictplegers zijn een lage leeftijd en een hoge graad van recidive. De meeste daders plegen alleen of in kleine groepjes hun delicten, maar crimineel gedrag vindt tevens groepsgewijs plaats. Hoe de hiërarchie in dergelijke groepen eruit ziet is nog nauwelijks bekend. Wat betreft het verdere verloop van de criminele loopbanen van de jeugdige Marokkanen is de verwachting dat een deel werk en een vrouw zal vinden en een deel in de georganiseerde misdaad terecht zal komen met connecties met de drugshandel in Marokko.

Om het Marokkaanse criminaliteitsprobleem het hoofd te bieden hebben verschillende instellingen projecten opgezet, maar resultaat blijft uit. Dit komt volgens Bovenkerk doordat de afzonderlijke projecten te kleinschalig zijn om enig resultaat te kunnen boeken, maar ook doordat activiteiten die wel effect zouden kunnen hebben, botsen met de Nederlandse normen met betrekking tot toelaatbaar gedrag. Wat volgens Bovenkerk bijvoorbeeld zou kunnen helpen, is de verblijfsvergunning van de jongeren in te trekken zodra zij in contact komen met politie of justitie, of hun enkel maar het idee te geven dat dat kan gebeuren.

Bovenkerk tracht in het hoofdstuk over criminele Marokkaanse jongeren een achtergrondschets te geven van factoren en ontwikkelingen die tot de problematiek hebben geleid en probeert vervolgens oplossingen te bieden. Hiervoor heeft hij gedurende een maand verschillende personen

geïnterviewd zoals (Marokkaanse) functionarissen bij politie en justitie, gemeentelijke en rijksambtenaren, medewerkers van welzijnsinstellingen en collega-onderzoekers. Daarnaast zegt Bovenkerk thuis of in de moskee met verschillende Marokkanen gesproken te hebben. 'Het is voor een beschrijvend criminoloog, oorspronkelijk etnograaf, nu eenmaal moeilijk om te schrijven over mensen die hij niet kent of zelfs nog nooit heeft gezien' (p.88) stelt hij. Marokkaanse vrouwen heeft hij echter niet kunnen spreken.

Om de oorzaken van de criminaliteitsproblematiek onder Marokkaanse jongeren te vinden, dienen de achtergronden van de Marokkanen beschouwd te worden. Ten eerste ziet de sociaal-economische situatie van de Marokkanen in Nederland er niet rooskleurig uit. Ongeveer de helft van de Marokkanen is zijn baan in de jaren tachtig kwijtgeraakt als gevolg van de grote afname van laaggeschoolde banen die Marokkanen veelvuldig vervulden. Hierdoor zijn zij er in inkomen en status op achteruitgegaan.

De Marokkanen in ons land zijn daarnaast veelal afkomstig uit gebieden in Marokko met weinig economische perspectieven. Verder wordt het gebied van herkomst gekenmerkt door een geringe mate van onderlinge solidariteit. De solidariteit gaat vaak niet verder dan de eigen familie. Daardoor is de hechtheid van de Marokkaanse gemeenschap in Nederland niet groot.

Gezinshereniging in Nederland heeft laat plaatsgevonden waardoor kinderen op late leeftijd naar Nederland zijn gekomen. Reden voor de gezinshereniging is niet dat men als gezin een nieuwe toekomst in Nederland tegemoet wil gaan, maar ligt vaak in het feit dat de gezinsscheiding voor problemen met de kinderen in Marokko zorgt. Veel jongens kregen in Marokko al te maken met de politie. In Nederland aangekomen verloopt het contact met de vader veelal niet soepel. Vaders en zonen botsen in hun opvattingen en waarden. De Marokkaanse jongens zijn liefst zo weinig mogelijk thuis en zoeken hun leeftijdgenoten op straat op.

De eerste generatie Marokkanen staat nog altijd met één been in Marokko. Zij hebben na een kwart eeuw de gedachte terug te keren nog niet uit hun hoofd gezet. Hierdoor besteden zij weinig aandacht aan de opbouw van een toekomst voor hun kinderen in Nederland. De Marokkaanse mannen zoeken volgens Bovenkerk veel steun in de moskee. Uit Marokko laat men imams overkomen. De imams hebben nauwelijks kennis van de Nederlandse taal en cultuur en behoren vaak tot het beheersingsnetwerk van de Marokkaanse regering. De imams acht Bovenkerk dan ook nauwe-

lijks geschikt voor begeleiding van Marokkaanse jongeren in de samenleving. Marokkaanse jongeren gaan ook weinig naar de moskee. Gezagsstructuren en de wijze van het oplossen van conflicten verschillen in Marokko en Nederland waardoor de Marokkaanse vaders de grip op hun kinderen nog meer verliezen. Indien hun kinderen de fout in gaan, treden Marokkaanse vaders liefst – letterlijk – met harde hand op. Zij verwachten bij de opvoeding steun te krijgen van de autoriteiten. Zij merken echter dat deze vaak op de hand van de kinderen zijn. Jongeren die voor 't eerst betrapt worden op het plegen van een delict worden bijvoorbeeld met een aai over de bol benaderd. Ouders worden zelfs vaak niet op de hoogte gebracht, omdat de jongeren zeggen dat ze dan geslagen zullen worden door hun vader. De Marokkaanse jongeren maken misbruik van deze verschillen tussen de Nederlandse en Marokkaanse cultuur. Bovenkerk oppert dat de gelijke wijze van behandeling van alle probleemjongeren door politie en hulpverlening bij Marokkaanse jongens juist averechts werkt. Aangezien de speelruimte van deze instellingen beperkt is, vraagt Bovenkerk zich af of zij wel de aangewezen instellingen zijn om de problematiek van de Marokkaanse jeugdcriminaliteit op te lossen. De wijze waarop justitie de Marokkaanse jongeren benaderd kan eveneens verbeterd worden. De straffen die justitie Marokkaanse delinquenten oplegt, dienen herzien te worden. Met name geldboetes maar ook alternatieve sancties zijn volgens Bovenkerk bij Marokkanen het meest effectief. De opoffering die Marokkaanse jongeren zich bij deze straffen moeten getroosten, sluit aan op de Marokkaanse wijze van conflictoplossing door middel van compensatie. Deze straffen worden echter minder vaak aan Marokkaanse jongens gegeven dan aan autochtone jongeren. Hoe het overigens komt dat de uitval onder Marokkaanse jongens die wél een alternatieve sanctie hebben gekregen toch erg hoog is, kan Bovenkerk overigens niet verklaren. Vrijheidsstraffen krijgen zij daarentegen twee keer vaker opgelegd dan autochtone jongeren, terwijl deze straffen veel minder effectief zijn of zelfs averechts werken bij Marokkaanse jongens volgens Bovenkerk. Ze zijn te kort, de afstand tussen de daad, de veroordeling en het ondergaan van de straf is te lang en reputatieverlies en minder kansen in de maatschappij als gevolg van de straf is bij hen niet of nauwelijks aan de orde.

Aan het eind van zijn betoog formuleert Bovenkerk dertien beleidsaanbevelingen. De aanbevelingen hebben met name betrekking op het vergroten van de betrokkenheid van de Marokkaanse gemeenschap bij het oplossen van de problematiek, het vergroten van communicatie tussen

Marokkanen en Nederlandse instellingen die te maken hebben met de Marokkaanse jeugd en Nederlandse instellingen onderling, het vergroten van de kansen van Marokkanen op school en op de arbeidsmarkt en op het stimuleren door de Nederlandse overheid van de opbouw van Marokkaanse netwerken. Ten slotte stelt Bovenkerk dat er meer onderzoek gedaan moet worden, maar niet naar 'de algemene situatie van de Marokkanen in de verschillende Nederlandse steden. Daar bestaat reeds een reeks van en dat brengt ons niet meer verder' (p.117). Nieuw onderzoek zou vragen moeten beantwoorden als 'waarom wordt op sommige scholen (en andere niet) door Marokkaanse jongeren gespijeld?', 'hoe zou men ook moeders van de betreffende jongens kunnen inschakelen bij het voorkomen en bestrijden van criminaliteit?' en 'waarom is de uitval van Marokkanen bij alternatieve sancties hoger?' (p.117, 118).

Sansone (1992)

Sansone brengt in 1992 een etnografie uit over Creoolse Surinamers. Het gaat om onderzoek naar jongeren in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt en Bijlmer in de periode 1981-1990 dat gericht is op hun overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteitsbeleving. Een van de belangrijke conclusies die Sansone trekt is dat delinquent gedrag van de jongeren een voortvloeisel is van het patroon van normen en waarden zoals zij dat in Suriname kenden. Onder de Creools-Surinaamse jongeren bestaat een zogenaamde hosselcultuur. Hosselen betekent scharrelen in Suriname. In deze cultuur is het verdienen van iets extra's door bijvoorbeeld zwart werken geoorloofd. Een stap(je) verder is het bijverdienen door zogenaamde vrijetijds-criminaliteit zoals pooieren of dealen van drugs.

Sansone meldt dat tussen 1975 en 1982 tussen twaalf en vijftien Surinaamse jeugdbendes hebben bestaan in Amsterdam. De grootte van de bendes varieerde tussen de twintig en tweehonderd jongens met een leeftijd tussen de vijftien en achttien jaar (p.158-160). De leiders van de jeugdbendes waren oudere jongens met meer criminele ervaringen, maar er was geen sprake van een strakke hiërarchie. Het belangrijkste doel van de bendes was het verdedigen van het eigen territorium ten opzichte van andere bendes. Etnische tegenstellingen tussen groepen deden er nauwelijks toe. De bendes vertonen veel groepsgedrag, zoals samen op straat rondhangen.

Smeets & Etman (1992)

Smeets en Etman (1992) doen voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken in het kader van de Integrale Veiligheidsrapportage van 1993 onderzoek naar de criminaliteitsproblematiek onder allochtonen. De onderzoekers hebben gegevens verzameld van bijna 13.000 registraties van arrestaties van 9- tot 17-jarige jongeren op grond van verstoring van de openbare orde en veiligheid in de vier grote steden van ons land in de jaren 1988 en 1990. Er zijn vijf etnische groepen onderscheiden: Nederlandse, Surinaamse, Marokkaanse, Turkse en overige jongeren. Als uitgangspunt van hun onderzoek nemen Smeets en Etman aan dat 'de aard en intensiteit van de criminaliteit per etnische groep nauw samenhangt met de sociale positie en mate van integratie binnen de Nederlandse samenleving' (p.81). Daarnaast veronderstellen ze dat de factor tijd een rol speelt. Een langer verblijf in Nederland zal een ander criminaliteitsprofiel geven.

Jongens worden in veel grotere mate verdacht van verstoring van orde en veiligheid dan meisjes. Het percentage jongens in de onderzoeksgroep is 86. Binnen de onderscheiden bevolkingsgroepen afzonderlijk is het percentage meisjes in de autochtone groep het grootst met 18% en in de Turkse groep het kleinst met 5%. De overige analyses hebben alleen betrekking op de jongens. In 1988 is tweederde van de groep 'verdachte jongens' van allochtone afkomst, terwijl de totale groep jongens van deze leeftijd in de vier grote steden maar voor eenderde bestaat uit allochtonen. In 1990 is het percentage allochtone verdachten opgelopen tot boven de 70% en hun aandeel in de populatie is gegroeid tot ruim 40%. Van de 100 Marokkaanse jongens zijn er in 1990 31 aangehouden, van de Turkse 11, van de Surinaamse 16 en van de Nederlandse 5.

De delicten van de totale groep jongens bestaan met name uit winkeldiefstal (eenderde) en uit inbraak en overige vermogensdelicten (eveneens eenderde). Per etnische groep is de aard van de delicten echter verschillend. Autochtone jongeren worden het meest aangehouden vanwege vernielingen en andere geweldsdelicten, Surinamers vanwege winkeldiefstal, Turken vanwege (brom)fietsdiefstal en overige vermogensdelicten en Marokkanen vanwege diefstal uit auto's, inbraak en overige vermogensdelicten. Het percentage recidivisten is in alle etnische groepen nagenoeg gelijk en ligt rond de 58%. Smeets en Etman hebben ook gekeken naar het vervolg op de arrestaties. Van de aangehouden jongens krijgt 48% een vermaning, 48% een proces-verbaal en 4% een doorverwijzing naar HALT³² of

32. Het ALTERNatief: HALT-bureaus bieden minderjarigen een alternatieve afdoening.

PREJOP.³³ De analyses naar oorzaken en achtergronden van de jeugdcriminaliteit baseren Smeets en Etman niet op nieuw verzamelde data, maar op bestaande literatuur en gesprekken met acht deskundigen.

Smeets en Etman komen tot de conclusie dat jongeren een grotere kans hebben zich crimineel te gedragen door slecht functioneren in de instituties gezin en gemeenschap en daarmee op school en op de arbeidsmarkt. Marokkanen en in iets mindere mate Turken presteren slecht op de terreinen onderwijs en arbeid. Het verschil in de jeugdcriminaliteit tussen Marokkanen en Turken is (verder) waarschijnlijk vooral te verklaren uit een verschillende migratie-achtergrond en verschillen in functioneren in de eigen gemeenschap. Voor Marokkanen pakken deze kenmerken ongunstiger uit, waardoor deze jeugd eerder vervalt in crimineel gedrag. De Marokkanen in ons land komen voornamelijk uit het afgelegen Rif-gebied in Marokko waar weinig politieke en economische integratie aanwezig is. De Turkse bevolking in Nederland is afkomstig uit verschillende delen van Turkije, dat al sinds lang politiek en bureaucratisch georganiseerd is. Tevens is het zo dat de Turken vooruitlopen op de Marokkanen wat betreft gezinsherenigingen. Daarnaast is de onderlinge hechtheid binnen de Turkse gemeenschap in Nederland groter en worden problemen meer intern opgelost dan binnen de Marokkaanse gemeenschap. Ook de integratie binnen Marokkaanse gezinnen is verder te zoeken dan binnen Turkse gezinnen. Marokkanen zijn minder gezagsgetrouw en hebben een slechtere verstandshouding met hun vader.

De achtergronden van de Surinaamse en Antilliaanse bevolking in Nederland zien er anders uit. De leden van deze groepen kwamen als (oud-)staatsgenoten al jong in aanraking met de Nederlandse taal en andere culturele invloeden. Hierdoor doen zij het beter op de Nederlandse scholen dan Marokkaanse en Turkse migranten – maar wel slechter dan autochtonen. Op de arbeidsmarkt is hun positie echter niet of nauwelijks gunstiger. Dit is waarschijnlijk het gevolg van selectieve migratie van leden van lagere sociale lagen uit beide landen. Vooral van de Antillen, maar ook uit Suriname, komen de laatste jaren met name zogenaamde probleemjongeren. Er wordt gehoopt op een betere kans in Nederland, maar in de praktijk zakken ze veelal verder af in het marginaliseringsproces. Zeker de Surinaamse maar ook de Antilliaanse gemeenschap is niet bijzonder hecht. Ditzelfde geldt ook

33. PREventieprojecten voor JOngeren met Politiecontacten

voor de gezinnen. Deze gezinnen bestaan vaak alleen uit een moeder en kind(eren), een vader is afwezig. Beleid om allochtone jeugdcriminaliteit tegen te gaan is nog nauwelijks van de grond gekomen aldus Smeets en Etman. Hier en daar vinden experimenten plaats. Van een gestructureerd beleid is nauwelijks sprake. Het beleid heeft zich lange tijd gericht op het terugdringen van achterstanden op een bepaald terrein zoals welzijn of onderwijs. De laatste tijd worden breder georiënteerde projecten opgezet en komt preventie van criminaliteit meer aan de orde. De projecten zijn meestal bedoeld voor Marokkaanse en Turkse jongeren en amper voor de Surinaamse en Antilliaanse jeugd. Problematisch in het algemeen is dat de aanpak '[zich] over het algemeen kenmerkt door een sterk accent op de taken van de 'ontvangende maatschappij' en een grote mate van vrijblijvendheid 'ten gunste van' de jongeren' (p.86). Dit dient volgens Smeets en Etman te veranderen. Ze geven echter geen concrete aanwijzingen hoe een nieuwe aanpak eruit moet zien. Verder stellen ze voor beter te kijken naar de kosten (zoals verlies waardering en onderwijs- en arbeidskansen) en de baten (geld, status) voor jongeren om delicten te plegen. De kosten moeten een groter gewicht krijgen in verhouding tot de baten. Om dit te realiseren moet niet alleen gedacht worden aan het opleggen van hogere geldstraffen aan criminele jongeren, maar vooral ook aan zaken als het streng sanctioneren van schoolspijbelaars en het ontnemen van het recht op een uitkering aan werklozen die niet voldoende hun best hebben gedaan om werk te vinden. Voorts dient er voor een gedifferentieerd beleid gekozen te worden, omdat rekening gehouden moet worden met de geconstateerde verschillen tussen de etnische minderheden.

Van Hulst & Bos (1993)

Wegens gebrek aan kennis over de aard en omvang van de criminaliteit van Antilliaanse (Curaçaose) jongeren voeren Van Hulst en Bos in opdracht van het Ministerie van Justitie in de periode 1989 tot en met 1991 een onderzoek uit naar jongeren tussen 12 en 24 jaar. Het onderzoek is gebaseerd op gegevens uit het herkenningsstelsel (HKS) van de politieregio's Amstelland, Rijnmond en Noord-Brabant West. De data bestaan uit registraties van geverbaliseerde personen op grond van een of meer misdrijven. Beperkt door de wijze van registratie, betreft het onderzoek alleen geïmmigreerde Curaçaose jongeren. Daarnaast is met dossier-

onderzoek kennis opgedaan over achtergronden van de jongeren.³⁴ In de geselecteerde registraties worden 1281 verbaliserings van Curaçaose jongeren geteld. In absolute zin vormen Curaçaose jongeren daarmee met 3% (Antilliaanse jongeren met 4%) de kleinste groep geverbaliseerden in de drie politieregio's, maar naar verhouding spannen zij de kroon; een op de acht à negen geïmmigreerde Antilliaanse jongeren tussen 12 en 24 jaar is in 1989 of 1990 verdacht van een ernstig delict. Naar bevolkingscategorie zijn de percentages geverbaliseerden uit de andere etnische groepen in 1990 de volgende: van de Marokkaanse jongeren 10%, Surinaamse jeugd 6%, Turkse jeugd 3%, overigen 3%, Nederlandse jeugd ook 3%.

In de periode 1989-1991 nam het aantal aangehouden Curaçaose jongeren met 12% toe en het aantal geregistreerde delicten met 19%. Ook het aantal recidivisten onder hen stijgt. Een andere conclusie is dat Curaçaose meisjes vergeleken met meisjes uit andere bevolkingscategorieën vaak geverbaliseerd worden ten opzichte van jongens. Voor het leeuwendeel (94%) zijn het vermogensdelicten waarvoor Curaçaose meisjes worden opgepakt. Bij de jongens is tweederde opgepakt vanwege een vermogensdelict. In het algemeen worden Curaçaose jongeren met name aangehouden op grond van diefstal met geweld en levensmisdrijven en in mindere mate vanwege vernielingsdelicten, delicten tegen openbare orde en gezag en eenvoudige mishandeling.

Van Hulst en Bos hebben op een aantal volgens hen relevante terreinen onderzocht in hoeverre bepaalde problemen een rol spelen bij deze jongens. Hun bevindingen zijn dat de onderzochte Curaçaose jongens vrijwel allemaal uit een laag sociaal-economisch milieu op Curaçao komen en de meesten woonden daar in wijken waar een subcultuur van armoede heerst. In deze maatschappelijke en ideologische context komen de jongens in aanraking met een discrepantie tussen het doel van luxe-verwerving en de ontbrekende legale middelen daartoe, met maatschappelijke desintegratie en criminalisering van de jeugdcultuur als gevolg. Wat betreft de instituties school en werk is de participatie van de Curaçaose jongens bar slecht te noemen. Zowel op Curaçao als in

34. Dit kwalitatieve onderzoek betreft 86 dossiers (dat is iets meer dan de helft van het totaal aantal dossiers van Curaçaose jongens met deze leeftijd). Deze bestaan uit gezinsdossiers bij de Raden voor de Kinderbescherming en persoonsdossiers bij de Justitiële Documentatiedienst Buitenlanders. Er zijn alleen dossiers van jongens verzameld, omdat er van Curaçaose meisjes onvoldoende dossiers aanwezig bleken te zijn. Tevens zijn gesprekken gevoerd met functionarissen van justitiële instellingen en van de Jeugd- en Zedenpolitie en officieren van justitie.

Nederland is dit het geval.

De problematiek van Antilliaanse jongeren in Nederland is lange tijd miskend in ons land. De gedachte was dat deze bevolkingsgroep — als rijksgenoten — vrij gemakkelijk zou integreren in de Nederlandse samenleving. Pas in de eerste helft van de jaren negentig lijkt men op deze veronderstelling terug te komen en komen er initiatieven van de grond om geconstateerde problemen onder de Antilliaanse bevolking in Nederland tegen te gaan. Van Hulst en Bos dragen een aantal aandachtspunten voor beleid aan. Ze merken op dat 'het gaat om een gordiaanse knoop van problemen thuis en op school, van werkloosheid en ontbrekende vaardigheden en een tekort aan adequate kansen om aan te sluiten bij conventionele maatschappelijke instituties' (p.12). Zij wijzen daarom op het belang van een integraal beleid. De problematiek dient echter niet alleen in Nederland, maar ook op de Nederlandse Antillen bestreden te worden, waar het marginaliseringsproces vaak al van start is gegaan. Aan beide kanten van de oceaan gelden volgens Van Hulst en Bos de volgende prioriteiten in het beleid: opvoedingsondersteuning, onderwijs en opleiding om met name taal- en socio-culturele problemen tegen te gaan en perspectief en structuur bieden wat betreft werk en activiteiten buiten school. In Nederland is het verder van belang samenlevingsopbouw binnen de Antilliaanse bevolkingsgroep te realiseren door bijvoorbeeld zelforganisaties te stimuleren. Van Hulst en Bos hechten verder grote waarde aan opvang- en begeleid-wonenprojecten voor de Antilliaanse jongeren in Nederland.

Wermölder en Meel (1993)

Wermölder en Meel (1993) verrichten een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens op basis van eerdere onderzoeken. Zij geven per etnische groep een overzicht van recente studies naar achterstandssituaties en integratiepatronen en brengen dit in verband met criminaliteitsprofielen van de verschillende etnische minderheden die uit weer andere onderzoeken naar voren zijn gekomen.

Wat betreft de aard van de criminaliteit concluderen Wermölder en Meel dat door jongeren met name vermogensdelicten worden gepleegd (meer dan 80% van de delicten), maar de delictsoort verschilt per etnische groep. Marokkaanse jongeren die crimineel gedrag vertonen doen dit vooral door te stelen met of zonder geweld. Door Antillianen wordt

meestal ernstig geweld gepleegd. Surinaamse jeugd laat zich met name in met kleinschalige drugshandel. Turkse criminele jongeren houden zich niet zozeer met vermogenscriminaliteit bezig, maar meer met (onderling) geweld. Bij jongeren uit de autochtone bevolking wordt ten slotte meestal vandalisme en graffiti spuiten geconstateerd. Met betrekking tot de omvang van de delinquentie gedragen de Marokkaanse jongeren zich het meest crimineel. Zij worden gevolgd door Antillianen en Surinamers. De Turkse jeugd is het minst delinquent.

Werdmolder en Meel leggen een verband tussen deze criminaliteitsprofielen en de achterstands- en integratie-ontwikkelingen van gezin, gemeenschap, onderwijs en werk binnen de verschillende groepen. Zij stellen dat er daarentegen weinig effect is van de verschillen die tussen de groepen minderheden bestaan in de houding ten opzichte van samenleving, gezag en overheid. Onder andere Bovenkerk (1992) vindt dergelijke verschillen belangrijk voor de aard en omvang van de criminaliteit.

*Integrale Veiligheidsrapportage 1993*³⁵

De eerste Integrale Veiligheidsrapportage van het Ministerie van Binnenlandse Zaken verschijnt in 1993. Al in deze eerste rapportage is het thema 'Onveiligheid en allochtonen' één van de twee thema's die dieper uitgewerkt worden. Het Ministerie heeft hiertoe twee onderzoeken laten uitvoeren. Enerzijds ter beantwoording van de vraag in hoeverre allochtonen slachtoffer zijn van criminaliteit en anderzijds ter beantwoording van de vraag in hoeverre zij hiervan dader zijn.

Onderzoek naar de slachtofferkant is uitgevoerd onder 300 inwoners van Amsterdam en Rotterdam van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst. Deze mensen is gevraagd of zij in de voorafgaande twaalf maanden slachtoffer zijn geweest van een crimineel delict. De antwoorden zijn vergeleken met de gemiddelde slachtoffercijfers in de twee steden. Het blijkt dat de cijfers voor allochtonen maar liefst twee tot drie keer hoger liggen dan het gemiddelde. Marokkanen blijken vooral slachtoffer te zijn van geweldsdelicten en Turken en Surinamers van

35. De Integrale Veiligheidsrapportages worden gepresenteerd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken in 1993, 1994, 1996, 1998, 2000. De situatie omtrent een aantal aspecten van onveiligheid wordt beschreven en er worden aanknopingspunten aangegeven om situaties van onveiligheid beleidsmatig te bestrijden. Daarnaast wordt in elke rapportage dieper ingegaan op actuele thema's die spelen in de Nederlandse samenleving.

vermogensdelicten zoals vernieling en diefstal zonder geweld. Het onderzoek naar de daderkant is verricht door Smeets en Etman (1992, zie hiervoor).

Integrale Veiligheidsrapportage 1994

In 1994 brengt het Ministerie van Binnenlandse Zaken de volgende Integrale Veiligheidsrapportage uit. In deze rapportage wordt het thema 'Onveiligheid en allochtonen' opnieuw opgepakt. Het onderzoek naar jonge allochtone ouders van criminaliteit wordt uitgebreid met de meest recente cijfers uit 1992. Overigens melden de auteurs dat verdere trendanalyse in de toekomst niet mogelijk zal zijn, omdat besloten is per 1994 de etnische afkomst niet langer te registreren (Wet op politieregisters). Jongens blijken in 1992 nog steeds meer crimineel te zijn dan meisjes, maar hun aandeel in de politiestatistiek is geslonken tot 80%. Vooral meisjes uit de groep 'overige etnische jongeren' (waaronder Antillianen) gevolgd door Marokkaanse meisjes winnen terrein. In deze rapportage worden meisjes niet uit de verdere analyses weggelaten in tegenstelling tot het jaar daarvoor.

De trend van een toenemende participatie van Marokkaanse jongens in de criminaliteit heeft zich doorgezet. Nu is maar liefst een op de twee door de politie geregistreerde jongens Marokkaan. Dit houdt onder meer in dat een kwart van de Marokkaanse jongens in de vier grote steden in 1992 door de politie is aangehouden. Verder is opvallend dat jongens uit de niet benoemde etnische groepering – net zoals de meisjes daaruit – steeds meer voorkomen onder de verdachte jeugd en na de Marokkaanse jongens een goede tweede groep vormen.

De jongeren plegen verreweg het meest diefstallen en inbraken. Marokkaanse jongens zijn hiervoor voor een groot deel (ruim 40%) verantwoordelijk. Ook wat betreft geweldsdelicten zijn Marokkaanse jongens de grootste boosdoeners. Er staat meer dan 40% op hun naam. Over het geheel genomen blijken allochtone jongeren zich vooral schuldig te maken aan diefstal met geweld ofwel straatroof. Autochtone jongeren zorgen (nog steeds) vaak voor vernielingen.

Om een beter beeld van de jeugdige criminelen te krijgen is de totale groep verdachten in 'first-offenders' en recidivisten ingedeeld. Meisjes bevinden zich vooral onder de 'first-offenders'. Verder is een groot deel van de 'first-offenders' van allochtone afkomst. En opnieuw springen de Marokkaanse jongeren duidelijk in het oog. Ditmaal vanwege hun enorme

aandeel in de groep recidivisten.

Tot slot wordt opgemerkt dat aangehouden jongeren in 1992 er vaker dan in 1988 en in 1990 van af komen met slechts een berisping of aanmaning en veel minder vaak een proces-verbaal aan hun broek krijgen. De auteurs vragen zich af of de politie een andere koers heeft ingezet. Op oorzaken en achtergronden van de verschillen tussen etnische groepen in jeugdcriminaliteit en op beleid wordt niet nogmaals ingegaan.

De Haan (1994)

Begin jaren negentig kampt Amsterdam Zuidoost met veel straatroof. Uit zijn eerdere onderzoek naar straatroof in de steden Utrecht en Amsterdam in 1991 ('Beroving van voorbijgangers') trok De Haan de conclusie dat straatroof een vorm van verwervings- en overlevingscriminaliteit is en voornamelijk gepleegd wordt door drugsverslaafden en illegalen. De politie in Amsterdam Zuidoost sluit zich hier niet bij aan en veronderstelt op grond van eigen ervaring dat vooral jongeren de daders van straatroof zijn en dat deze zich daarmee aan zogenaamde recreatiecriminaliteit schuldig maken. Om dit verschil in visie op te helderen is De Haan door de Amsterdamse politie uitgenodigd om van december 1993 tot april 1994 bijna dagelijks mee te werken bij het roofteam – een team dat in 1991 speciaal is opgericht om plegers van berovingen op te sporen.

De data van het vervolgonderzoek betreffen 633 aangehouden verdachten van straatroof of een overval in de periode 1991-1993 in Amsterdam Zuidoost. Daarnaast zijn dossiers onderzocht van 116 verdachten die zijn voorgeleid aan de Officier van Justitie in 1993 met daarin hun verklaringen, levensloop en levensomstandigheden. Verder is gebruik gemaakt van gegevens uit het Herkenningsstelsel (HKS) van de politie.

De Haan moet op grond van de arrestantengegevens in de periode 1991-1993 en persoons- en zaakdossiers in 1993 in dit nieuwe onderzoek concluderen dat de politie in Amsterdam Zuidoost een vrij goed beeld heeft van de daderpopulatie. Zijn eerdere bevindingen blijken voor een deel niet voor Amsterdam Zuidoost op te gaan. Vrijwel geen enkele dader verblijft illegaal in Nederland. Wel is meer dan de helft van hen drugsverslaafd en deze verslaafden leiden een grotendeels zwervend bestaan. Deze groep pleegt wel zogenaamde 'broodroof'.

Als onderzoeksmethode heeft De Haan een zogenaamde 'vangst-hervangst'-schattingmethode toegepast op de arrestantengegevens van de politie (die zeer waarschijnlijk beïnvloed zijn door opsporingsactiviteiten

van de politie). Met deze methode kan hij relatief onafhankelijk van dit opsporingsgedrag de daderpopulatie beschrijven. Met deze schattingsprocedure dient het beeld van de politie Zuidoost wel enigszins bijgesteld te worden. De schatting is dat de groep rovers niet uit 2100 maar uit circa 1330 mannen en jongens bestaat en dit aantal kan volgens De Haan zelfs op 450 worden gesteld, omdat ongeveer driekwart van hen incidenteel berovingen pleegt en een aantal slechts gedurende een deel van de periode van drie jaar berovingen beging. Ook het verwachte aantal minderjarigen onder de daders valt lager uit dan verwacht; dit is ongeveer een kwart van de gehele daderpopulatie. Verder constateert De Haan dat ongeveer een zesde van de daders recidivist is en dat een tiende 'notoir' berovingen pleegt – veel meer dan verondersteld werd. Echte specialisten op het gebied van straatroof bevinden zich echter amper onder de aangehouden personen. Ten slotte schat De Haan dat de helft van de daders Surinaams is (minder dan verwacht) en een kwart Antilliaans (als verwacht).

De Haan evalueert ook de werkzaamheden van het roofteam en is daar over het algemeen positief over. Hij komt zelf (misschien wel daardoor) niet echt met nieuwe beleidsaanbevelingen. Zijn belangrijkste adviezen zijn dat aangiften beter behandeld kunnen worden, sociale verhoren beter uitgevoerd kunnen worden (door deze taak aan anderen over te laten) en fotoboeken met verdachten bijgehouden moeten worden, omdat het vaak over dezelfde verdachten uit de buurt gaat.

Tabibian (1994)

In Amsterdam Zuidoost bestaan veel klachten en aanwijzingen van criminaliteit onder Antilliaanse jongeren. Deze situatie leidt tot het instellen van een stuurgroep met daarin wethouders, politie, het openbaar ministerie, het stadsdeel Zuidoost, de gemeentelijke adviesraad voor het minderhedenbeleid en steunfunctie instellingen en als voorzitter de burgemeester van Amsterdam. Het Amsterdamse Bureau voor Onderzoek en Statistiek (O+S) wordt verzocht onderzoek te doen naar de vermeende problematiek waarop de stuurgroep vervolgens het 'Plan van aanpak Antilliaanse jongeren' baseert.

In het onderzoek dient na te worden gegaan in hoeverre er sprake is van een Antilliaanse problematiek in Zuidoost, hoe groot de doelgroep van het project zal zijn en welke achtergrondkenmerken bekend zijn van de arrestanten en hun delicten. Tabibian heeft in zijn onderzoek gebruik

gemaakt van informatie over aanhoudingen van Antilliaanse en andere etnische jongeren tussen januari 1992 en eind juni 1993 in Amsterdam Zuidoost en in heel Amsterdam. Het gaat hier om 59.491 arrestaties van 36.381 personen in heel Amsterdam. Vervolgens heeft Tabibian dossiers bekeken van een aselechte steekproef van 100 aangehouden Antilliaanse jongeren.

Tabibian concludeert dat Antillianen in heel Amsterdam 3.3% (bij een bevolkingsaandeel van 1.4%) en in Zuidoost 12.4% (bij een bevolkingsaandeel van 5.8%) van alle aanhoudingen voor hun rekening nemen. Antillianen vertonen in verhouding dus juist nog iets meer crimineel gedrag in heel Amsterdam dan in het stadsdeel Zuidoost. In Zuidoost vormen zij tezamen met de Marokkanen echter wel de grootste groep aangehouden daders. Overigens blijken in Zuidoost en heel Amsterdam alle etnische minderheden oververtegenwoordigd te zijn met uitzondering van Turken. Autochtone Nederlanders zijn in beide gebieden ondervertegenwoordigd. De daders van criminele feiten in Zuidoost wonen slechts voor de helft zelf in dit stadsdeel. Van de Antilliaanse daders in Zuidoost is een hoger percentage (70%) in dit deel woonachtig. Amsterdam Zuidoost lijkt dus een aantrekkelijke plek voor criminelen te zijn. Verder concludeert Tabibian dat delinquente Antillianen zich vooral schuldig maken aan diefstal en heling (38%) en dat van de totale groep aangehouden Antillianen in Zuidoost 8.2% ofwel een aantal van 45 personen recidivist is, dat wil zeggen meer dan vier keer aangehouden in de onderzoeksperiode. Voor andere bevolkingsgroepen heeft Tabibian deze gegevens niet gerapporteerd. Wat betreft recidivisme is de conclusie dat zes van de tien Antillianen maar voor één delict aangehouden zijn tussen januari 1987 en juli 1993 en dat één van de tien Antillianen meer dan tien vergrijpen pleegde in dezelfde periode. De meesten (driekwart) hebben het delict individueel gepleegd.

De honderd Antillianen in de steekproef waren tezamen betrokken bij 135 zaken. Echter, van slechts eenderde van alle zaken was een compleet dossier met uitgebreide informatie aanwezig. Hierdoor hebben bevindingen over achtergrondkenmerken van de daders slechts betrekking op geringe aantallen variërend van 10 tot 35. De indruk op basis van deze gegevens is dat het onderwijsniveau laag ligt, een zeer groot deel werkloos is, velen van een uitkering leven en een groot deel alleenstaand zonder kinderen is.

Op grond van de onderzoeksresultaten adviseert Tabibian aan de stuurgroep als doelgroep Antillianen in de leeftijd tussen 18 en 40 jaar te

nemen, omdat personen in deze leeftijdsgroep, met name tussen 31 en 35 jaar, het vaakst worden aangehouden. De doelgroep zal dan uit bijna 500 personen bestaan. Verder kan het criterium dat personen voor gewelddadig gedrag moeten zijn aangehouden toegepast worden, aangezien circa eenderde van de Antillianen in de steekproef in de periode januari 1987 en juli 1993 meer dan een keer gearresteerd is wegens geweldpleging. Dan komt het aantal van de doelgroep op 205. Tot slot kan geselecteerd worden op het al dan niet veroordeeld zijn tot tussen twee en negen maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Indien ook dit criterium wordt toegepast, heeft de doelgroep een omvang van ongeveer vijftig personen.

Rood-Pijpers, Rovers, Van Gemert & Fijnaut (1995)

Het Projectteam Bestuurlijke Preventie van de Gemeente Rotterdam vraagt de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam eind 1991 onderzoek te doen naar preventie van jeugdcriminaliteit. Dit onderzoek sluit aan op een bestrijdings- en preventieplan van het Bureau Eysink Smeets en Etman voor een politiedistrict in Rotterdam. Dit project bestaat enerzijds uit het opzetten van een jongerenteam van de gemeentepolitie en van een netwerk van instellingen, diensten en personen en anderzijds uit onderzoek ter vergroting van de kennis over jeugdcriminaliteit en 'ter ondersteuning' van het team en het netwerk. De Vakgroep Strafrecht en Criminologie gaat in op het verzoek. De centrale vraag in de studie is: 'wat mag er [] worden verwacht van de beleidsinspanningen die de gemeente Rotterdam zich getroost om [] de (jeugd-)criminaliteit in de wijken Afrikaanderwijk, Bloemhof en Hillesluis terug te dringen?'

Het onderzoek is in vier delen opgesplitst. Ten eerste een algemeen inventariserend onderzoek naar de jeugdcriminaliteit en andere kenmerken van de wijken en naar het gevoerde beleid in deze wijken (door Rovers, Van Gemert en Rood-Pijpers). Ten tweede een criminografisch onderzoek dat bestaat uit een statistische analyse van data van de gemeente Rotterdam en de gemeentepolitie en van een enquête onder jongeren om de jeugdcriminaliteit in kaart te brengen (door Rovers). Ten derde een etnografisch onderzoek waarin door middel van participerende observatie en interviews met (groepen van) jongeren factoren achter de criminaliteit worden achterhaald (door Van Gemert). En ten slotte een beleidsanalytisch onderzoek op basis van beleidsdocumenten en interviews met

betrokkenen om de effecten van het netwerk en het jongerenteam te bepalen (door Rood-Pijpers).

In het rapport behandelt Rovers allereerst empirische en theoretische literatuur over concentratie van criminaliteit in bepaalde stedelijke locaties. Het onderzoek kent vele tekortkomingen aldus Rovers. Theoretische begrippen zijn slecht geoperationaliseerd, criminaliteitsverschijnselen zijn vaak niet goed gemeten, het verband tussen buurt- en criminaliteitskenmerken is vaak beperkt tot bevindingen op micro-niveau en er is meestal geen causaliteit vast te stellen. Verder wordt nauwelijks ingegaan op groepspectieven. Ten slotte ontwikkelen theorieën zich grotendeels naast elkaar. Sociaal-structureel georiënteerde criminologen en op de fysieke omgeving gerichte sociaal-geografen kijken nauwelijks naar elkaars vorderingen. Desondanks concludeert Rovers dat sociale structuurkenmerken van een buurt een grote invloed hebben op het aantal jeugdige delinquenten in die buurt. In buurten met een geringe sociale samenhang, veel mensen uit een laag sociaal-economische milieu en met een hoge verhuismobiliteit, is de sociale controle gering en komen jongeren vaker op het criminele pad terecht. Een belangrijke factor voor de spreiding van criminaliteit in stedelijke gebieden is de verdeling van woningtypen. Rovers stelt dat er sociale segregatie (met concentratie van criminaliteit) in bepaalde gebieden optreedt, indien de overheid de woningmarkt z'n gang laat gaan. Waar veel ouders wonen, worden in de regel ook veel delicten gepleegd. Dit komt niet zozeer doordat er sprake is van een goede gelegenheid, maar het is een gevolg van het feit dat ouders vaak dicht bij huis hun delicten plegen. Voor de delict-locatie spelen fysieke kenmerken als toegankelijkheid en beperkte zichtbaarheid een rol, maar bovenal zijn sociale omgevingskenmerken als gering sociaal toezicht belangrijk.

Van Gemert gaat vervolgens in op het groepsaspect bij jeugdcriminaliteit. Dit aspect wordt volgens hem vaak onderbelicht in Nederlands onderzoek. In de Verenigde Staten is er meer aandacht voor groepen en er zijn veel studies naar het ontstaan van zogenaamde gangs. Aanvankelijk zijn verklaringen gezocht in de fysieke structuur van de omgeving (ecologische theorieën). Deze bleken echter niet afdoende.

Daarom wordt nu ook gekeken naar de sociale structuur. Gangs komen met name in buurten voor waar de bewoners een lage sociaal-economische positie innemen, weinig (economische) hulpbronnen hebben en waar de sociale cohesie gering is. Aan de ene kant wordt verondersteld dat jongeren uit frustratie een criminele subcultuur gaan vormen, omdat zij

niet in staat zijn de doelen van de middenklasse te realiseren en de bijbehorende waarden en normen niet hebben geïnternaliseerd (Cohen 1955). Aan de andere kant wordt verondersteld dat jongeren de doelen van de middenklasse niet verwerpen, maar om deze te realiseren illegale middelen – zoals criminaliteit – gebruiken, omdat ze niet over de legale middelen beschikken (Cloward en Ohlin 1960).

De sociale controle theorie in de gangstudies is gericht op de relatie met de buurt en gaat nauwelijks in op de controle die van het gezin uitgaat. Aanvankelijk werd de verhouding met de buurt als vijandig of onverschillig gezien. Maar er wordt steeds meer gewezen op een wederzijdse afhankelijkheid tussen gang en buurt. Hiervoor worden vier redenen genoemd: de gang heeft de buurt nodig als veilige plek ten opzichte van de politie, uit de buurtgemeenschap kunnen nieuwe leden gerekruteerd worden, de buurt dient als communicatienetwerk voor informatie van buiten de buurt (voor gangleden zelf is het gevaarlijk het eigen territorium te verlaten) en psychologisch is de buurt belangrijk door de erkenning door volwassenen uit de buurt. De buurt staat ook lang niet altijd afwijzend tegenover een gang. Een gang kan buurtbewoners beschermen tegen andere criminelen en buurtbewoners zijn soms ex-gangleden die jongeren stimuleren ook bij een gang te gaan om daarmee sociaal verzet te tonen. Hierdoor ontstaat in een buurt een eigen sociale orde en controle.

Ook wordt gewezen op de potentiële invloed van culturele kenmerken zoals de afwijkende normen en waarden van lagere klassen. Later wijst men op de afwijkende normen van etnische minderheden. Van Gemert constateert echter dat culturele factoren tegenwoordig minder belangrijk worden gevonden. Deze blijken in grote mate teruggevoerd te kunnen worden op de zojuist genoemde kenmerken van de sociale structuur, waarmee de culturele kenmerken grotendeels samenvallen.

De individuele keuze van jongeren is ook onder de loep genomen. Van Gemert noemt op grond van de Amerikaanse literatuur zes verklaringen waarom jongens besluiten lid te worden van een gang. Een eerste verklaring wordt 'natural association' genoemd. Jongens zien deze keuze als een logische stap. Ten tweede nemen jongens deze beslissing als compensatie. In de subcultuur van de gang denken ze wel de status te verkrijgen die ze in het alledaagse leven niet behalen. Een derde verklaring is dat ze worstelen met identiteitsproblemen tijdens hun adolescentie. Een vierde reden die wordt aangevoerd luidt dat de interne structuur van een gang hen bevalt. Deze structuur bestaat (volgens Yablonski 1959, 1962) uit drie niveaus: een kern van leiders die 'psychologically disturbed' zijn, een

tweede niveau van leden die enkel aan gangactiviteiten meedoen als ze er zin in hebben en een laatste niveau van jongens die niet echt lid zijn maar zo af en toe deelnemen. Deze structuur zou voor jongens met geringe sociale vaardigheden aantrekkelijk zijn. Deze verklaring wordt echter door verschillende onderzoekers in twijfel getrokken. In de vijfde plaats wordt (door Jankowski 1991) de rationele keuze benadering naar voren gebracht. Individuen maken een rationele kosten-baten afweging op materieel, emotioneel, sociaal en veiligheidsgebied. Een zesde verklaring heeft te maken met het opbouwen van een reputatie door lid te worden van een gang en door niet terug te schrikken voor het gebruiken van geweld. Binnen de jeugdcultuur van zwarte en blanke gangs gaat het om het verdienen van respect, terwijl het bij Chicanos gaat om het verdedigen van de eigen eer en die van zijn familie.

In Nederland kennen we (nog) geen gangs zoals in de Verenigde Staten. Wel wordt er begin jaren negentig in de media steeds meer gesproken van jeugdbendes. De Nederlandse wetenschap heeft zich echter (nog) weinig beziggehouden met gangvorming of bendevorming, wat volgens Van Gemert ook aantoont dat de bendevorming hier van beperkte omvang is. De toenemende aandacht van de media beschouwt hij als een modegril. Als voornaamste wetenschappelijk onderzoek naar jeugdbendes onder etnische minderheden geldt het onderzoek van Sansone (1992) die Surinaamse jeugdbendes in Amsterdam bestudeerde (zie eerder). Ook de studies van Wermölder (1986 en 1990) over een Marokkaanse jeugdbende kunnen genoemd worden (zie eerder).

Junger (1990) stelt zelfs dat er helemaal geen sprake is van gestructureerde groepen criminele allochtone jongeren in Nederland en dat juist daarom de subculturele theorieën de jeugdcriminaliteit niet kunnen verklaren. Ook de zogenaamde Marokkaanse jeugdbende in de studies van Wermölder kent volgens Junger geen gangstructuur. Wermölder schrijft zelf dat er veel wantrouwen en ruzie onder de leden voorkomt. Ook De Haan (1991) vraagt zich af of er wel van een Marokkaanse jeugdbende gesproken mag worden, omdat de kern van de groep uit Nederlandse jongens bestaat en ook is er geen typische hiërarchische structuur aanwezig zoals in de Amerikaanse gangstudies omschreven wordt. Eppink (1992) wijst daarnaast op de afkomst van Marokkanen in Nederland uit het Rifgebied. Daar leefden zij in verschillende stammen zonder centraal gezag. Marokkanen worden weliswaar opgevoed met een sterk groepsgevoel en problemen worden zoveel mogelijk intern opgelost. Maar de Marokkaanse bevolking in Nederland komt van verschillende gebieden,

waardoor men nauwelijks gericht is op onderlinge samenwerking hier in Nederland. Jeugdbendevorming onder Marokkaanse jongeren acht Eppink dan ook weinig waarschijnlijk. Een laatste kritiek komt van Van Gelder (1992). Volgens hem is Wermölder vooraf teveel van het idee uitgegaan dat Marokkaanse jongeren groepen vormen. De Marokkaanse respondenten uit het onderzoek van Van Gelder zeggen juist dat het vaak ontbreekt aan groepsvorming. Van Gemert repliceert – ten gunste van Wermölder – door op te merken dat de critici niet zelf langdurig een Marokkaanse groep van nabij hebben bestudeerd.

Na deze literatuurstudie zet Rood-Pijpers het landelijke preventiebeleid met betrekking tot allochtone jeugdcriminaliteit uiteen. Dit beleid vindt op drie sporen plaats. Deze zijn het beleid in de jeugdzorg, het sociale-vernieuwingsbeleid en het criminaliteitspreventiebeleid (waaronder het Integraal Veiligheidsbeleid vanaf 1993).

Rood-Pijpers meldt dat zo'n 15 à 20% van de jongeren in Nederland emotionele of gedragsproblemen heeft en bijna 4% heeft te maken met justitie. Goede jeugdzorg met een grote nadruk op preventie is van belang. De politiek en de overheid schenken daarom terecht hieraan veel aandacht. Er zijn inmiddels al tal van nota's geschreven over risicofactoren en met adviezen ter verbetering van de organisatie en functie van de jeugdzorg. De praktijk van de jeugdzorg is echter minder veelbelovend. De jeugdzorg wordt ondermeer verweten dat problemen laat gesignaleerd worden, dat het aanbod slecht op de vraag wordt afgestemd en dat de organisatie ondoorzichtig en ontoegankelijk is. Over de preventieve functie is weinig bekend. Er wordt teveel gekeken naar korte-termijn-effecten, terwijl structurele lange termijn effecten belangrijker zijn. Er zijn ook veel projecten, maar erg weinig evaluatiestudies.

Versterking van bindingen van jongeren met de samenleving is erg belangrijk ter voorkoming van criminaliteit en probleemgedrag, maar in het beleid ontbreekt deze relatie. Juist op het terrein van de bindingen zijn de primaire preventieprocessen van belang zoals opvoedingsondersteuning voor gezinnen, de sociale en pedagogische functie van scholen, jeugdwelzijnsvoorzieningen en jeugdhulpverlening.

Het sociale vernieuwingsbeleid is erop gericht problemen van achterstandsgroepen aan te pakken door ervoor te zorgen dat het lokale bestuur en maatschappelijke organisaties effectiever functioneren. Dit dient gerealiseerd te worden door een functionele en territoriale decentralisatie door te voeren. Het doel van het beleid is een grotere veiligheid en leefbaarheid te creëren in achterstandswijken. Concreter betekent dit dat het beleid

moet bijdragen aan een grotere preventie, meer betrokkenheid van mensen bij hun leefomgeving, grotere sociale cohesie, meer participatie en meer zelfredzaamheid. Dit beleid heeft hierin onder meer raakvlakken met het Integrale Veiligheidsbeleid dat in 1993 van start is gegaan. Meer specifiek gericht op het bestrijden van criminaliteit dient het beleid te leiden tot een vergroting van de inspanning die potentiële daders moeten plegen en een verhoging van pak- en straffkans en daadwerkelijke uitvoering van de straf.

Van Gemert gaat na in hoeverre er Marokkaanse jeugdbendes aanwezig zijn in Rotterdam-Zuid. Marokkaanse jongeren bevinden zich in de onderste lagen van de samenleving en eisen een groot deel van de criminaliteit voor zich op. Structurele factoren voor het ontstaan van jeugdbendes lijken dan ook aanwezig, maar Van Gemert heeft geen jeugdbendes in Rotterdam-Zuid aangetroffen. De verklaring moet volgens hem gezocht worden in culturele factoren. Marokkaanse jongens vertonen in bepaalde situaties gedrag, dat wezenlijk verschilt van dat van Turkse jongens en als typisch Marokkaans of beter Berbers betiteld kan worden. Van Gemert beschouwt als belangrijkste oorzaak voor het ontbreken van jeugdbendes in Rotterdam-Zuid, het feit dat de Marokkaanse jongens zichzelf niet als een groep beschouwen (ondanks dat de omgeving hen vaak wel als hechte groep benoemt) en dat een hiërarchie onder leeftijdsgenoten problematisch is.

Rood-Pijpers sluit af met een beschrijving van het lokale beleid in de drie eerdergenoemde wijken. In dit hoofdstuk wordt geconcludeerd dat de aanzetten tot een effectief preventiebeleid in de drie wijken zijn gegeven (projecten jeugdhulpverlening, vindplaatsgericht werken en peilen van behoeften onder jongeren, zicht op probleemgedrag door scholen). Helaas ontbreken de middelen en methoden. De belangrijkste problemen liggen op sociaal-economische vlak en bij de volkshuisvesting, welke het moeilijkst beïnvloedbaar zijn. Het ingezette beleid heeft een kans van slagen voor de preventie van criminaliteit en onveiligheid, als verbetering van de leefsituatie tot stand gebracht is. Dit zal echter zijn tijd nog duren. Rood-Pijpers waarschuwt tenslotte nog voor teleurstelling door de resultaten tot nu toe. Een stabilisatie in de huidige situatie beschouwt zij als een reden om te spreken van een positief resultaat in beleidsvoering. Juist nu is het een zaak van de overheid om actief bij het beleid betrokken te blijven om een permanente werkloosheid en sociale isolatie in achterstandswijken te voorkomen.

Met betrekking tot de jeugdcriminaliteit worden er in 1994 en 1995 een rapport en een nota uitgebracht. De commissie Van Montfrans krijgt de opdracht de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit in Nederland tussen 1986 en 1992 en beleidsmaatregelen voor de aanpak daarvan te onderzoeken. Dit resulteert in 1994 in het rapport 'Met de neus op de feiten' en in 1995 in de beleidsnota 'Jeugdcriminaliteit' voor de Tweede Kamer. De commissie acht het belangrijk jeugdcriminaliteit hoog op de politieke agenda te plaatsen en adviseert over te gaan op een integrale aanpak van de jeugdcriminaliteit. Haar pleidooi voor een 'vroegtijdige, snelle en consequente preventie' vormt de belangrijkste conclusie. In steden wordt daarop lokaal Jeugd- en Veiligheidsbeleid doorgevoerd met het doel de effectiviteit en samenhang van jeugdzorg op lokaal niveau te bevorderen. (Zie voor meer uitgebreide informatie over deze nota hoofdstuk 2).

Van Oortmerssen & Schutte (1996)

Het rapport van Van Oortmerssen en Schutte (1996) over geweldscriminaliteit in Leiden in 1994 en 1995 is meer een notitie dan een studie. Het dient ter opheldering van de sterk toenemende geweldscriminaliteit in Leiden. De onderzoekers hebben mutaties van de politie over geweldsincidenten in Leiden en Voorschoten geanalyseerd. In 1994 bedroeg het aantal geweldsincidenten 470, in 1995 674. De analyse heeft betrekking op 84 registraties in 1994 en 155 in 1995. (Hoe is geselecteerd is niet aangegeven). Het aandeel door allochtonen gepleegde geweldsdelicten is respectievelijk 38% en 34%. Deze allochtonen zijn merendeels Marokkanen. De ideeën voor beleid die door Van Oortmerssen & Schutte worden aangedragen, zijn voornamelijk gericht op hoe van Leiden een gezellige stad te maken in plaats van op (jeugd)criminaliteit.

Gruter & Van Oosterwijk (1996)

Het onderzoek van Gruter en Van Oosterwijk vormt een uitbreiding van een eerder onderzoek in opdracht van de landelijke werkgroep misdaadanalyse. De onderzoekers hebben het idee dat het vruchtbaar zou zijn in plaats van kwantitatieve gegevens meer kwalitatief materiaal te vergaren voor criminaliteitsanalyses. Ze willen jonge criminelen zelf aan het woord laten. Het eerste onderzoek start in oktober 1993 en is heel kleinschalig (Gruter & Kruize 1994), het vervolg vindt in 1994 plaats. In dit onderzoek worden in totaal vijftig jongens tussen de 15 en 20 jaar uit de regio's Haaglanden, Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond geïnterviewd. Deze jongens zijn allen bij één of meer overvallen betrokken

geweest in 1993 en 1994. Samen zijn zij verantwoordelijk voor 235 overvallen. Van de jongens is 44% in Nederland geboren en van 24% zijn de ouders in Nederland geboren. De allochtone jongens zijn voornamelijk van Surinaamse, Antilliaanse of Marokkaanse afkomst. Naast de gesprekken hebben Gruter en Van Oosterwijk gegevens van het HKS-systeem in hun onderzoek betrokken.

In tegenstelling tot vele andere onderzoeksrapporten in deze vorm wijden Gruter en Van Oosterwijk een redelijk groot deel van hun rapport aan theorievorming. Zij benaderen de problematiek vanuit het rationele keuze perspectief. Zij gaan ervan uit dat de jonge criminelen bij hun keuze tot een overval en bij de voorbereiding ervan een kosten-baten afweging maken. De hoogte van de kosten en baten is afhankelijk van sociale, psychologische en omgevingsfactoren.

Gruter en Van Oosterwijk concluderen dat de jonge overvallers op grond van verschillen in hun criminele loopbanen en verschillen in hun doelen bij het plegen van een overval in drie categorieën kunnen worden ingedeeld. Ze onderscheiden de 'jonge wanhopers', de 'doorstromers' en de 'routiniers'. De achtergrondkenmerken van alle drie de typen van overvallers zijn nagenoeg hetzelfde. Ze komen veelal uit een laag sociaal-economisch milieu, wonen in achterstandsbuurten en de situatie thuis kenmerkt zich door ruzies, slechte communicatie met de ouders en strenge huisregels. In het onderwijs behalen de jonge criminelen slechts een laag niveau en de meesten maken hun opleiding niet af. Dit geldt met name voor de 'doorstromers' en de 'routiniers'. Deze twee typen jonge overvallers hangen verder veel meer op straat en in coffeeshops rond dan de 'wanhopers'. Vrijwel alle jongens hebben enige werkervaring opgedaan, maar ze zijn er weinig positief over. Ze hebben vooral moeite met gezagsverhoudingen op de werkplek. Ook op dit gebied hebben de 'wanhopers' de minste problemen.

De keuze tot het plegen van een overval is voor de 'routiniers' en de 'doorstromers' een vrijwel logische stap. Deze jongens beschikken al over een behoorlijke criminele ervaring. Vooral het drugscircuit heeft een grote aantrekkingskracht op deze jonge criminelen vanwege de grote kans snel veel geld verdienen en de lage pakkans. Als het even wat minder lukt in de drugshandel vormt een overval een goed alternatief. Ook bij een overval is snel veel geld te verdienen en de pakkans is gering. Belangrijke motivaties voor deze groepen is de buit die besteed kan worden aan luxe of investeringen in de drugshandel en de met de overval gepaard gaande kick en de verhoogde status binnen de vriendengroep. Voor de 'jonge wanhopers' speelt het aanzien bij vrienden echter nauwelijks een rol. Zij plegen de

daad uit financiële noodzaak, daarom spreken de onderzoekers van ‘wanhopers’. Ze richten zich alleen tot criminele vrienden voor informatie hoe een overval te plegen. ‘Jonge wanhopers’ missen de criminele ervaring van de ‘routiniers’ en de ‘doorstromers’.

De overval zelf wordt door daders uit de drie verschillende categorieën op verschillende wijze voorbereid en uitgevoerd. De ‘routiniers’ zijn het meest zeker van hun zaak en slagen er meestal in de overval volgens plan te laten verlopen, de ‘wanhopers’ handelen onzeker en ondoordacht, waardoor de daad chaotisch uitpakt.

Deze onderzoeksbevindingen gebruiken Gruter en Van Oosterwijk om beleidsaanbevelingen op te stellen. Als preventiemaatregelen brengen ze geen verrassend nieuwe ideeën naar voren. Het is zaak probleemjongeren vroeg te signaleren waarbij samenwerking tussen verschillende instanties zeer gewenst is. Wat betreft allochtone probleemjongeren stellen zij voor dat organisaties met de eigen culturele achtergrond hen benaderen. Verder adviseren Gruter en Van Oosterwijk de betrokkenheid bij drugszaken in de kiem te smoren, omdat dit veelal het voortraject is richting overvallen. Ten slotte staan ze een verschillende behandeling van de drie typen jonge overvallers voor. Voor de jonge wanhopers bestaat er de meeste hoop. Projecten zouden hen weer op het juiste pad kunnen brengen. Over de ‘routiniers’ zijn zij het minst optimistisch en voor hen is een langdurige gevangenisstraf het beste alternatief. Een idee voor het bestrijden van jeugdcriminaliteit van probleemjongeren zou kunnen zijn hen individueel door vrijwillige mentoren te laten begeleiden. Dit kunnen bijvoorbeeld familieleden, leerkrachten, buurtbewoners of politiefunctionarissen zijn. Gruter en Van Oosterwijk sluiten hun rapport af met de constatering dat jonge overvallers wel degelijk opportunistisch handelen, maar dat naast de sociale, psychologische en omgevingsfactoren ook persoonskenmerken van invloed zijn op hun keuzes.

Sprinkhuizen & Van Oosterwijk (1996)

In 1995 geeft de korpsleiding van de politie Haaglanden in de nota ‘De klok terug’ aan dat zij onderzoek wil laten doen naar de recente stand van zaken van de aard en omvang van jeugdcriminaliteit in haar regio. In 1993 heeft al een inventarisatie van problematische jeugdgroepen in de regio plaatsgevonden³⁶, maar die kennis wordt verouderd geacht. Het

36. Versteegh & Van der Horst (1993).

voorgestelde onderzoek kent twee onderdelen. Sprinkhuizen en Van Oosterwijk (1996) beantwoorden de eerste deelvraag over crimineel gedrag van individuele jongeren. In het tweede deel staat het delictgedrag van jongeren in groepsverband centraal. Dit onderzoek is uitgevoerd door Gruter, Baas en Vegter (1996) en wordt hierna besproken.

De gegevens in de rapportage van Sprinkhuizen en Van Oosterwijk hebben betrekking op jeugdigen tussen 12 en 25 jaar die in 1994 door de politie wegens het plegen van een misdrijf in het HKS werden geregistreerd. Minderjarigen, waarbij sprake is van politiesepot of een HALT-afdoening worden niet in het HKS geregistreerd, maar van hen wordt een apart aantal gegevens in het rapport gepresenteerd. De opbouw die bij Gruter en Van Oosterwijk reeds naar voren kwam, wordt bij Sprinkhuizen en Van Oosterwijk terug gevonden met het verschil dat er nu kwantitatieve gegevens worden bijgevoegd om zo een antwoord te kunnen geven op de centrale onderzoeksvraag over de aard en omvang van de huidige populatie jeugddelinquenten.

Allereerst blijkt dat het criminaliteitsniveau onder niet-Nederlandse jongeren hoger is dan dat onder Nederlandse jongeren; met name de Marokkaanse jeugd scoort hoog, 6.2% van de minderjarige en 10.2% van de meerderjarige Marokkaanse jongeren zijn in 1994 met de politie in aanraking geweest. 6% van de niet-Nederlandse jeugdige delictplegers staat geregistreerd als harddruggebruiker (vergelijk: 2% Nederlanders). Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat Nederlandse jongeren meer lichte delicten plegen dan niet-Nederlandse jongeren en dat middelzware criminaliteit meer door Marokkaanse jongeren wordt gepleegd. Een bevinding tenslotte over de verschillende criminele categorieën van delinquenten (beginner, doorstromer of routinier), is dat naarmate de categorie 'zwaarder' wordt het percentage Nederlanders afneemt en het percentage Marokkanen toeneemt (vooral wat betreft minderjarigen). Diefstal door middel van braak in vereniging gepleegd is gemiddeld gezien het meest gepleegde delict, waarmee vooral doorstromers en routiniers zich bezighouden, terwijl met name beginners zich schuldig maken aan openlijke geweldpleging.

Gruter, Baas & Vegter (1996)

Het onderzoek van Gruter, Baas en Vegter (1996) dient tezamen met het onderzoek van Sprinkhuizen en Van Oosterwijk (1996) dat hiervoor is besproken, een beeld te geven van de aard en omvang van jeugdcriminaliteit

in de regio Haaglanden. Zij beantwoorden de tweede deelvraag: 'Wat is de aard en omvang van de jeugdgroepen in de regio Haaglanden en in welke mate zijn zij verantwoordelijk voor criminaliteit en onveiligheid' (p.6). Zij hebben in de zomer van 1995 onder wijkagenten en jeugdrechtshouders een inventarisatie gehouden om het aantal actieve jeugdgroepen vast te stellen. In totaal hebben 82 politiemensen een semi-gestructureerde vragenlijst ingevuld. Door de wijkagenten en jeugdrechtshouders worden 98 jeugdgroepen genoemd. Wat betreft het delictgedrag is hiervan 24% als hinderlijk, 36% als overlastgevend en eveneens 36% als crimineel te typeren en 4% bestaat uit jeugdbendes die meer dan de andere groepen zware criminaliteit plegen. Als hinderlijk gedrag wordt met name rondhangen, schelden en het draaien van harde muziek beschouwd. Het gedrag van overlastgevende groepen bestaat daarnaast uit vandalisme, graffiti, delicten tegen het openbaar gezag, bedreiging en bromfietsdiefstal. Jeugdgroepen die als crimineel getypeerd worden, maken zich naast deze delicten ook schuldig aan zaken als winkeldiefstal, inbraak en intimidatie. De jeugdbendes (4%) plegen ten slotte met name middelzware tot zware delicten in groepsverband. De groepen bestaan uit 11 à 30 jongeren. Geschat wordt dat dit betekent dat in totaal tussen de 1400 en 2200 jongeren, waaronder zo'n 300 meisjes, lid zijn van een problematische jeugdgroep. Het leeuwendeel (meer dan 85%) van de jongeren is tussen de 15 en 20 jaar. Ruim 70% van de jeugdgroepen bestaat voor het grootste deel uit jongeren met een Nederlandse etniciteit. Van zes groepen zijn de leden voornamelijk Marokkaans, van vijf voornamelijk Antilliaans en van vier voornamelijk Surinaams. De zes Marokkaanse jeugdgroepen zijn volgens de ondervraagde politiemensen behoorlijk problematisch. Vijf van de Marokkaanse groepen worden als een criminele groep getypeerd en één als een jeugdbende. Dit betekent dat 14% van alle gesignaleerde criminele groepen Marokkaans is en 25% van alle jeugdbendes. De meeste groepsleden zijn officieel nog scholieren, maar gaan niet vaak naar school. Van een kwart van alle jeugdgroepen spijbelen de jongeren zeer frequent. Van een derde van de overlastgevende groepen en van bijna de helft van de criminele groepen zijn de meeste leden voortijdig van school gegaan. De belangrijkste redenen om lid te worden van een jeugdgroep zijn volgens de ondervraagde politiemensen de vrijetijdsbesteding en het verkrijgen van prestige. Voor de leden van de vier jeugdbendes vormen de financiële baten een belangrijke reden.

Meer dan een kwart van de jeugdgroepen is moeilijk toegankelijk voor de politie. Door de wijkagenten en jeugdresearchers zijn ideeën geopperd om de jeugdgroepen aan te pakken. Ondermeer wordt naar voren gebracht de groepen een eigen hangplek te geven, zoveel mogelijk met hen te communiceren op basis van gelijkwaardigheid en de pakkans te vergroten door sterke controle. Verder achten de politiemensen het belangrijk het contact met omwonenden te verbeteren en ouders nadrukkelijker te wijzen op hun verantwoordelijkheid ten aanzien van het gedrag van hun kinderen. Ten slotte dient de politie ervoor te waken de jongeren niet te snel panklare oplossingen voor te schotelen, maar zij dient de jongeren de ruimte te geven om zelf met initiatieven te komen.

Leuw (1997)

Door Leuw (1997) van het WODC is een criminologische analyse uitgevoerd naar de omvang van criminaliteit onder etnische minderheden op basis van een twaalfstal onderzoeken uit de jaren negentig die voornamelijk gebaseerd zijn op politie- en justitieregistraties soms aangevuld met interviews, observaties of persoonsdossiers.³⁷ Op grond van deze onderzoeken concludeert Leuw dat etnische minderheden vaker delicten plegen dan de autochtonen. Met name het aandeel van Marokkanen en Antillianen ligt beduidend hoger. Dit is vier tot vijf maal zo hoog als het aandeel van autochtone Nederlanders. Na correctie op sociaal-economische kenmerken wordt dit verschil wel kleiner, maar nog steeds is het aandeel Marokkanen en Antillianen dat zich op het criminele pad begeeft twee tot drie maal zo hoog als dat van autochtonen. Deze blijvende discrepantie schrijft Leuw toe aan de cultuur. Hij bedoelt hiermee dat de etnische minderheidsgroepen een ander normbesef en rechtsbewustzijn hanteren. Dit komt erop neer dat de minderheden meer traditioneel en op het collectief gericht zijn en een zogenaamde schandecultuur aanhangen, terwijl de oorspronkelijke Nederlandse bevolking westers, meer individualistisch en op een schaamtecultuur ingesteld is.

37. Deze onderzoeken zijn van Junger (1990), Schroeten (1992), Van Hulst & Bos (1993), Smeets & Etman (1993), De Haan (1994),

Tabibian (1994), Projectteam Overvalscriminaliteit (1995), Rood-Pijpers, Rovers, Van Gemert & Fijnaut (1995), Van Oortmerssen & Schutte (1996), Gruter & Van Oosterwijk (1996), Gruter, Baas & Vegter (1996) en Sprinkhuizen & Van Oosterwijk (1996).

Gruter (1997)

Gruter (1997) inventariseert andermaal het aantal problematische jeugdgroepen in de regio Haaglanden. Hij ondervraagt hiertoe in het najaar van 1996 wijkagenten en jeugdresearchers op dezelfde wijze als Gruter, Baas en Vegter (1996) eerder, in de zomer van 1995, deden. Ditmaal hebben 71 politiemensen meegedaan aan het onderzoek.

Het aantal problematische jeugdgroepen is gegroeid. Er worden in dit onderzoek 127 jeugdgroepen gesignaleerd, in 1995 was dit 98. Van deze groepen wordt 33% hinderlijk, 37% overlastgevend, 24% crimineel genoemd en 6% wordt als jeugdbende getypeerd. De toename in het aantal jeugdgroepen houdt vooral in dat er meer hinderlijke jeugdgroepen zijn bijgekomen.³⁸

Het aantal jongeren dat lid is van een jeugdgroep wordt nu geschat op 2500 (waaronder ten minste 400 meisjes). Dit zijn zo'n 700 jongeren (100 meisjes) meer dan in 1995. Gruter maakt echter de kanttekening dat in zijn vervolgonderzoek op een directere wijze geïnventariseerd is, waardoor meer jeugdgroepen gesignaleerd kunnen worden. Nog steeds zijn jeugdgroepleden vrij jong. De gemiddelde leeftijd van de jongeren ligt bij 93% van de groepen beneden de twintig jaar. De etnische achtergrond is opnieuw voornamelijk Nederlands. Van de groepen bestaat circa 70% voornamelijk uit Nederlandse jongeren. Daarna zijn vooral Marokkaanse jongeren lid van een problematische jeugdgroep. In verhouding met hun bevolkingsaandeel zijn zij oververtegenwoordigd. Van 17% van de jeugdgroepen zijn hoofdzakelijk Marokkaanse jongeren lid. Daarbij komt dat Marokkaanse jeugdgroepen veelal tot de meest problematische groepen horen. Van de 21 gesignaleerde Marokkaanse groepen worden twaalf groepen als crimineel beschouwd en zijn twee groepen jeugdbendes. Van drie jeugdbendes is niet het grootste deel maar wel een noemenswaardig deel van de leden van Marokkaanse afkomst.

De ondervraagde politiefunctionarissen hebben een optimistischer toekomstvisie ten opzichte van leden van hinderlijke en overlastgevende jeugdgroepen dan van leden van criminele groepen en jeugdbendes. Jongeren die aan de eerste twee groepen deelnemen (en hun ouders) zijn meer bereid mee te werken om de problemen op te lossen. Voor deze groepen worden dan ook meer preventieve maatregelen genomen. Tegen criminele groepen en jeugdbendes worden meer repressieve maatregelen genomen. Preventieve acties ter voorkoming van criminaliteit van de

38. Zie voor de beschrijving van het gedrag van de vier typen jeugdgroepen de bespreking van Gruter, Baas en Vegter (1996) hiervoor.

criminele groepen en jeugdbendes dienen echter niet buiten beschouwing te worden gelaten. Integendeel, ook voor deze groepen is preventief optreden zeer wenselijk. De politie Haaglanden heeft inmiddels al een volgend onderzoek ingesteld naar jeugdbendes met aandacht voor Marokkaanse jeugdbendes.

Tot slot zegt Gruter dat in eventuele toekomstige groepsinventarisaties meer aandacht moet uitgaan naar het dynamische karakter van de jeugdgroepen. Nu lijkt het alsof probleemjongeren zich altijd in dezelfde vaste groepen bevinden. De grootte en samenstelling van de groepen zijn echter voortdurend aan verandering onderhevig. Hij sluit zijn conclusie in het rapport af met het volgende: 'Wellicht dat het [...] vruchtbaarder is om als uitgangspunt van onderzoek meer te denken in termen van netwerken die onder bepaalde omstandigheden specifieke vormen aannemen, in plaats van op zoek te gaan naar vaste groepsverbanden' (p.34).

Angenent (1997)

In dezelfde periode heeft Angenent (1997) een overzichtswerk in boekvorm over criminaliteit van allochtone jongeren in Nederland geschreven. Hierin poogt hij feiten, oorzaken en achtergronden van crimineel gedrag onder jongeren uit etnische minderheidsgroepen op te sporen.

Wat betreft de aard van criminaliteit bestaan er verschillen tussen de diverse minderheidsgroepen. Marokkaanse jongeren vergrijpen zich vooral aan eenvoudige diefstal (winkel, fietsen), gekwalificeerde diefstal (uit auto's, inbraak) en andere vermogensdelicten (straatroof) waarbij al dan niet geweld wordt gebruikt. Antillianen plegen over het algemeen vaak zwaardere geweldsdelicten als diefstal met geweld en levensmisdrijven. De Surinaamse criminele jeugd maakt zich aan een grotere variëteit van vermogensdelicten schuldig en maakt minder gebruik van geweld. De Turkse delinquenten houden zich vooral bezig met eenvoudige diefstal of geweldpleging. De autochtone criminelen plegen met name vernielingen of zorgen voor ordeverstoringen en openlijke geweldpleging. Stelen doen zij minder. Recidivisme komt het meest voor onder de Marokkaanse en Turkse jongeren.

De criminaliteit van de allochtone jeugd noemt Angenent een maatschappelijk probleem dat voortvloeit uit en zich tevens manifesteert in een geringe integratie van allochtone jongeren in de maatschappij.

Vervreemding, ontsnappingsgedrag en vermijdingsgedrag van deze jongeren ten opzichte van de instituties gezin, school en werk vormen hiervan

de basis. Oorzaken van dit gedrag liggen volgens hem in de inmiddels vaak gehoorde kenmerken: lage sociaal-economische achtergrond, slechte woonomstandigheden, het culturele milieu, de weinig rooskleurige situaties thuis, op school en op het werk, de vrijetijdsbesteding buitenshuis en de subcultuur van vrienden en leeftijdgenoten. Kortom, Angenent somt een batterij aan (mogelijke) verklaringen voor delinquent gedrag van allochtone jongeren op. Hij verwijst echter summier en vaak slechts in algemene zin naar bronnen, waardoor het relatieve belang van de verschillende factoren moeilijk dan wel niet te bepalen is.

Coppes e.a. (1997)

Coppes, de Groot en Sheerazi (1997) doen verslag van onderzoek naar werkwijzen van de politie op het gebied van Marokkaanse criminele jongens dat zij in de periode mei 1993 tot juni 1996 op zes verschillende politiebureaus hebben verricht in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Tilburg en Dordrecht.

Wat de omvang van de criminaliteit betreft concluderen Coppes e.a. dat het moeilijk is deze omvang in kaart te brengen. De enige conclusie die zij trekken is dat het percentage Marokkaanse jongens met geregistreerde politiecontacten en recidive hoger is dan het percentage Nederlandse jongens. Een belangrijk gegeven is dat het grootste deel van de jeugdcriminaliteit in groepsverband wordt verricht. De samenstelling van de groep waarmee strafbare feiten worden gepleegd wisselt voortdurend, omdat een groep Marokkaanse jongeren niet zo hecht is als het voor buitenstaanders lijkt. Onderling wantrouwen is hiervan de oorzaak. Ook is er geen sprake van een vaste leider en de voornaamste drijfveren om strafbare feiten te plegen zijn spanning, avontuur en geld.

De interacties tussen politie en Marokkaanse jongens verlopen in een gespannen sfeer. Vanuit het perspectief van de Marokkaanse jongere spelen de Marokkaanse achtergrond, het negatieve beeld dat Marokkaanse jongens van de Nederlandse politie hebben, status ten opzichte van de groep door stoer gedrag en het niet voldoende beheersen van de Nederlandse taal, een rol bij deze gespannen sfeer met de politie. Het ontkennen van betrokkenheid bij criminele activiteiten door de Marokkaanse jongens is deels te verklaren door hun culturele achtergrond, maar het ontlopen van straf is een andere verklarende factor. Daarnaast speelt de angst voor straf van hun vader of van de groep een grote rol. Bezien vanuit de politie zorgt het ongunstige beeld van

Marokkaanse jongens voor een groot wantrouwen jegens deze groep. Daarnaast ontbreekt het bij veel politiemensen aan kennis om zich voldoende in het gedrag van Marokkaanse jongeren in te kunnen leven. Deze omstandigheden leiden volgens Coppes e.a. tot spanningen tussen de Marokkaanse jongens en de politie.

Ook de communicatie tussen de politie en de Marokkaanse ouders verloopt moeizaam. Over en weer worden beschuldigingen geuit over wiens 'schuld' het is dat er zoveel problemen bij de betreffende jongeren zijn. De politie wijst op het een gebrek van verantwoordelijkheidszin bij de ouders. De ouders leggen de fout in zijn algemeenheid bij de politie en de Nederlandse samenleving.

De onderlinge cohesie binnen de Marokkaanse bevolkingsgroep is tenslotte een factor waar rekening mee gehouden dient te worden.

Tegenstellingen en conflicten kunnen een negatief effect hebben op het succes van initiatieven die de politie neemt. Per stad en wijk moet bekeken worden hoe de structuur en organisatiegraad van de Marokkaanse gemeenschap eruit ziet om zo de activiteiten te kunnen aanpassen. Coppes e.a. trekken de conclusie dat de politie zich laat leiden door interne factoren, zoals de structuur van de politie-organisatie (het gebrek aan tijd en personeel, de prioriteitstelling, de discontinuïteit van het personeelsbestand, de afwezigheid van politiemensen van Marokkaanse afkomst en de reorganisatie) en de politiecultuur (lage status maatschappelijke activiteiten, korte-termijnsuccessen, vooroordelen). Coppes e.a. zijn dan ook kritisch over het optreden van de politie wat betreft de criminaliteit onder Marokkaanse jongeren in de zes onderzoeksgebieden. Ze concluderen dat de politie weinig doet met de aanbevelingen die uit het onderzoek naar voren komen. Ook blijft het beleid gericht op korte termijnsuccessen. Daarnaast handelt de politie veelal reactief en krijgt preventie een lage prioriteit. En tenslotte wordt informatie van de verschillende bureaus nauwelijks uitgewisseld.

De Jong e.a. (1997)

De Jong e.a. hebben in opdracht van de politie Rotterdam-Rijnmond een aanvullend onderzoek verricht naar de problematiek van Antilliaanse jongeren in de regio Rotterdam-Rijnmond aan de hand van bestaande literatuur en onderzoeken. Reeds aanwezige kennis bij de politie en gemeentebesturen werd meegenomen (o.a. HKS-gegevens). Daarnaast is er aandacht besteed aan geschiktheid van bepalingen van het jeugdstraf-

recht voor de dadergroep. De Jong e.a. hebben gekozen voor een interpretatief-analyserende onderzoeksmethode.

In het rapport geven de Jong e.a. eerst een algemene schets van de migratiegeschiedenis van de Antillianen als groep in Nederland aan de hand van historische en demografische gegevens. Uit het onderzoek is gebleken dat de jongeren vooral terug te vinden zijn binnen het drugscircuit en hiervoor maken ze vaak gebruik van hun netwerk. Dit netwerk bestaat veelal uit jongeren die op de een of andere manier elkaar al kenden van vroeger. Uit het rapport blijkt dat de criminaliteit onder Antilliaanse jongeren vrij hoog is en dat die gekenmerkt wordt door een kleine harde kern van zware criminelen. Een opvallend punt is de dwang die van de criminele circuits uitgaat en de aantrekkingskracht van professionele criminelen. De harde kern moet zo hard en consequent mogelijk repressief worden aangepakt. Een integrale benadering zal hierbij van dienst kunnen zijn. Voorwaarde voor een integrale aanpak is dat het beleid gericht wordt ingezet (in twee gebieden waar Antillianen in Rotterdam wonen). De overheid moet bereid zijn een categoriaal beleid (specifiek voor deze groep) te formuleren. De Jong e.a. sluiten hun onderzoek af met een aantal aanbevelingen voor interventie door justitie en politie. Veel nadruk wordt gelegd op het bevorderen van een integrale netwerkstructuur en individuele trajectbegeleiding.

In 1997 verschijnt het eerste overheidsrapport dat volledig gewijd is aan etnische minderheden en criminaliteit. Het CRIEM-rapport (1997) is geschreven in opdracht van de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Justitie, onder andere naar aanleiding van de bevindingen van de Commissie van Traa. In dit rapport 'Criminaliteit in relatie tot de integratie van etnische minderheden' geven de auteurs een scherp beeld van de allochtone criminaliteitsproblematiek en van de oorzaken en achtergronden. Het vormt een belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van onderzoek en beleid met betrekking tot criminaliteit onder allochtone jongeren. In het rapport wordt geconcludeerd dat de belangrijkste oorzaken voor de relatief hoge criminaliteit onder etnische minderheidsgroepen in de sociaal-culturele afstand tussen het land van herkomst en Nederland gezocht moeten worden, naast de klassieke criminaliteitsverklarende factoren als sociaal-economische status, leeftijd en woonomgeving. (Zie verder hoofdstuk 2).

Voordat het nieuw voorgestelde beleid in heel Nederland wordt ingevoerd, hebben eerst in de jaren 1999 en 2000 in acht gemeenten pilot-projecten plaatsgevonden. De resultaten van deze projecten zijn door de externe commissie Bandell geëvalueerd, die zich over het geheel genomen niet ontevreden toont. Ook wat deze evaluaties van de pilotprojecten betreft, wordt terugverwezen naar hoofdstuk 2.

Integrale Veiligheidsrapportage 1998

In de Integrale Veiligheidsrapportage van 1998 wordt de omvang van jeugdcriminaliteit opnieuw als thema behandeld. In de Integrale Veiligheidsrapportage van 1996 is er niet over gerapporteerd. In 1998 wordt voortgebouwd op de Integrale Veiligheidsrapportages van 1993 en 1994. Daaruit kwamen drie verontrustende ontwikkelingen naar voren: een verharding en verjonging van jeugdcriminaliteit en een onverminderde etnische (vooral Marokkaanse) oververtegenwoordiging. Deze rapportages bevatten geen cijfers over de omvang en samenstelling van de groepen jongeren die jaarlijks in contact komen met de politie. De rapportage in 1998 dient hier verandering in te brengen. Het onderzoek is uitgevoerd door Geldorp (1998).

Geldorp m.m.v. Van Amersfoort (1998)

Het onderzoek is gebaseerd op HKS-gegevens van 10 van de 25 politieregio's in ons land. De gegevens betreffen verdachten tussen de 12 en 24 jaar die in 1996 een of meer processen verbaal hebben gekregen. In totaal zijn dit ruim 18.000 jongeren. Tevens is nagegaan of deze jongeren eerder al geregistreerd zijn vanwege een proces-verbaal.

Wat betreft de verdeling naar geboorteland en nationaliteit blijkt dat de geverbaliseerde jongeren meestal in Nederland zijn geboren (76%) en de Nederlandse nationaliteit hebben (80%). Verder valt op dat Marokko als geboorteland en de Marokkaanse nationaliteit een tweede plaats bezetten met respectievelijk 9% en 10%. Wanneer de cijfers naast de bevolkingsaandelen geplaatst worden, blijkt dat jongeren die in het buitenland geboren zijn sterker vertegenwoordigd zijn dan in Nederland geboren jongeren. Van de 1.000 in Nederland geboren jongeren zijn 15 jongeren verdacht van één of meer delicten. Onder Marokkaanse en onder Antilliaanse jongeren is dit aantal bijna vijf maal zo groot (bijna 75 van de 1.000). Onder jongeren uit Suriname en uit het voormalig Joegoslavië is het aantal verdachten op de 1.000 jongeren drie maal zo groot (45 van de 1.000). Het aantal verdachten onder Turkse jongeren en jongeren uit overige landen is bijna twee maal zo hoog (bijna 30 van de 1.000). De gemiddelde leeftijd waarop de verdachten voor het eerste zijn geverbaliseerd, is met 16.5 jaar het laagst bij jongens die in Marokko zijn geboren. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse jongens zijn gemiddeld 17 jaar bij hun eerste proces-verbaal en Turkse jongens gemiddeld 17.5 jaar. Nederlandse en Antilliaanse meisjes zijn bijna even oud als de jongens

tijdens hun eerste proces-verbaal. Tussen de jongens en meisjes die in andere landen geboren zijn, is wel een verschil aanwezig. Meisjes worden op latere leeftijd voor het eerst verdacht van een delict dan jongens. De percentages recidivisten zijn onder allochtone jongeren beduidend hoger dan onder jongeren die in Nederland geboren zijn. Bijna 80% van de Marokkaanse verdachten van 18 tot 24 jaar heeft al eerder ten minste één proces-verbaal gekregen en circa 70% van de Surinaamse en Antilliaanse verdachten, terwijl 54% van de in Nederland geboren jongens in dezelfde leeftijdscategorie eerder al verdacht was. De percentages recidivisten onder geveeraliseerden beneden de 18 jaar zijn het hoogst bij de jongens die oorspronkelijk uit Marokko (45%), uit Turkije (44%) en van de Nederlandse Antillen komen (41%). Dit percentage is bij de jonge Nederlandse verdachten 23%. De recidiverende jongens zijn verantwoordelijk voor een gemiddelde van ruim 8 antecedenten. De gemiddelde aantallen antecedenten zijn het hoogst onder Marokkaanse en Surinaamse jongens. Deze liggen op 13 voor Marokkaanse jongens en op 12 voor Surinaamse jongens boven de 18 jaar. Onder meisjes is het aantal recidivisten veel kleiner.

In navolging van het programma Jeugd en Veiligheid van het Grote Steden Beleid worden de delinquente jongeren in deze rapportage op grond van het aantal antecedenten en het type delict in drie categorieën ingedeeld: first-offenders, licht criminelen en harde kern. Vergeleken met andere etnische groepen valt op dat van de Marokkaanse maar ook van de Antilliaanse geveeraliseerde jongens jonger dan 18 jaar al een redelijk groot percentage tot de harde kern behoort (11% van de Marokkaanse en 9% van de Antilliaanse jongens). Bij de Nederlandse jongens is dit percentage met 5% het kleinst. Bij de 18- tot 24-jarige jongens behoort van alle allochtone jonge delinquenten een groot percentage tot de harde kern (circa 10%, geen grote verschillen tussen etnische groepen). Onder de Nederlandse verdachten is dit 6%. Het aandeel first-offenders is zodoende groter bij de Nederlandse jongens dan bij de allochtonen.

Van San (1998)

Van San (1998) heeft een etnografische studie geschreven over Curaçaose jongens in Amsterdam. Zij stelt de vraag in hoeverre legitimeringen die delinquente jongens en hun moeders voor hun delicten naar voren brengen, invloed hebben op het ontstaan en voortzetten van crimineel gedrag van de jongens. Met behulp van kwalitatief onderzoek beantwoordt zij

deze vraag. Ze heeft interviews afgenomen onder zestig Curaçaose jongens, zowel jongens met politiecontacten als jongens zonder geregistreerde politiecontacten. De eerste groep jongens is verworven door middel van rijks- en particuliere inrichtingen voor justitiële kinderscherming en de tweede groep is benaderd via scholen. Van dertig jongens is de moeder geïnterviewd. Daarnaast heeft Van San participierend geobserveerd in een aantal Curaçaose gezinnen.

Van San noemt twee belangrijke elementen in haar onderzoek die in eerder onderzoek niet aanwezig zijn. Ten eerste wordt in haar onderzoek de eigen perceptie van daders beschreven van hun criminele gedrag, hoe ze daarin beland zijn en hoe ze hun toekomst zien. En ten tweede bestaat haar onderzoeksgroep niet alleen uit criminele, maar ook uit niet-criminele jongens. Uit haar studie komt naar voren dat de verschillen in achtergronden tussen delinquente en niet-delinquente jongeren vrijwel verwaarloosbaar zijn met uitzondering van een aparte subgroep van daders van expressieve delicten.

Van San concludeert dat de common-sense verklaringen van zowel jongens als ook de moeders uit haar onderzoek enerzijds en wetenschappelijke verklaringen van delinquent gedrag onder jongeren anderzijds, overeenkomen. Zowel het gebrek aan sociale controle in Nederland, de vaderloze gezinsstructuur, de rol van de moeder en de invloed van de delinquente vriendengroep worden als oorzaken van het delinquente gedrag genoemd.

Van San legt in haar conclusie de nadruk op de verschillen in cultuur. Immigranten nemen normen, waarden en gedragsvoorschriften mee. Met name wijst zij op de Antilliaanse gezinscultuur. De legitimering van delinquent gedrag komt in de studie naar voren als belangrijkste factor. Zowel de jongens als ook de moeders ontkennen verantwoordelijkheid. Het gevolg is dat jongens zich hierdoor niet schuldig voelen na het plegen van een delict. Behandelingsprogramma's die op deze verantwoordelijkheid wijzen, zouden dan ook uitkomst kunnen bieden, volgens van San. Daarnaast kan opvoedingsondersteuning aan Antilliaanse moeders geboden worden.

Van Gemert – Ieder voor zich (1998)

Van Gemert (1998) doet een onderzoek naar de aard en omvang van criminaliteit onder Marokkaanse jongeren. Hij concludeert dat naast omgevingsindicatoren ook cultuur als verklarende factor moet worden meegenomen. Immigranten nemen normen, waarden en gedragsvoor-

schriften mee. Hij benadrukt het onderlinge wantrouwen, leeftijdgebonden betekenissen van gedrag, beperkte internalisering van waarden en normen en ook de verhullende en legitimerende werking van de godsdienst. Deze aspecten spelen mee in het gedrag van Marokkaanse jongens en zijn van groot belang voor de onderlinge relaties en die met anderen. Dit was reeds bij de Berbers in het Rifgebergte het geval, maar het speelt ook onder Marokkanen in Nederland.

Van Gemert — Crips (1998)

Het rapport 'Crips in drievoud' van Van Gemert (1998) heeft de bedoeling meer inzicht te geven in het groepsaspect van jeugdcriminaliteit. Hiernaar is in Nederland nauwelijks wetenschappelijk onderzoek verricht, ondanks het feit dat criminele jongeren zich vaak crimineel gaan gedragen onder invloed van leeftijdgenoten en in groepen opereren. Van Gemert heeft dossieronderzoek naar drie jeugdbendes uitgevoerd. Het betreft twee jeugdgroepen uit Den Haag die in 1993 veelvuldig in contact zijn gekomen met politie en justitie en een jeugdgroep uit Rotterdam waarvan in 1994 dossiers zijn bijgehouden. Per jeugdbende is van ongeveer tien jongens een uitvoerig dossier aanwezig. Van Gemert vermeldt niet hoe groot de groepen precies zijn. Alleen van één Haagse bende is bekend dat deze uit zo'n vijftig jongens bestaat. Behalve van de dossiers heeft Van Gemert van nog twee andere bronnen gebruik gemaakt. Hij heeft vier mensen van politie, openbaar ministerie en uit het welzijnswerk die betrokken waren bij acties tegen de jeugdbendes geïnterviewd. En hij heeft materiaal verzameld over jeugdbendes in Nederland afkomstig uit de media, een aantal rapporten van politie en welzijnswerk en materiaal afkomstig van de Hoenderloo Groep. Deze instantie behandelt criminele jongeren met een bende-verleden met behulp van specifieke groepsdynamische processen.

De onderzochte jeugdbendes noemen zichzelf alle drie Crips naar zwarte gangs uit Los Angeles. Deze gangs zien zij als hun voorbeeld. Dit blijkt behalve uit het dragen van dezelfde naam, uit hun leefstijl die gekenmerkt wordt door blauwe kleding, het hebben van specifieke symbolen, het communiceren met gebaren die onbekend zijn voor buitenstaanders en rap-muziek. Van Gemert benadrukt dat er ook vele andere typen criminele jongerengroepen in Nederland voorkomen.

Leden van de drie Crips in dit onderzoek moeten zich gedragen naar de groepsregels. Dit betekent onder meer dat jongeren delicten moeten

plegen om bij de groep te horen. De leden van de Crips plegen hoofdzakelijk gewelddadige berovingen en overvallen. Verder dienen leden ten alle tijde voor elkaar op te komen. Binnen groepen zijn rangen aanwezig. Hoe groter je staat van dienst, hoe hoger je rang. Maar ook tussen groepen in een bepaald gebied is sprake van hiërarchie. De Crips bepalen deze op grond van de prestaties als rapper en op grond van de criminele reputatie. De drie Crips bestaan uit 'donkere' allochtone jongens, voor het grootste deel van Surinaamse of Antilliaanse afkomst. De gemiddelde leeftijd van de leden van de twee Haagse jeugdbendes waarvan een dossier aanwezig is, is 15 en 16.5 jaar. De Rotterdamse bendeleden zijn gemiddeld 18.5 jaar. De meeste jongens zijn opgegroeid in een één-ouder-gezin. De vader woont elders. De jongens zijn zelf bijna allemaal in Nederland geboren, maar hun ouders zijn emigranten. Voordat de jongens in de bende terechtkwamen, hadden ze vaak al problemen thuis en op school en ze hadden al enkele criminele feiten gepleegd. De jongens zijn uit vrije wil lid geworden van een bende en niet onder dwang. De jeugdbende biedt een zekere veiligheid. Samen staan ze sterker dan alleen tegenover de bedreigende buitenwereld.

De bendes maken zich vooral schuldig aan berovingen en overvallen (en bijvoorbeeld niet aan inbraak), omdat de aanwezigheid van directe slachtoffers belangrijk wordt geacht. Er wordt niet alleen in groepsverband geopereerd vanwege een grotere kans op succes, maar vooral om elkaar te laten zien dat men lef heeft en hard is.

Volgens Van Gemert is criminaliteit echter niet het doel van de jeugdbendes, zoals in eerder onderzoek door Gruter, Baas en Vegter (1996) is gesteld. Van Gemert concludeert dat de criminaliteit meer een middel is om de doelen materiële rijkdom en status te realiseren.

Ten slotte benadrukt Van Gemert dat dergelijke jeugdbendes niet onderschat moeten worden, zoals door hun opvallende verschijning nog wel eens gedaan wordt. 'De leden van de drie onderzochte groepen, maar ook die van andere Crips-groepen, hebben zich ingelaten met serieuze delicten en zij werden daarbij niet herkend als Crips. Dat ze lid van een jeugdbende waren, werd pas later bekend. Het lijkt daarom niet verstandig om de ernst van het verschijnsel alleen af te leiden van wat zich gemakkelijk laat waarnemen' (p.53).

Kemper (1998)

Op verzoek van de politie Deventer onderzoekt Kemper (1998) de criminele stand van zaken onder de jeugd in Deventer en of er sprake is van een oververtegenwoordiging van de Turkse jeugd.

Het onderzoek heeft betrekking op alle jongeren in de leeftijd van 12 tot 23 jaar die in de jaren 1995 en 1996 door de Deventer politie zijn gevestigd. Dit zijn 838 jongeren die samen 1397 delicten hebben gepleegd. Negen van de tien delictplegers is een jongen. Van deze jongens bevindt tweederde zich in de leeftijdsgroep van 18 tot 23 jaar. Eenderde van de jongens recidiveert binnen twee jaar. Bij de meisjes komt dit anderhalf keer minder voor. De jeugdcriminaliteit bestaat voor ruim de helft uit diefstal en voor een kwart uit geweldscriminaliteit. De Turkse jongens uit Deventer komen in verhouding twee maal zo vaak in contact met de politie dan andere Deventer jongens: dit is één op de zes à zeven Turkse jongens ten opzichte van één op de elf à twaalf overige jongens. In tegenstelling tot de andere jonge criminelen maken de Turkse jongens zich voornamelijk schuldig aan geweldsdelicten in plaats van diefstal. Recidive komt onder beide groepen ongeveer in dezelfde mate voor. In aanvulling op dit cijfermateriaal heeft Kemper een kwalitatief onderzoek verricht. Zij heeft bij twintig Turkse, Marokkaanse en autochtone deskundigen op het gebied van allochtone jeugdcriminaliteit en bij acht criminele Turkse jongens interviews afgenomen. Daarnaast heeft Kemper zicht verdiept in literatuur over Turken. Op basis van deze informatie spreekt Kemper zich uit over factoren die aan de criminaliteit van Turkse jongens ten grondslag liggen. Zij noemt de geringe integratie van de Turkse ouders. Ze wonen tezamen in de slechtere buurten, spreken nauwelijks Nederlands, zijn veelal werkloos of arbeidsongeschikt en nog grotendeels gericht op het land van herkomst. De ouders weten ook weinig sociale controle op hun zonen uit te oefenen. Alle acht ondervraagde jongens zeggen dat vooral problemen thuis hun betrokkenheid bij criminele praktijken hebben veroorzaakt. Een andere reden is volgens Kemper dat geweld in de Turkse cultuur niet zo negatief staat aangeschreven als in de Nederlandse cultuur. Conflicten worden in de Turkse cultuur veel eerder door middel van geweld opgelost. Ook vaders gebruiken in de Turkse bevelcultuur regelmatig de harde hand bij het opvoeden van de kinderen. Verder wijst Kemper op de drugscriminaliteit in Nederland. In combinatie met de matige prestaties op school zwichten deze jongens volgens Kemper al snel voor een loopbaan in dit circuit.

Kemper besluit haar rapport met een viertal beleidsaanbevelingen. Zij stelt

voor vaste huisagenten aan te stellen voor gezinnen waarbinnen zich meerdere problemen voordoen, agressie en huiselijk geweld tegen jonge kinderen op te sporen, politieverlagen van sociale omstandigheden van kinderen te standaardiseren en de deskundigheid wat betreft de analyse van gezinsproblemen en de benadering van de jongeren onder de politie te vergroten en een pilot-project hulpverleningscoördinatie voor Turkse jongeren en probleemgezinnen op te zetten.

Beke e.a. (1998)

Beke e.a. willen met hun publicatie, naar aanleiding van het project CRIEM, inzicht geven in de criminele carrière van jonge allochtonen en autochtonen. Hiervoor gebruikten zij zowel registraties van politie en justitie als ook gegevens van 2000 jongeren die in 1984 en 1985 door de kinderrechtser een sanctie opgelegd hebben gekregen en waarvan in die tijd de etniciteit is geregistreerd. Het gaat in het onderzoek om Nederlandse, Turkse, Surinaams/Antilliaanse en Marokkaanse jongeren. Het blijkt dat de criminele carrières van de jongeren uit de vijf genoemde etnische groepen overeenkomsten vertonen: aanvang rond vijftiende jaar, grootst aantal politiecontacten voor het twintigste jaar en een geleidelijke afname in criminaliteit met het toenemen van de leeftijd. Een hoog percentage jongeren is pas op late leeftijd naar Nederland gekomen. 87% Van de Surinamers/Antillianen is niet in Nederland geboren tegenover zelfs 93% van de Turken en 96% van de Marokkanen. Het criminaliteitsbeeld van de Surinaams/Antilliaanse jongeren vertoont de meeste overeenkomsten met dat van de Nederlandse jongeren. Deze jongeren zijn immers in vergelijking met Turkse en Marokkaanse jongeren meer succesvol geïntegreerd door hun grotere affiniteit met de Nederlandse cultuur. Ook zijn 30 jongeren geïnterviewd. Bij de analyse van criminaliteitsbevorderende en -belemmerende factoren onder de geïnterviewde jongeren komt naar voren dat Turken en Marokkanen veelal een slechtere uitgangspositie hebben dan Surinamers en Antillianen. De geïnterviewde Nederlandse jongeren komen over de gehele linie als beste uit de bus. Beke e.a. schetsen een verklaringsmodel voor criminaliteit onder etnische groepen. Allereerst ontbreekt een maatschappelijk klimaat waarin er respect en begrip bestaat voor de culturele eigenheden van etnische groepen. Dit kan leiden tot een gebrekkige maatschappelijke of uitsluitend een instrumentele integratie van het gezin in de Nederlandse samenleving. Daarna volgt een diversiteit van culturele rollen, en een dualisme van de

jongere zowel ten aanzien van de Nederlandse alsook hun eigen cultuur. Wanneer dit gepaard gaat met een gebrekkige persoonlijke binding en/of gebrekkige persoonlijke integratie, dan is de stap naar de criminele carrière niet groot meer.

De eerste fase van de criminele carrière wordt gekenmerkt door een basispatroon van sensatiezucht, geldelijk gewin en handhaving. De overgang naar de tweede fase in deze criminele carrière is niet geheel duidelijk aan te geven, maar heeft vooral te maken met een verschuiving in criminele activiteiten enerzijds en riskante gewoonten (excessief alcohol-, drugsgebruik en excessief gokken) anderzijds. De tweede fase van de criminele carrière laat uiteindelijk drie verschillende criminaliteitspatronen en bijbehorende categorieën criminelen zien. De eerste categorie beschouwt criminaliteit als last. Hierbij past de groep 'junks en losers'. De tweede categorie ziet criminaliteit als levenswandel. Hiertoe worden de 'unsocials' gerekend, die uit zijn op een steeds groter geldelijk gewin. Door de derde categorie wordt criminaliteit als beroep gezien. Bij deze categorie horen de 'tough guys', die als doel hebben een steeds groter geldelijk gewin, maar daarnaast hechten ze ook belang aan status. Mede dankzij het vermogen om uit handen van politie en justitie te blijven, is de groep 'tough guys', de succesvolle criminelen, ondervertegenwoordigd in de steekproef.

Er wordt aandacht besteed aan twee factoren die kunnen leiden tot het beëindigen van de criminele carrière. De eerste factor is de aanwezigheid van maatschappelijke perspectieven enerzijds en betekenisvolle anderen anderzijds. De tweede factor is de wil tot beëindiging van de criminele carrière, welke bepaald wordt door het weerstand kunnen bieden aan gemak en verleiding enerzijds en aan riskante gewoonten anderzijds. Beke e.a. kiezen voor een aanpak waarin de verschillende allochtone groepen een prominente rol vervullen bij het voorkomen, verminderen en aanpakken van de belangrijkste factoren waarvan aangetoond is dat deze de criminaliteit bevorderen. Ze beschouwen het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van zowel de Nederlandse overheid, de Nederlandse burger als ook van de etnische minderheden om dit probleem aan te pakken.

Bovenkerk, Horstmann en Van San (1999)

In deze bijdrage geven Bovenkerk e.a. een beschrijving van de interactie tussen politie en allochtonen in de loop van de jaren zestig tot nu. Hoe de ontwikkeling van het minderhedenbeleid is verlopen en de specifieke consequenties die dit voor het politieoptreden met zich meebracht, is reeds in hoofdstuk 2 besproken.

Bovenkerk en Van San (1999)

Bovenkerk en Van San beschouwen in deze studie de effectiviteit van het politiewerk. Aan de hand van een overzichtsstudie met verschillende literatuur die reeds eerder in dit hoofdstuk werd besproken, worden de verschillende aspecten van allochtone (jeugd)criminaliteit onder de loep genomen. Vermeldenswaardig is de extra aandacht die Bovenkerk en Van San vragen voor geweld op school, geweld in het openbaar vervoer en criminaliteit gepleegd door twaalf-minners. Of allochtone jongeren hierbij een rol spelen en in hoeverre zij hierin verschillen van autochtone jongeren, is in Nederland nog niet voldoende onderzocht.

Bovenkerk en Van San wijzen op de behoefte aan nieuwe wetenschappelijke verklaringen door de opkomst van allochtone criminaliteit in verschillende West-Europese landen. Verklaringen van criminaliteit wegens armoede, sociale ongelijkheid of gebrek aan binding (sociologie) of criminaliteit veroorzaakt door het type levensloop (pedagogie) of tenslotte criminaliteit ten gevolge van een gedragsstoornis, schieten tekort. Voor Nederland gelden er een drietal belangrijke punten: op de eerste plaats vertoont de eerste generatie immigranten over het algemeen weinig criminaliteit. Op de tweede plaats is er wel een criminaliteitsprobleem bij de tweede generatie immigranten. Op de derde plaats kan voorspeld worden dat het criminaliteitsprobleem in de volgende (steeds beter geïntegreerde) generaties zal verdwijnen. De tweede generaties van nieuwe immigrantengroepen zullen daarna hetzelfde beeld gaan vertonen. Dit verschijnsel wordt ook wel 'etnische successie' genoemd.

Bovenkerk en Van San bespreken een aantal interventie-modaliteiten van de politie, die betrekking hebben op preventie en bestrijding van (allochtone) jeugdcriminaliteit. De verschillende projecten (zowel nationaal en internationaal) worden in vier categorieën ingedeeld, te weten overleg en bemiddeling (bv. interculturele bemiddelaars), kansverbetering (bv. scholings- en banenprojecten), preventie (bv. Jeugd en School) en repressie (bv. zero-tolerance).

Bovenkerk en Yesilgöz (1999)

In deze bijdrage laten Bovenkerk en Yesilgöz zien dat de criminaliteit van enkele allochtone groepen in Nederland afwijkt van het Nederlandse gemiddelde. Dit hangt volgens de auteurs samen met etnische diversiteit in de opvattingen over misdaad en straf. In Nederland geldt echter bij de strafrechtspleging het beginsel van gelijkheid. Toch wordt er in de verschillende organen van de strafrechtspleging (politie, Raad voor de Kinderbescherming, reclassering) met deze verschillen rekening gehouden om op die manier een beter resultaat te bereiken. Uit eerder onderzoek is immers gebleken dat het gelijkheidsbeginsel bij allochtonen tot problematische situaties kan leiden.

Bovenkerk en Yesilgöz stellen de vraag of multiculturalisme in de strafrechtsketen wel gewenst is en welke maatschappelijke voor- en nadelen deze vorm van etnisch pluralisme met zich meebrengt. Dat een multiculturele aanpak gewenst zou kunnen zijn, blijkt uit enkele geëvalueerde projecten die een gunstig resultaat hebben geboekt. Wel maken ze de kanttekening dat er nog maar weinig projecten geëvalueerd zijn. Etnisch pluralisme kan een bijdrage leveren aan de effectiviteit van strafrechtelijke, maar ook van andere interventies. Belangrijke nadelen van de multiculturalisatie zijn afname van de interne samenhang van het recht en fixatie van de cultuurfactor. Zelfs zou cultuur als excuus voor de misdaad gebruikt kunnen worden. Verder kan het leiden tot het bestendigen van traditionele machtsverhoudingen enerzijds en bevestiging van etnische stereotypen anderzijds.

Bovenkerk en Yesilgöz bepleiten de ontwikkeling van een theorie over de effectiviteit en wenselijkheid van multiculturalisatie in de strafrechtspleging

Verder wordt in 1999 door het ministerie van Binnenlandse Zaken de nota 'Kansen Krijgen, Kansen Pakken' gepresenteerd in het kader van het Integratiebeleid Minderheden. Op het gebied van onderwijs, werkgelegenheid en bij het tegengaan van discriminatie wil de overheid voor een positieverbetering van etnische minderheden zorgdragen. Voor de inhoud van deze nota wordt verwezen naar hoofdstuk 2.

Integrale Veiligheidsrapportage 2000

In de Integrale Veiligheidsrapportage van 2000 wordt voortgeborduurd op de thema's toenemende criminaliteit onder jongeren en de geweldscriminaliteit binnen deze groeperingen, die reeds in eerdere rapportages aan bod kwamen. Een zwaartepunt van het beleid vormt nu ook de overver-

tegenwoordiging van etnische jongeren in de jeugdcriminaliteit. Als bronnen wordt er gebruik gemaakt van politiestatistieken, zelf-rapportage studies onder jongeren en gegevens van het HKS uit alle 25 politieregio's. Voor de HKS gegevens geldt 1998 als het peiljaar. Ruim 24% van de jeugdige verdachten blijkt in het buitenland geboren te zijn, evenredig verdeeld tussen meer traditionele herkomstlanden (12% Marokko, Nederlandse Antillen, Suriname en Turkije) en de nieuwe herkomstlanden (12% Oost-Europa, voormalig Joegoslavië, West-Europa, Afrika en Overig). Na Nederland (76%) volgt Marokko (5%) als belangrijkste herkomstland van jeugdige verdachten. Het aantal buiten Nederland geboren maar in Nederland wonende jeugdige verdachten per 1000 jongeren, ligt bij elk te onderscheiden geboorteland hoger dan bij de in Nederland geboren. Het aantal West-Europese jeugdige verdachten per 1000 jongeren (28) is ongeveer even groot als dat van de in Nederland wonenden (26), op de voet gevolgd door de in Turkije geboren (33) en de categorie overigen (33). De hoogste cijfers van verdachten per 1000 jongeren zijn afkomstig uit de Nederlandse Antillen (121), Marokko (93), Afrika (86), voormalig Joegoslavië (85) en tenslotte Oost-Europa (77). 40% van alle delicten zijn vermogensdelicten, 16% geweldsdelicten, 11% delicten tegen de openbare orde en het gezag en tenslotte bestaat 9% uit vernielingen en gemeengevaarlijke misdrijven, zoals brandstichting. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen first-offenders, licht criminelen en harde kern. De spreiding van het type verdachten over verschillende herkomstlanden loopt uiteen. De grootste groep harde kern verdachten zijn verdachten uit Marokko (20% van alle verdachten uit Marokko), op grote afstand gevolgd door Suriname, Nederlandse Antillen, Turkije en Afrika (resp. 13, 12, 10 en 10%). Opvallend is dat van alle criminelen met Nederlandse achtergrond de licht-criminelen (46%) overheersen en dit geldt ook voor de licht-criminelen uit de meer traditionele herkomstlanden Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen en Turkije (resp. 53, 50, 53 en 48%). Veel first offenders zijn te vinden bij de nieuwere herkomstlanden, Oost-Europa, West-Europa en Afrika (resp. 57, 59 en 45%). Bij de nieuwe herkomstlanden wordt op het registratie-effect gewezen, dat een vertekening kan veroorzaken. Alleen de in Nederland opgemaakte antecedenten worden opgenomen en een groot gedeelte van de verdachten uit het buitenland afkomstig, wordt daardoor als first offender geregistreerd. Er wordt ten slotte een aparte paragraaf besteed aan het aandeel geweldsmisdrijven op het totale aantal delicten. De harde kern scoort met name hoog op diefstal met geweld, waarbij Suriname de kroon spant (54%). Bij

de groep licht criminelen lopen de in Nederland geboren jeugdige verdachten op kop wat betreft mishandeling (70%). Turkije, Marokko, de Nederlandse Antillen en West-Europa volgen met percentages tussen 50 en 55%. Suriname en Oost-Europa scoren binnen deze categorie het hoogst met 28% en 27% op diefstal met geweld. Bij de first-offenders valt het hoge aandeel mishandelingen op binnen vrijwel alle onderscheiden geboortelandcategorieën.

Beke e.a. (2000)

In opdracht van het Ministerie van Justitie hebben Beke, Van Wijk en Ferwerda een onderzoek uitgevoerd naar de aard en omvang van problematische jeugdgroepen in vijf middelgrote gemeenten in Nederland. Door wijkagenten van de betrokken gemeenten zijn gedetailleerde beschrijvingen gegeven van in totaal 110 problematische jeugdgroepen. Daarnaast zijn 8 jeugdgroepen variërend van licht hinderlijke groepen tot zware criminelen intensief gevolgd. De onderzoeksgegevens zijn aangevuld met een netwerkanalyse van de betreffende groepsleden met behulp van HKS.

In het onderzoek wordt door Beke e.a. een indeling gehanteerd van drie typen jeugdgroepen: hinderlijke, overlastgevende en criminele jeugdgroepen. In de vijf onderzochte gemeenten worden 44 jeugdgroepen als hinderlijk, 51 als overlastgevend en 18 als crimineel beschouwd. Het gaat hierbij om zichtbare groepen. De criminele groepen zijn daarom mogelijk ondervertegenwoordigd.

De hinderlijke jeugdgroepen hebben tussen de 10 en 20 leden in de leeftijd van 13 tot 16 jaar, en zitten veelal op VBO/MAVO niveau. Ze hebben een overwegend Nederlandse achtergrond. Deze groepen wisselen zeer weinig van samenstelling en kennen geen echte leider. Wel hebben sommige jongeren een soort van leidende rol, maar deze is veelal impliciet. De jongeren uit deze groep hebben aardig wat contacten buiten de groep en laten nieuwe mensen vrij makkelijk toe. Dit type jeugdgroepen kent nog weinig samenhang en is wijkgebonden wat hun optreden betreft. Ze zorgen met name voor hinder en overlast voor de omgeving en begaan verkeersovertredingen. Ze springen af en toe uit de band (drank, softdrugs en lichte vernielingen), maar zijn vrij gemakkelijk te corrigeren. Een kleine groep van deze jongeren maakt zich soms schuldig aan gewelds- en vermogensdelicten en verzet zich tegen het openbaar gezag. De overlastgevende jeugdgroepen hebben ongeveer dezelfde omvang,

leeftijd en opleidingsniveau als de hinderlijke jeugdgroepen. Verschillen zitten met name in het grotere aantal jongeren dat de school voortijdig heeft verlaten en verschillende etniciteiten (Nederlanders, Marokkanen en op afstand Turken en Antillianen) komen vaker voor. Overlastgevende jeugdgroepen hebben een hechtere structuur, duidelijkere omschrijving van posities, weinig wisselingen in groepssamenstelling, moeilijkere toegang tot de groep in vergelijking tot de hinderlijke jeugdgroepen en minder contacten buiten de groep. Daarnaast zijn deze groepen niet meer beperkt tot de wijk, maar ze zijn stadsgebonden. Hun gedrag kenmerkt zich door een antisociale houding, veelvuldig alcohol-, soft- en partydruggebruik en het regelmatig plegen van lichte en soms zware vermogensdelicten. Ze lopen een groot risico om af te glijden naar het criminele circuit en ze verdienen dan ook prioriteit.

De criminele jeugdgroepen wijken in bijna alles af van de voorgaande twee groepen. De groepen zijn groter (ongeveer 30 leden), hebben een grotere spreiding in leeftijd (van 12 tot en met 20+) en het opleidingsniveau is beduidend lager (veelal speciaal onderwijs). Veel schoolverlaters, spijbelaars en werklozen maken deel uit van deze groepen. De criminele jeugdgroepen hebben de meest duidelijke structuur en lijken zo het meest op een organisatie. Dit type groep wordt vaker gekenmerkt door etnische gemengde (Nederlands, Marokkaans, Turks, Antilliaans) of volledig allochtone samenstelling. Net als de overlastgevende jeugdgroepen, zijn de criminele jeugdgroepen ook stadsgebonden, maar met eventuele uitbreiding tot de regio. Alcohol- en drugsgebruik, maar ook professioneel handelen in drugs komt in deze groepen veelvuldig voor. Veel van de tot deze groep behorende jongeren zijn in het bezit van een wapen.

Criminele jeugdgroepen hebben een hechte structuur en de meest duidelijke vorm van organisatie. Bepaalde subgroepjes hebben zelfs leiders. Ze maken zich met name schuldig aan handel in drugs, zwaardere geweldpleging en geweldpleging met diefstal.

In wezen gaat het volgens Beke e.a. slechts om twee verschillende typen jeugdgroepen, enerzijds de openbare orde jeugdgroep, waarbij het vooral om de handhavingsproblematiek gaat. Tot deze groep worden zowel de hinderlijke als ook de overlastgevende jeugdgroepen gerekend. Anderzijds is de criminele jeugdgroep het tweede type, waarbij het handelt om de opsporingsproblematiek. Met nadruk wijzen Beke e.a. op de rol van zogenaamde 'kruispuntverdachten', die een link vormen tussen verschillende subgroepen van één type jeugdgroep of misschien zelfs tussen de verschillende typen.

Volgens Beke e.a. hangen twee groepsdynamische kenmerken samen met het al dan niet plegen van meer ernstigere vormen van antisociaal en crimineel gedrag. Enerzijds hecht georganiseerd versus los, ongeorganiseerd en anderzijds gesloten, hiërarchisch versus open, niet-hiërarchisch. Jeugdgroepen die hoog scoren op beide kenmerken, hebben een significant zwaarder criminaliteitspatroon. Kenmerken van de netwerken van de jongeren hebben dus een effect op de mate van criminaliteit.

Beke e.a. sluiten af met een aantal aanbevelingen. Naast het hebben van een goed meetinstrument om problematische groepen in kaart te kunnen brengen, moet er gewerkt worden aan de kennis- en informatiepositie van de politie (betere interne afstemming, deskundigheidsbevordering, gebruik meerdere bronnen intensiveren). Samenwerking tussen verschillende disciplines verdient daarnaast aanbeveling (o.a. politie, justitie, Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering, de ouders). Tot besluit concluderen Beke e.a. dat de samenhang tussen de etnische samenstelling van jeugdgroepen, de feitelijk gepleegde criminaliteit en de beeldvorming van de politie zorgwekkend is. Afname van de toegankelijkheid van jeugdgroepen voor de politie doet de kans op stereotypering sterk toenemen.

Junger-Tas en Bovenkerk (2000)

In 2000 is in het kader van het programma 'De Nederlandse Multiculturele en Pluriforme Samenleving' een bundel verschenen waarin de oorzaken van criminaliteit onder etnische minderheden benaderd wordt vanuit twee invalshoeken. Deze bundel is een tweeluik met een essay van Junger-Tas en een essay van Bovenkerk waarin ze elk hun visie op criminaliteit onder allochtonen geven. Junger-Tas redeneert vanuit de sociologisch-toetsende werkwijze en Bovenkerk baseert zijn gezichtspunt met name op de etnografisch-explorerende methode.

Uitgangspunt van het paper van Junger-Tas is haar basishypothese dat 'gebrek aan economische en sociale integratie van etnische minderheidsgroepen in onze samenleving kan leiden tot crimineel en anti-sociaal gedrag' (p.3). Etnische minderheden zijn niet goed geïntegreerd in de Nederlandse instituties onderwijs en arbeidsmarkt, hebben vaak een laag inkomen en zijn slecht gehuisvest. Ook op sociaal-cultureel gebied blijkt een geringe integratie van etnische minderheden. 'Evidente indicatoren [voor sociaal-culturele integratie] zijn segregatie en taal. Andere zijn participatie in recreatieve en sociale activiteiten met niet-groepsleden. Nog andere zijn vriendschapsrelaties en huwelijken tussen groepen' (p.7).

Junger-Tas komt echter met weinig (Nederlandse) empirische bevindingen. Verder wijst ze erop dat een goede sociaal-culturele integratie zowel bepaald wordt door de mate waarin nieuwkomers willen deelnemen aan de instituties van het gastland en gedragspatronen overnemen, als de mate waarin de oorspronkelijke bewoners bereid zijn de migranten te accepteren en hen niet te discrimineren. Discriminatie zal de migranten juist doen terugvallen op hun eigen minderheidsgroep. Ten slotte wijst Junger-Tas in dit verband op de rol van religie. Ze gaat alleen in op het islamitische geloof. In westerse landen zijn geluiden te horen dat dit geloof enerzijds integratie van de allochtonen zelf in de weg staat en anderzijds de acceptatie door autochtonen belemmert. Maar Junger-Tas meent dat dat niet waar is. Ook zou de intensiteit en omvang van de organisatiegraad onder moslims in de westerse samenleving niet heel groot zijn. 'Wel is het zo dat naarmate discriminatie en sociale uitsluiting allochtonen verhindert volledig in de Nederlandse samenleving te participeren en daardoor de baten te verkrijgen die met een dergelijke participatie gepaard gaan, fundamentalisme een optie kan zijn evenals criminaliteit' (p.8).

Er zijn een aantal factoren die invloed hebben op de mate waarin migranten integreren in het nieuwe land. Hoe groter de afstand tot de cultuur die migranten meenemen vanuit het land van herkomst met de dominante cultuur is, des te kleiner de kans op een succesvolle integratie. Verder wordt minder gauw succes geboekt, wanneer in het gastland sprake is van een doorlopende stroom van migranten en wanneer de economische situatie ongunstig is. Stereotypering en discriminatie van de kant van de autochtone bevolking zal – zoals Junger-Tas ook al eerder opmerkte – eveneens remmend werken. Deze verschijnselen zullen sterker aan de orde zijn in economisch matige tijden. Als factor noemt Junger-Tas verder de segregatiegraad. De politieke en wettelijke status die migranten hebben kunnen eveneens in verband worden gebracht met de mate van integratie, maar het zal eerder zo zijn dat de politieke en wettelijke status het gevolg is van integratie dan andersom. Hoe meer mensen geïntegreerd zijn, des te eerder ze bijvoorbeeld zullen stemmen en des te eerder ze een Nederlandse of dubbele nationaliteit zullen aannemen. Tot slot blijken de sociaal-demografische kenmerken leeftijd en sexe van invloed te zijn op integratie. De jongere tweede generatie- allochtonen doen het beter in de Nederlandse samenleving dan de ouderen. En meisjes van de tweede generatie doen het beter dan de jongens van dezelfde generatie. Junger-Tas meent dat de disproportioneel hoge criminaliteit onder jongeren van etnische minderheidsgroepen het best verklaard wordt aan de

hand van de sociale controle theorie. Deze theorie bevat meerdere aspecten. Het komt er volgens Junger-Tas op neer dat 'jongeren zullen investeren in een normconforme levensstijl als zij ervan overtuigd zijn dat ze daar iets voor terug krijgen in de vorm van werk, inkomen, erkenning, aanzien en maatschappelijke status. Het opvoedingsproces dat tot normconformisme in individuele personen moet leiden wordt het 'binden' van jongeren aan de samenleving genoemd' (p.14,15). Personen kunnen zich op twee manieren binden: via directe externe controles (formele sancties en informele negatieve reacties uit de omgeving) en via indirecte controles (beloningen uit de omgeving en internalisering door overdracht van normen door formele en informele instituties). 'Kortom, jongeren die goede relaties met hun ouders hebben, die het goed doen op school en die succesvol op hun werk zijn, hebben veel te verliezen als ze betrokken zouden raken bij criminaliteit en deviant gedrag' (p.15). Voorwaarde is wel dat die sociale omgeving, bijvoorbeeld de ouders, de normen en waarden van de conventionele cultuur aanhangen.

De sociale controle theorie biedt echter geen voldoende verklaring en dient aangevuld te worden met andere theorieën en verklarende factoren. De 'strain' theorie en de ecologische benadering plaatsen de sociale controle theorie in een sociale context. De 'strain' theorie beschouwt 'criminaliteit als een reactie op geblokkeerde maatschappelijke doelstellingen' (p.17). Deze theorie vindt echter weinig empirische bevestiging. Sociaal-structurele achtergronden houden wel verband met crimineel gedrag, maar alleen via sociale bindingsprocessen. De ecologische benadering benadrukt de invloed van de buurt. Een grote sociale cohesie in een buurt zorgt ervoor dat er veel informele sociale controle aanwezig is in die buurt waardoor crimineel gedrag weinig kans krijgt. Dit blijkt de voornaamste verklaring voor het criminaliteitsniveau in een buurt. Daarnaast gaat sociaal-economische achterstand, concentratie van minderheden en een groot verloop van de bevolking samen met een hoge criminaliteit.

Een andere aanvulling op de sociale controle theorie is de invloed van culturele aspecten. Gedrag dat binnen de waarden van de dominante cultuur als crimineel beschouwd wordt, kan in andere (sub)culturen geoorloofd zijn. Sommige groepen jongeren hebben bijvoorbeeld delinquente waarden. Integratie in dergelijke groepen kan tot crimineel gedrag leiden. Junger-Tas gelooft hier slechts in beperkte mate in. Ze denkt wel dat lidmaatschap in zogenaamde peergroups met subculturele waarden integratie in de maatschappij belemmeren, omdat het effect heeft op de

socialisatie van de jongeren. Bepaalde culturele waarden uit het herkomstland spelen wel een rol volgens Junger-Tas, zoals traditionalisme, respect voor autoriteit, afwijkende opvattingen over presteren op school en op het werk, over ambities en discipline en de rol van de vrouw.

Ten slotte zijn er nog individuele factoren. Junger-Tas noemt zowel aangeboren kenmerken zoals hyperactiviteit (ADHD) en intelligentie, als sociale kenmerken zoals een groot gezin, echtscheiding en geweld binnen een gezin. Deze factoren hangen direct samen met criminaliteit, maar hun invloed loopt ook indirect via de sociale bindingsprocessen.

Bovenkerk zet in zijn essay theorieën en gezichtspunten uiteen over allochtone jeugdcriminaliteit. Vooraf schetst hij een beeld van de omvang van de criminaliteit onder allochtone jongeren. Dit is niet eenvoudig. Zo is de registratie van etniciteit met betrekking tot criminaliteit door het CBS afgeschaft en zijn de cijfers die de politie zelf bijhoudt (zoals het HKS-systeem) niet heel nauwkeurig. Een andere manier om zicht te krijgen op de omvang van allochtone jeugdcriminaliteit is self-report onderzoek. Hieraan kleven ook een aantal bezwaren volgens Bovenkerk. Zoals, wie bepaalt op grond waarvan of een jongere allochtoon is? Verder is er een extern validiteitsprobleem. De meeste criminele jongeren zullen zich niet laten interviewen. Ook is er gevaar voor de interne validiteit, omdat respondenten bang zullen zijn dat hun antwoorden over strafbare feiten toch niet anoniem zullen blijven. En het is gebleken dat Marokkaanse en Turkse jongeren vaker liegen over hun crimineel gedrag dan autochtone jongeren (zie Junger 1990). Bovenkerk geeft de voorkeur aan etnografisch onderzoek naar allochtone jeugdcriminaliteit, maar dergelijk onderzoek biedt geen inzicht in de omvang ervan.

Desalniettemin stelt Bovenkerk drie zaken vast. Op de eerste plaats blijkt de jeugdcriminaliteit onder Marokkanen, Antillianen en voormalig Joegoslaven het hoogst te zijn, daarna onder Surinamers, Turken en Molukkers en onder Nederlanders het laagst. Recidivecijfers geven hetzelfde beeld. Op de tweede plaats zijn er verschillende criminaliteitspatronen onder etnische groepen aanwezig, overigens ondanks het feit dat het leeuwendeel (ruim 80%) van de delicten die door jongeren gepleegd worden onder vermogenscriminaliteit valt. Autochtone Nederlandse jongeren vertonen in de regel vandalistisch gedrag en spuiten graffiti. Surinaamse jongeren zijn voornamelijk actief in de drugshandel. Jongeren van de Nederlandse Antillen maken zich vooral schuldig aan ernstig geweld. Onder Turken komt veel geweld voor, met name binnen de eigen

groep en Marokkaanse jongeren plegen vaak diefstal, al dan niet met gebruik van geweld. Op de derde plaats zijn er zogenaamde 'culturele delicten'. Dit zijn gewoontes of gebruiken uit de eigen cultuur die in Nederland strafbaar zijn, zoals het dragen van wapens, eerwraak en het gebruik van geweld in het eigen gezin.

De theorieën en visies over allochtone criminaliteit — dus niet uitsluitend over allochtone jeugdcriminaliteit — deelt Bovenkerk in drie groepen in onder de noemers: ontkenning, het indirecte verband en het directe verband. Onderzoekers in de eerste groep, 'ontkenning', denken dat er slechts een schijnverband bestaat. Het lijkt dat allochtonen meer criminaliteit plegen, maar dit komt doordat zij armer en jonger zijn en vaker in steden wonen dan de autochtone bevolking.

In de groep met het label 'indirect verband' schaarft Bovenkerk de relatieve deprivatietheorie (straintheorie), de controletheorie en bijdragen uit de kritische criminologie. De basis van de strain- en de controletheorie is hetzelfde: 'het zijn geen 'raciale' of etnische kenmerken, achtergronden of oriëntaties die de hogere allochtone criminaliteit bepalen, maar slechts algemeen werkende sociale en economische mechanismen' (p.35).

Volgens Bovenkerk is criminaliteit in deze perspectieven 'één van de bijverschijnselen van nog onvolkomen integratie'. In het verlengde hiervan stelt de controletheorie dat 'er minder criminaliteit [is] naarmate de sociale bindingen met de conventionele wereld hechter zijn' (p.36). De zogenaamde kritische criminologen houden zich bezig met de houding en het gedrag van de overheid en de bevolking ten opzichte van criminaliteit. In dit kader beschouwen ze de gevolgen van discriminatie en selectiegedrag van instanties en personen op criminaliteit, zoals bijvoorbeeld door self-fulfilling prophecy.

In de derde groep bevinden zich de onderzoekers die een 'direct verband' leggen tussen etniciteit en criminaliteit. Dit wordt op uiteenlopende manieren gedaan. Als eerste noemt Bovenkerk de veronderstelling dat crimineel gedrag genetisch bepaald zou zijn. Voor de Tweede Wereldoorlog waren ideeën in omloop dat raciale eigenschappen leiden tot criminaliteit, maar die zijn van de hand gedaan. Maar sinds het afgelopen decennium verschijnen met name in de Verenigde Staten weer ideeën in deze richting. Een tweede gezichtspunt is dat migratie selectief is en dat vooral criminele besluiten naar een ander land te verhuizen, omdat ze bijvoorbeeld een nieuw bestaan willen opbouwen of omdat ze deelnemen aan transnationale criminele organisaties. Op de derde plaats wordt crimineel gedrag toegeschreven aan de cultuur. Bovenkerk verwijst naar een aantal etnische

monografieën in Nederland waarin sociale en culturele kenmerken van etnische groepen in direct verband met criminaliteit worden gebracht. De laatste theorie in deze groep is de theorie van het cultuurconflict. De komst van nieuwe (sub)culturen in een samenleving als gevolg van kolonisatie en migratie gaat gepaard met de komst van cultuurconflicten. Bovenkerk legt echter niet duidelijk uit hoe het verband tussen cultuurconflicten en een toename van (jeugd)criminaliteit eruit ziet.

Bovenkerk concludeert dat allochtone jeugdcriminaliteit in belangrijke mate een aspect is van het zogenaamde tweede-generatie-probleem. In dit kader acht hij de relatieve deprivatie- en sociale controletheorie goede theoretische invalshoeken om het criminele gedrag van allochtone jongeren te verklaren. Maar dit is niet voldoende. Bovenkerk plaatst dan ook kanttekeningen bij de ideeën in de CRIEM-nota dat integratie van etnische groepen van wezenlijk belang is om criminaliteit onder allochtone jongeren te bestrijden. In de huidige tijd met een doorzettende trend van migratie en globalisering biedt dat geen afdoende oplossing. Daarnaast is het volgens hem zo dat de culturele verschillen tussen etnische groepen tot uiting komen in verschillend crimineel gedrag. Bovenkerk ziet een eminente rol voor cultuur weggelegd als voorspeller van allochtone criminaliteit. Daarmee bedoelt hij echter niet op de eerste plaats de oorspronkelijke cultuur die de migranten uit hun land van herkomst meebrengen, maar de nieuwe eigen cultuur die migranten in het nieuwe land construeren. Deze nieuwe cultuur dient volgens Bovenkerk verklaard te worden.

Ten slotte stellen Junger-Tas en Bovenkerk vast dat Nederland voorop ligt wat betreft onderzoek naar de betrokkenheid van leden van etnische minderheidsgroepen in de criminaliteit als er over onze landsgrenzen gekeken wordt in West-Europa. In ons land is al een redelijke onderzoekstraditie opgebouwd. Het taboe op onderzoek naar criminaliteit onder allochtonen is rond 1990 doorbroken, terwijl dit in de ons omringende landen veel later gebeurde of nog steeds niet gebeurd is. Toch schort het ook in Nederland nog aan voldoende (wetenschappelijke) kennis over het allochtone criminaliteitsprobleem.

Junger, Wittebrood en Timman (2001)

Onder redactie van Loeber, Slot en Sergeant is in 2001 het lijvige rapport 'Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies' verschenen. Het rapport geeft de stand van zaken op wetenschap-

pelijk gebied met betrekking tot zware jeugdcriminaliteit in Nederland (en daarbuiten). Junger, Wittebrood en Timman (2001) hebben het hoofdstuk over ernstige en gewelddadige allochtone jeugdcriminaliteit voor hun rekening genomen.

Zij stellen dat criminaliteit onder allochtone jongeren in Nederland al vanaf de jaren zeventig wordt onderzocht. Een verband tussen criminaliteit en etniciteit werd in de jaren zeventig en tachtig echter ontkend. Hoewel sinds de jaren negentig wel wordt aanvaard dat jeugdcriminaliteit onder etnische minderheidsgroepen groter is dan onder autochtone Nederlanders, concluderen Junger, Wittebrood en Timman dat 'toch speculaties over 'hoe crimineel allochtonen zijn' voorlopig nog aan de orde van de dag [blijven] en er weinig duidelijkheid [bestaat] over de aard en de oorzaken van de relatie tussen crimineel gedrag en etnische herkomst' (p.97).

In Nederland heeft nauwelijks onderzoek naar zware vormen van criminaliteit door allochtone jongeren plaatsgevonden. Junger, Wittebrood en Timman geven daarom niet de stand van de huidige wetenschappelijke kennis op dit gebied weer. In plaats daarvan rapporteren zij in hoeverre allochtone groepen in bestaande statistieken van zware criminaliteit voorkomen. Om achterliggende factoren van zwaar crimineel gedrag op te sporen, hebben zij zelf nieuwe analyses op bestaande data (afkomstig van het onderzoeksproject van Junger e.a. rond 1990) uitgevoerd, maar dan gespecificeerd op de zwaardere delicten.

De bestaande statistieken van zware vormen van criminaliteit bestaan uit politie en justitie statistieken en cijfers afkomstig van zelfrapportage en slachtofferonderzoek. De politie-statistieken die Junger, Wittebrood en Timman gebruiken, komen uit het HKS-systeem van 1996 van 12- tot 24-jarige verdachten. Allochtone jongeren blijken oververtegenwoordigd te zijn in deze politie cijfers over ernstige en gewelddadige criminaliteit. Deze oververtegenwoordiging is het grootst onder Marokkaanse en Antilliaanse jongens. Dit is bij alle typen delicten het geval, maar oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongens is er vooral bij diefstal met geweld en afpersing en de oververtegenwoordiging van Antilliaanse jongens bij misdrijven tegen het leven.

In het justitie systeem is hetzelfde beeld te zien. De instromende verdachten (12- tot 24 jarigen) van ernstige en gewelddadige delicten bij de arrondissementsparketten zijn in 1995 grotendeels van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst. Oververtegenwoordiging van deze twee groepen treedt vooral op bij drugs misdrijven en verder bij gewelds- en vermo-

gensmisdrijven. Onder de gedetineerden is de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren nog groter dan onder de zogenaamde instromers bij justitie. De helft van de vastzittende jongeren tussen de 15 en 24 jaar in de periode 1994-1998 is niet in Nederland geboren. Zij zijn vooral op de Nederlandse Antillen geboren. Turkse jongeren zijn hier van de etnische minderheden het minst vertegenwoordigd. Overigens dient opgemerkt te worden dat in de statistieken van justitie alleen het geboorteland wordt geregistreerd en niet de nationaliteit.

Junger, Wittebrood en Timman voeren secundaire analyses uit op data van drie zelfrapportage-onderzoeken. Het eerste is het onderzoek van Junger e.a. (1989, 1990, 1991) naar circa 800 12- tot 17-jarige jongens. Junger, Wittebrood en Timman hebben ditmaal alleen naar ernstige vermogensmisdrijven, geweldsmisdrijven en zedenmisdrijven gekeken. Het blijkt dat de deelname in alle allochtone groepen hoger is dan de deelname van 11% onder Nederlandse jongens uit dezelfde buurten. Alleen het deelnemerspercentage onder Hindoestaanse Surinamers is lager (8%). Wat betreft de overige etnische groepen blijkt het volgende. Van de Marokkanen en Creoolse Surinamers heeft 22% zware delicten gepleegd, van de Turken 17% en van de overige Surinamers 15%.

Ten tweede doen Junger, Wittebrood en Timman een secundaire analyse op gegevens over zware criminaliteit afkomstig uit het zelf-rapportage onderzoek van Van Gemert (1998). Dit onderzoek heeft betrekking op ruim 2000 jongeren uit drie achterstandswijken in Rotterdam. De delictsoorten waarnaar gekeken is, zijn drugsmisdrijven, inbraak en geweldsmisdrijven (waaronder zedenmisdrijven, bedreiging, beroving, fysiek geweld). Marokkanen blijken ook hier bij alle typen oververtegenwoordigd. De oververtegenwoordiging van andere allochtone groepen ten opzichte van Nederlanders is daarentegen beperkt.

Het derde zelf-rapportage onderzoek betreft het Nationale Scholierenonderzoek waaraan ongeveer 10.000 jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar deelnemen. Dit onderzoek wordt om de twee jaar uitgevoerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau. Junger, Wittebrood en Timman hebben cijfers uit de laatste drie metingen (1994, 1996 en 1999) in hun hoofdstuk opgenomen. Ze hebben de vertegenwoordiging van autochtone en allochtone jongeren bekeken wat betreft het plegen van ernstig fysiek geweld, ernstige vermogensdelicten en vernielingen. Van het minst naar het meest gewelddadig zijn de cijfers als volgt. 24% van de Nederlandse jongens, 37% van de Surinaamse jongens, 40% van de Antilliaanse jongens, 41% van de Turkse jongens en 48% van de

Marokkaanse jongens hebben aangegeven weleens ernstig fysiek geweld te hebben gepleegd. Meisjes zijn minder gewelddadig 9% van de Nederlandse, 19% van de Turkse, 21% van de Marokkaanse, 22% van de Surinaamse en 39% van de Antilliaanse meisjes heeft zich volgens eigen zeggen weleens schuldig gemaakt aan ernstig fysiek geweld. De verschillen tussen autochtone en allochtone jongeren zijn minder spectaculair bij het plegen van vermogensdelicten en nog minder bij vernielingen. Opvallende zaken zijn hier dat de Antilliaanse jongens en meisjes veel vaker dan andere groepen jongeren vermogensmisdrijven plegen. Daarnaast valt op dat de autochtone jongens en meisjes telkens het geringste deelnemerspercentage hebben, behalve als het gaat om vermogensdelicten. Deze worden zowel door de Turkse jongens als door de Turkse meisjes in mindere mate gepleegd dan door de autochtone jongens en meisjes.

Ten slotte bespreken Junger, Wittebrood en Timman cijfers uit slachtofferonderzoek. Ze hebben opnieuw een secundaire analyse uitgevoerd, ditmaal van gegevens van een onderzoek uit 1992 in achterstandwijken in Arnhem, Eindhoven en Amsterdam (Junger en Ahrendt 1992). Het betreft een databestand van ruim 2500 respondenten. In totaal hebben zij van 284 criminele delicten de etniciteit van de dader opgegeven. Het is voor het eerst dat in Nederlandse slachtofferonderzoek naar de etniciteit van de dader is gevraagd. Van de daders van de ernstige vormen van criminaliteit (bedreiging, mishandeling en (poging tot) inbraak) is circa 40% van allochtone afkomst³⁹, terwijl hun bevolkingsaandeel in de wijken 17% is. De gemiddelde leeftijd van de allochtone bevolking ligt echter lager dan die van de autochtone bevolking. Als daar rekening mee wordt gehouden, kan een oververtegenwoordiging van 1.5 van allochtone daders ten opzichte van autochtone daders verwacht worden. Junger, Wittebrood en Timman meten echter een oververtegenwoordiging van 2.5.

Na de weergave van deze cijfers waaruit een oververtegenwoordiging van allochtone jeugd in verschillende statistieken over zware criminaliteit blijkt, gaan Junger, Wittebrood en Timman in op mogelijke oorzaken hiervan. Zij stellen dat er globaal twee soorten verklaringen zijn voor de oververtegenwoordiging van allochtonen in de jeugdcriminaliteit. De eerste benadering is dat er bij alle etnische groepen sprake is van dezelfde ontwikkelingen, maar de 'uitgangsvoorwaarden' verschillen waardoor de oververtegenwoordiging in de criminaliteit verschilt. De andere benade-

39. Junger, Wittebrood en Timman specificeren het begrip allochtone afkomst niet verder naar land van herkomst.

ring is dat risicofactoren om in crimineel gedrag te vervallen verschillen per etnische groep, bijvoorbeeld op basis van verschillende culturele opvattingen en gewoonten.

Junger, Wittebrood en Timman voeren een regressie-analyse uit met veertien variabelen als mogelijke voorspellers van ernstig en gewelddadig gedrag op onderzoeksdata van Junger e.a. (1989, 1990, 1991). Zowel de self-report gegevens als de politie-registraties uit dat onderzoeksproject zijn gebruikt. Uit hun analyse blijkt dat 'oudere jongens, jongens die uit gezinnen komen met veel ruzies en conflicten en met weinig communicatie en supervisie, jongens met gedragsproblemen op school, jongens die criminaliteit als minder ernstig beoordelen en een geringere band hebben met religieuze waarden, en jongens die veel uitgaan meer ernstig en gewelddadig crimineel gedrag [plegen] dan jongens waarvoor dit niet geldt' (p.116). Met deze voorspellers wordt echter slechts 20% van de self-report gegevens over ernstig crimineel gedrag verklaard en 12% van de politie-registraties van zware criminaliteit. In deze laatste analyse blijkt een lage sociaal-economische status van de vader en een hoge urbanisatiegraad ook te leiden tot een grotere kans op het plegen van zware delicten. Als naar de verklaringskracht van al deze voorspellers gekeken wordt, blijkt de etniciteit van een jongere geen invloed meer te hebben. Ook hoe lang de allochtone jongere al in Nederland verblijft en of de jongere uit een stedelijk gebied afkomstig is in het land van oorsprong blijkt niet samen te gaan met de mate waarin de jongere ernstige en gewelddadige delicten pleegt.

De slotconclusie van Junger, Wittebrood en Timman klinkt niet nieuw: er is meer onderzoek nodig. Anno 2001 is er nog steeds een roep om meer en beter onderzoek

	% Autochtonen	oververtegenwoordiging			
		Turken	Surinamers	Antillianen	Marokkanen
Van der Hoeven (1985/1986)	2.5 ¹	1.1	5.0	5.0	2.5
	2.5	2.0	2.0	2.0	3.0
Essers e.a. (1988)	4.0 ²	0.6	2.7	2.7	4.6
Junger e.a. (1989; 1990; 1991)	15.0 ³	1.5	1.5	—	2.2
Korte e.a. (1991)	1.4 ⁴	1.2	1.4	1.2	3.4
IVR 1993	4.4 ⁵	2.2	4.5	—	6.6
	5.0	2.1	3.2	—	6.1
Van Hulst e.a. (1993)	3.0 ⁶	1.0	2.0	3.9	3.3
Werdmölder e.a. (1993)	3.5 ⁷	2.2	3.7	—	6.0
IVR 1994	5.0 ⁸	1.5	1.5	—	4.5
Tabibian (1994)	—	1.3	3.4	4.3	4.7
Sprinkhuizen e.a. (1996)	2.0 ⁹	1.3	1.5	—	4.3
IVR 1998	1.5 ¹⁰	1.8	3.0	4.7	4.8
Kemper (1998)	— ¹¹	1.8	—	—	—
IVR 2000	2.6 ¹²	1.3	2.7	4.7	3.6
Junger e.a. (2001)	11.0 ¹³	1.5	1.4	—	2.0
	24.0	1.7	1.5	1.7	2.0
Gemiddeld		1.5	2.6	3.4	4.0

Tabel 3.1 Oververtegenwoordiging in criminaliteitscijfers van allochtone jongeren ten opzichte van autochtone jongeren sinds 1985.

- Contacten van Rotterdamse jongeren met jeugdpolitie. Surinamers en Antillianen in het onderzoek samengevoegd. Tweede rij: gebaseerd op 300 registraties politiecontacten en 62 interviews in Eindhoven.
- Delicten per bevolkingscategorie berekend voor de stad Amsterdam. Overschatting eerste kolom daar de opgave van de bevolking op een kleiner gebied betrekking heeft dan de opgave van de delicten. Hierdoor onderschatting van de oververtegenwoordiging.
- Gebaseerd op interviewgegevens en politie- en justitiecontacten. Steekproef in 33 gemeenten van 200 Turkse, 200 Marokkaanse, 200 Surinaamse en 200 autochtone jongeren van 12 tot 17 jaar. Autochtone jongeren met dezelfde sociaal-economische achtergrond.
- Gebaseerd op dossiers van minderjarige jongeren met civielrechtelijk en/of strafrechtelijk contact met het bureau Jeugdzaak van de Haagse politie.
- Gebaseerd op 13.000 registraties van arrestaties van 12 tot 17 jarige jongeren op grond van verstoring openbare orde in de vier grote steden in 1988 (1e rij) en 1990 (2e rij). Aandeel in aanhoudingen van verdachten per 100 jongens.
- Gebaseerd op gegevens uit het HKS van de politieregio's Amstelland, Rijnmond en Noord-Brabant West. Registraties van geveerbalseerde personen.
- Op basis van eerdere vergelijkende onderzoeken.
- Gegevens gebaseerd op politieregistraties en interviews jongeren 12-17 jaar.
- Gegevens over 12 tot 25 jarigen in 1994 in het HKS geregistreerd. Minderjarigen (politiepot of HALT-afdoening) zijn niet in het HKS geregistreerd. Over hen is een apart aantal gegevens in het rapport opgenomen.
- Vergelijk onderzoeksmethode IVR 1993 en 1994.
- Alle jongeren van 12 tot 23 jaar die in 1995 en 1996 door de Deventer politie zijn geveerbalseerd. Dit zijn 838 jongeren die 1397 delicten pleegden.
- Cijfer voor Afrikanen (3.3), Joegoslaven (3.3) en Oost-Europeanen (3.0).
- Eerste rij: Autochtone jongeren uit dezelfde buurt afkomstig als de verschillende groepen allochtone jongeren. Onderzoeksgroep bestaat uit 800 jongens van 12 tot 17 jaar. Tweede rij: 10.000 scholieren van 12 tot 20 jaar. Betreft ernstig fysiek geweld, ernstige vermogensdelicten en vernielingen.

Oververtegenwoordiging van allochtone jongeren

Tabel 3.1 geeft een overzicht van de verhouding waarin Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse jongeren ten opzichte van autochtone jongeren in Nederlandse criminaliteitsstatistieken en in onderzoeken voorkomen. De tabel is geen weergave van de chronologische ontwikkeling van de criminele betrokkenheid van jongeren behorend tot de verschillende etnische groepen. De onderzoeken zijn in volgorde van publicatie in de tabel opgenomen en deze houdt geen gelijke tred met de periode waarin de onderzoeken hebben plaatsgevonden. Ook zijn de betreffende onderzoeken op uiteenlopende wijzen uitgevoerd, waardoor een vergelijking van de cijfers alleen een indruk geeft. Zo verschillen de onderzochte groepen jongeren (qua leeftijd, definitie van etniciteit, regio e.d.) en de onderzochte delictsoorten (verschillende indicatoren voor crimineel gedrag). Enige details wat betreft de onderzoeken zijn in de voetnoten opgenomen, voor meer details wordt verwezen naar de samenvattingen van de onderzoeken in de paragraaf hiervoor.

De tabel geeft een beeld van de criminele (over)vertegenwoordiging van etnische jongeren sinds 1985. Vanaf die tijd kreeg de groep jongeren van allochtone afkomst in ons land een wat grotere omvang — overigens met uitzondering van de Molukse jongeren, die toen al tot de tweede generatie migranten in Nederland behoorden — en vond gedegen onderzoek naar crimineel gedrag onder hen plaats.

In de tweede kolom in de tabel is het percentage van de mate waarin Nederlandse jongeren bepaalde vormen van crimineel gedrag vertonen, weergegeven. De verschillen hangen samen met de gevolgde methode (self-report of registratie) en verschillen in definities.

In de overige vier kolommen is te zien hoe groot de oververtegenwoordiging van respectievelijk Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse jongeren is ten opzichte van de autochtone jongeren. De cijfers in deze kolommen geven aan hoeveel groter het percentage criminele jongeren in de allochtone groep is ten opzichte van het percentage autochtone criminele jongeren. Ter illustratie, uit de Integrale Veiligheidsrapportage van 1998 blijkt 1.5% van alle autochtone jongeren crimineel te zijn. Van alle Surinaamse jongens blijkt 4.5% crimineel te zijn, ofwel 3 maal zo veel als bij autochtone jongeren.

Uit de tabel kan afgeleid worden dat de Turkse jongens over het geheel genomen als beste uit de bus komen. Hun oververtegenwoordiging schommelt tussen de 1.1 en 2.1 en is gemiddeld 1.5.

De Turkse jongens worden gevolgd door de Surinaamse jongens. Hun oververtegenwoordiging is groter, namelijk gemiddeld 2.6. De Antilliaanse jeugd ontbreekt door haar geringe aantal vaak in onderzoek naar jeugdcriminaliteit in Nederland. De keren dat zij wel in het onderzoek betrokken zijn, geven echter een weinig rooskleurig beeld: hun oververtegenwoordiging bedraagt gemiddeld 3.4. Marokkanen komen er over het algemeen slecht vanaf. Hun oververtegenwoordiging schommelt tussen 2.0 en 6.6 en is gemiddeld 4.0. Hoewel de verschillende onderzoeken moeilijk te vergelijken zijn, schijnt bij geen van de vier onderzochte allochtone groepen de oververtegenwoordiging sinds 1985 te zijn toegenomen, maar door de verschillen in operationalisatie is dit niet helemaal duidelijk. Dit betekent dat veiligheidshalve het beste aangenomen kan worden dat de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren sinds 1985 stabiel is. Dat wil overigens niet zeggen dat de omvang van de problematiek ook stabiel is. Omdat de jeugdcriminaliteit – met name de zwaardere vormen – sinds 1985 over de hele linie is toegenomen en omdat het aantal allochtone jongeren sindsdien is toegenomen, is in absolute zin (aantallen) de criminaliteit onder allochtone jongeren het laatste decennium sterk toegenomen.⁴⁰

Soorten delicten

Tabel 3.2 biedt een overzicht van de patronen in het criminele gedrag van Nederlandse, Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse jongens. De tabel geeft aan welk type delicten criminele jongeren uit de verschillende etnische groepen met name plegen. Dit betekent niet dat ook het merendeel van de gepleegde delicten van dit type voor rekening komt van jongeren uit deze etnische groep. Dit is mede afhankelijk van de omvang van de groep en de mate van oververtegenwoordiging. Daarnaast wil het feit dat een bepaalde allochtone groep zich vooral schuldig maakt aan een bepaald delict nog niet zeggen dat jongeren uit deze groep dat delict vaker plegen dan jongeren uit een andere allochtone of autochtone groep. Alleen in deze groep komt het vaker voor dan andere delicten.

40. Bijvoorbeeld: Als het percentage van alle jongeren dat crimineel is oploopt van 2,5% naar 5%, dan loopt het percentage Marokkaanse jongeren dat crimineel is op van 10% naar 20%. Als tegelijkertijd de omvang van de populatie Marokkaanse jongeren in Nederland groeit met 20%, dan loopt het aantal criminele Marokkaanse jongeren op met 140%.

	Nederlanders	Turken	Surinamers	Antillianen	Marokkanen
Junger-Tas (1985)	gewelddelicten	gewelddelicten	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal	-	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal
Van der Hoeven (85/86)	-	eenvoudige diefstal vermogensdelicten	eenvoudige diefstal ¹ agressie	eenvoudige diefstal ²	gekwalificeerde diefstal vermogensdelicten
Van der Laan (1988)	agressie tegen zaken openbare orde en gezag	-	-	-	-
Junger & Hecke (1988)	openbare orde en gezag ruwheidsmisdrijven	agressie gekwalificeerde diefstal	agressie gekwalificeerde diefstal	agressie gekwalificeerde diefstal	agressie gekwalificeerde diefstal
Junger e.a. (1989; 90,91)	eenvoudige diefstal	eenvoudige diefstal	eenvoudige diefstal	-	eenvoudige diefstal
Korte e.a. (1991)	vernielingen	gewelddelicten	gewelddelicten	gewelddelicten	vermogensdelicten gewelddelicten
IVR 1993	vernielingen gewelddelicten	eenvoudige diefstal vermogensdelicten	eenvoudige diefstal	-	eenvoudige diefstal
Werdmolder e.a. (1993)	vandalisme graffiti	(onderling) geweld	kleinschalige drugshandel	ernstig geweld	gekwalificeerde diefstal vermogensdelicten
IVR 1994	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal vernielingen	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal mishandeling	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal	diefstal met geweld diefstal zonder geweld eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal diefstal met geweld mishandeling
Angenent (1997)	vernielingen ordeverstoringen gewelddelicten	eenvoudige diefstal gewelddelicten	vermogensdelicten	zware gewelddelicten diefstal	eenvoudige diefstal gekwalificeerde diefstal vermogensdelicten
IVR 1998	gewelddelicten ³	gewelddelicten ³	gewelddelicten ⁴	gewelddelicten ⁵	gewelddelicten ⁵
Bovenkerk e.a. (1999)	-	agressieve delicten binnen eigen kring	kleinschalige handel in drugs straatroof	diefstal met geweld gebruik messen	diefstal straatroof
Bovenkerk (2000)	vandalisme graffiti	geweld (in eigen kring)	kleinschalige drugshandel	zware gewelddelicten	diefstal gewelddelicten
IVR 2000	openbare orde en gezag vernieling gemeengevaarlijk ⁶	openbare orde en gezag vernieling gemeengevaarlijk	vermogensdelicten geweld	vermogensdelicten geweld	vermogensdelicten geweld
Junger e.a. (2001)	-	-	geweld tegen het leven	zware gewelddelicten vermogensmisdrijven	diefstal gewelddelicten afpersing

Tabel 3.2. Overzicht van typen delicten die voornamelijk gepleegd worden door jongeren uit verschillende etnische groepen.

1. Samen met Antillianen.
2. Samen met Surinamers.
3. Oorspronkelijk: zinloos geweld.
4. Oorspronkelijk: diefstal met geweld.
5. Oorspronkelijk: niet-instrumenteel geweld.
6. Gemeengevaarlijke misdrijven duiden voornamelijk op brandsichting.

Het duidelijkste verschil is dat tussen de delicten die door criminele autochtone jongens gepleegd worden en de delicten van criminele allochtone jongens. Nederlandse criminele jongens maken zich vooral schuldig aan vandalisme en vernielingen, terwijl allochtone criminele jongens meer diefstallen en vermogens- en geweldsdelicten begaan. Onder de criminaliteitspatronen van jongeren van de verschillende allochtone groepen is eveneens enige diversiteit te bespeuren, maar heel overtuigend is deze diversiteit niet. Globaal lijken criminele jongens van Surinaamse afkomst zich vaker met kleinschalige drugshandel bezig te houden, plegen Turkse jongens meer geweld onderling, vertoont de Antilliaanse criminaliteit meer ernstige en gewelddadigere trekken en typeert het criminaliteitspatroon van Marokkaanse jeugdige criminelen zich door een scala aan delictvormen. Er wordt vooral veel diefstal gepleegd, zowel zonder als met geweld.

Ontwikkelingen in de opvattingen over criminele allochtone jongeren

In dit hoofdstuk is een groot aantal onderzoeken en beleidsnota's over allochtone jongeren de revue gepasseerd. Het is opvallend dat aan criminaliteit door allochtone volwassenen in onderzoek minder aandacht is geschonken. Enerzijds zal dit te maken hebben met de overtuiging dat tijdens de adolescentie nog voorkomen kan worden dat adolescenten crimineel worden (of eventueel alsnog tot 'inkeer' kunnen worden gebracht). En maar weinig mensen zullen pas op een leeftijd van dertig jaar, na een aanvankelijk niet-crimineel bestaan, alsnog voor een criminele loopbaan kiezen. Ook wordt algemeen aangenomen dat een eenmaal begonnen criminele carrière op latere leeftijd nauwelijks nog te stoppen valt. Preventief beleid is voor adolescenten dus zinvoller dan voor volwassenen. Anderzijds is het zo dat adolescenten (en jong volwassenen) vaker crimineel actief zijn dan volwassenen. Na deze stormachtige leeftijdsperiode kiest een aantal alsnog voor een niet-crimineel bestaan. Er zijn dus in verhouding tot de leeftijdsgroep meer criminele adolescenten dan volwassenen.

Hieronder zal geschetst worden hoe de ideeën over criminaliteit door allochtone jongeren zich ontwikkeld hebben sinds het midden van de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Tabel 3.3 (achterin dit hoofdstuk) geeft een overzicht. Bij onderstaande reconstructie wordt een zekere vereenvoudiging toegepast. Ideeën die hier gerangschikt worden onder

latere ontwikkelingen, bijvoorbeeld sinds 1990, bestonden daarvoor natuurlijk ook al, maar dergelijke denkbeelden kregen toen minder aandacht en in de besproken publicaties werd er minder nadruk op gelegd. Omgekeerd komt men ideeën die rond 1980 opgeld deden ook nu nog vaak tegen. Zo wordt nog steeds gewezen op selectie bij de opsporing als verklaring voor de gevonden oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitsstatistiek, maar dat dat een afdoende verklaring is, gelooft nauwelijks nog iemand.

In eerste instantie werden de aanwijzingen dat er van allochtone oververtegenwoordiging sprake is, geweten aan dergelijke onvolkomenheden in de gevolgde waarnemingsmethodes. De politie zou selectief te werk gaan bij het stellen van opsporingsprioriteiten en bij controles en ook burgers zouden eerder aangifte doen, wanneer de dader van een misdrijf allochtoon is. De in verschillende onderzoeken gevonden oververtegenwoordiging (tot 6 keer) was overigens wel erg groot om aan dergelijke selectieprocessen toe te schrijven. Serieus onderzoek naar de precieze omvang van deze selectie door politie en door aangiftes heeft eigenlijk nimmer plaats gevonden. Junger verwerpt deze hypothese op grond van self-report gegevens: ook de allochtone jongeren zelf zeggen vaker dat zij crimineel actief zijn. Gesteld kan worden dat deze *selectie-hypothese* momenteel nog maar weinig aanhangers kent – tenminste voor zover het gaat om een afdoende verklaring voor de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers. Een variant van deze opvatting is dat de oververtegenwoordiging alleen bestaat in de disproportionele aandacht in de media. Qua structuur gelijkend op deze selectie-hypothese is de *sociale positie-hypothese*. Ook volgens deze hypothese is de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit een soort optisch bedrog. De leden van de lagere sociale groepen in de samenleving (qua inkomen, huisvesting en dergelijke) zijn van oudsher nu eenmaal oververtegenwoordigd in de criminaliteit en de overweldigende meerderheid van de allochtone bevolking behoort tot deze lagere sociale groepen. Wanneer de bijdrage aan de criminaliteit dus wordt afgezet tegen de omvang van de totale bevolkingsgroep, dan treedt automatisch een sterke vertekening op. Eenzelfde vertekening ontstaat door verschillen in leeftijdsopbouw tussen de autochtone en allochtone bevolking. In de allochtone bevolking zijn jongeren oververtegenwoordigd en alle jongeren zijn meer betrokken bij de criminaliteit, niet alleen allochtone jongeren. Deze hypothese kan inderdaad een deel van de oververtegenwoordiging verklaren, maar ook als rekening wordt gehouden met verschillen in leeftijdsopbouw en in

sociaal economische positie blijven er substantiële verschillen in criminaliteit bestaan tussen allochtone en autochtone jongeren.

Deze eerste hypothesen deden vooral opgeld tot midden jaren tachtig. In beide gevallen wordt aangenomen dat het fenomeen oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit in feite niet bestaat. Alle hierna te bespreken opvattingen accepteren echter het feit dat er van oververtegenwoordiging sprake is.

Een veronderstelling die ook op selectieprocessen wijst, maar niet op daardoor optredende foutieve waarneming, zoals bij de voorgaande hypothesen, is de *selectieve migratie-hypothese*. Volgens deze veronderstelling bestaat de migratie uit de landen van herkomst voor een deel uit criminele elementen. Deze migranten hebben soms goede redenen het land van herkomst te verlaten in verband met eerdere criminaliteit of zij migreren om de volgende stap in hun criminele carrière te zetten. Dit betreft selectieve migratie door volwassenen en adolescenten. Er zou daarnaast selectieve migratie zijn door proto-criminele jongeren die bijvoorbeeld min of meer geloofd worden door de familie, omdat zij in de plaatselijke gesloten gemeenschap moeilijk te handhaven zijn, of die door hun eerder gemigreerde vader worden opgehaald, omdat zij thuis zonder vader niet meer te handhaven zijn. Deze veronderstelling is op de achtergrond geraakt toen na verloop van tijd de oververtegenwoordiging bijna uitsluitend op het conto geschreven moest worden van tweede generatie allochtonen. Van selectieve migratie kan dan geen sprake meer zijn. Ten aanzien van Antilliaanse jongeren is deze opvatting echter nog steeds actueel. Hierboven is het feit aangestipt dat in de onderste strata van de maatschappij de kans om crimineel te worden hoger is. Ter verklaring van dit feit wordt gewezen op de relatieve deprivatie onderin de maatschappij. Hoewel het welvaartspeil ook voor degenen met een lage sociaal economische positie de laatste eeuw enorm is gestegen, bestaat er nog steeds in vergelijking met de middengroepen een behoorlijke achterstand. Absolute deprivatie (bijvoorbeeld honger, geen onderdak), die vroeger als oorzaak van de criminaliteit werd gezien, heeft plaats gemaakt voor relatieve deprivatie (minder dan ...). Mensen met lage sociale posities zouden nu wel dezelfde doelen in het leven (huis, auto, luxeconsumptie) nastreven als de middengroepen, maar de legale middelen om deze doelen te bereiken (opleiding, kans op een baan, inkomen) ontberen zij. Vandaar dat zij uitwijken naar illegale middelen. Deze hypothese wordt ook wel de *straintheorie* genoemd, naar de spanning die optreedt tussen doelen en tekortschietende middelen.

Als deze hypothese zonder meer wordt toegepast om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit te verklaren, dan zegt men niet méér dan dat deze oververtegenwoordiging volledig aan de sociaal economische achterstand te wijten is en verdedigt men dus het hierboven weergegeven standpunt dat er eigenlijk van een soort optisch bedrog sprake is. De zaak wordt anders als de doelen en middelen van allochtone jongeren nader gespecificeerd worden in andere dan zuiver sociaal-economische termen. Dus als bijvoorbeeld op een ander waardenpatroon (andere doelen of middelen) bij allochtone groepen gewezen wordt. Wanneer er op andere waarden gewezen wordt is er sprake van een verklaring vanuit culturele verschillen en dergelijke culturele theorieën zijn er vele.

Op de eerste plaats wordt er op gewezen dat bepaalde middelen die in de Westerse cultuur duidelijk als niet-legaal te boek staan in sommige andere culturen eerder geaccepteerd worden. Zo zou diefstal in de Marokkaanse cultuur minder verwerpelijk zijn, met name wanneer het diefstal betreft buiten de eigen sociale groep. Van Gemert spreekt in dit verband van een amoreel familisme in de cultuur van het Rifgebergte. In Turkije daarentegen zou diefstal wel altijd als niet-toegestaan gedrag beschouwd worden en om die reden zouden criminele Turken zich vaker bezig houden met drugshandel en minder met diefstal. Ook de acceptatie van het 'hosselen' in de Surinaamse cultuur, met zijn vloeiende overgangen tussen 'wat rommelen en handelen' naar drugshandel en heling, kan verklaren waarom Surinamers gemakkelijker in crimineel vaarwater belanden. Dergelijke afwijkende opvattingen over de toelaatbaarheid van bepaalde gedragingen worden omschreven als *culturele deviantie*.

In de *culturele dissonantie-theorie* wordt er op gewezen dat de jongeren uit culturele minderheden continu tussen twee culturen leven, wat tot conflicten leidt. Dit zou samengaan met identiteitsproblemen en een geringe zelfwaardering wat vervolgens tot normloosheid en delinquent gedrag zou leiden. In sommige onderzoeken konden er echter geen verschillen in zelfwaardering tussen allochtone en autochtone jongeren worden aangetoond (Verkuyten, 1988; zie Junger 1990, p. 74). Volgens een variant van deze theorie keren allochtone jongeren zich juist af van de (zeer) traditionele cultuur van hun ouders. Met name de harde hand van hun vader wordt niet meer geaccepteerd door het contrast met alle vrijheden van de westerse cultuur. Dit leidt tot spanningen thuis en normloosheid, omdat er geen vervanging van de traditionele cultuur plaats vindt. Vooral de oppervlakkige doelen van de moderne westerse cultuur (merk-

kleding, discobezoek en dergelijke) worden overgenomen, maar gedragssturende meer abstracte morele waarden veel minder.

In dit verband wordt ook in meer algemene termen gewezen op allerlei aanpassingsproblemen na migratie die bevorderend zouden zijn voor desoriëntatie en vervolgens voor delinquent gedrag. Allochtonen spreken de taal niet of slechter, zij hebben geen steun van een autochtoon sociaal netwerk, de vader komt vaak jaren eerder dan vrouw en kinderen naar Nederland, waardoor hij voor de kinderen een betrekkelijke onbekende is en de verblijfsstatus kan onzeker zijn, wat integratie in de weg staat. Het criminele gedrag wordt dus in verband gebracht met een geringe integratie. Deze *integratie-hypothese* wijst meestal op twee zaken: geringe overname van waarden en normen van het nieuwe land en geringe deelname aan de instituties, zoals school, arbeidsmarkt en verenigingsleven. Het negatieve equivalent van integratie is *marginalisering*. De geringe integratie leidt in dat geval tot een bestaan aan de rand van de maatschappij en gaat soms samen met de vorming van randgroepen (zie hierna bij subcultuur-hypothese).

De *culturele theorieën* leveren twee tegengestelde voorspellingen op. Enerzijds kan verwacht worden dat het verlies van de traditionele cultuur leidt tot normloosheid en delinquent gedrag. Anderzijds kan verwacht worden dat het verlies van de traditionele cultuur juist integratie en acceptatie van de westerse cultuur vergemakkelijkt en dat daardoor minder delinquent gedrag optreedt. Volgens Junger (1990) gaan in haar onderzoek beide voorspellingen niet op en zij wijst – deels in navolging van Maliepaard (1985) – op de zwakke empirische status van de culturele theorieën. Wel moet opgemerkt worden dat uit het onderzoek van Junger ook blijkt dat allochtone jongeren die meer betrokken zijn bij de islam, minder crimineel zijn. Dit spoort dus met de eerste voorspelling van de culturele dissonantie theorie (verlies traditionele cultuur leidt tot delinquentie). Maar deze bevinding schuift Junger terzijde met de opmerking dat ook voor autochtone jongeren geldt dat een sterkere oriëntatie op de godsdienst samengaat met minder crimineel gedrag. Tenslotte wijst ze op Chinese jongeren, die evenzeer geconfronteerd worden met culturele dissonantie, maar die lagere criminaliteitscijfers vertonen dan autochtone jongeren. Exit cultuurtheorieën, volgens Junger. Voorstanders van de cultuurtheorieën, zoals Bovenkerk (2000), geven zich uiteraard niet zo gemakkelijk gewonnen.

Hij merkt allereerst op dat sociaal-economische omstandigheden slechts ten dele de oververtegenwoordiging in de criminaliteit kunnen verklaren.

Daarom ‘moet cultuur wel een rol spelen’ (p. 47). Dat is een wel erg gemakkelijk standpunt, een claim leggen voor de cultuurtheorie op grond van het feit dat de concurrerende theorie niet alles kan verklaren. Het zou — om een vergezocht voorbeeld te noemen — ook aan verandering in klimatologische omstandigheden kunnen liggen, of, om wat dichterbij huis te blijven, aan veranderingen in de sociale netwerken van de allochtone jongeren. Vervolgens gaat hij in op de onduidelijkheden rond het begrip ‘cultuur’ — Junger had ook al gewezen op de vaagheid in de culturele theorieën — en hij probeert deze onduidelijkheden te verhelderen door te pleiten voor een constructivistische visie op cultuur: ‘cultuur is de uitkomst van een proces volgens welke mensen betekenis geven aan hun wereld’ (p. 48). Cultuur is met andere woorden geen statisch gegeven, maar wordt gevormd door de migranten zelf. Zij kiezen uit de verschillende bronnen die hen ter beschikking staan, namelijk de cultuur van oorsprong en de cultuur van het immigratieland, elementen die van pas komen in hun nieuwe situatie. In dit verband wijst hij op ‘culturele manipulatie’ en het ‘culturele excuus’, bijvoorbeeld van Marokkaanse jongens die de politie er van overtuigen niets aan hun vader te vertellen, omdat zij dan ongenadig hard geslagen zullen worden. Bovenkerk geeft hiermee een interessante impuls aan de cultuurtheorieën, die nogal wat van hun glans verloren hebben, maar dat hij met deze constructivistische visie op cultuur ook al een eenduidige en samenhangende visie ontwikkelt op de precieze aard en werking van culturele factoren kan moeilijk volgehouden worden. Dit schijnt hij ook zelf niet te vinden. Hij verzucht immers aan het eind van zijn artikel ‘het is de cultuur die verklaring behoeft’.

Het ontbreken van duidelijke cultuurtheorieën hangt waarschijnlijk samen met het feit dat voorstanders van deze theorieën veel oog hebben voor allerlei details en nuances. Zij zijn van huis uit immers vaak cultureel antropoloog, een wetenschap met veel belangstelling voor details. Iedere poging tot een meeromvattende algemene theorie verdrinkt zodoende in de rijke nuancering van de talrijke uitzonderingen. Pinto (1990) daarentegen heeft minder belangstelling voor nuances en hij laat alle onderlinge verschillen tussen niet-westerse culturen buiten beschouwing: Japan en Marokko worden door hem onder dezelfde noemer behandeld. Daardoor is hij in staat een systematisch beeld te schetsen van de aard van de cultuurverschillen.

Hij onderscheidt enerzijds de meer traditionele niet-westerse culturen, waarin in hoge mate is voorgeschreven wat er in bepaalde situaties dient

te gebeuren. Iedere situatie wordt zoveel mogelijk teruggebracht tot een standaardsituatie, waarvoor de regels vast staan. Hierdoor is er weinig ruimte voor een individuele vrije keuze.

In moderne westerse culturen zijn er anderzijds minder standaardsituaties en minder regels. Het wordt geaccepteerd als men soms van de regels afwijkt. Er is dus ruimte voor een persoonlijke vrije keus. Pinto wijst op de verschillen in de structuur van de sociale netwerken tussen de twee sociale systemen om deze culturele verschillen te verklaren – overigens zonder de netwerk-terminologie te gebruiken. In moderne culturen kunnen vrienden, collega's, burens en familieleden beschouwd worden als behorend tot verschillende groepen. In traditionele culturen vervult de groep waartoe men behoort echter alle sociale functies. In traditionele samenlevingen bepaalt deze in-groep zodoende de identiteit van het individu, waardoor er weinig individuele speelruimte overblijft.

Dit verschil in sociale structuur wordt door Pinto weer aan de bestaansonzekerheid geweten. Bij grote bestaansonzekerheid is het praktisch onmogelijk te overleven buiten de groep. In welvarende samenlevingen is de noodzaak zich met één groep te identificeren echter veel minder groot. Door Coleman (1990) wordt in dit verband onder andere gewezen op de ruimtelijke scheiding van allerlei sociale activiteiten. Kinderen en ouders recreëren bijvoorbeeld niet meer samen, instituties (school, sociale zorg) nemen allerlei functies over die vroeger in het gezin thuishoorden en dergelijke. Hierdoor neemt de sociale controle af en treedt er verlies van sociaal kapitaal op. Algemeen kan gesteld worden dat de modernisering (arbeidsdeling, stijgende welvaart, toename mobiliteit) deze verandering in de sociale structuur mogelijk heeft gemaakt.

Het verschil tussen oriëntatie op de in-groep enerzijds en oriëntatie op het individu anderzijds, wordt door veel auteurs in verband gebracht met het verschil tussen het externe en interne geweten. Omdat de in-groep in traditionele culturen klein is en omdat de leden van deze groep elkaar doorlopend zien, kunnen zij elkaar in de gaten houden. Het gedrag wordt gereguleerd door directe sociale controle. Er is in dit sociale systeem dus geen noodzaak om een intern geweten te ontwikkelen. In moderne samenlevingen is er veel minder directe sociale controle. Veel gedrag vindt plaats uit het zicht van de primaire sociale groep. Voor regulering is zodoende een intern geweten noodzakelijk en westerlingen kunnen zich dus schuldig voelen over hun gedrag, zelfs als dat door niemand gezien is. De sterke verbondenheid met de in-groep leidt ook tot een sterke oriëntatie op de groepseer, in plaats van op het persoonlijke succes, zoals dat in

moderne samenlevingen gebruikelijk is. Zodoende is iemands maatschappelijke positie vooral afhankelijk van de in-groep, de familie, waarin men geboren is. Hierdoor lijkt de wereld ook nauwelijks veranderbaar.

Aangezien de achtergrond voor de culturele verschillen wordt gevormd door de sociale structuur, die op zijn beurt wordt ingegeven door een grote bestaanszekerheid en door moderne ontwikkelingen, zoals arbeidsdeling en functiescheiding, is het redelijk te verwachten dat de traditionele gedragsrepertoires binnen afzienbare tijd zullen verdwijnen in de welvarende westerse samenlevingen.

Hoewel de volgende theoretische opvatting qua naam aansluit op de cultuurtheorieën is de *subcultuur-hypothese* (of *peer-group-hypothese*) van een andere orde. In zijn eenvoudigste vorm komt deze opvatting er op neer dat jongeren crimineel worden omdat zij criminele vrienden hebben. Maar vriendschap op zich heeft geen effect. Het gaat om het leren van een nieuwe subcultuur in de nieuwe vriendengroep. Deze subcultuur, waaraan de hypothese zijn naam ontleent, bestaat uit de afwijkende normen en waarden van de peer-groep van delinquente vrienden. Dat criminele jongeren criminele vriendjes hebben ligt voor de hand. Zodoende zijn er discussies over wat aan wat vooraf gaat: eerst crimineel, vervolgens criminele vrienden of eerst criminele vrienden, vervolgens ook zelf crimineel. Ook is er discussie of het criminele gedrag wel via de overdracht van een afwijkend waardensysteem plaats vindt.

Onderzoeksbevindingen wijzen er op dat de intermediaire rol van de normen en waarden gering is. Ook wordt het idee dat jeugdgroepen gekenmerkt worden door hechte vriendschappen bekritiseerd.

Jeugdbendes zouden zich juist kenmerken door opportunistische en instrumentele relaties en niet door de warme vriendschap, die nodig is voor socialisatie in de afwijkende normen.

De subculturele theorie wordt vaak in verband gebracht met de hiervoor behandelde *strain-theorie*. De subculturele socialisatie is het proces waardoor jongeren de afwijkende middelen leren te gebruiken om de doelen (van de middenklasse) te bereiken. Een nadeel van deze theorie is vooral dat niet duidelijk wordt waarom nu juist allochtone jongeren zich vaker aansluiten bij deviante groepen. Om op die vraag een antwoord te krijgen moet men toch weer bij de andere theorieën te rade gaan.

Als laatste hypothese wordt hier de *sociale controle theorie* genoemd. Volgens deze theorie gaat het met name om de sociale controle die via verschillende instituties (familie, school) wordt uitgeoefend. Men kan de theorie dus ook lezen als: hoe meer toezicht, hoe minder crimineel. Waarden en

normen spelen in deze theorie geen rol. De verschillen in waarden tussen criminele en niet-criminele jongeren die in onderzoek zijn aangetroffen worden beschouwd als een gevolg van het deviante gedrag, niet als een oorzaak. In de later geformuleerde *sociale bindingstheorie* is de aandacht verschoven van directe controle naar de banden die een individu met de maatschappij heeft op een aantal gebieden: familie, school, vrije tijd, en vrienden. Hoe sterker de binding aan deze gebieden, hoe minder crimineel.

Junger (1990) heeft de theorie getoetst bij vier etnische groepen (Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en autochtone jongeren) en is goed te spreken over de uitkomsten. Er zijn echter ook problemen met de theorie. Op de eerste plaats voorspelt de theorie dat een goede band met vrienden – of ze nu crimineel zijn of niet – samengaat met minder criminaliteit. Dit blijkt echter niet zo te zijn, er is helemaal geen verband tussen de binding aan vrienden en delinquentie. Zelfs blijkt dat jongeren met delinquente vrienden criminelier zijn, naarmate ze sterker gebonden zijn aan deze vrienden. Dat lijkt op normoverdracht via hechte vriendschappen, zoals de subcultuur-hypothese dat stelt. Maar Junger denkt dat het komt doordat de criminele jongeren hun vriendschappen romantiseren. Op de tweede plaats blijkt – zoals hierboven al behandeld is – dat allochtone jongeren die meer betrokken zijn bij de islam, minder crimineel zijn. Dit spoort dus met de culturele theorieën.

De vraag die overblijft is, waarom allochtone jongeren kennelijk minder sociale controle ervaren dan autochtone jongeren. Het antwoord luidt dat allochtonen minder op hun kinderen letten dan Nederlandse ouders. Allochtone kinderen spelen meer op straat en dergelijke. Verder zijn allochtone kinderen slechter geïntegreerd op school, door taalproblemen en ook door het lage opleidingsniveau van hun ouders. Met name Marokkaanse ouders zijn laag opgeleid, lager dan Turkse ouders. Zo kan verklaard worden hoe het komt dat Marokkaanse jongeren criminelier zijn dan Turkse. Als het er op aan komt de verschillen tussen autochtone en allochtone jongeren te verklaren wordt dus ook binnen de controletheorie verwezen naar factoren die dicht bij culturele factoren liggen: ouderlijk toezicht, schoolprestaties en opleidingsniveau van de ouders.

Zoals al gezegd betreft het hierboven gegeven overzicht een vereenvoudiging. Vergelijking met tabel 3.3 leert dat de meeste auteurs uit meerdere theoretische oriëntaties putten. Dat ligt voor de hand, want uit het overzicht van onderzoek blijkt, dat er aan criminaliteit door allochtone jongeren veel factoren ten grondslag liggen. De daaruit voortvloeiende plurifor-

miteit in de afzonderlijke onderzoeken (het ligt aan factor A, maar factor B tot en met Z zijn ook van groot belang) komt de helderheid van de discussies overigens niet ten goede.

Conclusie

Uit het literatuuroverzicht blijkt dat er sprake is van een duidelijke oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers. Deze oververtegenwoordiging is meermalen aangetoond en sinds de jaren tachtig is ze niet afgenomen. Uit de onderzoeken blijkt verder dat deze oververtegenwoordiging reëel is en niet geweten kan worden aan fouten in de gegevensverzameling.

Deels hangen de verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren samen met de lage sociaal economische positie van allochtonen, maar dit biedt geen afdoende verklaring. Daarnaast wordt ter verklaring gewezen op selectieve migratie, culturele factoren, de ontwikkeling van jongeren-subculturen en op het ontbreken van sociale controle. Selectieve migratie is minder relevant geworden als verklaring, nu het inmiddels voornamelijk tweede generatie jongeren betreft. (Een uitzondering wordt gevormd door de Antilliaanse jongeren.) De cultuurtheorieën lijden aan een zekere vaagheid, die samenhangt met de rijke gedetailleerdheid van deze theorieën. Empirisch staan de cultuurtheorieën niet bijzonder sterk. De subcultuur-hypothese heeft het nadeel dat niet duidelijk wordt waarom allochtone jongeren vaker in deviante subculturen verzeild raken.

Empirisch gezien heeft de sociale controle theorie momenteel de beste papieren. Wel moet gezegd worden dat ook deze theorie in laatste instantie toch weer naar culturele factoren verwijst om de verschillen tussen de bevolkingsgroepen te verklaren.

In de volgende hoofdstukken zal geprobeerd worden meer zicht te krijgen op deze problematiek door gebruik te maken van netwerktheoretische inzichten. Enerzijds worden cultuurverschillen in de netwerktheorie opgevat als verschillen in de structuur van de sociale netwerken. Het sociale contact is in Marokko anders gereguleerd dan in Nederland. Dat is een cultuurverschil, maar in de netwerktheorie bestaat dit cultuurverschil alleen voorzover het tot uiting komt in concreet gedrag, namelijk sociaal contact met anderen. Anderzijds worden cultuurconflicten opgevat als lidmaatschap van verschillende netwerken. Belangrijke elementen van de cultuurtheorie kunnen zo in deze netwerktheorie geïntegreerd worden. In

plaats van over normen en waarden te spreken, kan volstaan worden met te verwijzen naar de structuur van de sociale relaties. Een belangrijk voordeel, want juist de betrekkelijke vaagheid van normen en waarden — tenminste in de cultuurtheorieën — leidt tot de geringe precisie van deze theorieën.

Van de hierboven besproken hypothesen staat qua idee de subcultuur-hypothese, volgens welke het deviante gedrag geleerd wordt in een groepje van deviante peers, het dichtst bij de sociale netwerktheorie. In beide benaderingen is immers de aard van de sociale contacten doorslaggevend. In de subcultuur-hypothese ligt de nadruk op het leren van anderen. In een netwerkbenadering ligt de nadruk echter op de sociale relaties met de peers in verhouding tot de andere sociale relaties (familie, school etc.). Ook elementen van de sociale controletheorie kunnen in een netwerkperspectief geïntegreerd worden. Sociale controle is een vorm van sociaal contact en de hoeveelheid en aard van het sociale contact bepalen de positie van iemand in een netwerk. Niet alle sociale controle zal leiden tot minder criminaliteit. Dit is afhankelijk van de aard van het sociale netwerk, waarbinnen de sociale controle wordt uitgeoefend.

Tenslotte wordt aandacht geschonken aan de organisatie van de professionele criminaliteit, een aspect dat in de bovenstaande theorieën vaak verwaarloosd wordt. Men bespreekt de toetreding van jongeren tot een bepaalde arbeidsmarkt, in casu de criminele arbeidsmarkt, zonder in te gaan op de karakteristieken van de aangeboden banen en de kenmerken van de organisaties die deze banen aanbieden. Hier wordt daarentegen aangenomen dat een jongere geen criminele carrière kan beginnen zonder gebruik te maken van het aanbod aan mogelijkheden dat een al bestaande criminele wereld biedt. Vanuit het hier gekozen perspectief ligt het voor de hand dat vooral gekeken zal worden naar de netwerkstructuur van de criminaliteit.

De kans dat allochtone jongeren crimineel worden, wordt zodoende grosso modo bepaald door hun contacten met en hun positie in drie soorten sociale netwerken. Ten eerste het sociale netwerk binnen de eigen etnische groep. Dit bestaat uit (veel) familie, burens, kennissen van de ouders, maar ook familie in het land van herkomst en dergelijke. Ten tweede het netwerk in de Nederlandse maatschappij: school, werk, clubs, uitgaan en dergelijke. Ten derde het netwerk van de criminaliteit, al of niet in meer of minder georganiseerde vorm. In hoeverre deze netwerken overlappen of juist afzonderlijke werelden vormen is één van de aandachtspunten in de volgende hoofdstukken.

Type verklaring	
Buiks (1983)	<ul style="list-style-type: none"> - selectieve migratie - aanpassingsproblemen na migratie - integratie in gezin en in Nederlandse instituties (marginalisatie) - relatieve deprivatie - etnische subcultuur (culturele deviantie)
Maliepaard (1985)	<ul style="list-style-type: none"> - selectie-effecten - sociale positie en leeftijdsopbouw - integratie in gezin en Nederlandse instituties - vrijetijdsbesteding met verkeerde vrienden (subgroep)
Van der Hoeven (85, 86)	<ul style="list-style-type: none"> - selectie-effecten - sociale positie-hypothese
Kaufman e.a. (1986)	<ul style="list-style-type: none"> - selectieve migratie - aanpassingsproblemen na migratie - integratie in gezin en in Nederlandse instituties (marginalisatie) - relatieve deprivatie - subcultuur (culturele deviantie)
De Beer (1988)	<ul style="list-style-type: none"> - selectie-effecten - sociale positie en leeftijdsopbouw
Wermölder (1986; 1990)	<ul style="list-style-type: none"> - al marginalisering in land van herkomst - selectieve migratie - aanpassingsproblemen na migratie - integratie in gezin en in Nederlandse instituties - cultuurconflict (culturele dissonantie) - subcultuur - sociale controle
Junger (89;90;91)	<ul style="list-style-type: none"> - sociale controle
Bovenkerk (1992)	<ul style="list-style-type: none"> - migratiegeschiedenis - al marginalisering in land van herkomst - sociaal-economische achterstand (strain) - kloof tussen ouders en kinderen - cultuurverschil tussen ouders en Nederlandse samenleving (cultuurconflict) - houding ten opzichte van samenleving, gezag en overheid.
Sansone (1992)	<ul style="list-style-type: none"> - voortvloeiend van het patroon van normen en waarden van cultuur in land van herkomst (culturele deviantie)
Smeets e.a. (1992)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - integratie in gezin en gemeenschap en in Nederlandse instituties
Van Hulst e.a. (1993)	<ul style="list-style-type: none"> - al marginalisering in land van herkomst - relatieve deprivatie - sociale controle
Wermölder e.a. (1993)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - integratie in gezin en gemeenschap en in Nederlandse instituties
Bovenkerk (1994)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - culturele factoren
Rood-Pijpers e.a. (1995)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - sociale controle - subcultuur
Gruter e.a. (1996)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - integratie in gezin en in Nederlandse instituties

Tabel 3.3 Overzicht van type verklaringen van allochtone jeugdcriminaliteit

Type verklaring (vervolg)	
Leuw (1997)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - andere cultuur; ander normbesef en rechtsbewustzijn, allochtonen met traditioneel en op collectief gericht en schandecultuur (culturele deviantie)
CRIEM-nota (1997)	<ul style="list-style-type: none"> - sociale positie en leeftijdsopbouw - sociaal-economische achterstand - sociaal-culturele afstand - integratie in Nederlandse instituties (marginalisatie)
Angenent (1997)	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal-economische achterstand (strain) - integratie in Nederlandse instituties - cultureel milieu - vrijetijdsbesteding met slechte leeftijdgenoten (subcultuur)
Coppes (1997)	<ul style="list-style-type: none"> - culturele factoren - integratie in Nederlandse instituties - culturele aspecten uit land van herkomst - subcultuur
De Jong e.a. (1997)	<ul style="list-style-type: none"> - structurele factoren (sociaal-economische achterstand) - culturele factoren (waarden en normen) - intra- en intergroepsfactoren (positie binnen eigen groep en verhouding met andere groepen) - persoonlijkheidsfactoren
Geldorp e.a. (98)	<ul style="list-style-type: none"> - beschrijvend
Van San (1998)	<ul style="list-style-type: none"> - etnisch en cultureel vraagstuk (culturele deviantie)
Van Gemert (1998)	<ul style="list-style-type: none"> - etnisch en cultureel vraagstuk (culturele deviantie)
Van Gemert (1998)	<ul style="list-style-type: none"> - subcultuur (culturele deviantie) - integratie in gezin en in Nederlandse instituties
Kemper (1998)	<ul style="list-style-type: none"> - integratie in gezin - integratie in Nederlandse instituties van ouders (nog gericht op land van herkomst) - sociaal-economische achterstand (strain) - sociale controle - andere culturele waarden (culturele deviantie)
Beke e.a. (1998)	<ul style="list-style-type: none"> - integratie in gezin en Nederlandse instituties - subcultuur - culturele dissonantie - marginalisering - gebrekkige persoonlijke integratie
Bovenkerk en Yesilgöz (1999)	<ul style="list-style-type: none"> - cultuurtheorie
Bovenkerk en Van San (1999)	<ul style="list-style-type: none"> - integratie - ongunstig sociaal profiel - etnische successie
Beke e.a. (2000)	<ul style="list-style-type: none"> - beschrijvend
Junger-Tas (2000)	<ul style="list-style-type: none"> - integratie in Nederlandse instituties - sociale controle aangevuld met: <ul style="list-style-type: none"> - relatieve deprivatie - ecologische benadering - culturele aspecten uit land van herkomst (culturele deviantie)
Bovenkerk (2000)	<ul style="list-style-type: none"> - relatieve deprivatie - sociale controle - cultuurvorming in Nederland
Junger e.a. (2001)	<ul style="list-style-type: none"> - sociale controle

Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit

In dit hoofdstuk wordt een inleiding gegeven op het netwerkperspectief, dat in de volgende hoofdstukken gebruikt zal worden om de toetreding van jongeren tot criminaliteit en criminele organisaties te verklaren. Deze benadering sluit aan op recente discussies over de organisatie van criminaliteit. De laatste jaren wordt er steeds meer aandacht besteed aan de persoonlijke netwerken van delinquenten (bijvoorbeeld Haynie, 2001; Mars, 2000; McAndrew, 2000; Kleemans, et al, 1998, cf. Fijnaut et al. 1995). Hoewel er steeds meer aandacht is voor sociale netwerken van delinquenten, is er echter nog nauwelijks systematische kennis over het belang van de contacten van criminelen met andere criminelen en met niet-criminelen beschikbaar.

Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit is om twee redenen van belang. Ten eerste wordt in dit perspectief de *sociale omgeving* van een individu als de belangrijkste factor ter verklaring voor diens gedrag gezien. De aandacht richt zich niet zozeer op de persoon van een dader maar veeleer op de mensen met wie deze persoon contact heeft. Het aanwijzen van condities in de sociale omgeving om criminaliteit te verklaren, biedt meer mogelijkheden tot preventie dan het aanwijzen van persoonlijkheidskenmerken. Het is immers beter mogelijk de omgeving te veranderen dan de persoonlijkheid. Ten tweede biedt een netwerkperspectief een alternatief voor de traditionele opvattingen over de *organisatiestructuur* van de criminaliteit. Min of meer georganiseerde criminaliteit hoeft zich niet in een vastomlijnde, duidelijk afgebakende en hiërarchisch gestructureerde groep af te spelen, maar kan ook plaats vinden in een lokaal gespreid netwerk. Kortom, criminaliteit wordt niet opgevat als een individuele activiteit, maar als een activiteit die enerzijds voortkomt uit het lidmaatschap van een of meer netwerken, en die anderzijds een bepaald netwerk vereist om efficiënt te kunnen zijn.

Om een netwerktheoretische benadering van criminaliteit te geven worden in het volgende eerst enkele algemene aspecten van netwerken toegelicht. Vervolgens komen parameters van netwerken en de consequenties van deze parameters voor het individu aan de orde. Daarop volgend worden recente ontwikkelingen in netwerkstructuren, die een effect op crimineel gedrag kunnen hebben, bediscussieerd.

In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op netwerken van jongeren en van alloch-

tone jongeren en er wordt onderzocht in hoeverre deze netwerkstructuren crimineel gedrag bevorderen. In hoofdstuk 6 komen organisatiestructuren aan de orde en worden netwerken in legale en in illegale organisaties vergeleken. De sociale structuren van een 'bende', een bijzonder geval van een criminele organisatie en juist voor jongeren van belang, worden in dit hoofdstuk ook besproken.

In hoofdstuk 7 worden voorspellingen geformuleerd over de socialisatie tot crimineel en rekrutering van nieuw personeel door criminele organisaties. In hoeverre deze verwachtingen empirisch houdbaar zijn wordt aan de hand van bestaande onderzoeksgegevens in hoofdstuk 8 onderzocht.

Sociale netwerken

Het sociale netwerk als een algemene omschrijving voor alle soorten relaties die men heeft, maakt momenteel deel uit van het algemeen spraakgebruik. In de sociale wetenschappen zijn de laatste decennia de theorieën en onderzoeken over het ontstaan en de effecten van sociale relaties sterk in aantal toegenomen (zie Mitchell en Trickett, 1980, Flap, 1988, Lin, 1992, Granovetter, 1974/1995). Hoewel studies over sociale netwerken nogal van elkaar verschillen wat betreft probleemstelling, gebruikte theorie en methode van onderzoek, delen ze een aantal gemeenschappelijke veronderstellingen. De belangrijkste assumpties zijn de volgende (vgl. Wasserman en Galasciewicz 1994):

- Actoren zijn wederzijds afhankelijk van elkaar.
- Actoren wisselen in relaties met andere actoren alle soorten hulpbronnen uit (informatie, geld, steun, vriendschap etc.).
- Netwerkstructuren zijn relatief stabiel door de tijd heen. Een netwerk is daarom meer dan een momentopname van een sociale situatie.
- Netwerkstructuren bieden mogelijkheden, maar ze werpen ook belemmeringen op.

Kortom, netwerkonderzoek richt zich op de mate waarin men anderen nodig heeft om zijn doelstellingen te kunnen realiseren. Voor de meeste dingen die men in het leven wil bereiken, heeft men anderen nodig. In zeer verschillende domeinen van het leven is dan ook onderzoek naar de rol van de sociale netwerken gedaan, zoals bij het krijgen van een baan (zie Granovetter 1974, De Graaf en Flap 1986, Völker en Flap 1999), het

kopen van een huis (zie Dimaggio en Louch, 1998) en zelfs het behouden van gezondheid (Thijhuis, 1994, cf. Berkman en Syme, 1979). Sociale netwerken vormen een hulpbron waaruit men kan putten om de eigen doelen te realiseren. Het is overigens opvallend dat er zo goed als geen onderzoek is dat expliciet antwoord probeert te geven op de vraag hoe iemands netwerk ook het bereiken van doelen kan belemmeren en zodoende schadelijke gevolgen voor een individu kan hebben.

Een andere assumptie die in onderzoek naar sociale netwerken vaak wordt gehanteerd, is dat mensen in hun beslissingen en handelingen nooit onafhankelijk zijn van anderen. Enerzijds heeft men anderen nodig om — simpel gezegd — een goed leven te kunnen leiden of om de eigen levensomstandigheden te verbeteren. Anderzijds spelen deze anderen een rol bij het bepalen van de doelen die men wil nastreven, de waarde die men hieraan hecht, en bij de keuze van de middelen die men gebruikt om deze doelen te bereiken.

Binnen de sociale netwerkbenadering worden verschillende patronen van relaties tussen entiteiten (organisaties, individuen etc.) bestudeerd en niet de entiteiten zelf, of tenminste niet in eerste plaats (zie bijv. Wellman, 1988). Deze eenheden van analyse kunnen niet alleen individuen maar ook organisaties, clusters, groepen e.d. zijn. Netwerkonderzoek richt zich bijvoorbeeld ook op contacten tussen bedrijven (zie Mizruchi en Galaskiewicz, 1993) of op contacten van bedrijven met individuen. Zo is de kwaliteit van de contacten van nieuw opgerichte bedrijven een goede predictor voor succes op de markt (Renzulli, Aldrich en Moody, 2000).

Parameters van netwerken en hun consequenties voor het individu

Bij de analyse van sociale netwerken wordt een verschil gemaakt tussen de structuur van het netwerk en de inhoud of de kwaliteit van de relaties binnen het netwerk. Daarnaast worden netwerken onderscheiden naar kenmerken van een netwerk als geheel, kenmerken van de relatie tussen twee leden van een netwerk en kenmerken van de positie van een bepaald individu binnen het netwerk.

Een belangrijk en vaak onderzocht kenmerk van de structuur van netwerken als geheel is de dichtheid van een netwerk. Dichtheid is de mate waarin de leden van een netwerk met elkaar contact hebben of elkaar kennen.

Het eerste netwerk in figuur 4.1 geeft een voorbeeld van een netwerk met een hoge dichtheid. In deze figuur stellen de bollen actoren (individuen,

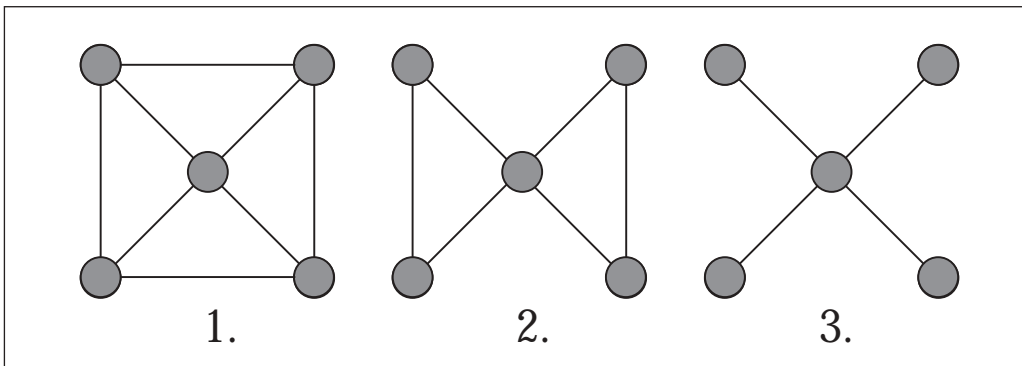

Fig 4.1 Structuren van netwerken.

organisaties) voor en de lijnen relaties. Een lijn tussen twee bollen wil zeggen dat er contact is tussen deze twee actoren, bijvoorbeeld sociaal contact tussen twee individuen of een zakelijk contact tussen twee bedrijven. De effecten van de dichtheid van een netwerk zijn tweeledig. Enerzijds wordt in een dicht netwerk informatie snel verspreid en het potentieel aan steun is groot. Anderzijds laat een dergelijk netwerk weinig individualiteit toe, dat wil zeggen er is veel normatieve druk en weinig ruimte voor innovatief gedrag. Het nadeel van een dicht netwerk is dat er weinig nieuws van buiten het netwerk naar binnen komt (Granovetter, 1974) – de netwerkleden richten hun aandacht op het gebeuren binnen de groep en niet op wat er buiten de groep gaande is. Een dicht netwerk bestaat over het algemeen uit sterke bindingen en is tot op zekere hoogte gesloten. Er bestaat weinig ruimte voor nieuwe initiatieven. Er ontstaat een conflict als een lid van het netwerk een nieuw soort gedrag vertoont, tenzij de andere leden dit gedrag bevestigen of tenminste tolereren. Hierdoor zal een afzonderlijk netwerk lid in een dicht netwerk niet gauw zijn gedrag (houdingen, waarden etc.) veranderen. Omdat in een dicht netwerk de normatieve verwachtingen ten opzichte van de leden zeer duidelijk zijn, kan men een dicht netwerk ook zien als belangrijk voor het ontwikkelen van een sociale identiteit. Binnen een dicht netwerk kan meer controle op individueel gedrag uitgeoefend worden en omdat men zich oriënteert op circuits buiten het netwerk zal deze controle ook effectief zijn. In een dicht netwerk is het effect op gedrag dus groot.

Onder welke condities ontstaat een dicht netwerk? Een dicht netwerk bestaat over het algemeen uit sterke bindingen. Reeds vanuit de balansste-

orie (cf. Granovetter, 1974) is beredeneerd dat er bij sterke bindingen een tendens tot sluiting ofwel 'dicht groeien' van het netwerk bestaat. Traditioneel wordt dus verondersteld dat kenmerken van de relaties zelf tot een hoge dichtheid van een netwerk leiden. Er zijn echter ook omgevingskenmerken die van invloed zijn op de netwerkdichtheid. In een omgeving waar veel controle door instituties of andere partijen wordt uitgeoefend, ontstaat bijvoorbeeld een dicht netwerk als men deze controle wil ontduiken. Een dergelijk netwerk biedt de ruimte om zich af te zonderen van de 'vijandelijke' buitenwereld. De netwerkleden kiezen voor elkaar, omdat ze een kring van vrienden nodig hebben, die elkaar in hoge mate vertrouwen (cf. Völker, 1995).

Een tweede belangrijk kenmerk van een persoonlijk netwerk is de samenstelling of compositie. Op het niveau van het hele netwerk betreft de samenstelling de mate waarin het netwerk homogeen of heterogeen is. Op het niveau van de relatie gaat het erom in hoeverre twee leden van een netwerk op relevante dimensies op elkaar lijken. Dat kan bijvoorbeeld sekse, leeftijd of opleiding zijn, maar ook een attitude of gedrag, zoals criminaliteit. Meermalen is gevonden dat heterogeniteit in een persoonlijk netwerk gunstige effecten heeft voor een individu (zie bijvoorbeeld Berkman en Syme 1979). In een heterogeen netwerk zijn er meer verschillende hulpbronnen waarover een individu kan beschikken. Net zoals bij een dicht of gesloten netwerk komt in een homogeen netwerk weinig nieuws binnen en men leeft dus min of meer op een eiland onder allemaal gelijken. Het nadeel van een homogeen netwerk is, dat men in principe maar één hulpbron ter beschikking heeft. Het voordeel is dat men van deze hulpbron vrij probleemloos gebruik kan maken. Afhankelijk van de individuele behoefte aan steun kan een homogeen samengesteld netwerk dus schadelijk of juist voordelig zijn.

De samenstelling van het persoonlijk netwerk is voor een groot deel afhankelijk van de kenmerken van de populatie waarin men zich bevindt (cf. Blau 1978): de demografische samenstelling van de ontmoetingsplaats waaruit men zijn netwerk rekruteert bepaalt hoe het netwerk er uiteindelijk uit ziet. In een dorp van boeren zal men een netwerk van boeren opbouwen, in een buurt waar veel criminele jongeren wonen zal men met dezen contact zoeken.

De afzonderlijke relaties en het netwerk als geheel kunnen ook verschillende functies hebben. Voorbeelden zijn sociaal contact, samenwerken, of handel. Het aantal functies dat een relatie of een netwerk voor een individu heeft, is belangrijk. Over het algemeen zijn relaties die meerdere

functies hebben – indien men met iemand bijvoorbeeld samenwerkt maar ook goed bevriend is – intensiever en sterker. De mate waarin men met elkaar in meerdere hoedanigheden is verbonden, de zogenoemde *multiplexiteit* van een relatie, heeft echter ook weer twee kanten: enerzijds is het kostenbesparend voor een individu (cf. Lindenberg, 1997) om zoveel mogelijk met dezelfde persoon te ondernemen, aan de andere kant is het een beperking voor het individu, omdat men in een multiplex netwerk alle activiteiten met dezelfde anderen onderneemt. Omdat men voor het bereiken van verschillende doeleinden verschillende netwerken nodig heeft (cf. Völker, 2001), zal een netwerk dat alleen bestaat uit relaties met een zeer hoge multiplexiteit nooit optimaal zijn.

Tenslotte wordt bij de kenmerken van een relatie van twee netwerkleden gekeken naar de *intensiteit* van deze relatie, naar de *frequentie* en de *duur* van het contact en naar de *locatie* waar men elkaar heeft leren kennen (ontmoetingsplaatsen of foci). Merk op dat vanuit een netwerkperspectief niet uitsluitend op zoek wordt gegaan naar ‘sterke’ bindingen, bijvoorbeeld naar relaties met de beste vrienden of met de ouders. De ‘sterkte van zwakke bindingen’ (Granovetter, 1974) is juist een van de belangrijke bevindingen van het netwerkonderzoek. Dit betreft het boven geschetste voordeel van zwakke bindingen (informatie uitwisseling is gemakkelijk en er is diversiteit van hulpbronnen) in vergelijking met de geslotenheid ten opzichte van invloeden van buitenaf van dichte netwerken.

Een ander kenmerk is de positie van een individu in een netwerk, ofwel de *centraliteit* van een positie. Centraliteit in een netwerk heeft verschillende dimensies. Zo is het aantal relaties dat een bepaalde actor met de andere netwerkleden heeft een dimensie van centraliteit en de mate waarin een individu vaker dan anderen de enige link is tussen twee andere netwerkleden of subgroepen, is een andere dimensie. Gedrag van een centrale persoon, die veel relaties heeft, wordt vaker geïmiteerd.

Iemand die een schakel is tussen verschillende subgroepen in een netwerk heeft echter over het algemeen geen invloedrijke positie (zie Krackhardt, 1999). Het tweede netwerk in figuur 1 is een schets van een netwerk waar de persoon in het midden de enige verbindende schakel is tussen twee groepen. Er is dus geringe overlap tussen deze twee groepen. Een individu dat deze verschillende groepen met elkaar verbindt moet tegenover beide groepen loyaal zijn. Dit maakt het moeilijk om maar één standpunt in te nemen. Invloedrijke personen moeten echter vooral een duidelijk standpunt hebben (zie Krackhardt o.c.). Onderzoek naar de leden van dergelijke ‘crosscutting’ netwerken laat dan ook zien dat ze enerzijds een

dempende werking op conflicten tussen de groepen hebben, maar anderszins voor het individu zelf juist tot cognitieve conflicten kunnen leiden.

Hoe ontstaan netwerken?

Er zijn in de sociale wetenschappen verschillende mechanismen genoemd om het aangaan van een relatie te verklaren: gelegenheid, similariteit en status (zie Blau 1978, Laumann, 1966). Men moet elkaar eerst tegenkomen voordat een relatie kan ontstaan, daarom is de gelegenheid tot ontmoeting van belang (cf. Verbrugge, 1977). Dit principe komt terug in een reeks van zogenoemde 'supply-side' theorieën. Binnen criminologisch onderzoek benadrukt bijvoorbeeld de 'routine activity' theorie het gelegenheidsmechanisme (zie Bursik en Grasmick, 1993 voor een overzicht). Dader en slachtoffer moeten een soortgelijk levenspatroon hebben, wil zich een gelegenheid tot confrontatie voordoen.

Het principe dat gelegenheid tot ontmoeting het ontstaan en ook instandhouden van netwerken verklaart, is belangrijk omdat voor de rekrutering van nieuw personeel in criminele circuits de gelegenheid tot contact cruciaal is – meer dan bij rekrutering door legale organisaties (zie hoofdstuk 6). De gelegenheid tot contact wordt bepaald door de samenstelling van de sociale contexten waarin men leeft. De sociale compositie van de plaatsen waar men woont of werkt vormt de gelegenheidsstructuur voor het ontmoeten van anderen (Blau, 1962/1978; Feld 1981; Fischer et al. 1977, Fischer 1982). Als men elkaar regelmatig tegenkomt neemt de vertrouwdheid toe en daardoor de kans op het aangaan van een relatie. Voor het ontstaan van een crimineel netwerk en crimineel gedrag zijn volgens deze benadering plaatsen zoals de buurt, school of vrijetijdsorganisaties bijzonder belangrijk. Ook verloopt de interactie tussen personen, die bepaalde kenmerken met elkaar gemeen hebben, gemakkelijker. Veel theorieën over interpersonele attractie zijn terug te voeren op similariteit bij de interactiepartners. In de sociologie en de psychologie bestaat er verschil van inzicht over de relevante kenmerken. In de psychologie gaat het om denkpatronen, attitudes of normatieve houdingen terwijl in de sociologie meestal naar overeenkomsten in sociale posities (status, sekse, leeftijd of etniciteit) wordt gekeken.

Bij het statusprincipe wordt ervan uitgegaan dat personen met een hoge status meer attractieve interactiepartners zijn, dan personen met een lage status. Het similariteits- en het statusprincipe leiden beiden tot de voor-

spelling, dat sociale relaties klassegebonden zijn. Volgens de statushypothese zijn de hogere klassen gesloten voor leden van lagere klassen.

Een trend in netwerken: naar minder dichte netwerken

In de sociologische literatuur, maar ook in de samenleving, wordt thans bediscussieerd in hoeverre er een trend is naar zwakkere bindingen, isolatie en – in netwerktermen – minder dichte netwerken (zie bijvoorbeeld Putnam, 2000, Wellman 1988, Fischer 1982). Figuur 1 laat een abstraheerende samenvatting van deze discussie zien.

Het eerste netwerk in figuur 1 is een weergave van een netwerk waarin men hecht met elkaar is verbonden en waar veel sterke bindingen zijn. Iedereen kent iedereen in dit netwerk en de relaties zijn multiplex en stabiel. Zoals al gezegd, het effect van deze structuur is enerzijds dat men zich in dit netwerk ‘thuis’ zal voelen, het is belangrijk voor coöperatie, steun en vertrouwen (Coleman, 1988:103, 1990: 306). Het nadeel is dat er weinig autonomie en vrijheid bestaat. Het netwerk laat weinig ruimte over voor het individu (zie Coser, 1984: 223). Omdat geslotenheid en oriëntatie op de groep (en niet op het individu) zo belangrijk zijn wordt dit netwerk ook vaak met ingroup/out-group problemen in verband gebracht (Brown, 1995).

Het tweede persoonlijke netwerk in figuur 1 bestaat uit twee groepen met een hechte onderlinge structuur maar geringe overlap (Simmel 1955; ‘bow-tie’ structuur, Krackhardt, 1999). Dit netwerk wordt gezien als een structuur die autonomie en open-mindedness bevordert, omdat het individu in het midden gedwongen is om verschillende perspectieven en belangen te integreren.⁴¹ Deze structuur kan echter ook tot ‘cross pressure’ gevoelens en tot isolatie leiden (Pescosolido en Rubin, 2000: 57).

Het derde netwerk tenslotte heeft een radiale structuur (zie Granovetter, 1974; Laumann, 1973; Pescosolido en Rubin, 2000) en het individu in het midden is de enige link tussen de andere netwerkleden. De relaties in dit netwerk zijn zwak, uniplex en niet stabiel. Maar deze structuur kan voor degene in het midden juist zeer efficiënt zijn (Burt, 1992). Er is geen enkele relatie ‘overbodig’, in tegenstelling tot het eerste netwerk. Doordat in het eerste netwerk iedereen met iedereen contact heeft, zou men de informatie die men bijvoorbeeld van netwerklid nummer 1 krijgt

41. Reeds Simmel 1888: 53 bracht dit argument naar voren.

net zo goed van netwerklid nummer 2 hebben kunnen krijgen. In die zin is een van de twee relaties 'redundant'. Bij het derde netwerk in de afbeelding is de informatie waarover de persoon in het midden via de verschillende relaties kan beschikken uniek. Degene in het midden krijgt de meeste nieuwe informatie en heeft tevens de grootste keuze aan interactiepartners. Voor hem is er in dit netwerk veel vrijheid en flexibiliteit en weinig druk vanuit de groep. Nadeel van dit netwerk is dat er maar weinig emotionele steun geleverd kan worden. Collectieve goederen worden in dit netwerk niet geproduceerd.

Hoewel deze laatste netwerkstructuur de meest efficiënte is voor het doen van zaken – over het algemeen is deze structuur altijd voordelig in situaties waar unieke informatie van belang is – wordt ze ook gezien als een weergave van een situatie van sociale ontbinding en eenzaamheid. Volgens sociologen zoals Coleman (1990) heeft deze structuur schadelijke consequenties voor het individu en is ze vernietigend voor iemands sociale kapitaal. Een dergelijke netwerkstructuur is dus een symptoom van onthechting in de samenleving (vgl. ook Driessen en Völker, 2000). Consequenties van onthechting zijn geweld en criminaliteit (zie Ultee, Arts en Flap 1996: hfdst. 5). Volgens deze redenering gaat de structuur van een radiaal netwerk gepaard met een toename van criminaliteit en geweld in de samenleving.

Conclusie

In de sociale wetenschappen wordt de laatste decennia de aandacht meer en meer gericht op de structuren en de functies van iemands sociale relaties, het persoonlijk netwerk. Netwerkstudies blijken een vruchtbare benadering te zijn voor een groot aantal wetenschappelijk en maatschappelijk relevante vraagstukken, onder meer over sociale ongelijkheid en cohesie. Recentelijk is er discussie over de vraag in hoeverre netwerken veranderen als gevolg van rationalisering en modernisering. Binnen de sociale wetenschappen wordt momenteel bediscussieerd in hoeverre netwerken 'uit elkaar' vallen en of dit samen gaat met schadelijke consequenties zoals een toename van de criminaliteit.

Netwerken van (allochtone) jongeren en crimineel gedrag

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de kenmerken van netwerken van jongeren en allochtonen. Nagegaan wordt welke netwerkstructuur criminaliteit zou kunnen bevorderen. Vervolgens worden netwerkstructuren in relatie tot de in hoofdstuk 3 behandelde ‘traditionele’ verklaringen voor criminaliteit besproken.

Persoonlijke netwerken, enkele algemene kenmerken

Onderzoek heeft laten zien dat sociale netwerken op de meest uiteenlopende terreinen van iemands leven en voor de meest verschillende zaken van belang zijn. In de verschillende levensfasen hebben netwerken echter niet dezelfde rol. Naast sekse en opleiding is leeftijd een van de belangrijkste individuele kenmerken die de omvang, samenstelling en de structuur van het persoonlijke netwerk bepalen (zie bijvoorbeeld Marsden, 1987; Fischer, 1982; Van der Poel, 1993). Over het algemeen blijkt het netwerk van jongeren groter te zijn dan dat van ouderen. Het effect is echter curvilineair: de omvang van iemands persoonlijk netwerk groeit eerst met de stijgende leeftijd en neemt dan weer af. Het grootste aantal netwerkleden heeft men rond de 21 jaar en bij mensen boven de 65 is het netwerk het kleinst (Marsden, 1987:128; zie ook Fischer en Oliker, 1983). Ook de samenstelling van het netwerk verandert met de leeftijd. Zo is het aantal familieleden in het netwerk het grootst bij personen rond de veertig jaar, terwijl mensen van rond de dertig minder familieleden in hun netwerk hebben (Marsden 1987). In plaats van familie hebben jongere mensen vrienden en collega's in hun netwerk. Bevindingen over de invloed van etniciteit op iemands netwerk zijn moeilijk te interpreteren en minder consistent dan de invloed van leeftijd. De meeste studies zijn uitgevoerd in Amerika en richten zich op verschillen in huidskleur. Blanke Amerikanen hebben over het algemeen een groot netwerk, zwarte Amerikanen een klein en de netwerkomvang van anderen (bijv. Hispanics) ligt hier tussenin (Marsden, ook Fischer). Ook zijn de netwerken van zwarte Amerikanen heterogener qua huidskleur dan die van blanken. Dit is wellicht een consequentie van de getalsverhoudingen in de populatie: voor een zwarte is de kans om een blank netwerklid te

hebben groter dan de kans voor een blanke om een zwart netwerklid te hebben, eenvoudigweg omdat er meer blanken zijn (cf. Blau, 1978; Blau en Schwartz, 1985).

Wat betreft het aantal familierelaties in het netwerk zijn er ook verschillen tussen mensen van verschillende etniciteit gevonden. De bevindingen zijn echter niet consistent en ook moeilijk te vergelijken omdat ze gebaseerd zijn op onderzoeken in verschillende landen. De uitkomsten verschillen omdat de sociale positie van mensen met een bepaalde etniciteit in verschillende samenlevingen sterk uiteenloopt. De sociale positie van een zwarte arts in Haïti, Cuba of Florida is bijvoorbeeld verschillend.

Netwerken van adolescenten

Kenmerkend voor de fase van adolescentie is een geleidelijke verandering van het persoonlijke netwerk. Het belang van familie en vooral ouders neemt af en in plaats daarvan nemen relaties met vrienden in betekenis (en aantal) toe (zie voor een overzicht Blyth en Traeger, 1988). Het netwerk van vrienden en kennissen is voor de ontwikkeling van de adolescent cruciaal. Men wordt zelfstandiger, moet een stabiele identiteit ontwikkelen en zich een mening vormen over samenleving, politiek enz. Algemene doelen die in principe een heel leven blijven bestaan worden gekozen en de manier waarop iemand zijn leven vorm gaat geven wordt gedurende de adolescentie bepaald.

Deze transitie gaat gepaard met veel behoefte aan oriëntatie en informatie. Omdat men vaker het ouderlijk huis verlaat voor allerlei activiteiten in de vrije tijd, ontmoet men meer verschillende anderen. In deze tijd bouwt men een eigen netwerk op en men wordt ook met duidelijke effecten van netwerken geconfronteerd. Zo zal men bijvoorbeeld ervaren dat iemand die veel anderen kent ook makkelijker iets kan lenen, regelen of gewoon populairder is. Of men zal merken dat men geen toegang tot een bepaald netwerk krijgt, terwijl daar geen duidelijke reden voor schijnt te zijn. Naast het opbouwen van een netwerk van vrienden speelt het vinden van een partner een grote rol in de netwerken van jongeren.

Adolescenten zijn lid van (minstens) twee soorten netwerken: het netwerk met de familie en het netwerk met de vrienden, de 'peers'. Beide netwerken hebben een grote invloed op de keuzes die de adolescent maakt. Op de vraag welk netwerk in deze levensfase belangrijker is bestaat geen eenduidig antwoord. De algemene conclusie op basis van onderzoek is

door de jaren heen verschoven van een cruciale rol voor de familie naar een cruciale voor de 'peergroep'. Men kan echter ook stellen dat de mate van overlap en de eventueel conflicterende oriëntaties van beide netwerken belangrijker zijn dan de invloed van ieder afzonderlijk netwerk. Er zijn niet veel empirische studies die het ouderlijk netwerk of het netwerk met de familie in de adolescentiefase vergelijken met het netwerk van vrienden en klasgenoten (vgl. Meeus, Helsen en Vollebergh 1997). Bijna altijd worden de netwerken afzonderlijk van elkaar bestudeerd. Meestal wordt vooral aandacht besteed aan de betekenis van vrienden tijdens de adolescentie (zie bijvoorbeeld Corsaro en Eder 1990). Problemen met vrienden worden in deze fase als ingrijpend en bedreigend ervaren (Ambert, 1994). Vrienden en de kwaliteit van de relatie die men met vrienden heeft, zijn weer belangrijk voor het ontwikkelen van zelfwaardering en zelfvertrouwen (zie Gecas en Seff 1990).

In de literatuur over adolescentie en criminaliteit wordt er over het algemeen van uitgegaan dat naarmate de criminele loopbaan vroeger begint, de gepleegde delicten zwaarder zijn en er minder mogelijkheden zijn voor reïntegratie. Zo wordt het belang van de 'vroeg start' in recente studies over jeugdcriminaliteit onderstreept (zie Van der Heiden-Attema en Bol, 2000). Sampson en Laub (1990; 1992:71) wijzen er echter op dat, hoewel delinquent gedrag op jonge leeftijd een van de beste predictoren is voor delinquent gedrag op latere leeftijd, niet over het hoofd mag worden gezien dat de meeste delinquente jongeren geen delinquente volwassenen worden. Zij gebruiken de longitudinale gegevens van Glueck en Glueck's klassieke studie uit de jaren '30 over de criminele carrières van 500 mannen. Zij gaan na in hoeverre de relaties die volwassenen hebben met instituties van de samenleving (werk en familie), de voortzetting van jeugd delinquent gedrag tijdens de volwassenheid beïnvloeden en zij laten zien dat – bij controle voor jeugddelinquentie – juist deze determinanten zeer belangrijk zijn voor de verklaring van criminaliteit bij volwassenen. Opvattingen zoals 'eens crimineel – altijd crimineel' en 'jong crimineel – oud crimineel' zijn dus in hun algemeenheid door onderzoek weerlegd.

Allochtone jongeren en hun netwerk

De geschetste overgangssituatie van adolescenten is voor allochtone adolescenten op sommige punten extremer dan voor autochtone adolescenten. Omdat ze deels in een andere cultuur leven is voor allochtone

jongeren het ontwikkelen van een stabiele identiteit nog crucialer dan voor autochtone jongeren. Allochtonen zijn min of meer gedwongen om zich op twee culturen te oriënteren. Bovendien zijn de ervaringen met de oorspronkelijke cultuur beperkt, zeker voor de tweede generatie. Men woont immers hier, zodat het beeld dat men heeft van de samenleving en de cultuur in het land van herkomst niet meer wordt bijgesteld. Men kan de oorspronkelijke cultuur echter ook niet loslaten omdat men vaak geconfronteerd wordt met het feit dat men een andere afkomst heeft en omdat men familiebanden met deze cultuur heeft.

Kinderen van allochtonen zijn nauwelijks nog geneigd om eventueel ooit weer naar het land van herkomst terug te gaan. Velen van de eerste generatie allochtonen kwamen naar Nederland om daar te werken en kapitaal op te bouwen en ze waren van plan om na een aantal jaren weer terug te gaan. Naarmate het voornemen om terug te gaan dominant is, zal men er minder naar streven om te integreren en in de collectieve goederen van de samenleving te investeren. Materiële – maar ook immateriële – investeringen, zoals het opbouwen van vriendschappen en het naleven van nieuwe sociale normen, zal men alleen doen voor zover ze tot iets leiden dat in de samenleving van herkomst van waarde is. Naarmate het plan om terug te gaan concreter is, zal men zich meer blijven oriënteren op de samenleving van herkomst. Kinderen van op remigratie gerichte allochtonen leren van hun ouders zodoende niet dat investeren in collectieve goederen waardevol is, in ieder geval voor zover dit de Nederlandse samenleving betreft.

Voor de tweede generatie allochtonen is het perspectief om terug te gaan niet meer aanwezig. In zekere zin lijken jongere allochtonen op de 'verloren generatie' (Becker, 1992). Zij beschouwen de verworvenheden van hun ouders als vanzelfsprekend. Zij hebben enerzijds niet geleerd om bij te dragen aan het Nederlandse collectief en anderzijds, dragen ze ook niet bij aan het collectief van origine, dit in tegenstelling tot hun ouders. Tweede generatie allochtonen zijn dan ook vaak niet goed geïntegreerd in de samenleving, wat betreft taalbeheersing, opleiding en contacten met autochtonen (zie Tesser, Dagevos en Idema 2001; Bovenkerk 1994). Omdat veel jonge allochtonen niet goed geïntegreerd zijn in de samenleving, is het voor hen helemaal niet zo makkelijk om hun netwerk op te bouwen. Zoals gezegd is opbouw van een eigen netwerk echter juist in de adolescentie een belangrijke taak en voorwaarde voor de verdere ontwikkeling. Een belangrijk principe voor het aangaan van relaties is similariteit (cf. Laumann, 1966; zie hoofdstuk 4 over het ontstaan van netwerken).

Personen die op een belangrijke dimensie op elkaar lijken komen makkelijker met elkaar in contact en sluiten ook makkelijker vriendschap. Zo'n kenmerk is leeftijd of sekse, maar ook etniciteit. Voor allochtone jongeren doet zich het probleem voor dat ze buiten de eigen kring qua aantalsverhoudingen meer autochtonen tegenkomen dan allochtonen. Zoals in hoofdstuk vier geschetst, is een tweede principe dat verklaart hoe relaties worden gevormd het statusprincipe. Mensen met hoge sociale status zijn attractieve netwerkleden. De status van allochtonen is over het algemeen niet bijzonder hoog, dus ook vanuit dit principe zullen allochtone jongeren alleen met moeite een sociaal netwerk op kunnen bouwen buiten de directe kring van mede-allochtonen. Deze moeilijkheden bij het opbouwen van een netwerk buiten de directe kring van mede-allochtonen, bijvoorbeeld met autochtone leeftijdsgenoten, kunnen ertoe leiden dat allochtone jongeren ontvankelijker zijn voor rekrutering door criminele circuits. Als uitbreiding van het netwerk binnen de autochtone wereld geblokkeerd is, zal een jongere eerder open staan voor een uitnodiging zijn netwerk uit te breiden binnen criminele kringen.

De situatie van jongeren en vooral van allochtone jongeren komt globaal genomen overeen met het tweede netwerk in figuur 1. Ze leven in netwerken, die elkaar nauwelijks overlappen en als de binding met één van beide netwerken gering is, dan tendeert hun situatie zelfs naar het derde netwerk uit figuur 1. De netwerken zijn niet alleen gescheiden wat betreft contacten, maar ook door taal, kleding en andere vormen van gedrag. Allochtone jongeren leven tegelijkertijd in een 'traditioneel' en in een 'modern' netwerk. Zoals gezegd kan deze situatie problematisch zijn als er vanuit de verschillende netwerken tegengestelde eisen worden gesteld. Maar lidmaatschap in verschillende groepen en loyaliteit met twee verschillende groepen kan ook een conflictdempende werking hebben (zie hiervoor, Simmel 1955; Flap, 1988; Blau en Schwartz, 1985). De vraag is wanneer deze netwerkstructuur tot deviant gedrag leidt en wanneer juist niet. In het verlengde van de oorspronkelijke gedachte van Simmel kan verwacht worden dat lidmaatschap van meerdere groepen alleen een conflictdempende werking heeft indien beide groepen evenwichtig zijn. 'Evenwicht' betekent hier dat iemand die lid is van twee netwerken deze als even belangrijk waarneemt en tevens aan beide netwerken een even belangrijke bijdrage heeft. Onderzoek naar delinquentie onder jongeren heeft in dit verband laten zien dat delinquent gedrag vaak samengaat met verstoorde relaties met zowel de ouders – het traditionele netwerk – alsook met instituties, zoals school en werk (cf.

Junger en Polder, 1991).

De netwerkstructuur waarin allochtone jongeren zich bevinden bevordert weliswaar individualiteit en autonomie, maar om deze structuur 'aan te kunnen' en van de voordelen te kunnen profiteren, is een stabiliteit vereist die men kennelijk vaak niet heeft.

Hebben netwerken een effect op criminaliteit?

Veel onderzoekers gaan ervan uit dat toenemende ongelijkheid ook hogere criminaliteitscijfers produceert (zie bijvoorbeeld Hagan, 1997). Segregatie, etnische ongelijkheid en gettovorming leiden tot criminele subculturen of deviante netwerken van relaties. Deze deviante netwerken vormen een substituuut voor lidmaatschap van het grotere geheel. Men probeert erbij te horen, zich thuis te voelen en de gemeenschap die men in het grotere geheel mist, hoopt men in de subgroep te vinden. Als iemand in deze subgroepen zich crimineel gedraagt dan doen andere leden mee.

In meer algemene termen is het belang van sociale relaties bij crimineel gedrag al in de jaren '30 door onderzoekers aangetoond. Toen werd gevonden dat meer dan 80% van jonge criminelen die voor de rechter kwamen de delicten samen met anderen hadden gepleegd (Shaw en McKay, 1931). Ook in het klassieke werk van Sutherland (1947) werd al gesteld dat van de twee algemene determinanten van criminaliteit, persoonlijkheid en situatie, de laatste belangrijker is. Toch concentreerden de meeste studies zich tot de jaren '80 op de persoonlijkheid van de dader (zie Birbeck en LaFree, 1993). In de afgelopen twee decennia wordt echter steeds meer onderzoek verricht naar het verband tussen structuren en functies van sociale relaties en criminaliteit (zie voor een overzicht Haynie, 2001). Herhaaldelijk werd aangetoond dat het verband tussen delinquentie in het directe netwerk van de jongere en delinquentie van de jongere zelf zeer sterk is en dat dit verband sterker is dan alle andere verbanden die ter verklaring worden aangevoerd (Haynie, 2001: 1014). Hoewel er een sterk effect is van sociaal-demografische kenmerken en van kenmerken van de omgeving, bijvoorbeeld etnische heterogeniteit van de buurt, sociaal-economische status, gezinssituatie en urbanisatie, tonen Sampson en Groves (1989) aan dat deze verbanden veel zwakker worden indien er voor het al dan niet bestaan van vriendschapsnetwerken in een buurt gecontroleerd wordt. Het feit dat men uit een sociaal achtergesteld

gezin komt en in een etnisch heterogene buurt woont, doet er minder toe als men stabiele vriendschappen heeft. De auteurs maken dus een onderscheid tussen vriendschappen en 'street-corner peer-groups'. Deze laatste bevorderen juist het optreden van criminaliteit in een buurt. Ook Lee (2000) benadrukt dat de sociale cohesie in een buurt belangrijk is voor de verklaring van criminaliteit.

Onderzoekers wijzen keer op keer op het ontbreken van bruikbare gegevens over sociale relaties, netwerken en crimineel gedrag om de effecten goed te bestuderen (zie bijvoorbeeld Beke, van Wijk en Ferwerda, 2000; Sampson en Laub, 1990/1992). Vooral longitudinale gegevens ontbreken, waarmee het verband tussen netwerken enerzijds en het verloop van een criminele carrière anderzijds onderzocht kan worden. Over zware vormen van criminaliteit is er bijzonder weinig informatie beschikbaar. Wel zijn er empirische studies naar de betekenis van netwerken bij lichtere vormen van criminaliteit. Baerveldt et al. (1992, 2000) vonden in een dergelijke studie onder scholieren geen verband tussen structurele netwerkparameters, zoals het aantal relaties dat men in de klas heeft, en de mate van delinquentie. Dit is echter op theoretische gronden ook niet te verwachten. Het aantal relaties met klasgenoten zou eerder negatief dan positief met criminaliteit geassocieerd moeten zijn. Iemand die veel relaties heeft met anderen die niet delinquent zijn – en binnen een klas is hooguit 20% van de leerlingen delinquent (Wittebrood, 2000, inclusief lichte criminaliteit) – heeft veel aan reputatie en status te verliezen indien hij sociaal ongewenst gedrag vertoont.

Over de relaties binnen netwerken van delinquente jongeren bestaan er verschillende opvattingen. Volgens Baerveldt e.a. (2000) hebben twee jongeren die een positieve relatie hebben ook een zelfde score op crimineel gedrag. De effecten zijn echter niet zo sterk als vaak verondersteld wordt en er zijn behoorlijke verschillen tussen scholen. Dit geeft aan dat er sprake is van externe condities die netwerken meer of minder effectief maken.

De bevindingen over de kwaliteit van de relaties in delinquente groepen zijn niet unaniem. In tegenstelling tot de gangbare veronderstelling dat vriendschappen onder delinquenten afstandelijk zijn en door weinig emotionele intensiteit en gehechtheid gekenmerkt worden, is in vergelijkende studies naar de relaties tussen delinquente jongeren enerzijds en niet-delinquente jongeren anderzijds, door sommige onderzoekers geen verschil gevonden in de mate van intensiteit en vriendschappelijkheid van de relaties (zie Haynie 2001 voor een overzicht). Ook Giordano et al

(1986) vonden dezelfde mate van emotionaliteit, 'attachment' en intimiteit. En ook Kandel en Davies (1991) die netwerken van druggebruikers vergelijken met niet-druggebruikers, vinden geen verschillen in vriendschapspatronen. In studies over relaties binnen 'gangs' is echter ook gevonden dat de onderlinge relaties niet intensief en vriendschappelijk zijn (zie hoofdstuk 6).

Omdat netwerken vaak op lokaal niveau van belang zijn, is er een aantal studies gedaan naar criminaliteit in buurten. Hierbij worden vooral twee aspecten benadrukt. Ten eerste de zeer lokale oriëntatie van criminele netwerken: de buurt waarin men woont en/of is opgegroeid is van groot belang voor het ontstaan van criminele netwerken (zie ook Kleemans et al. 1998). Ook volgens Sciarrone (1998) zijn lokale gemeenschappen de basis voor criminele organisaties. Ten tweede blijkt sociale controle een van de belangrijkste kenmerken van een buurtnetwerk. Zo vond bijvoorbeeld Bursik (1999) dat in buurtnetwerken zelfs meer sociale controle bestaat dan in vriendschaps- en familienetwerken. Een frequente interactie tussen burens wordt gezien als een middel ter beperking van criminaliteit. Bellair (1997) onderzocht of de mate van interactie tussen burens hiervoor van belang is en vond dat frequentie van contact een ondergeschikte rol speelt en dat het meer gaat om de intensiteit van deze contacten. In een buurt met hechte contacten is de criminaliteit lager. Volgens Rountree en Warner (1999) is lokale controle echter niet altijd effectief voor het tegengaan van criminaliteit. In een studie in 100 buurten in Seattle vonden deze auteurs dat niet de aantallen relaties of de kwaliteit van relaties van belang zijn, maar degene die de relaties heeft: vrouwen zijn 'beter' in het uitoefenen van sociale controle dan mannen. Bindingen van vrouwen hebben een groter effect op het verlagen van de criminaliteit dan bindingen van mannen.

Ook vonden Warner en Rountree (1997) dat deze effecten verschillen per type buurt: verloop en etnische heterogeniteit hebben een negatief effect op sociale relaties in buurten. Het effect van sociale relaties op criminaliteit is echter niet altijd hetzelfde: in 'witte' buurten leiden lokale sociale relaties tot lagere criminaliteitscijfers maar in etnisch gemengde buurten juist tot hogere. Bij het effect van netwerken op crimineel gedrag dient men er dus rekening mee te houden dat netwerken in het algemeen en criminele netwerken in het bijzonder een lokaal karakter hebben. De buurt is belangrijk als een stimulerende of juist remmende omgeving voor crimineel gedrag.

In de alledaagse opinie wordt bij het bespreken van buurten en crimina-

liteit vaak een attributiefout gemaakt. Het is namelijk onjuist dat buurtkenmerken – zoals de etnische samenstelling – altijd in de tijd voorafgaan aan hoge criminaliteitscijfers. Zoals door Liska & Bellair (1995) is aangetoond, is de causaliteit vaak andersom. Zij laten zien dat juist de misdadcijfers in een wijk een duidelijk effect hebben op de samenstelling van de wijk, omdat de mensen die het zich kunnen veroorloven de wijk verlaten. Naast criminele buurten spelen ook criminele families een rol in het verklaren van crimineel gedrag. Van der Poel (2001) en Penninx (2001) vinden dat woonwagengebieden en zigeuners een sociale omgeving hebben, die met een getto te vergelijken is. Getto-vorming kan worden gezien als de mogelijkheid voor de grootste groep om de kleinere groepen in het getto te beheersen. Getto's hebben als bijkomstige functie dat ze bewoners laten profiteren van de vergaande separatie waardoor zij de mogelijkheid krijgen zich aan elke vorm van externe sociale controle te onttrekken. Dit kan leiden tot een verwaarlozing van externe normen binnen deze groepen.

Hoewel veel theorieën de verklaring voor criminaliteit in de persoonlijkheid van de dader of in de sociale achtergrondgegevens zoeken, is het sociale netwerk ook van belang omdat via de sociale relaties de waarneming van criminele 'kansen' beïnvloed wordt. Hagan en McCarthy (1997: 137) spreken in dit verband van 'crimineel kapitaal' waarover een dader via zijn netwerk beschikt en ze zien deze vorm van kapitaal als een specifieke vorm van humaan kapitaal. In criminele netwerken worden kennis en vaardigheden doorgegeven die belangrijk zijn voor het plegen van delicten. Criminele (jongeren) missen sociaal kapitaal dat anderen via het familie-, school-, of peer-groep netwerk ter beschikking staat. Het gaat dus niet zozeer om het ontbreken van sociale controle maar om het ontbreken van binding en perspectief (o.c. 233). Alleen in de bende wordt nog sociaal kapitaal opgebouwd tot er nog nauwelijks contacten met de niet-criminele wereld bestaan. Warr (1996) vond verder dat criminele jongeren vaak tot meerdere delinquente groepen behoren en dat zo de structuur van hun netwerk vrij complex en gedifferentieerd is. Bovendien hebben deze jongeren daarom vaak in vergelijking met niet-delinquenten een groot netwerk. Ook vond hij dat er een hoge mate van specialisatie in verschillende delinquente groepen is.

Samenvattend: hoewel er maar weinig studies zijn die direct ingaan op de verbanden tussen sociale netwerken en crimineel gedrag, zijn er veel studies die het belang van relaties voor het plegen van delicten onderstrepen. Er wordt meestal een onderscheid gemaakt tussen relaties met de

niet-criminele wereld en de relaties met mededelinquenten. Wat betreft de relaties met niet-delinquenten bestaat er overeenstemming dat gebrek aan bindingen criminaliteit bevordert. Over de aard van relaties met andere delinquenten is er minder consistentie. Enerzijds blijken er geen noemenswaardige verschillen gevonden te zijn wat betreft de kwaliteit van de relaties onder jongeren die zich delinquent gedragen en jongeren die dit niet doen. Maar er zijn ook tegenovergestelde bevindingen, die juist het gebrek aan relaties binnen de delinquente groep benadrukken. Studies, die de relaties met 'peers', met andere delinquenten en met ouders onderling vergelijken zijn er niet, omdat het netwerkperspectief binnen de criminologie nog geen gebruikelijke benadering is. In de meeste studies wordt alleen over de intensiteit van bepaalde relaties gesproken. Er wordt niet ingegaan op zwakke bindingen, die van belang kunnen zijn voor het doorgeven van informatie (zie boven en Granovetter, 1974). Een van de belangrijke bevindingen van de netwerktheorie wordt zodoende over het hoofd gezien, namelijk het effect van zwakke bindingen. Het is niet voldoende om te inventariseren wie met wie goed bevriend is. Vrienden van vrienden, kennissen en verre familieleden kunnen ook invloed op gedrag uitoefenen.

Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de algemene kenmerken van netwerken van jongeren en netwerken van allochtonen geschetst en er zijn argumenten geformuleerd over de structuur van persoonlijke netwerken die criminaliteit bevorderen. De extra waarde van een netwerktheoretische benadering is dat netwerken tot onderzoekbare uitspraken over vorm en inhoud van sociale relaties leiden. Ook biedt het netwerkperspectief een integratie voor de verschillende traditionele verklaringen van criminaliteit. In hoofdstuk 7 wordt een aantal concrete hypothesen geformuleerd en daarop aansluitend worden meer traditionele verklaringen voor deviant gedrag vergeleken met het netwerkperspectief.

Criminele organisaties en criminele netwerken

In dit hoofdstuk wordt op de organisatie van criminaliteit ingegaan. Eerst worden legale organisaties vergeleken met illegale organisaties. Wat is de organisatiestructuur van illegale 'bedrijven' en wat zijn de overeenkomsten met en verschillen tussen legale en criminele organisaties? Zijn recente ontwikkelingen in de structuur van legale organisaties ook bij criminele organisaties opgetreden? En: zijn de factoren die succes en falen van legale organisaties bepalen ook van invloed op criminele organisaties? Het perspectief dat criminaliteit geen zuiver individuele aangelegenheid is, ligt in het verlengde van het idee van een criminele carrière. Een traditionele carrière is goed mogelijk binnen een organisatie met promotiekansen en taakverdeling. Deze opvatting van criminaliteit staat haaks op theorieën die de individuele eigenschappen van daders benadrukken (zie bijvoorbeeld Gottfredson en Hirschi, 1980/1990). Zo richten de controletheorie en psychologische persoonlijkheidstheorieën zich voornamelijk op het individu in zijn directe sociale omgeving en niet op de ruimere omgeving, zoals de legale en illegale arbeidsmarkt. De veronderstelling dat misdaad georganiseerd is door een aantal samenwerkende actoren, impliceert daarentegen dat veronderstellingen over organisatievormen en -structuren, die het draagvlak voor criminaliteit bieden, bij verklaringen van criminaliteit niet mogen ontbreken.

De legale organisatie

Binnen de sociologie bestaan er veel verschillende omschrijvingen van organisaties (zie Lammers, 1983/1998; Van Doorn, 1966). De meerderheid onderschrijft dat een organisatie opgericht is met het oog op een bepaald doel (zie Blau en Scott, 1962: 52). Dit onderscheidt een organisatie van andere groeperingen in de samenleving zoals vriendenkringen, die niet doelgericht maar meer toevallig ontstaan omdat de gelegenheid zich voordoet en men elkaar regelmatig tegen komt. Verder kenmerken organisaties zich door een zeker rationaliteitstreven (zie Weber, 1921). Men probeert de doelen zo efficiënt mogelijk te bereiken. Dit vereist dat ter beschikking staande middelen op elkaar en op de te bereiken doelen worden afgestemd.

Stinchcombe (1967:155) benadrukt dat in een organisatie bovendien een zekere mate van hiërarchie en autoriteit van belang is voor een goed functioneren: 'Any social arrangement in which the activities of some people are systematically planned by other people (which therefore, have some authority over them) in order to achieve some special purpose is called a formal organisation.' Werknemers in een organisatie verschillen onder andere qua beslissingsbevoegdheden en gezag over het organisatieontwerp (zie Lammers, 1983/1997).

Van Doorn (1966) schetst een drietal kenmerkende elementen van een organisatie, namelijk een zekere mate van taakverdeling, coördinatie en rationele finalisatie. Taakverdeling maakt de leden van een organisatie afhankelijk van elkaar en zo wordt coöperatie noodzakelijk. Een organisatie is een samenwerkingsverband; het doel van de organisatie kan alleen door samenwerking worden bereikt. De leden van een organisatie werken niet vanwege persoonlijke overwegingen samen. Wederzijdse attractie is niet noodzakelijk, men coöpereert om rationele redenen, omdat men van elkaar afhankelijk is, omdat de formele structuur van de organisatie het vereist, of omdat de leidinggevende het zo wil. Ook is het van belang dat de doelen van een individu en van de organisatie niet overeen hoeven te komen. Er is daarom een fundamenteel verschil tussen lidmaatschap van een organisatie en lidmaatschap van een familie of vriendenkring.

Van een nieuwe werknemer in een organisatie wordt verwacht dat hij of zij zich aan de regels en de structuur van de organisatie aanpast. Er wordt een contract gesloten tussen de werkgever, die de organisatie vertegenwoordigt, en de werknemer, waarin wordt vastgelegd wat de beloning voor de verrichte arbeid is, hoe de taak er precies uit ziet, wat het loopbaanperspectief is en wat er gebeurt indien de werknemer zijn verplichtingen niet nakomt. Werkgever en werknemer hebben dus plichten die ze nakomen maar ze hebben ook rechten ten opzichte van elkaar en de mogelijkheid elkaar's gedrag te sturen. In een legale organisatie zijn er sanctiemogelijkheden voor zowel de werkgever als voor de werknemer, die door middel van een wettelijk geldig contract worden vastgelegd. Afhankelijk van het schadepotentieel dat aan de taak van de werknemer is verbonden zal de organisatie meer of minder investeringen doen om de werknemer aan zich te binden. Dit kan gebeuren door bijvoorbeeld goede arbeidsvoorwaarden te garanderen, een hoog salaris aan te bieden, maar ook door ervoor te zorgen dat de werknemer veel bedrijfsspecifieke vaardigheden opdoet die elders niet toepasbaar zijn.

Een van de belangrijkste ontwikkelingen in organisaties van de laatste

decennia is de ontwikkeling naar plattere organisatiestructuren, minder hiërarchieën en meer verantwoordelijkheden voor de individuele werknemer. Dit maakt het mogelijk om sneller en flexibeler te reageren op veranderende externe omstandigheden. Onderzoek heeft aangetoond dat werknemers in minder hiërarchische organisaties beter presteren (Krackhard en Hanson, 1993).

Een andere belangrijke moderne trend is de zogenoemde flexibilisering van de arbeid, wat impliceert dat werktijden minder strikt gehandhaafd worden en dat het mogelijk is om een taak in deeltijd uit te voeren. Ook hebben steeds meer mensen twee professionele betrekkingen. Over het algemeen wordt door onderzoekers geconstateerd dat door deze trends een goede onderlinge samenwerking van de medewerkers, het sociale netwerk binnen het bedrijf, steeds belangrijker voor het functioneren van de organisatie wordt.

De illegale organisatie

Wanneer is er nu sprake van een criminele organisatie? Volgens de onderzoeksgroep Fijnaut (zie Kleemans, et al, 1998) is er sprake van georganiseerde criminaliteit en daarmee van een criminele organisatie, indien groepen die primair gericht zijn op illegaal gewin systematisch misdrijven plegen met ernstige gevolgen voor de samenleving en wanneer zij in staat zijn deze misdrijven op betrekkelijk effectieve wijze af te schermen. Het doel van zo'n organisatie is dus illegaal. De middelen die gebruikt worden om dit doel te bereiken verschillen niet per se van die van een legale organisatie. Ook in illegale organisaties kan er sprake zijn van hiërarchie, arbeidsdeling, coördinatie en rationele finalisatie. Illegale organisaties richten zich onder meer op mensensmokkel, handel in verdoevende middelen, vrouwenhandel, witwassen en grootschalige fraude. Het planmatige organiseren van illegale productie brengt dezelfde voordelen mee als het organiseren van legale productie: taakverdeling zorgt voor grotere efficiëntie en rationele finalisatie leidt tot een focus op het te bereiken doel. Bovendien is een organisatie beter dan een individu in staat om zich aan te passen aan een veranderende vraag vanuit de 'markt'. Net zoals in een legale organisatie zal ook in een illegale organisatie samenwerking meestal niet plaats vinden op basis van wederzijdse selectie en attractie, maar op formele gronden of omdat het gewenst wordt door de leiding.

Het belangrijkste verschil tussen een legale organisatie en een illegale organisatie is dat er in de laatste geen legale sanctiemogelijkheden zijn om gedrag van werknemers te sturen. Contracten bestaan niet of alleen maar in een rudimentaire vorm en vrijwel nooit op schrift. Maar het punt is niet dat overeenkomsten niet op schrift staan, maar dat er geen beroep op externe instanties (het juridisch systeem) gedaan kan worden om naleving af te dwingen.⁴² Als er geen wettelijk geldige contracten zijn, dan ontbreekt een belangrijk instrument voor sturing van gedrag. Er zijn dus minder middelen beschikbaar om de betrouwbaarheid van de interactiepartners, dat wil zeggen van de werkgever en de werknemer, te garanderen. Daarom wordt uitgeweken naar alternatieve systemen om naleving van overeenkomsten te garanderen, zoals (dreigen met) geweld en een beroep op de 'eer' van het individu of zijn groep. In hoofdstuk 3 is al besproken dat gedragsregulering via 'eer' en eecodes een kenmerk van niet-westerse beschavingen is.

In de sociologie worden contracten en sanctiemogelijkheden als middelen gezien om vertrouwensproblemen te voorkomen (zie Raub, 1997). Omdat dergelijke middelen in een criminele organisatie in laatste instantie beperkt zijn, zullen vertrouwensproblemen hier een belangrijke rol spelen. Men is gedwongen om op mondelinge toezeggingen te vertrouwen, en men moet afgaan op de persoonlijke ervaring of op de reputatie van de partner. Hier komt bij dat er geen reden is om van de betrouwbaarheid van de partner uit te gaan. Immers, de interactiepartner gedraagt zich crimineel tegen anderen, waarom zou hij zich in dit geval anders gedragen?

Dit knelpunt van een criminele organisatie heeft echter ook een tegenhanger. Leden van een illegale organisatie zijn afhankelijker van elkaar dan leden van een legale organisatie. Hoe langer en vaker men samenwerkt, hoe meer men van elkaar's illegale activiteiten en plannen weet. Zodoende is een illegale organisatie bijzonder kwetsbaar wat betreft het niet naleven van geheimhoudingsregels. Meer dan in een legale organisatie is het naar buiten brengen van informatie potentieel schadelijk voor de organisatie. Ieder lid van een criminele organisatie heeft de mogelijkheid om de organisatie schade toe te brengen en zelfs te vernietigen. Daarom wordt in een illegale organisatie veel gedaan om de werknemers te binden en hun loyaliteit veilig te stellen. Een illegale organisatie kan alleen bestaan als alle

42. Ook in de 'legale' wereld is het niet noodzakelijk dat afspraken op papier staan: een mondelinge overeenkomst is voor de rechter in principe even goed als een schriftelijke, alleen is het moeilijker te bewijzen dat de overeenkomst werkelijk bestaat.

leden een gemeenschappelijk belang hebben om de kennis die ze over elkaar hebben niet naar buiten te brengen.

Het is niet duidelijk welke ontwikkelingen zich de laatste jaren in illegale organisaties hebben voorgedaan. Enerzijds is het plausibel dat de veranderingen die zich in legale organisaties hebben voorgedaan (minder hiërarchie, flexibilisering) ook in illegale organisaties een rol zijn gaan spelen. Anderzijds kan men argumenteren dat (bijvoorbeeld) een duidelijke hiërarchie en een strikte taakverdeling juist voor het functioneren van een illegale organisatie belangrijk zijn en dus niet gauw zullen verdwijnen. Ook de 'moderniseringsdruk' is in een illegale organisatie lager. Deze druk komt onder andere tot stand doordat meer personen de zorg voor kinderen willen combineren met werk buitenshuis. Dit geldt minder sterk voor werknemers in een illegale organisatie.

Waarom werken criminelen samen?

In de voorafgaande sectie werd beschreven dat leden van een illegale organisatie in hoge mate afhankelijk van elkaar zijn omdat ze van elkaar's illegale activiteiten afweten. Maar leden van criminele organisaties zijn — net zoals leden van een legale organisatie — ook afhankelijk van elkaar voor het produceren van het 'gewenste goed'. De neiging om een criminele daad in groepsverband te plegen en niet alleen, heeft dezelfde achtergrond als het ontstaan van de legale organisatie. Door samenwerking kan men enerzijds doelen bereiken, die men alleenwerkend niet zou kunnen realiseren. Anderzijds biedt samenwerking de mogelijkheid van arbeidsdeling en specialisatie. In een organisatie (of los netwerk) kan een crimineel zich specialiseren tot koerier of kluizenkraker, of tot contactpersoon met de bovenwereld. Andere specialistische vaardigheden kan hij aan zijn collega's overlaten. Dergelijke arbeidsdeling is kostenefficiënt.

Onderzoek naar georganiseerde criminaliteit

De verschillen tussen Europa en Amerika wat betreft de georganiseerde criminaliteit zijn volgens Fijnaut (1990) gering voor zover het gaat om de traditionele vormen van criminaliteit, zoals inbraak en diefstal. Maar de radius van activiteiten is in Europa veel kleiner dan in Amerika. Dit heeft ertoe geleid dat er in Europa – met uitzondering van Italië – geen syste-

matische invloed van georganiseerde criminele groepen op de politiek en de economie is.

In de Nederlandse literatuur over criminele organisaties worden drie modellen van organisaties onderscheiden (Kleemans, et al. 1998): een centraal geleide samenzwering, een bureaucratische organisatie en illegaal ondernemerschap. Het model van de centraal geleide samenzwering – overigens van buitenstaanders van de maatschappij – is geïmporteerd uit Amerikaanse discussies over de Italiaanse en Russische maffia. Het belangrijkste kenmerk van dit type organisatie is dat ze bestaat uit een homogene groepering die tracht politiek en staat te infiltreren. Deze organisatie streeft naar macht, wat uiteindelijk zou kunnen leiden tot de vernietiging van de democratie (Potter, 1994). Het is een streng hiërarchische organisatie die haar doel alleen kan bereiken als er veel groei is, in personeel of in andere hulpbronnen (technieken, geld, kennis, etc.).

Ook het tweede type organisatie, de bureaucratische organisatie, is voor het eerst in de Amerikaanse literatuur beschreven (zie Cressey, 1969). Deze organisatie is hiërarchisch, met een ver doorgevoerde taakverdeling, een duidelijke interne gedragscode en een intern sanctiesysteem. Deze kenmerken kunnen overigens ook op het eerste type organisatie van toepassing zijn, maar in het tweede model spelen demografische kenmerken (zoals etniciteit) van de werknemers geen rol. Het bureaucratiemodel komt dicht bij een traditionele organisatie zoals boven beschreven.

Ondanks het feit dat er veel kritiek op dit model is, is het nog steeds populair. Men kan overigens constateren dat dit model een ideaaltype is van het functioneren van een organisatie. De moderne organisatie – legaal of illegaal – zal nooit precies zo functioneren. Het doel van een dergelijke organisatie is niet zozeer macht, infiltratie en overname van het staatsbestel maar eerder winst door het optimaliseren van de productie en het inspelen op de vraag vanuit de markt. Voor dit type organisatie is groei in expertise en kennis essentieel om goed te functioneren. Groei van personeel lijkt van minder belang dan voor het eerste type organisatie.

Het derde model van een criminele organisatie, illegaal ondernemerschap, gaat ervan uit dat iemand die zich crimineel gedraagt kan worden vergeleken met iemand die naar winst streeft met legale middelen (zie bijv. Van Duyne, Kouwenberg en Romeijn 1990, Van Duyne 1995). Legale en illegale ondernemers verschillen in hun keuze van middelen maar niet in hun doelen. Volgens dit perspectief is het verschil in persoonlijkheidskenmerken tussen succesvolle ondernemers en succesvolle misdadigers dan ook klein (Bovenkerk, 1996). Dit model gaat meer over een persoonsken-

merk 'de calculerende crimineel' dan over een bepaald type organisatie. Persoonlijkheidskenmerken die belangrijk zijn voor een carrière in legale organisaties zijn ook belangrijk voor een criminele carrière. Het gaat om kenmerken zoals extravertheid, gecontroleerde impulsiviteit, een avontuurlijke instelling, megalomanie en narcisme. Deze kenmerken zijn afgeleid uit het 'Vijf Factor Persoonlijkheidsmodel' dat ook gebruikt wordt bij de rekrutering van personeelsleden in bedrijven (Bovenkerk 2000).

Twee kanttekeningen zijn hier op hun plaats: ten eerste is het de vraag in hoeverre deze modellen van criminele organisaties van toepassing zijn op gedrag van jongeren, autochtoon of allochtoon. De rol van jongeren in een criminele organisatie zal een andere zijn dan die van ouderen. De beschreven modellen maken de impliciete veronderstelling dat bij alle vormen van criminele organisaties vooral volwassenen betrokken zijn. Dit ligt voor de hand, omdat voor het instandhouden van een criminele organisatie ervaring, expertise en kennis vereist zijn. Maar bij groei van de organisatie zal er toch een beroep moeten worden gedaan op 'veelbelovend jong talent'. Hierop wordt in studies van Gottfredson en Hirschi (1990) gewezen. Gottfredson en Hirschi benadrukken dat de rol van volwassenen bij jeugdcriminaliteit in sociologische en criminologische theorieën tot op heden buiten beschouwing is gebleven.

Ten tweede zijn er naast deze drie modellen van criminele organisaties in de internationale literatuur ook veel andere conceptualiseringen.

Bijvoorbeeld de these van Albin (1971), volgens wie het belangrijkste kenmerk van georganiseerde criminaliteit de patroon-cliënt relatie is. Volgens Albin zijn er geen gemeenschappelijke structuren van criminele organisaties te onderkennen – criminele organisaties kenmerken zich juist door het ontbreken van duidelijke, algemene, formele structuren. Iedere criminele organisatie heeft een aantal machtige personen die voor overdracht van kennis en voor de afwikkeling van de processen zorgen, de patroons. De invloed van de patroons is vaak alleen maar lokaal, niet de gehele organisatie wordt door deze patroons bestuurd maar alleen een plaatselijk onderdeel (Albin, 1971: 265). De 'organisatie' bestaat uit een systeem van verschillende, flexibele patroon-cliënt relaties, waarbij ook regelmatig iemand uit de legale wereld betrokken is. Een legale ambtenaar kan zo de patroon zijn voor een crimineel, die hem een dienst levert waar ze allebei voordeel van hebben. Dezelfde crimineel is weer patroon voor een ander, die minder ervaring en macht heeft enzovoorts. Het bindmiddel in dergelijke organisaties is het eigenbelang van iedereen die erin participeert.

Hoewel georganiseerde criminelen vaak een goede positie in de maatschappij hebben (Fijnaut, 1991: 18) en de (beginnende) crimineel een carrièreperspectief bieden, wordt er steeds vaker van uitgegaan dat het bestaan van zeer grote en goed functionerende criminele organisaties, zoals de maffia, min of meer op mythevorming berust.

De veronderstelling van duidelijke organisatievormen en een duidelijk afgrensbare criminele organisatie wordt vaak bestreden (zie bijvoorbeeld Gottfredson en Hirschi, 1990). Volgens Gottfredson en Hirschi gaat het meestal om dyades of triades, af en toe ook om een groter netwerk, maar nooit om een langer bestaande organisatie. Een criminele organisatie kan volgens hen niet draaiende worden gehouden omdat de leden veel te veel risico's nemen: 'on the testimony of those staffing it, organized crime is incapable of perpetuating itself.' (Gottfredson en Hirschi, 1990: 214). Om een organisatie in leven te houden moet men risicovol gedrag vermijden en iedere gelegenheid om winst te maken niet alleen op de baten maar ook op de kosten en risico's voor de hele organisatie beoordelen. Volgens Gottfredson en Hirschi doen criminelen dat niet. Ook het onderzoek van Chambliss (1988) toont dat er geen duidelijk afgegrensde organisatie is, maar een los samenwerkingsverband van personen die profijt van het delict hebben.

Typische criminele handelingen worden door het grote aantal leden in een organisatie eerder moeilijker dan gemakkelijker. Diefstal is eenvoudiger als het door twee of drie personen wordt gepleegd dan door tien. Terwijl Cressey (1969) nog uitgaat van de hecht verbonden, hiërarchisch georganiseerde individuen die gedurende lange tijd lid zijn van de criminele organisatie met een duidelijke gedragscode en regels (loyaliteit tot de organisatie, eer, niet praten met de politie en respect voor bepaalde anderen) is de these van Gottfredson en Hirschi (1990) en Morris en Hawkins (1970) dat er veel en veel minder organisatie is bij criminaliteit dan men denkt. Volgens Morris en Hawkins (1970) is de empirische evidentie over de georganiseerde misdaad hoogst inconsistent en onduidelijk.

Vanuit een netwerkperspectief kan inderdaad verwacht worden dat losse samenwerkingsverbanden flexibeler en efficiënter zijn dan bureaucratische en hiërarchische criminele organisaties. Daar staat echter tegenover dat het vertrouwensprobleem in criminele groepen beter opgelost kan worden in dergelijke hiërarchische organisaties. Door dit vertrouwensprobleem zal een criminele groep de neiging vertonen dichter te worden en zich van de buitenwereld af te sluiten. En een dergelijk dicht en gesloten netwerk wordt vaak gekenmerkt door hiërarchie en sterke gedragsregulering.

Dit dilemma tussen de voordelen van het flexibele losse netwerk en de voordelen van de gesloten hiërarchische groep, kan worden opgelost door een combinatie van beide organisatievormen toe te passen. Op lokaal niveau wordt samengewerkt in een vrij kleine, gesloten en hiërarchische groep, maar op bovenlokaal niveau betreft de samenwerking een vrij los verband van wisselende partners of van wisselende lokale groepen. Albin (1971) beschrijft een dergelijke gemengde structuur die volgens hem met name gebaseerd is op de lokale macht van patrouns, die onderling netwerken vormen. Sciarrone (1998) noemt de wisselwerking tussen de gesloten lokale groepen en de lossere bovenlokale samenwerkingsverbanden de basis voor het grote succes van de mafia.

Netwerken en organisaties

Binnen de organisatiesociologie heeft de netwerkbenadering de laatste decennia aan kracht gewonnen. In de zogeheten structurele sociologie worden alle soorten organisaties en markten gezien als ingebed in sociale netwerken (Powell e.a. 1996). Tegelijkertijd groeide binnen de economische sociologie het besef dat niet de productiekosten maar de transactiekosten de belangrijkste factor zijn voor het functioneren van een organisatie. Dit zijn bijvoorbeeld de kosten die gemaakt worden voor verspreiding van informatie, besluitvorming en het realiseren van een besluit. De sociale structuur in een organisatie bepaalt uiteindelijk de hoogte van deze kosten. Vanuit een netwerkperspectief moet men niet alleen naar de formele structuur van organisaties kijken om te begrijpen hoe ze functioneren. Een belangrijk verklarend mechanisme ligt in de informele structuur.

Netwerkstudies in organisaties hebben aangetoond dat informele relaties een effect hebben op een aantal belangrijke aspecten van een organisatie. Zo hebben de sociale relaties tussen werkenden een duidelijke invloed op het nemen van ontslag (turnover) en absentisme. Het verlaten van een bedrijf gebeurt vaak in clusters van meerdere personen en deze clusters zijn gerelateerd aan de posities in het sociale netwerk binnen de organisatie. Als men iemand ziet vertrekken die in een soortgelijke positie verkeert dan gaat men zelf ook eerder weg. Het gaat hierbij niet om de formele positie in een organisatie maar om de positie in het informele netwerk (zie Krackhardt en Porter, 1985/1986).

Een ander belangrijk aspect van sociale netwerken in organisaties is het

effect van de netwerkpositie op het uitoefenen van macht en invloed. Een centrale positie in het netwerk wordt geassocieerd met toegang tot informatie, hulpbronnen en controle (Burkhardt en Brass, 1990). Over het algemeen wordt deze veronderstelling bevestigd, maar de opvattingen lopen uiteen wat betreft de theoretische conceptualisering van invloed (Freeman, 1979). Het is bijvoorbeeld niet duidelijk of de persoon met het grootste aantal bindingen of de persoon die de meest onafhankelijke positie in het netwerk inneemt, de meest centrale is.

Een verdere bevinding is dat de correcte waarneming van het informele netwerk in een organisatie door managers en leidinggevendenden cruciaal is voor adequaat bestuur. Wordt aan leidinggevendenden echter gevraagd het informele netwerk van hun afdeling te schetsen, dan is dit vaak een heel ander netwerk dan het netwerk dat de werknemers zelf rapporteren (Krackhardt, 1992).

Met betrekking tot arbeidstevredenheid in relatie tot de positie in sociale netwerken lieten Flap en Völker (2001) zien dat lidmaatschap van twee subgroepen, die elkaar voor de rest niet overlappen, een negatief effect heeft op tevredenheid. In een dergelijk netwerk moet men zich conformeren aan twee groepen en dat wordt blijkbaar als onprettig ervaren. Tenslotte is herhaaldelijk gevonden dat de positie in het netwerk binnen een organisatie alsmede het soort relaties dat men onderhoudt cruciaal is voor het maken van promotie en voor het krijgen van een betere baan (zie Burt, 1992, Podolny en Baron, 1997).

Wat betreft het hele netwerk van een organisatie (of een afdeling) is in onderzoek gevonden, dat een plattere structuur bevorderlijk is voor een beter functioneren (zie Krackhardt en Hanson, 1993). In een platte structuur communiceert men makkelijker met elkaar en beslissingen kunnen sneller en flexibeler worden genomen.

Naast de formele structuur van een organisatie bepalen ook de kenmerken van het individu hoe het netwerk binnen een organisatie eruit ziet en wat de effecten zijn. Zo is er bijvoorbeeld gevonden dat vrouwen, part-timers en personen met een tijdelijke aanstelling binnen een organisatie andere sociale netwerken op het werk hebben dan mannen, fulltimers en werknemers in vaste dienst (zie Ibarra, 1992; Völker en Flap, 2001).

Concluderend: men kan een formele organisatie ook als een netwerk beschrijven. Sociale netwerken binnen een organisatie hebben een effect op het functioneren van deze organisatie en op de manier waarop een individu tegen het werk en de organisatie aankijkt. Gegeven de boven beschreven trends naar meer flexibilisering en minder hiërarchische

structuren is de verwachting dat informele sociale netwerken op het werk steeds belangrijker worden en daardoor meer effect zullen hebben, op het werk maar ook op andere terreinen.

Onderzoek naar netwerken en illegale organisaties

Zoals gezegd wordt het belang van het sociale netwerk bij crimineel gedrag steeds meer benadrukt. Bestaande inzichten over criminele netwerken zijn afkomstig uit een tweetal bronnen: studies naar straatbendes en studies op basis van opsporingsmateriaal.

Straatbendes

Een organisatievorm die minder sterk gestructureerd is en minder 'georganiseerd' lijkt te zijn dan de criminele organisatie, is de bende. In de toonzettende studie van Whyte (1947 'street corner society'), een participerend onderzoek naar gedrag, leefstijl en machtsrelaties binnen een straatbende van Italiaanse jongeren, wordt echter aangetoond dat er wel degelijk hiërarchieën, gedragsregels en sancties voor ongewenst gedrag zijn, dus de indruk van een losse structuur is niet juist.

Theorieën en onderzoek naar bendes zijn sterk gericht op de Amerikaanse context. Binnen Nederland is vooral het onderzoek van Van Gemert en Wiersma (2000) belangrijk, die de onderlinge relaties van drie bendes jongeren in Rotterdam onderzochten. Een van de belangrijkste conclusies is, dat crimineel gedrag in bendes de rol van initiatie en statusverwerving speelt. Om erbij te horen moet men een bepaald aantal zware delicten plegen binnen een afgesproken tijdsperiode. Toetreding verloopt via duidelijke regels, zo loopt het potentiële lid eerst een tijdje 'stage' bij de bende voordat hij echt mee mag doen.

Beke, van Wijk en Ferwerda (2000) onderzochten jeugdcriminaliteit in groepsverband en maakten hierbij gebruik van een combinatie van participerende observatie en politie-dossiers. Daardoor kunnen ze de netwerken van verschillende delinquente groepen jongeren reconstrueren. De rapportage beperkt zich echter tot een meer kwalitatieve beschrijving van deze netwerken. Een interessante conclusie is dat een hoge mate van geslotenheid en organisatie van een groep samengaat met een zwaarder criminaliteitspatroon (o.c.133).

Het grootste verschil tussen een criminele organisatie en een (jeugd)bende is dat de laatste veel beter zichtbaar is voor de buitenwe-

reld. Criminaliteit door de bendeleden is niet zozeer een manier om inkomsten te verwerven, zoals bij een criminele organisatie, maar meer een middel om bij de bende te horen en daar sociaal aanzien te verwerven. De functies van jeugdbendes zijn breder en gevarieerder dan die van een criminele organisatie. Terwijl het bij de laatste vooral om de efficiënte productie van goederen gaat – op een illegale manier – is een jeugdbende een groep waar men bij wil horen, en waar men identiteit en status aan ontleent. Jankowski (1991) maakt een onderscheid tussen de volgende motieven om lid van een bende te worden (o.c. 41 en passim): materiele inkomsten; recreatie; bescherming; verzetten tegen/afzetten van het gepercipieerde levensperspectief en tenslotte, bij een gemeenschap horen en aan de verwachtingen van de gemeenschap (broers, zussen, klasgenoten) willen voldoen. Ook Venkatesh (1997) benadrukt dat men niet moet onderschatten wat de bende haar leden biedt. Lidmaatschap van een bende kan er ook toe leiden dat men meer gelegenheden voor criminele activiteiten waarneemt (Short, Rivera & Tenysson, 1965).

Davies (1998) vond in een studie naar straatbendes in Glasgow in 1930 dat deze bendes vooral in tijden van werkloosheid en kansloosheid de functie van een ondersteunend netwerk krijgen. Ze hebben een integratieve functie voor jongeren die weinig alternatieven hebben.

Buitenstaanders hebben ambivalente attitudes tegenover bendes: gang leden worden zowel bewonderd als gevreesd.

Volgens Maxson en Klein (1995) is er weinig systematische kennis over straatbendes. In hun studie vonden ze aanwijzingen voor het belang van culturele en etnische overeenkomsten bij het ontstaan van een bende. Er zijn weinig consistente regels over toetreding en gedrag. Belangrijk is dat de leden van een bende vaak afhankelijk zijn van volwassenen wat betreft het gebruik van ruimtes of van bepaalde materialen.

In tegenstelling tot wat er vaak wordt verondersteld blijkt uit meerdere studies dat de relaties tussen de leden van een bende niet vriendschappelijk of hecht zijn. Er is een duidelijk gebrek aan affectie en onderling vertrouwen. De auteurs verklaren dit verschijnsel uit de condities voor het ontstaan van een bende: bendes ontstaan niet door gedeelde positieve waarden of doelen maar door gedeeld gebrek, zoals armoede, een ongelukkig gezin en sociaal disfunctioneren (Klein, 1971, Short en Stordtbeck, 1965). Het imago van grote cohesie en veel solidariteit in een bende wordt door onderzoek dus niet gesteund (Suttles, 1968). Naast het geringe onderlinge vertrouwen is ook de wederzijdse erkenning laag. In tegenstelling tot een organisatie is er in een bende geen intern systeem

van waardering en beloning, met andere woorden, er is ook geen promotiesysteem. Volgens Suttles is ook de kennis die men over elkaar heeft gering. Volgens Klein (1971) kennen de leden van een bende elkaar vaak alleen maar van voornaam. Op de vraag of ze zonedig financiële steun aan elkaar voor een onderneming zouden geven, antwoordt de meerderheid dan ook met 'nee' (Suttles, 1968).

Studies op basis van opsporingsmateriaal

Het gebruik van politiedossiers voor de reconstructie van criminele netwerken is niet zonder kritische kanttekeningen gebleven. De aantallen zijn vaak klein en de gegevens worden niet volgens dezelfde criteria geregistreerd. Ook gaat het om verschillende soorten delicten. McAndrew (1997) toonde in twee case studies aan dat het gebruik van politiedossiers belangrijke nadelen heeft indien men het netwerk van criminelen wil reconstrueren. Het grootste probleem is dat de informatie nooit volledig is en dat netwerkparameters erg gevoelig zijn voor ontbrekende gegevens. Desalniettemin is het gebruik van gegevens uit opsporingsmateriaal populair. Het materiaal is toegankelijk voor analyse en aan andere vormen van gegevensverzameling kleven ook nadelen. Onderzoekers waarderen ook dat de dossiers zicht kunnen geven op historische periodes. In een studie onder jonge gedetineerden die betrekking heeft op de 19de eeuw wijst Shore (1999) erop dat in de politiedossiers waardevolle informatie over het netwerk van de jongeren te vinden is.

In 1996 verricht de onderzoeksgroep Fijnaut (Fijnaut, Bruinsma, Van der Bunt, 1997) een onderzoek naar de georganiseerde criminaliteit in Nederland ten behoeve van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden. Deze studie vormt de basis voor het opzetten van de WODC monitor 'georganiseerde criminaliteit' (zie Kleemans e.a. 1998), een belangrijk instrument voor het gestructureerd monitoren van ontwikkelingen in de criminaliteit. Opgedane inzichten uit opsporingsonderzoeken werden namelijk tot dusver niet systematisch beschreven. Tevens werd door Fijnaut voor het eerst in Nederland een systematische operationele definitie van georganiseerde criminaliteit opgesteld: 'Er is sprake van georganiseerde criminaliteit indien groepen die primair gericht zijn op illegaal gewin systematisch misdrijven plegen met ernstige gevolgen voor de samenleving, en in staat zijn deze misdaden op betrekkelijk effectieve wijze af te schermen.'

Op basis van de conclusies uit de studie van de onderzoeksgroep Fijnaut worden er ondermeer concrete actieprogramma's geformuleerd voor de

bestrijding van criminaliteit, met bestuurlijke en strafrechtelijke middelen. Wat betreft de betrokkenheid van allochtonen bij georganiseerde criminaliteit constateren de onderzoekers geen etnische oververtegenwoordiging maar dat er etnische scheidslijnen bestaan tussen criminele groepen. Vooral wat betreft Chinezen en Turken zou dit het geval zijn (PEO, Bijlage VII, 1996, p. 209). Deze bevinding is echter in ander onderzoek niet bevestigd.

In de Nederlandse literatuur over criminele netwerken is daarnaast ook het rapport van Kleemans et al. (1998) belangrijk. Hun bevindingen geven niet de indruk dat het in criminele organisaties gaat om vastomlijnde netwerken die bestaan uit sterke bindingen tussen de leden. Een belangrijke conclusie van hun studie naar georganiseerde criminaliteit in Nederland is, dat er geen sprake is van duurzame netwerken met vastomlijnde taakstellingen. Veeleer worden er steeds wisselende samenwerkingsverbanden aangegaan. Er is een hoge mate van flexibiliteit en het model van de bureaucratische organisatie kan niet worden toegepast. Pogingen de 'top' van de criminele organisatie op te sporen zijn vaak tot mislukking gedoemd omdat er geen vastomlijnde top bestaat. Wel zagen de auteurs vaak dezelfde hoofdpersonen met verschillende 'medewerkers' in een zaak samenwerken. Er is echter geen sprake van een hiërarchisch opgebouwde organisatie. Er zijn veel criminele free-lancers – personen die afhankelijk van hun mogelijkheden voor verschillende andere criminele personen werken. In die zin lijkt het model van de criminele entrepreneur een betere benadering.

Ook de veronderstelling van een grote etnische homogeniteit van criminele netwerken bleek niet op te gaan. Er is nauwelijks sprake van etnische geslotenheid (Kleemans et al. 1998, p.45). Niet etniciteit is het criterium om toe te treden tot het netwerk, maar de geschiktheid voor een tijdelijk samenwerkingsverband. Deze conclusie sluit niet aan bij de these van geslotenheid van etnische circuits die de onderzoeksgroep Fijnaut in 1995 formuleerde. Een andere interessante bevinding in dit rapport is dat de rol van vrouwen vaak wordt onderschat. Vrouwen hebben een belangrijke rol, vooral in het doorsluizen van informatie.

Er is veel en vergaande delegatie van taken en de vertakkingen van de criminele netwerken blijken vaak complex te zijn. De exacte structuur verschilt per soort criminele activiteit. In de traditionele drugshandel zijn er vooral wisselende samenwerkingsverbanden en is er veel delegering. In de synthetische drugshandel is er daarentegen een ketenstructuur die verhoudingsgewijs stabiel is. Bij mensensmokkel zijn de netwerken

verspreid over verschillende locaties. Met betrekking tot fraude en vrouwenhandel komt er geen duidelijke structuur naar voren, maar deze activiteiten kenmerken zich door een grote diversiteit van netwerken en organisatievormen.

Vanuit een meer netwerktheoretisch oogpunt leiden deze bevindingen tot de conclusie dat er veel meer via netwerken gebeurt dan men tot nu toe dacht, maar dat het geen netwerken binnen een organisatie zijn.

Criminaliteit vindt niet plaats binnen een organisatie maar door middel van (wisselende) netwerkverbanden. Deze netwerken zelf vormen geen organisatie in strikte zin.

Een logisch gevolg daarvan is dat de netwerken – afhankelijk van taak, functie en markt – verschillend van aard zijn. Het grote voordeel van deze netwerken blijkt ook (indirect) uit de studie van Kleemans et al.: ze zijn veel moeilijker te traceren dan een organisatie. Het feit dat de netwerken blijkbaar zeer dynamisch zijn, wijst op een gemakkelijke vervanging van personen. Dat betekent dat er óf weinig specialisatie nodig is – men kan de taak van iemand anders gemakkelijk overnemen – óf dat rekrutering van nieuw personeel soepel gaat (zie verder volgende hoofdstuk).

Conclusie

In dit hoofdstuk zijn kenmerken van legale en illegale organisaties met elkaar vergeleken. Het belangrijkste verschil is dat in illegale organisaties belangrijke sturingsinstrumenten ontbreken – er is bijvoorbeeld geen contract waar de rechten en plichten van werkgever en werknemer bindend worden opgesteld. Problemen van wederzijds vertrouwen zijn in illegale organisaties groter, mede door het ontbreken van deze garanties, maar ook omdat er geen reden is om aan te nemen dat iemand die zich crimineel gedraagt, binnen de eigen organisatie conventionele regels na zal leven.

Onderzoek naar illegale organisaties toont aan dat de traditionele visie op een goed gestructureerde en hiërarchische organisatie niet bevestigd kan worden, maar dat er van losse, taakspecifieke en wisselende netwerken onder criminelen sprake is. Op basis van de netwerktheorie kan echter verwacht worden dat de criminele netwerken toch een natuurlijke neiging zullen vertonen dichter en hechter te worden om de vertrouwensproblemen op te lossen. En een dicht netwerk komt weer enigszins overeen met een formele organisatie. In de literatuur wordt er op gewezen dat deze

tegenstrijdige eisen – losse banden voor de flexibiliteit, hechte banden in verband met vertrouwensproblemen – vaak worden omzeild door op lokaal niveau gebruik te maken van zeer hechte en dichte (familie)netwerken, terwijl op bovenlokaal niveau de banden los en flexibel zijn.

Socialisatie tot crimineel en rekrutering van allochtone jongeren door criminele netwerken

In dit hoofdstuk worden voorspellingen geformuleerd over de toetreding tot de criminele wereld door allochtone jongeren. Allereerst moet worden opgemerkt dat in deze voorspellingen uitdrukkelijk wordt uitgegaan van een netwerkperspectief. De reikwijdte van deze studie is wat dat betreft met opzet beperkt gehouden. Om een voorbeeld te geven: het is bekend dat bepaalde psychiatrische stoornissen de kans verhogen om op het criminele pad te geraken. Uiteraard zijn ook voor allochtone jongeren dergelijke factoren relevant. Toch wordt er in het hiervolgende aan dergelijke factoren geen aandacht geschonken, omdat het er om gaat een goede verklaring te geven van de ontwikkeling tot crimineel vanuit het netwerkperspectief. Zoals hiervoor al uitvoerig aan de orde is geweest (conclusie hoofdstuk 3, hoofdstuk 5) wil dat niet zeggen dat andere theorieën en bevindingen genegeerd worden. Er wordt gezocht naar netwerkvoorspellingen die een deel van deze theorieën incorporeren en aan het eind van dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre dergelijke theorieën in netwerktheoretische termen te duiden zijn.

Om de gedachten te bepalen is in figuur 7.1 een schematische weergave gegeven van de ontwikkelingen waar het hier om gaat. In de linker kolom is de carrière van een criminele allochtoon weergegeven, rechts staan de bijpassende netwerkveronderstellingen. Er zijn in Nederland een aantal allochtone groepen, die voor een deel uit jongeren bestaan. Zoals voor alle jongeren geldt, geldt ook voor deze allochtone jongeren, dat een deel van hen deviant gedrag vertoont, soms tot op de grens van de kleine criminaliteit: baldadigheden, rondhangen, een enkele keer een winkeldiefstal of diefstal van een fiets. Deze laatste twee feiten zijn weliswaar officiële delicten, maar om jongeren met een dergelijk gedragspatroon als 'criminelen' te omschrijven gaat te ver. Het verschil tussen allochtone en autochtone deviante jongeren bestaat er in, dat deze groep bij allochtonen verhoudingsgewijs groter is, zoals bleek in hoofdstuk 3.

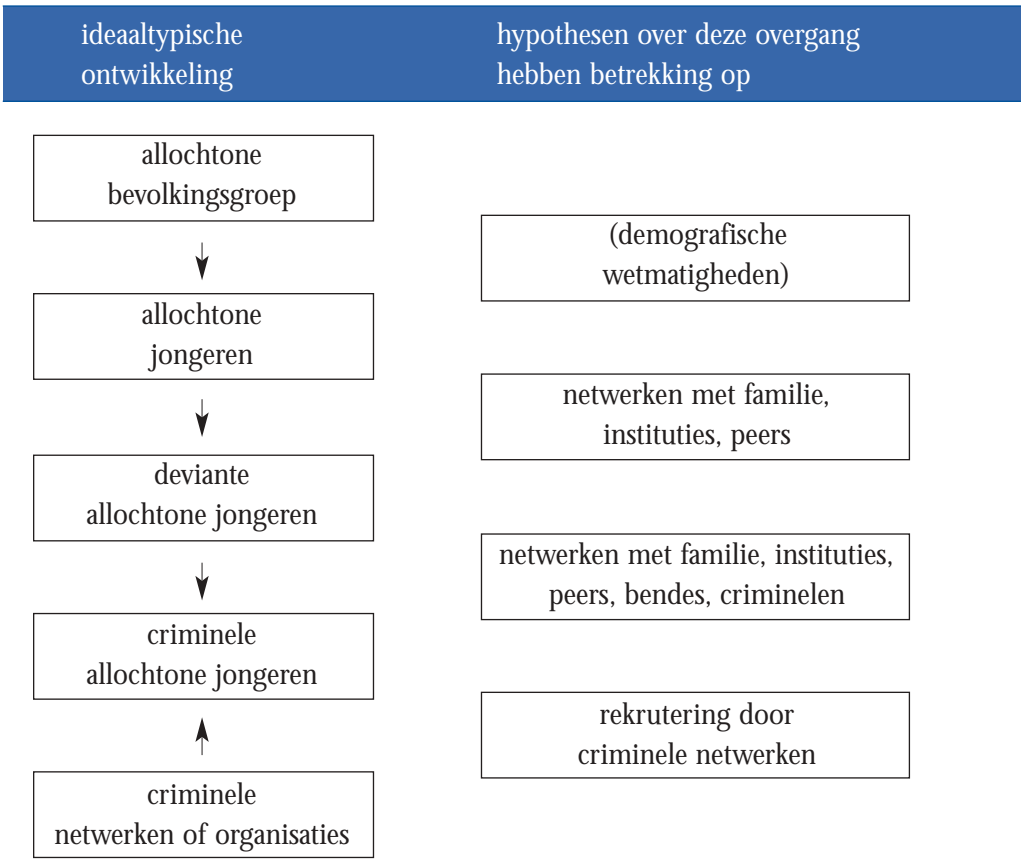

Fig 7.1. Schematische voorstelling van de ontwikkeling van een allochtone jongere tot crimineel (links) en van de netwerkhypotesen om deze ontwikkeling te verklaren (rechts).

Zoals voor alle deviante jongeren, geldt ook voor allochtone deviante jongeren dat een deel van hen met het verstrijken van de adolescentie het deviante gedrag staakt.⁴³ Een ander deel breidt het repertoire aan deviante gedragingen echter uit, bijvoorbeeld door deelname aan een bende, en kan gaandeweg als crimineel omschreven worden. Men maakt inmiddels ook deel uit van de criminele wereld en participeert in criminele netwerken. Het gaat niet meer om een deviante jongere, maar om een jonge crimineel.

Rechts in de figuur is weergegeven wat de structuur van de netwerkhypotesen is. De overgang van een 'gewone' allochtone jongere naar een deviante allochtone jongere is afhankelijk van deelname aan (en de aard van

43. Zie bijvoorbeeld Sampson en Laub (1990, 1992).

de relaties met) netwerken met familie, netwerken op instituties (school, werk, vrije tijd) en met peers (vrienden, buurtgenoten). Bij de overgang van deviant naar crimineel speelt de binding aan dezelfde netwerken een rol: ook bij deze overgang zal de binding aan de familie (en de aard van de familierelaties) of de (afwezige) binding aan school nog steeds een rol spelen. Maar hier speelt een nieuw element een grote rol: eventuele deelname aan een bende of eventuele contacten met (volwassen) criminelen. Deze te formuleren voorspellingen over de overgang van 'normaal' naar deviant en van deviant naar crimineel hebben betrekking op de socialisatie tot crimineel.

In eerste instantie wordt de rol van de vraag naar arbeidskrachten op de criminele markt genegeerd. Zoals we zagen wordt hier echter aangenomen dat de aard van deze vraag een belangrijk effect heeft op het risico crimineel te worden. Voorspellingen die daarop ingaan komen als laatste aan de orde. Deze voorspellingen hebben betrekking op de rekrutering door criminele netwerken. Op de mogelijke rol van de politie bij deze ontwikkeling wordt in dit hoofdstuk niet ingegaan. In de conclusie (hoofdstuk 9) wordt er op teruggekomen.

Aard van de voorspellingen

Omdat het aantal netwerken waartoe iemand kan behoren in principe zeer groot is, is bij de voorspellingen een drastische beperking aangebracht. Bij de voorspellingen wordt er vanuit gegaan dat voor allochtone jongeren slechts drie netwerken relevant zijn: het allochtone netwerk (familie, buurt, familie in het land van herkomst, allochtone peers), het autochtone netwerk (school, buurt, werk, autochtone peers) en het criminele netwerk (bende, criminele organisatie of crimineel netwerk). Deze vereenvoudiging is noodzakelijk om voorspellingen af te kunnen leiden.⁴⁴ Eerst worden voorspellingen gedaan over de effecten van de mate van deelname aan de drie afzonderlijke netwerken. Verschillen in de aard van de deelname aan deze drie netwerken (aantal interactiepartners, frequentie contact) worden opgevat als verschillen in de mate van deelname. De voorspellingen die gedaan worden lijken sterk op hypothesen uit eerder onderzoek

44. Met deze beperking tot drie netwerken wordt eerst een vereenvoudiging toegepast, die later met voorspellingen over overlap van netwerken weer genuanceerd wordt. Overlap tussen netwerken kan immers ook opgevat worden als het bestaan van grotere allochtone-autochtone netwerken.

(hoofdstuk 3). Bijvoorbeeld: meer deelname aan de familie (of school) geeft minder criminaliteit.

Vervolgens wordt ingegaan op de effecten van deelname aan één van de netwerken in relatie tot deelname aan de andere twee netwerken. Deze voorspellingen zijn nieuw ten opzichte van de eerdere onderzoeken in hoofdstuk 3. Tenslotte wordt ingegaan op de effecten van de overlap tussen de drie verschillende netwerken, dit is het aantal netwerkleiden dat zowel tot het ene, alsook tot het andere netwerk behoort. Ook deze voorspellingen over overlap zijn nieuw ten opzichte van de eerdere onderzoeken in hoofdstuk 3.

Vanuit een netwerkperspectief zijn zeer veel (en zeer gecompliceerde) hypothesen mogelijk over de effecten van deelname, van de positie in het netwerk, van de structuur van het netwerk en dergelijke. In het hiervolgende wordt een beperking aangebracht tot de effecten van deelname aan en overlap van netwerken.

Aansluitend op de voorspellingen volgt in het volgende hoofdstuk 8 een overzicht van bestaand empirisch materiaal dat de voorspelling steunt, dan wel weerspreekt of er wordt voor sommige voorspellingen volstaan met de constatering, dat er geen empirisch materiaal te vinden was. Door de aard van deze studie ligt in de voorspellingen de focus op de risico's die allochtone jongeren lopen zich te ontwikkelen tot crimineel. Hierdoor zou de indruk kunnen ontstaan dat bijna alle allochtone jongeren zich tot crimineel ontwikkelen en dat autochtone jongeren nauwelijks een dergelijk risico lopen. Het is niet de bedoeling een dergelijke indruk te wekken. De voorspellingen zijn in principe ook toepasbaar op autochtone jongeren, zoals aan het eind van dit hoofdstuk geïllustreerd zal worden.

Deelname aan de drie afzonderlijke netwerken

Deelname aan een netwerk kan in meerdere opzichten 'meer' of 'minder' zijn. Emotionele gehechtheid kan bijvoorbeeld een vorm van een sterke deelname zijn, evenals overeenkomst in normen en waarden of de mate waarin men in het netwerk een centrale positie inneemt of het aantal interactiepartners dat men binnen het netwerk heeft. Op dergelijke varianten wordt straks uitvoeriger ingegaan, maar vooralsnog wordt hier gesproken over deelname aan een netwerk, zonder nadere specificatie. De voorspellingen die kunnen worden opgesteld over het effect van deelname aan netwerken zijn de volgende vier:

- I. Hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het *allochtone* netwerk, des te *kleiner* is de kans dat hij crimineel wordt.
- II. Hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het *autochtone* netwerk, des te *kleiner* is de kans dat hij crimineel wordt.
- III. Hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het *criminele* netwerk, des te *groter* is de kans dat hij crimineel wordt.
- IV. Het effect van voorspelling III is sterker dan het effect van voorspelling I en het effect van voorspelling I is sterker dan dat van voorspelling II ($III > I > II$).

Waar in deze voorspellingen 'crimineel' staat kan ook 'deviant' gelezen worden en deze voorspellingen hebben dus zowel betrekking op de ontwikkeling van 'normaal' naar deviant, alsook op de ontwikkeling van deviant naar crimineel.

De eerste drie voorspellingen zijn voor de hand liggend en zouden ook vanuit cultuurtheorieën⁴⁵ of vanuit de sociale controletheorie kunnen worden opgesteld. Binding en deelname aan het allochtone of het autochtone netwerk biedt bescherming tegen deviant en crimineel gedrag. Deelname aan deviante of criminele groepen verhoogt daarentegen de kans om ook zelf deviant te worden aanzienlijk, juist zoals de subcultuur hypothese voorspelt (zie hoofdstuk 3).⁴⁶

Er wordt daarnaast aangenomen dat het effect van contacten met deviante jongeren of met criminelen dermate sterk is, dat de dempende werking van het allochtone of het autochtone netwerk dan niet meer volledig effectief is. Contacten met criminelen of met deviante peers worden dus verondersteld een zeer sterk effect te hebben.

Tenslotte wordt aangenomen dat de bescherming van het allochtone netwerk, per definitie inclusief de familie, effectiever is dan de bescherming van het autochtone netwerk, dat per definitie geen familie van de allochtone jongere bevat. Deze overwegingen leiden tot voorspelling IV. De opvatting van de culturele deviantie theorie, volgens welke deelname aan het allochtone netwerk tot criminaliteit kan leiden, voorzover de

45. De voorspelling wordt dan: hoe meer een jongere deelneemt aan de allochtone cultuur, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt (vergelijk voorspelling I). Er kan echter vanuit de cultuurtheorieën ook een tegenovergestelde voorspelling worden afgeleid. Het tweede deel wordt dan: hoe groter de kans dat hij crimineel wordt (vergelijk Bovenkerk, 2000:116).

46. De subcultuurtheorie wordt bijvoorbeeld door Rood-Pijpers e.a. (1995), Angenent (1997), Coppes e.a. (1997), Van Gemert (1998) aangehaald; zie voor verdere verwijzingen tabel 3.3.

allochtone normen deze toestaan, is overigens in tegenspraak met voorstelling I. Hier wordt aangenomen dat deze theorie misschien in enkele uitzonderingsgevallen van toepassing is (hosselen bijvoorbeeld), maar niet kan verklaren waarom allochtone jongeren in een scala van delicten oververtegenwoordigd zijn (vergelijk tabel 3.2).

Deze vier hypothesen kunnen nader gespecificeerd worden door de drie netwerken nader te omschrijven. In plaats van 'allochtone netwerk' kan ingevuld worden 'familie' of 'land van herkomst'; in plaats van 'autochtone netwerk' kan komen 'school' of 'sportclub' en in plaats van 'criminele netwerk' 'bende'⁴⁷ of 'criminele organisatie'. Dergelijke specificaties blijven hier kortheidshalve achterwege.

Aard van de deelname

Zoals gezegd, 'deelname' kan op verschillende wijzen vorm gegeven worden. Vanuit een netwerkperspectief zijn met name de volgende wijzen van deelname relevant:

- a. aantal interactiepartners van de allochtone jongere in het netwerk
- b. aantal keren contact (per tijdsperiode) met leden van het netwerk
- c. centraliteit van de allochtone jongere in het netwerk
- d. aantal functies van het netwerk voor de allochtone jongere.

Vooraf het aantal interactiepartners is van bijzonder belang. Hoe meer allochtone interactiepartners een jongere heeft, hoe meer hij zich conform de gedragsrepertoires van allochtonen zal gedragen. Hetzelfde geldt voor autochtone en criminele interactiepartners. De frequentie van contact (b) heeft eenzelfde effect. Centraliteit (c) heeft betrekking op de mate waarin de allochtone jongere is ingebed in het netwerk en in hoeverre de andere interactiepartners in het netwerk elkaar via de allochtone jongere kunnen bereiken. Centraliteit zal vaak samenhangen met het aantal interactiepartners. Iemand aan de rand van het netwerk zal weinig interactiepartners in het netwerk hebben en heeft per definitie ook geen centrale positie (vergelijk hoofdstuk 4).

Het aantal functies dat het netwerk voor de jongere vervult (d) kan wel onafhankelijk van het aantal interactiepartners fluctueren. Een jongere die van het allochtone netwerk afhankelijk is èn voor een huwelijkspartner èn voor werk èn voor huisvesting (drie functies) neemt meer deel aan het allochtone netwerk dan een jongere die alleen voor zijn huwelijkspartner

47. Hier wordt overigens niet gesteld dat een bende gelijk is aan een crimineel netwerk. Vergelijk Bovenkerk (1999) en Beke e.a. (1998)

van het allochtone netwerk afhankelijk is.

Naast deze vier vormen van deelname (a, b, c, d) kunnen, in lijn met de besproken theorieën in hoofdstuk 3, vele andere vormen van deelname onderscheiden worden, zoals identificatie, overeenkomst in normen, gedeelde doelen, emotionele hechting en dergelijke. Volgens een strikt opgevat netwerkperspectief zijn dergelijke vormen van deelname echter vooral gevolgen van de wijze van deelname in het netwerk in termen van frequentie en aantal partners. Het is volgens deze theorie niet zo dat bijvoorbeeld emotionele binding aan het allochtone netwerk leidt tot een huwelijk met iemand binnen dit netwerk. Volgens de netwerktheorie leidt frequent contact met allochtonen tot een huwelijk met een allochtoon en is de emotionele binding aan de allochtone wereld een gevolg van dit frequente contact.

Dat neemt niet weg dat dergelijke vormen van 'deelname', meestal in de literatuur 'binding' genoemd, wel als (zwakke) operationalisaties van 'deelname' kunnen worden opgevat. In het overzicht van de empirische studies wordt daarom ook op bevindingen met betrekking tot 'binding' ingegaan.

Deelname aan de drie netwerken in relatie tot deelname aan de andere twee netwerken

Hierboven zijn vier voorspellingen geformuleerd over deelname aan afzonderlijke netwerken. Allochtone jongeren kunnen echter tegelijkertijd aan meer netwerken deelnemen. Zo zullen zij er vaak èn een allochtoon netwerk (familie) èn een autochtoon netwerk (school, werk) op na houden. In deze paragraaf zullen voorspellingen gedaan worden over de gevolgen van dergelijke meeromvattende netwerkpatronen.

Omdat het aantal mogelijke netwerken hier eenvoudigheidshalve gereduceerd is tot drie, zijn er in principe acht van dergelijke patronen. Figuur 7.2 geeft een overzicht. Een klein symbooltje betekent dat de allochtone jongere niet of nauwelijks aan het netwerk deelneemt, een groot symbool duidt op sterke deelname, dus op veel interactiepartners en een frequent contact. De labels die eronder staan kenschetsen in trefwoorden de voorspelde ontwikkeling van de allochtone jongere met een dergelijk netwerkpatroon. Bij 1 wordt bijvoorbeeld voorspeld dat een allochtone jongere met een dergelijk netwerkpatroon een goede kans heeft een succesvolle crimineel te worden. De acht typen zullen hieronder besproken worden

en aan de hand van bovenstaande vier hypothesen zullen voorspellingen worden afgeleid over de ontwikkeling van ieder type.

De eerste vier patronen hebben steeds betrekking op allochtone jongeren die (nog) veel contacten onderhouden met de allochtone wereld.

1. Deze allochtone jongere heeft veel contacten binnen drie werelden: de allochtone, de autochtone en de criminele. Dat wijst op een grote sociale vaardigheid. Verwacht kan worden dat hij zich ontwikkelt tot een succesvol crimineel. De uitgebreide contacten binnen de (niet-criminele) allochtone en autochtone wereld zullen echter volgens voorspelling I en II een rem zetten op zeer zware criminaliteit en gewelddadigheid. Voor criminele organisaties is deze jongere waardevol door zijn uitgebreide contacten ('spin in het web').
2. Deze allochtone jongere heeft veel contacten in zowel de allochtone als de autochtone wereld, maar geen contacten binnen de criminele wereld. Uitgaande van hypothese I - IV hierboven zal hij dus zeker niet crimineel worden. Zijn deelname aan de maatschappij kan getypeerd worden als succesvolle integratie.

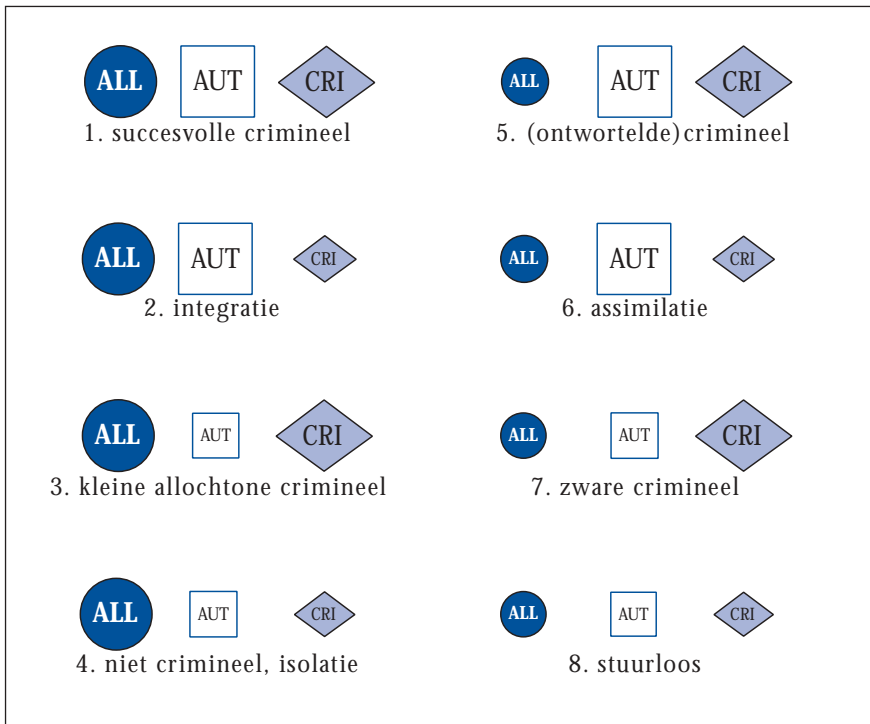

Fig 7.2 Deelname van allochtone jongeren aan netwerken

3. Type 3 staat met een been in de allochtone wereld en met een been in de criminele wereld, maar heeft geen contacten met de autochtone wereld. Hij ontwikkelt zich tot een kleine allochtone crimineel. Criminaliteit binnen de eigen allochtone groep komt niet voor door de bindingen daarmee. Geweld beperkt zich tot instrumenteel geweld buiten de eigen groep.
4. De contacten van dit type allochtone jongere beperken zich min of meer tot de allochtone wereld. Met de autochtone wereld is er geen of nauwelijks contact, evenmin als met de criminele wereld. Voorspeld wordt dat deze allochtone jongere niet crimineel zal worden en dat hij zich sterk terug zal trekken binnen de allochtone wereld, wat leidt tot isolatie. In principe zou deze naar binnen gerichtheid zo kunnen uitlopen op fundamentalisme en eventueel zelfs op daarmee gepaard gaand geweld. Dit laatste zal echter beperkt blijven tot hoge uitzonderingen. Hoewel geweld op grond van ideologische bevestiging uiteraard een delict is – en daarmee behoort tot de criminaliteit – is het iets anders dan de criminaliteit waar het hier steeds over gaat: een manier van leven en een manier van levensonderhoud.

De volgende vier patronen betreffen steeds allochtone jongeren die geen (of zeer weinig) contacten meer onderhouden met de wereld van de ouders, familie of allochtone buurtgenoten.

5. Deze allochtone jongere heeft zijn oorspronkelijke contacten (ouders, familie) verloren, maar heeft daarvoor in de plaats veel contacten met de autochtone en criminele wereld. Ondanks de bescherming van het autochtone netwerk, zal hij zich tot een crimineel ontwikkelen (voorspelling IV). Als de vervanging van het allochtone door het autochtone netwerk niet volledig is – en dat zal bijna altijd het geval zijn, hij heeft immers geen autochtone familie – kan gesproken worden van ontworteling, een zekere normloosheid. Dit kan leiden tot gebruik van geweld.
6. Ook dit type heeft het allochtone door het autochtone netwerk vervangen, maar er zijn geen banden met criminelen. Derhalve ontwikkelt hij zich niet tot een crimineel. Dit patroon kan als assimilatie worden omschreven. Door het ontbreken van de bescherming van het oorspronkelijke allochtone netwerk, blijft er een groter risico bestaan tot criminaliteit te vervallen dan bij type 2.
7. Deze allochtone jongere heeft nauwelijks nog contacten met traditionele netwerken (het allochtone en autochtone). Alleen de contacten met criminelen (of deviante jongeren) zijn nog over. Hier is zeker sprake van ontworteling en normloosheid want iedere bescherming

van allochtone of autochtone netwerken ontbreekt. Het gevolg zal zijn zware criminaliteit en gebruik van geweld.

8. Dit type heeft feitelijk alle netwerkbindingen verloren. Ook hier is derhalve sprake van ontworteling en normloosheid. De ontwikkeling van deze jongere zal sterk afhangen van toevallige factoren, als het ware van degene die hij het eerst tegenkomt. De ontworteling zou kunnen leiden tot onaangepast gedrag, eventueel tot psychiatrische problematiek en zelfs tot zinloos geweld. Dit type zal vaak overgaan in type 7. Door het ontbreken van banden binnen de criminele wereld is dit de ideale tipgever.

Van de acht onderscheiden patronen wordt er voor vier een criminele loopbaan voorspeld (1, 3, 5 en 7), voor twee wordt respectievelijk een kans en een grote kans op criminaliteit voorspeld (6 en 8). Slechts twee patronen leiden vrijwel zeker niet tot criminaliteit (2 en 4). Eén van deze twee (4) leidt echter tot weinig maatschappelijke participatie en zou in uitzonderingsgevallen kunnen uitmonden in fundamentalisme.

De in Nederland gewenste netwerkpatronen zijn 2 (integratie) en desnoods 6 (assimilatie), maar de meeste allochtone jongeren behoren tot type 7: men accepteert de familie niet meer en minimaliseert de contacten daarmee. Deze contacten vervangt men door een netwerk van peers in dezelfde situatie. Aansluiting bij een autochtoon netwerk lukt niet. Dit netwerk van peers evolueert of tot een bende of wordt opgenomen in een al bestaand crimineel netwerk.

Een rooskleurig beeld geven deze voorspellingen niet, maar dit is natuurlijk sterk afhankelijk van de mogelijkheden aan een crimineel netwerk deel te nemen. Daarop wordt in de volgende paragraaf ingegaan.

Overlap tussen twee verschillende netwerken

Een ander belangrijk kenmerk van de structuur van een netwerk⁴⁸ is de mate waarin het netwerk toegang geeft tot andere netwerken. In het onderhavige geval, waarin het aantal netwerken beperkt is tot drie (allochtoon, autochtoon, crimineel), gaat het dan om de vraag in hoeverre het mogelijk is via bijvoorbeeld het allochtone netwerk een

48. De netwerken kunnen ook verschillend zijn wat betreft de dichtheid. Sommige netwerken zullen dicht en gesloten zijn, andere juist open. Zoals we in hoofdstuk 3 zagen wordt aangenomen dat allochtone netwerken meer gesloten zijn (zie bladzijde 133, waar verwezen wordt naar Pinto (1990)).

autochtoon netwerk op te bouwen (of het al bestaande autochtone netwerk uit te breiden) of in hoeverre via bijvoorbeeld het autochtone netwerk contact gelegd kan worden met een crimineel netwerk. Aansluiting zoeken bij een nieuw netwerk zal veel gemakkelijker zijn, als er al leden van het nieuwe netwerk tot het eigen netwerk behoren. Om een concreet voorbeeld te noemen: een allochtone jongere die in zijn allochtone netwerk bijvoorbeeld een criminele neef heeft, vindt veel gemakkelijker aansluiting bij een crimineel netwerk dan een ander die geen criminelen in zijn familienetwerk heeft.⁴⁹ Kortom de overlap tussen netwerken is doorslaggevend voor de mogelijkheden aan een nieuw netwerk deel te nemen.

Strikt genomen leidt een grote overlap tussen twee netwerken niet automatisch tot aansluiting bij een nieuw netwerk. Stel, een allochtone jongere heeft een uitgebreid allochtoon netwerk en veel leden van dit allochtone netwerk behoren ook tot een crimineel netwerk. Dit betekent niet dat deze allochtone jongere per definitie aan dit criminele netwerk gaat deelnemen. Wel heeft hij zeer veel mogelijkheden om zich aan te sluiten en de kans dat hij zich dan ook daadwerkelijk aansluit wordt zo zeer groot.⁵⁰ Over het effect van de overlap op de deelname aan (nieuwe) netwerken kunnen nu de volgende voorspellingen geformuleerd worden:

- V.⁵¹ Hoe meer het allochtone netwerk van een allochtone jongere overlapt met een autochtoon netwerk, des te groter is de kans dat deze jongere (meer) gaat deelnemen aan een autochtoon netwerk.
- VI. Hoe meer het allochtone netwerk van een allochtone jongere overlapt met een crimineel netwerk, des te groter is de kans dat deze jongere (meer) gaat deelnemen aan een crimineel netwerk.
- VII. Hoe meer het autochtone netwerk van een allochtone jongere overlapt met een crimineel netwerk, des te groter is de kans dat deze jongere (meer) gaat deelnemen aan een crimineel netwerk.

49. Dit geldt des te sterker indien het criminele familielid 'dichterbij' is dan een neef en bijvoorbeeld de vader betreft, zoals dat in criminele families het geval is (vgl. hoofdstuk 6).

50. Men kan zich afvragen op welk moment de overlap tussen netwerken dermate groot is dat een lid van het ene netwerk zonder meer beschouwd kan worden als ook lid van het andere netwerk: als meer dan de helft van de leden van het allochtone netwerk crimineel is, dan hoort de allochtone jongere al min of meer tot het criminele netwerk zonder dat daar enige individuele keuze aan te pas is gekomen.

51. De nummering sluit aan op de voorspellingen op bladzijde 183.

VIII. Het effect van voorspelling VI is sterker dan dat van VII en VII is sterker dan V ($VI > VII > V$).

De eerste voorspelling gaat niet over deelname aan criminaliteit, maar over deelname aan de autochtone wereld. Via voorspelling II (pagina 181) volgt uit voorspelling V echter dat overlap tussen het allochtone en het autochtone netwerk leidt tot een groter autochtoon netwerk. Zodoende leidt dergelijke overlap tot bescherming en uiteindelijk tot minder criminaliteit. Voorspelling VI spreekt voor zich: wie in het milieu van herkomst veel criminelen tegenkomt, loopt een onevenredig risico zelf crimineel te worden. Met de huidige oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers is de kans criminelen in het milieu van herkomst te treffen groot.

Voorspelling V en VI kunnen gekenschetst worden als een van de belangrijkste achtergronden voor het Nederlandse integratiebeleid. Door de allochtone gemeenschappen als *gemeenschap* meer in de Nederlandse maatschappij te betrekken hoopt men marginalisatie te voorkomen.

Voorspelling VII geeft aan dat socialisatie tot crimineel niet uitsluitend via het allochtone netwerk zal plaats vinden. Een allochtone jongere die een autochtoon netwerk wil opbouwen zal bemerken dat een aantal van zijn potentiële autochtone interactiepartners deviant of crimineel is. Dit zal voor de allochtone jongere ook vaker het geval zijn dan voor zijn autochtone equivalent. Hij woont immers vaak in een achtergestelde buurt en hij is aangewezen op interactiepartners met eenzelfde lage sociaal economische positie als hijzelf. Onder dergelijke autochtone groepen ligt de criminaliteit hoger dan onder de gemiddelde bevolking. De allochtone jongere moet dus soms kiezen of hij afziet van zijn intentie zijn autochtone netwerk uit te breiden of dat hij genoegen neemt met een criminele autochtoon in zijn netwerk.

In voorspelling VIII wordt aangenomen dat contacten met criminelen een grotere aanzuigende werking hebben dan contacten met autochtonen. Het overzicht van de literatuur rechtvaardigt deze keus. Ook wordt aangenomen dat contact met criminele allochtonen voor de allochtone jongere riskanter is dan contact met autochtone criminelen. Zoals in de voorgaande hoofdstukken besproken is, is gelijkenis (similariteitsprincipe) een belangrijk gegeven bij de opbouw van netwerken.

Aard van de overlap

Zoals gezegd, 'overlap' kan op verschillende wijzen plaats vinden. Vanuit een netwerkperspectief zijn met name de volgende wijzen van overlap relevant:

- a. aantal personen in het netwerk dat ook lid is van het andere netwerk
- b. aantal personen in het netwerk dat toegang heeft tot het andere netwerk.

Het verschil tussen a en b lijkt niet zo groot, maar in de praktijk is er sprake van een enorm verschil. Het maakt veel uit of men direct contact heeft met criminelen (a) of dat men dezen alleen via kent (b). Overlap tussen allochtone en autochtone netwerken kan bestaan zoals genoemd bij a: autochtonen kunnen lid zijn van allochtone netwerken, bijvoorbeeld door huwelijk, en allochtonen kunnen deel uit maken van autochtone netwerken, bijvoorbeeld op het werk. Vaak zal deze overlap echter het karakter hebben van b: men kent (ziet) op school of op het werk autochtonen, zonder dat dezen deel uit maken van het eigen netwerk. Dit impliceert dat de overlap tussen autochtone en allochtone netwerken vaak beperkt zal zijn. Overlap met criminele netwerken zal wel vaak de vorm a hebben.

Naast deze twee vormen van overlap (a, b) kunnen, in lijn met de besproken theorieën in hoofdstuk 3, andere vormen van overlap onderscheiden worden, zoals overeenkomst in normen, gedeelde doelen, overeenkomsten in religie, overeenkomsten in sociaal economische positie en dergelijke. Volgens een strikt opgevat netwerkperspectief zijn dergelijke vormen van overlap echter irrelevant. Het gaat bij overlap om gedeelde interactiepartners of toegang tot nieuwe netwerken.

Tenslotte moet opgemerkt worden dat overlap geen kenmerk van de allochtone jongere is, maar een kenmerk van diens omgeving.

Overlap tussen drie verschillende netwerken

Hierboven zijn vier voorspellingen gedaan over overlap tussen steeds twee afzonderlijke netwerken. Het al dan niet optreden van overlap van deze twee netwerken met het derde netwerk bleef buiten beschouwing. In deze paragraaf wordt daarop ingegaan.

Omdat het aantal mogelijke netwerken hier gereduceerd is tot drie, zijn er in principe acht van dergelijke patronen van overlap. Gecombineerd met de acht patronen van deelname (figuur 7.2, pagina 186) geeft dit 64

voorspellingen. Een dergelijke hoeveelheid voorspellingen doet misschien recht aan de gecompliceerdheid van de sociale werkelijkheid, maar is uiteraard praktisch volstrekt onbruikbaar.

Daarom is hier een beperking aangebracht. Alleen over de Ausgangssituatie van een allochtone jongere, in de leeftijd van tien à twaalf jaar, zijn 8 voorspellingen geformuleerd. Vóór het begin van de pubertijd is voor de allochtone jongere de wereld van de familie nog zeer bepalend, zoals we in hoofdstuk 5 zagen. Weliswaar heeft hij contacten in de autochtone wereld, maar van een zelfstandig autochtoon netwerk kan nog niet gesproken worden. Op de (zwarte) basisschool zal hij veelal voornamelijk optrekken met jongeren uit zijn eigen etnische groep. Van een crimineel netwerk (of een bende) is op deze leeftijd al helemaal geen sprake. Het netwerkpatroon van deze tienjarige allochtone jongere komt derhalve op het volgende neer: veel deelname aan het allochtone netwerk en weinig aan het autochtone en aan het criminele netwerk. Dit is patroon 4 uit figuur 7.2 op pagina 186.

In figuur 7.3 hieronder zijn de acht verschillende vormen van overlap van dit netwerkpatroon weergegeven. De labels die eronder staan kenschetsen

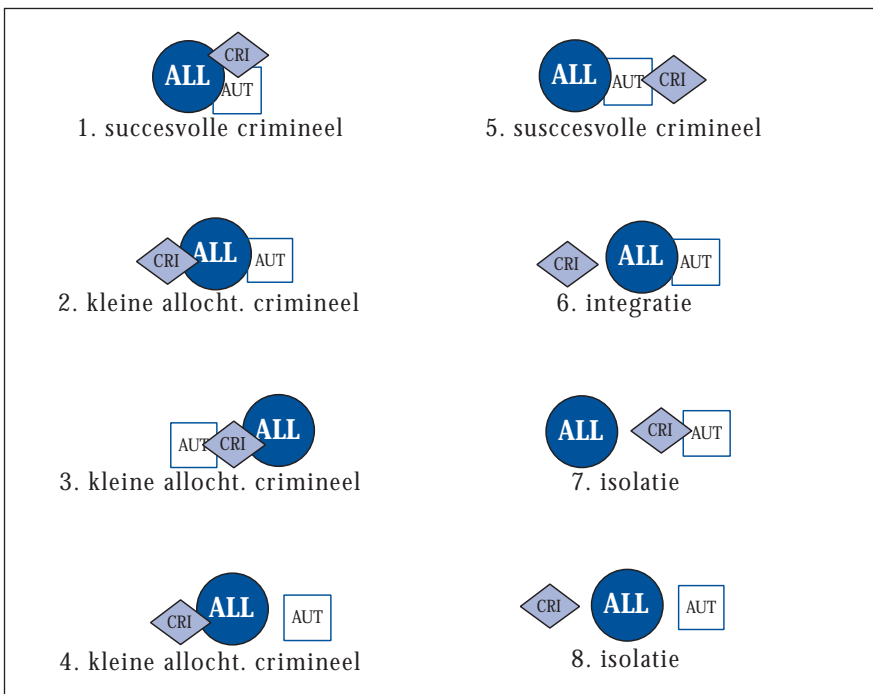

Fig. 7.3 Overlap in netwerken van jonge allochtonen

in trefwoorden de voorspelde ontwikkeling van de allochtone jongere met een dergelijk netwerkpatroon.⁵² Dus bij 1 wordt voorspeld dat een allochtone jongere met een dergelijk netwerkpatroon een succesvolle crimineel zal kunnen worden. De acht typen zullen hieronder besproken worden en aan de hand van hypothesen V - VIII zullen voorspellingen worden afgeleid over de ontwikkeling van ieder type.

De eerste vier typen (links in de figuur) kenmerken zich alle vier door overlap van het allochtone en het criminele netwerk. Volgens voorspelling VI (en VIII) kan voor deze vier typen dus steeds een criminele ontwikkeling voorspeld worden.

1. Het eerste type allochtone jongere kenmerkt zich doordat zijn (grote) allochtone netwerk overlapt met autochtone en criminele netwerken. Bovendien overlappen deze laatste twee ook onderling: een deel van de autochtonen, die hij kent is ook crimineel. In dit milieu kan hij zich tot een succesvolle crimineel ontwikkelen (1 in figuur 7.2).
2. Bij het tweede type ontbreekt de overlap tussen het autochtone en het criminele netwerk: geen van de autochtonen die de allochtone jongere kent is crimineel. Als hij deze overlap alsnog tot stand weet te brengen ontwikkelt ook hij zich tot een succesvol crimineel, maar waarschijnlijker is dat zijn autochtone netwerk klein blijft en dat hij een kleine allochtone crimineel wordt (3 in figuur 7.2).
3. In dit geval is er overlap tussen allochtoon en crimineel netwerk en een deel van deze criminelen participeert weer in een autochtoon netwerk. Maar overlap tussen autochtoon en allochtoon netwerk is er niet. Ook hier is er een mogelijkheid uit te groeien tot succesvol crimineel, maar het is waarschijnlijker dat hij zich ontwikkelt tot een kleine allochtone crimineel (type 3 in figuur 7.2).
4. Bij het laatste van die vier typen, waarbij er overlap is tussen allochtone en criminele netwerken, is er geen enkele aansluiting bij een autochtoon netwerk. Ook dit overlap-patroon ontwikkelt zich tot een kleine allochtone crimineel (3 in figuur 7.2).

Bij de volgende vier typen komt de allochtone jongere of niet met criminele netwerken in aanraking (6, 7, 8) of alleen via zijn autochtone netwerk.

52. In de figuur wordt het allochtone netwerk groot afgebeeld en het autochtone en criminele netwerk klein. Wanneer de situatie voor de autochtone jongere zou worden weergegeven (autochtone netwerk groot, allochtone en criminele netwerk klein), dan zijn er dezelfde consequenties.

5. Voor deze allochtone jongere geldt dat de autochtonen die hij kent voor een deel crimineel zijn, maar zijn allochtone netwerk bevat geen criminelen. Als hij zijn autochtone netwerk uitbreidt (en dit zal hij doen volgens voorspelling V) komt hij automatisch ook met criminelen in contact. Zo kan hij uitgroeien tot een succesvol crimineel. Alleen als hij een selectie toepast in zijn autochtone netwerk door de criminelen te verwijderen, kan hij geïntegreerd raken. Maar selectie van netwerkpartners is theoretisch gezien geen voor de hand liggende keus: men gooit dan sociaal kapitaal weg.
6. Overlap van allochtoon en autochtoon netwerk en geen enkele overlap met een crimineel netwerk leidt tot integratie (2 in figuur 7.2).
7. Bij dit type is er geen enkele overlap met het allochtone netwerk. Dit leidt tot een niet-criminele levenswijze. De wel bestaande overlap tussen crimineel en autochtoon netwerk is irrelevant, want er is geen verbinding met het grote allochtone netwerk, waartoe de allochtone jongere zelf behoort. Dit leidt tot isolatie (4 in figuur 7.2). Indien de overlap tussen crimineel en autochtoon netwerk vooral in de perceptie van de allochtone jongere bestaat, dan zou hij eventueel kunnen uitgroeien tot een fundamentalist.
8. Ook hier zal geen criminele carrière gekozen worden en ook dit patroon kan resulteren in 4 in figuur 7.2.

Van de acht onderscheiden patronen wordt er voor vijf een criminele loopbaan voorspeld (1, 2, 3, 4 en 5). Slechts één patroon leidt tot integratie (6). De overige 2 patronen (7 en 8) leiden niet tot criminaliteit, maar wel tot weinig maatschappelijke participatie.

Omdat deze voorspellingen beperkt blijven tot de acht gevallen, waarin er van een groot allochtoon netwerk sprake is, zijn er geen gevallen waarin de patronen 5 - 8 uit figuur 7.2 voorspeld worden (ontwortelde allochtone crimineel; assimilatie; zware crimineel; stuurloos). Deze patronen treden pas op als het allochtone netwerk in omvang wordt teruggebracht en voorspellingen V - VIII spreken alleen van uitbreiding. De mogelijkheid dat men ook een netwerk kan laten krimpen wordt eenvoudigheidshalve genegeerd, omdat – zoals al eerder vermeld – op theoretische gronden verwacht kan worden dat dit niet vaak voor zal komen.⁵³ Zoals in hoofdstuk 5 is betoogd is de adolescentie echter een periode waarin met name de netwerkcontacten met de familieleden worden teruggebracht. Op dit punt zouden eigenlijk acht extra voorspellingen moeten worden toegevoegd over de effecten

53. Volgens cultuurtheorieën bestaat er wel een zekere vervreemding ten opzichte van de eigen cultuur onder allochtone jongeren.

van overlap-patronen bij een geringe deelname aan het allochtone netwerk (vergelijk 8 in figuur 7.2). Korthedshalve blijven deze achterwege. In de hier geformuleerde voorspellingen ligt de nadruk op socialisatie tot crimineel en de sociale bescherming van allochtone en autochtone netwerken. Socialisatie is een consequentie van herhaaldelijk ontmoeten. Daarnaast zal ook selectie een rol spelen: Jongeren met een bepaald kenmerk, namelijk deviant gedrag, zoeken elkaar op en vormen zo een groep deviante jongeren. Dergelijke jeugdgroepen op straat kunnen functioneren als een soort opleidingsschool en ze evolueren soms als geheel tot criminele groepen. Selectie is gebaseerd op het similariteitsprincipe (zie hoofdstuk 4: soort zoekt soort), maar uiteraard ook op de kansen om andere deviante jongeren te ontmoeten. De voorspellingen over overlap tussen allochtone en autochtone netwerken enerzijds en criminele of deviante netwerken anderzijds (VI en VII) specificeren dergelijke ontmoetingskansen en geven dus aan onder welke omstandigheden selectie vaker zal plaatsvinden.

De vraag van criminele netwerken naar personeel

In de voorgaande hoofdstukken is er herhaaldelijk op gewezen dat in veel onderzoek en in veel theorieën de vraagkant van de criminele arbeidsmarkt onderbelicht wordt. Ook Klerks (2000) benadrukt in een uitgebreide studie over de georganiseerde criminaliteit het belang van de rekrutering van geschikt personeel. Hij concludeert echter dat hierover in de literatuur weinig te vinden is, met uitzondering van een aantal specifieke anecdotes die nauwelijks op andere situaties zijn toe te passen.⁵⁴ Het kiezen van een criminele carrière wordt toch vooral beschouwd als een ontwikkeling – of ontwikkelingsstoornis – van de jongere zelf, in relatie tot diens sociale omgeving (sociale controle theorie, subcultuur-hypothese). In deze studie wordt de kans om crimineel te worden echter vooral afhankelijk geacht van de kans met criminelen in contact te komen. Deze kans is afhankelijk van de overlap in de netwerken van de allochtone jongere zelf, zoals hierboven in de voorspellingen VI en VII aan de orde is geweest. Deze voorspellingen kunnen geherformuleerd worden vanuit het perspectief van het criminele netwerk, bijvoorbeeld: hoe meer het crimi-

54. Klerks noemt studies van Lombardo (1994) en Erickson (1981). Uit deze studies komt met name het belang van vertrouwde kanalen bij rekrutering van nieuw personeel naar voren.

nele netwerk overlapt met een allochtoon netwerk, des te eerder zal men een allochtone jongere rekruteren. Dergelijke voorspellingen hebben een grote plausibiliteitswaarde. Een crimineel netwerk zet geen advertentie in de krant om nieuw personeel te werven en ook houdt men op straat geen willekeurige jongeren staande om ze te informeren over hun carrièrekansen binnen het criminele bedrijf. Het enige wat dan overblijft is rekrutering binnen (of aan de rand van) de eigen netwerken.

Toch zullen deze plausibele voorspellingen hier niet expliciet geformuleerd worden, omdat ze niets nieuws bieden ten opzichte van de voorspellingen VI en VII. Deze 'nieuwe' voorspellingen zeggen immers precies hetzelfde als voorspelling VI en VII: overlap leidt tot mogelijkheden tot contact en vervolgens tot meer contact.⁵⁵

Als aanvulling daarop wordt een analyse gegeven van de structuur van criminele organisaties en van de behoefte aan onervaren jong personeel. De in het vorige hoofdstuk aangesneden discussie in hoeverre criminele organisaties beschouwd moeten worden als hiërarchische organisaties in bureaucratische zin of meer als flexibele netwerken, wordt eerst besproken door uit te gaan van de verschillende 'producten' van criminele organisaties en van de noodzaak specialisten in te schakelen bij deze productie. Dit mondt uit in een typologie van criminele organisaties, geordend van meer naar minder opgebouwd volgens een netwerkstructuur.

Vervolgens wordt nagegaan welke diensten (allochtone) jongeren voor de verschillende criminele activiteiten aan te bieden hebben. Combinatie van beide veronderstellingen leidt tot de voorspelling dat allochtone jongeren vooral door kleine lokale criminele organisaties actief geworven zullen worden.

Criminele productie

In tabel 7.1 is een vijftiental criminele activiteiten onderscheiden. Deze lijst zou uitgebreid of vereenvoudigd kunnen worden, maar voorlopig voldoet zij. In kolom 1 wordt aangegeven hoe het resulterende product van deze criminele activiteiten omschreven kan worden. Bij deze producten is er een belangrijk verschil: sommige producten worden rechtstreeks aan de consument geleverd, zoals drugs of prostitutie. Andere producten zijn niet voor

55. Strikt genomen kunnen er in zeer specifieke gevallen wel verschillen optreden: de helft van het netwerk van de allochtone jongere bestaat bijvoorbeeld uit vijf criminelen, die alle vijf tot één crimineel netwerk behoren, dat bestaat uit 100 criminelen. Volgens voorspelling VI zal de allochtone jongere zich aansluiten bij dit netwerk (grote overlap, 50%), volgens voorspellingen vanuit het perspectief van de criminele organisatie echter niet (kleine overlap, 5%).

een consumerende klant bedoeld, maar voor de criminele tussenhandel. Zo levert de vrouwenhandel prostituées aan criminele bordeelhouders, de grote drugshandel levert drugs in kilo's aan (nog steeds grote) dealers enzovoorts. Het aantal stappen dat gezet kan worden van eerste producent naar consument is in de praktijk natuurlijk veel groter dan twee – zoals hier gesuggereerd wordt door alleen 'grootschalig' en 'kleinschalig' te onderscheiden –, maar dat doet verder niet ter zake.

Alle grootschalige criminaliteit (nummers 1-6) levert voornamelijk aan de collega's van de tussenhandel of de distributie: vrouwenhandel, grote drugshandel, grootschalige heling en grootschalige diefstal, of men levert een dienst die weliswaar door een directe consument wordt afgenomen, maar deze consument is alleen in criminele kringen te vinden, zoals bij de criminele activiteiten witwassen en wapenhandel.

De goederen en diensten die direct aan de niet-criminele consument worden geleverd zijn tussen de stippellijnen te vinden (7-11). De consumenten zijn of asielzoekers die een (illegale) verblijfsstatus krijgen geleverd (mensensmokkel) of burgers met een min of meer deviant gedragspatroon. Deze burgers bezoeken prostituées of gebruiken drugs of zij nemen gestolen goederen af tegen een prijs die te laag is om in de haak te kunnen zijn (autoradio's, fietsen).

Onder in de tabel zijn vier criminele activiteiten te vinden, die eigenlijk helemaal niets produceren. Terrorisme produceert politieke druk – of probeert die te produceren –, maar wie de consument van deze druk is, is niet altijd duidelijk. Het gaat om een ideëel product. Ook fraude produceert niets, behalve direct gewin voor de crimineel. Van afpersing zou men kunnen zeggen dat er bescherming wordt geboden, maar dit is alleen bescherming tegen de desbetreffende crimineel zelf. Zodoende levert ook afpersing geen product zoals de andere criminele activiteiten.

De aard van het product hangt sterk samen met de schaal waarop de activiteiten moeten worden uitgevoerd, willen ze profijtelijk zijn. Productie van goederen of diensten die direct geleverd worden aan de consument kan altijd op lokale schaal plaatsvinden. Op deze regel is maar één uitzondering: mensensmokkel levert direct aan de consument, maar heeft toch een boven-nationaal karakter. Criminele activiteiten die altijd de nationale grenzen moeten overschrijden om uitgevoerd te kunnen worden zijn er overigens maar weinig: vrouwenhandel, grote drugshandel en mensensmokkel. Vrouwenhandel zou zich overigens in principe ook binnen één land kunnen afspelen, maar in de praktijk komt dit in Nederland niet voor.

			product bestemd voor ...		schaal van de activiteiten: boven- ...	
	1. aard product		2. crimin. sector	3. consumenten	4. nationaal	5. lokaal
1	vrouwen-handel	prostituées	ja	nee	ja	ja
2	grote drugshandel	drugs in bulk	ja	nee	ja	ja
3	wapenhandel	wapens	ja	nee	nee	ja
4	witwassen	wit geld	ja	nee	nee	ja
5	grootschalige heling	goederen in bulk	ja	nee	nee	ja
6	grootschalige diefstal	bulk-goederen voor heling	ja	nee	nee	ja
7	mensen-smokkel	entree gastland	nee	ja	ja	ja
8	illegale prostitutie	seks	nee	ja	nee	nee
9	kleine drugshandel	drugs	nee	ja	nee	nee
10	kleinschalige heling	goederen onder de prijs	nee	ja	nee	nee
11	kleinschalige diefstal	goederen onder de prijs	nee	ja	nee	nee
12	terrorisme	politieke druk	nee	nee	nee	ja
13	grootschalige fraude		nee	nee	nee	ja
14	kleinschalige fraude		nee	nee	nee	nee
15	afpersing (horeca)		nee	nee	nee	nee

Tabel 7.1. Criminele activiteiten, aard van het product, afnemers van het product en schaal van de activiteiten.

In tabel 7.2 wordt aangegeven welke specialismen bij de criminele productie bruikbaar zijn. Kolom 6 in deze tabel gaat in op het gebruik van geweld. Uitoefening van geweld kan als een specialisme beschouwd worden, bepaalde vaardigheden (fysiek of met vuurwapens) zijn immers vereist. Hoewel de criminele wereld uiteraard gewelddadig is, onder andere in verband met het ontbreken van legale sancties voor werknemers, blijkt uit kolom 6 dat geweld maar bij drie criminele activiteiten

inherent is aan de criminele activiteit zelf: vrouwenhandel, terrorisme en afpersing. Bij de andere activiteiten zal ook vaak geweld worden toegepast – of er wordt mee bedreigd –, maar in principe zou de activiteit ook zonder geweld kunnen worden uitgevoerd.

In kolom 7 wordt aangegeven of contacten met de bovenwereld (politie, ambtenaren, douane, employéés van banken of van grote handelsfirma's) nodig zijn voor de criminele productie. Dergelijke contacten zijn altijd handig voor het criminele netwerk, maar noodzakelijk zijn zij niet altijd. Van een aantal activiteiten is niet goed in te zien hoe zij succesvol zouden kunnen zijn zonder dergelijke contacten en dat is in de tabel opgenomen.

		benodigde specialismen			
		6.	7.	8.	9.
		geweld	contact bovenwereld	professionals	organisatie heeft netwerk-karakter ¹
1	vrouwenhandel	ja	nee	nee	4
2	grote drugshandel	nee	ja	ja	4
3	wapenhandel	nee	ja	ja	4
4	witwassen	nee	ja	ja	4
5	grootschalige heling	nee	ja	ja	4
6	grootschalige diefstal	nee	nee	ja	3
7	mensensmokkel	nee	ja	ja	4
8	illegale prostitutie	nee	nee	nee	0
9	kleine drugshandel	nee	nee	nee	0
10	kleinschalige heling	nee	nee	nee	0
11	kleinschalige diefstal	nee	nee	nee	0
12	terrorisme	ja	ja	ja	4
13	grootschalige fraude	nee	ja	ja	3
14	kleinschalige fraude	nee	nee	nee	0
15	afpersing (horeca)	ja	nee	nee	1

Tabel 7.2. Criminele activiteiten en benodigde specialismen.

1. Hoe hoger de score, hoe meer een netwerk-karakter. De score is het aantal keren ja in kolom 2, 4 en 5 in tabel 7.1 en kolom 6, 7, 8 in tabel 7.2.

In kolom 8 staat de noodzaak professionals in te zetten bij de criminele activiteit. Professionals zijn bijvoorbeeld de chemici, die het productieproces van drugs beheersen, deskundigen op het gebied van wapens bij wapenhandel en terrorisme, boekhoudkundige specialisten (accountants) bij het witwassen van geld en bij grootschalige fraude, deskundigen op

het gebied van de kwaliteit en verhandelbaarheid van grote partijen goederen bij grootschalige heling en bij grootschalige diefstal en experts op het gebied van documentvervalsing en op het gebied van de asielprocedures in diverse landen bij mensensmokkel.

In de laatste kolom van tabel 7.2 zijn deze gegevens en de gegevens van tabel 7.1 samengenomen tot een score, die aangeeft in hoeverre de desbetreffende criminele activiteit moet worden uitgevoerd in een netwerk met contacten met andere criminele netwerken (kolom 2), met verschillende regio's en landen (kolom 4 en 5) en met verschillende specialismen (kolom 5, 6 en 7). Een hoge score duidt op veel verschillende contacten met veel verschillende interactiepartners. De criminele organisatie die de desbetreffende criminele activiteit uitvoert zal derhalve grotendeels een netwerkstructuur hebben. Een strakke hiërarchie zal hier contraproductief zijn. Eén in het criminele netwerk stevig opgenomen specialist (hiërarchische structuur) is bijvoorbeeld kwetsbaarder en minder flexibel dan een aantal los-vaste contacten met enkele specialisten. En hetzelfde geldt voor contacten met andere specialisten, contacten met andere criminelen en met andere landen.

Een lage score in kolom 9 duidt op criminele activiteiten die vrij geïsoleerd door een klein groepje uitgevoerd kunnen worden met bijvoorbeeld in het geval van kleinschalige drugshandel slechts één contact naar een grote drugshandelaar, die de verder te distribueren waar in bulk aanlevert of, in het geval van kleinschalige diefstal, met één contact naar een grote heler, om de gestolen waar te slijten. Een dergelijk klein groepje zou als een los netwerk kunnen functioneren, maar de efficiëntie van de productie wordt niet geschaad door een hiërarchische structuur en deze structuur zal dan ook vaak voorkomen in verband met loyaliteitsproblemen. Zoals we in hoofdstuk 6 zagen leidt het loyaliteitsprobleem in criminele netwerken tot een neiging het netwerk te sluiten en te verdichten, maar bij de hierboven besproken meer grootschalige activiteiten leidt een dergelijke verdichting tot inefficiëntie en kwetsbaarheid voor opsporing. Een probleem dat tot nu toe genegeerd is, is het feit dat criminele organisaties meestal meerdere criminele activiteiten voor hun rekening nemen. Zo zal een grote drugshandelaar meestal ook enige kleinschalige distributie verzorgen en een kleine drugshandelaar zal zijn neus niet ophalen voor de mogelijkheid een enkele keer een grote deal te sluiten. De vraag is dan hoe de tegenstrijdige eisen van beide activiteiten verenigd kunnen worden. Immers grote drugshandel vereist een netwerkstructuur, voor kleine drugshandel is een hiërarchische structuur efficiënter.

Het antwoord is dat men de kleinschalige hiërarchische groep gebruikt als

basis voor de grootschalige activiteiten. De blinde loyaliteit van de kleine lokale en hiërarchische criminele groep is een middel om de grootschalige netwerkcontacten op te bouwen en eventueel om medewerking in het grote netwerk af te dwingen. Dit is precies de structuur die Sciarbone (1998) beschrijft voor de zo succesvolle maffia en die ook door Albin (1971) kenmerkend voor criminele organisaties wordt geacht. Een dergelijke gemengde structuur maakt ook duidelijk hoe de misvatting van de grote en strak geordende criminele organisatie in de wereld is gekomen. Opsporingsambtenaren zagen dat grote succesvolle criminelen, die zich bezig hielden met de activiteiten bovenin tabel 7.2, oppermachtig waren en konden beschikken over leven en dood van hun ondergeschikten. Zij gingen er terecht van uit dat dat wees op een strakke hiërarchische structuur. Wat zij niet zagen was dat deze absolute macht een beperkte reikwijdte had en zich beslist niet uitstrekte over het hele criminele netwerk. De absolute machts-positie blijft waarschijnlijk beperkt tot de kleinschalige criminaliteit binnen de lokale gemeenschap.⁵⁷

Bruikbaarheid jongeren

Zoals al eerder gezegd zal het criminele netwerk gebruik maken van zijn netwerkcontacten om een jongere te rekruteren. Hypothesen hierover bleven achterwege, omdat deze hypothesen al besloten liggen in de voorspellingen VI en VII. Als aanvulling wordt hieronder nader ingegaan op de bruikbaarheid van de jongere voor het criminele netwerk, de kwaliteiten die hij meebrengt. Daaraan voorafgaand kan worden opgemerkt dat de belangrijkste kwaliteit van de jongere voor het criminele netwerk zijn beschikbaarheid is. Als jongere is hij immers nog onervaren, dus slechts in uitzonderingsgevallen zal hij over specialistische vaardigheden beschikken. En juist de beschikbaarheid is afhankelijk van de netwerkcontacten van de criminele organisatie. Met andere woorden: de effecten van de

57. Deze misvatting over de organisatiestructuur verklaart ook het geringe succes van het Nederlandse opsporingsbeleid in de jaren negentig. Het najagen van de 'grote jongens' leidt zelden tot succes. Als men er al een pakt, stort vervolgens het grote criminele netwerk niet in, alleen de lokale groep wordt opgerold of moet een nieuwe leider zoeken. En het gedogen van criminaliteit om de opsporing te bevorderen verschaft een prima voedingsbodem voor de grote flexibele netwerken.

Al in 1991 is er overigens voor gepleit juist de kleinschalige handel zeer actief te monitoren, omdat het merendeel van de drugshandel via kleine handel loopt (Bureau Driessen. *Drugshandel na 1992*. In opdracht van het Ministerie van Justitie. Utrecht, 1991). Dergelijke monitoring heeft echter nooit plaatsgevonden. De romantiek van de 'grote jongens' sloot beter aan op de populaire beeldvorming.

(hier niet afzonderlijk geformuleerde) netwerk-voorspellingen over rekrutering zijn veel sterker dan de effecten van de hieronder te formuleren voorspellingen IX en X.

		10. klanten- werving	11. personeels- werving	12. koeriers- diensten	13. hand- en spandiensten	14. jongeren inzetbaar ¹
1	vrouwenhandel	nee	nee	nee	ja	1
2	grote drugshandel	nee	nee	ja	ja	2
3	wapenhandel	nee	nee	nee	nee	0
4	witwassen	nee	nee	nee	nee	0
5	grootschalige heling	nee	nee	nee	nee	0
6	grootschalige diefstal	nee	nee	nee	ja	1
7	mensensmokkel	nee	nee	ja	ja	2
8	illegale prostitutie	ja	ja	nee	ja	3
9	kleine drugshandel	ja	ja	ja	ja	4
10	kleinschalige heling	ja	ja	ja	ja	4
11	kleinschalige diefstal	ja	ja	ja	ja	4
12	terrorisme	nee	ja	ja	ja	3
13	grootschalige fraude	nee	nee	nee	nee	0
14	kleinschalige fraude	nee	ja	nee	ja	2
15	afpersing (horeca)	nee	ja	nee	ja	2

Tabel 7.3. Bruikbaarheid van jongeren voor verschillende criminele taken.

1. Hoe hoger de score, hoe beter bruikbaar. Score is aantal keren ja in kolom 10, 11, 12 en 13.

Als een allochtone jongere geworven wordt door een crimineel netwerk, dan zal men hem voor bepaalde taken willen inzetten en deze taken zullen gerelateerd zijn aan de aard van de criminele productie. Tabel 7.3 somt vier mogelijke taken op. Men moet daarbij bedenken dat het gaat om rekrutering van jongeren, die nog niet eerder hebben deelgenomen aan een crimineel netwerk. Misschien hebben zij wel ervaring met het plegen van delicten, maar als deze eerdere delicten in samenwerking met een groter netwerk plaatsvonden, dan is de allochtone jongere al gerekruteerd door dit netwerk. Het betreft dus jongeren, die in de ogen van het criminele netwerk als ongeschoold en onervaren moeten worden getypeerd.

Op de eerste plaats kan een dergelijke ongeschoolde kracht worden ingezet om klanten voor de criminele producten te werven. Dat kost erg veel tijd, maar juist daaraan hebben deze jongeren geen gebrek. Bij vier van de vijftien criminele activiteiten hoort klantenwerving tot de mogelijkheden, namelijk bij prostitutie, kleine drugshandel, kleinschalige heling en kleinschalige diefstal.

Op de tweede plaats kan een onervaren jongere voor het criminele netwerk van waarde zijn, doordat hij via zijn allochtone of autochtone netwerk toegang kan bieden tot een groot reservoir van potentiële personeelsleden voor het criminele netwerk. Het criminele netwerk kan zo desgewenst in korte tijd een groeispurt doormaken. Maar ook al deze potentiële werknemers zijn onervaren, zodat eigenlijk alleen criminele activiteiten, die (veel) onervaren personeel kunnen gebruiken, wat aan dit reservoir hebben. En dit zijn weer de kleinschalige activiteiten, met één uitzondering Terroristische organisaties zijn doorgaans grootschalig, maar aan veel ongeschoold (of nauwelijks geschoold) personeel is soms behoefte. Bij kleinschalige fraude kan er behoefte zijn aan een groot aantal mensen die een eenvoudige frauduleuze handeling uitvoeren, zoals bedragen laten bijschrijven op een girorekening bijvoorbeeld. Een bijzonder geval van personeelwerving door allochtone jongeren betreft de werving van prostituées. De recente berichten in de media over de rol van allochtone jongeren hierbij ('lover-boys') wijzen er op dat inzet van jongeren voor deze taak voorkomt.

Op de derde plaats is een onervaren (allochtone) jongere inzetbaar als koerier. Dat is natuurlijk een klassieker: de jongere die een onevenredige beloning krijgt voor het wegbrengen van een pakje. Ook koeriersdiensten worden vooral bij de kleinschalige criminele activiteiten ingezet. Bij één kleinschalige activiteit zijn koeriers echter onbruikbaar: illegale prostitutie. Bij drie grootschalige activiteiten zijn koeriers wel bruikbaar (grote drugshandel, mensensmokkel en terrorisme), bij de overige grootschalige activiteiten niet (vrouwenhandel, wapenhandel, witwassen, fraude).

Tenslotte kunnen ongeschoolde jongeren nog voor allerlei hand- en span-diensten worden ingezet. Te denken valt aan bewaking, begeleiding, het overbrengen van boodschappen, chauffeursdiensten, op de uitkijk staan en dergelijke. Bij alle criminele activiteiten zijn dergelijke manusjes-van-alles wel bruikbaar. Bij de wapenhandel, witwassen, grootschalige heling en grootschalige fraude is het benodigd aantal van dergelijke knechtjes echter gering.

In de laatste kolom (14) van tabel 7.3 zijn deze overwegingen samenge-

nomen tot één score, die aangeeft hoe bruikbaar (allochtone) jongeren voor bepaalde criminele activiteiten zijn. Een hoge score impliceert een grote inzetbaarheid en omgekeerd. Duidelijk is dat vooral kleinschalige criminele activiteiten, die direct voor de consument produceren (kleine drugshandel, kleinschalige heling, kleinschalige diefstal) ongeschoolde jongeren goed kunnen gebruiken, terwijl meer grootschalige activiteiten, die voor de eigen bedrijfstak of voor directe winst produceren (witwassen, grootschalige fraude, grootschalige heling, wapenhandel) eigenlijk nauwelijks emplooi hebben voor deze jongeren.

Rekrutering van jongeren

In tabel 7.4 zijn de criminele activiteiten geordend naar de mate waarin zij jongeren kunnen gebruiken (kolom 14) en de mate waarin het grote netwerkstructuren betreft (kolom 9). Duidelijk blijkt het volgende⁵⁸:

IX⁵⁹. Hoe meer een crimineel netwerk produceert voor de criminele sector, hoe meer de criminele activiteiten boven-lokaal en boven-nationaal georganiseerd zijn, hoe meer specialisten er voor de criminele activiteiten nodig zijn (dit is samen kolom 9), des te minder werft men jongeren die nog aan een criminele carrière moeten beginnen.

Deze voorspelling kan eenvoudigweg ook aldus geformuleerd worden: Jongeren beginnen een criminele carrière met kleinschalige criminaliteit bij een klein crimineel netwerk. De uitzondering wordt gevormd door terrorisme, een grootschalige activiteit, die wordt uitgevoerd in een netwerkstructuur, maar waarbij desalniettemin emplooi is voor veel ongeschoolde jongeren. Terrorisme is dan ook een uitzonderlijke criminele categorie door het ideële karakter van deze activiteit.

Nu kan het natuurlijk zijn dat het kleine criminele groepje waar de jongere zijn carrière begint, zelf deel uitmaakt van een groot crimineel netwerk, dat zich bezig houdt met grootschalige criminaliteit. In die zin wordt de jongere dan toch door een groot crimineel netwerk geworven. Voorspelling IX sluit dit niet uit. Eerder is er op gewezen dat ook de grote

58. De correlatie tussen de scores in beide kolommen is -0.72 , $N=15$, $p=.001$, exclusief terrorisme: $r=-0.81$, $p<.000$.

59. De nummering sluit aan op de voorspellingen op bladzijde 187 en 188.

flexibele criminele netwerken hun basis vinden in hiërarchisch geordende kleine criminele groepen. De stelling van voorspelling IX is, dat de criminele carrière altijd begint bij deze lokale basis en niet bij het grote netwerk.

Tenslotte kan er op gewezen worden dat een succesvolle criminele carrière het best gestart kan worden binnen de drugshandel. Kleine drugshandel heeft behoefte aan veel jong personeel, maar ook de grote drugshandel kan jong personeel gebruiken. De carrière-stap van kleinschalige naar grootschalige criminele activiteiten is bij drugshandel dus gemakkelijker dan bij andere criminele activiteiten.

		14. jongere inzetbaar	9. organisatie met netwerk-karakter
11	kleinschalige diefstal	4	0
10	kleinschalige heling	4	0
9	kleine drugshandel	4	0
8	illegale prostitutie	3	0
12	terrorisme	3	4
14	kleinschalige fraude	2	0
15	afpersing (horeca)	2	1
7	mensensmokkel	2	4
2	grote drugshandel	2	4
6	grootschalige diefstal	1	3
1	vrouwenhandel	1	4
13	grootschalige fraude	0	3
5	grootschalige heling	0	4
4	witwassen	0	4
3	wapenhandel	0	4

Tabel 7.4. Bruikbaarheid van jongeren voor criminele taken, netwerk-karakter criminele organisaties.

Rekrutering van allochtone jongeren

In het bovenstaande is uitsluitend gesproken over de werving van ongeschoolde jongeren. Hier zal nagegaan worden of deze voorspellingen nader gespecificeerd moeten worden als het allochtone jongeren betreft. Wat betreft de talenten om klanten te werven, hand- en spandiensten uit te voeren en als koerier op te treden zullen allochtone en autochtone

jongeren elkaar in principe niet veel ontlopen. Er kan wel een verschil optreden in geschiktheid tussen een allochtone en een autochtone jongere wat betreft de bruikbaarheid van zijn netwerk voor de criminele organisatie voor het aangaan van nieuwe contacten.

Een allochtone jongere heeft een allochtoon en een autochtoon netwerk. Het allochtone netwerk bestaat uit familie, allochtone buurtgenoten en allochtone leeftijdsgenoten. Het autochtone netwerk zal voornamelijk bestaan uit autochtone leeftijdsgenoten die of uit de buurt komen of die hij via school, werk of vrije tijd kent. Dit autochtone netwerk is voor de criminele organisaties niet bijzonder interessant. Iedere autochtone jongere kan in principe een gelijksoortig netwerk leveren. Het verschil met de autochtone jongere zit in de toegang via de allochtone jongere tot diens familie en via deze familie tot andere netwerken, bijvoorbeeld in het buitenland. Dit opent voor op grote schaal opererende criminele netwerken (of voor kleine netwerken met aspiraties) perspectieven. Ook al heeft de allochtone jongere zelf geen interessante contacten, zijn familie is wellicht bruikbaar om als eerste contact te gaan zoeken.

Deze aantrekkelijkheid van allochtone jongeren voor criminele netwerken in verband met mogelijke uitbreiding van het criminele netwerk zal zowel voor autochtone als voor allochtone criminele organisaties gelden, maar geldt niet als de allochtone jongere en de criminele organisatie uit dezelfde streek in een herkomstland afkomstig zijn. In dat geval heeft de criminele organisatie immers zelf al toegang tot het plaatselijke netwerk aldaar.

Naast een mogelijke uitbreiding van de netwerkcontacten via de criminele jongere zou kunnen spelen dat criminele organisaties er ook van op de hoogte zijn dat veel allochtone jongeren momenteel tamelijk stuurloos zijn, onder andere door het losser raken van de morele banden met de door de familie overgedragen normen (in termen van de hier gebruikte netwerktheorie: door afname van de deelname aan het allochtone netwerk). Een dergelijke normloosheid zal de socialisatie in het criminele netwerk vergemakkelijken.

Tenslotte kan nog gewezen worden op de hierboven besproken structuur van kleine criminele groepen. Voorspeld werd dat deze groepen in verband met loyaliteitsproblemen meestal een hiërarchische gesloten structuur hebben. Gesloten groepen hebben de neiging zich verder te sluiten en te homogeniseren. Deze kleine groepen zullen dus ook homogeniteit nastreven wat betreft etniciteit. De etnische heterogeniteit die Kleemans e.a. (1998) rapporteren heeft volgens deze opvatting vooral

betrekking op het boven-lokale netwerk. Ook Klerks (2000; 191-196 en 248) wijst op de werving onder bekenden.

Deze opvatting over homogeniteit van criminele groepen gaat in tegen het idee dat etniciteit momenteel een veel minder grote rol speelt bij de organisatie van criminaliteit. Hier wordt er van uitgegaan dat etniciteit momenteel inderdaad een minder belangrijke rol speelt voorzover het de grootschalige netwerkcontacten betreft, maar dat dit kenmerk binnen de kleinschalige groep waarbinnen de allochtone jongere zijn criminele carrière begint nog steeds een belangrijk selectiecriteria is.

Hierboven zijn drie selectiecriteria gegeven die een criminele organisatie zou kunnen hanteren bij de beslissing al dan niet een allochtone jongere aan te trekken: mogelijkheden via de jongere het eigen netwerk uit te breiden, normloosheid van (allochtone) jongeren en homogeniteit van de eigen groep. Deze drie voorspellingen tegen elkaar afwegend lijkt het toch tamelijk vergezocht dat criminele organisaties scherp letten op de mogelijkheid via een onervaren jongere het netwerk uit te breiden of dat zij afgaan op diens etniciteit om zijn normloosheid vast te stellen met het oog op de benodigde criminele socialisatie. Zodoende blijft alleen het laatste selectiecriteria over:

- X. Kleine criminele groepen rekruteren bij voorkeur jongeren met dezelfde etniciteit en dit geldt sterker voor allochtone criminele groepen dan voor autochtone groepen. Bij grote criminele netwerken speelt etniciteit een ondergeschikte rol.

Ook voor voorspelling X geldt hetgeen hiervoor gesteld is: beschikbare contacten, die weer gebaseerd zijn op de structuur van de netwerken, zijn in feite belangrijker dan een voorkeur voor een homogene samenstelling van de groep.

Met deze voorspelling wordt dit gedeelte afgesloten. In hun eenvoudigste vorm komen de belangrijkste voorspellingen neer op het volgende: de mensen met wie men omgaat zijn doorslaggevend voor het al dan niet beginnen van een criminele carrière. Ofwel omdat men met deze interactiepartners langzaam in crimineel vaarwater terecht komt, ofwel omdat men via hen andere interactiepartners ontmoet, met wie wat crimineels ondernomen kan worden.

Allochtone en autochtone jongeren en de kansen op een criminele carrière

In het begin van dit hoofdstuk is er op gewezen dat de hier ontwikkelde theorie niet bedoeld is om de indruk te wekken dat alle allochtone jongeren in de criminaliteit belanden. Ook is aangestipt dat de voorspellingen ook toepasbaar zijn op autochtone jongeren. In deze paragraaf wordt hier op teruggekomen door het relatieve risico van allochtone en autochtone jongeren te vergelijken. Daarmee wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: waarom zijn allochtone jongeren vaker crimineel dan autochtone jongeren?

Om de voorspellingen toe te passen op autochtone jongeren dienen in voorspellingen I - III en V - VII de woorden allochtoon en autochtoon verwisseld te worden. We beperken ons korthedshalve tot voorspelling I - III:

- IB. Hoe meer een autochtone jongere deelneemt aan het *autochtone* netwerk, des te *kleiner* is de kans dat hij crimineel wordt.
- IIB. Hoe meer een autochtone jongere deelneemt aan het *allochtone* netwerk, des te *kleiner* is de kans dat hij crimineel wordt.
- IIIB. Hoe meer een autochtone jongere deelneemt aan het *criminele* netwerk, des te *groter* is de kans dat hij crimineel wordt.

Voorspelling IB en IIIB spreken voor zich en zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien is er veel empirisch materiaal om deze voorspellingen te steunen. Voorspelling IIB is minder voor de hand liggend. Hier blijkt namelijk het grootste verschil tussen allochtone en autochtone jongeren: voor een autochtone jongere is het helemaal niet nodig om een allochtoon netwerk op te bouwen. Hij kan in onze maatschappij overal terecht zonder allochtoon netwerk. Voor een allochtone jongere geldt daarentegen dat zeer veel mogelijkheden zijn afgesloten als hij niet over de hulpbronnen van een autochtoon netwerk beschikt. De opgave waar een allochtone jongere zich voor gesteld ziet om een niet-criminele carrière te ontwikkelen is dus zwaarder dan dezelfde opgave voor een autochtone jongere. Alleen de allochtone jongere moet een nieuw netwerk opbouwen om zich te kunnen redden.

Met deze vergelijking tussen voorspelling II en IIB is een belangrijke verklaring gegeven voor het verschil in criminaliteit tussen allochtone en autochtone jongeren. Maar ook een vergelijking in het licht van voorspelling I en IB verduidelijkt het grotere risico van allochtone jongeren om crimineel te raken. Door structurele factoren is de deelname van alloch-

tone jongeren aan het allochtone netwerk geringer dan de deelname van autochtone jongeren aan het autochtone netwerk. Hierdoor is de bescherming die het allochtone netwerk kan bieden kleiner.

Op de eerste plaats is er vaak sprake van fysieke afstand tussen de allochtone jongere en leden van het allochtone netwerk: familieleden wonen nog in het herkomst land, de vader is vooruit vertrokken, zodat het contact met de vader niet meer vanzelfsprekend is en dergelijke.

Op de tweede plaats is het allochtone netwerk van de jongere nog niet verankerd in een web van allochtone netwerken hier ter plaatse. Het allochtone sociale leven in Nederland is zwak ontwikkeld. Niet alleen het sociale leven van de familie van de allochtone jongere is deels verankerd in de familie die achtergebleven is, maar bovendien geldt voor de allochtone burens hetzelfde. Als deze burens al tot dezelfde etnische groep behoren, dan lopen de banden met deze burens als het ware niet via de schutting in de achtertuin, maar via dorpsgemeenschappen in Marokko of Turkije.

Op de derde plaats zal de allochtone jongere veel minder deelnemen aan het allochtone netwerk (gezin, familie, buurt, allochtone vrije-tijdsbesteding), omdat dit hem weinig te bieden heeft. Het allochtone netwerk biedt, anders dan het autochtone netwerk voor de autochtone jongere, nauwelijks hulpbronnen om zich in de westerse maatschappij staande te houden of om zich daar te oriënteren.

Een allochtone jongere die niet-crimineel wil worden moet een autochtoon netwerk opbouwen. Daar kunnen zich problemen bij voordoen (omgangscodes, ontmoetingskansen). Hij kan (of wil) niet uitwijken naar meer contact met zijn allochtone netwerk want dat is slecht ontwikkeld en biedt weinig hulpbronnen om zich in de westerse maatschappij staande te houden. Wat overblijft is het contact met de allochtone peers. Dergelijke groepen van peers evolueren of tot proto-criminele clubs, of ze komen in contact met degenen die hen op deze weg zijn voorgegaan en belanden zo in de criminaliteit (voorspelling III).

Met bovenstaande twee factoren (extra belasting door noodzaak opbouw autochtoon netwerk, geringe deelname allochtone netwerk) is al een afdoende verklaring gegeven van de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers. Daarnaast kan er nog op gewezen worden dat enerzijds de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken (voorspelling V) momenteel in Nederland gering is, terwijl anderzijds de overlap van allochtone en criminele netwerken (voorspelling VI) groter is dan de overlap tussen autochtone en criminele netwerken. Dit laatste is het

relevante gegeven voor autochtone jongeren. De oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers dateert immers al van midden jaren tachtig. Dus de kans voor een allochtone jongere om in zijn netwerk (familie, buurt) een crimineel te treffen (of iemand met een deviant verleden) is groter dan dezelfde kans voor een autochtone jongere.⁶⁰ Samenvattend, allochtone jongeren zijn vaker crimineel dan autochtone jongeren, omdat:

- zij een autochtoon netwerk moeten opbouwen (in tegenstelling tot autochtone jongeren, die geen allochtoon netwerk hoeven op te bouwen⁶¹),
- hun deelname aan het allochtone netwerk gering is (in vergelijking met de deelname van autochtone jongeren aan het autochtone netwerk),
- hun kans om criminelen te treffen groot is (in vergelijking met de geringere kans bij autochtone jongeren).

In het licht van de voorspellingen zijn het deze sociaal structurele factoren die allochtone jongeren de criminaliteit indrijven. Beschouwingen over (afwijkende) waarden en normen zijn niet nodig om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers te begrijpen.

Tot slot worden hier nog enkele opmerkingen geplaatst over de verschillen tussen vier etnische groepen: Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen. In hoofdstuk 3 bleek dat jongeren uit de eerste twee groepen aanzienlijk minder crimineel zijn dan jongeren uit de laatste twee groepen. Bezien vanuit cultuurtheorieën dient men zich te realiseren dat de scheidslijn tussen meer en minder crimineel dus dwars door twee culturele systemen loopt: één islamitische groep met veel criminaliteit en één met weinig, één Caraïbische groep met veel criminaliteit en één met weinig⁶²

60. Het gaat enerzijds om het risico crimineel te worden van een niet-criminele jongere en anderzijds om contactmogelijkheden met oudere wel-criminele jongeren of criminele volwassenen. Het is niet zo dat de criminaliteit van persoon A verklaard wordt uit de criminaliteit van persoon B, terwijl de criminaliteit van persoon B verklaard wordt uit de criminaliteit van persoon A. A en B behoren tot verschillende categorieën.

61. Zij moeten wel in de adolescentie het autochtone netwerk uitbreiden.

62. Men zou kunnen argumenteren dat er grote culturele verschillen zijn tussen Marokkanen en Turken enerzijds en tussen Surinamers en Antillianen anderzijds. Dit is echter een dubieuze stellingname. De Marokkaanse cultuur lijkt meer op de Turkse dan op de Antilliaanse en de Surinaamse cultuur lijkt meer op de Antilliaanse dan op de Turkse. Er zijn altijd cultuurverschillen aan te wijzen, maar zodoende verklaart men niets meer.

Wat het verschil tussen Marokkanen en Turken betreft kan gewezen worden op het feit dat Turkije al sinds de val van Byzantium (het huidige Istanbul, 1452) een centraal geleide en goed georganiseerde staat is, die tot begin twintigste eeuw een enorme omvang had. In Marokko daarentegen is de lokale autonomie altijd groot geweest. In een centraal geleide staat is het sociale leven anders georganiseerd dan in lokale gemeenschappen. De sociale netwerken zijn er uitgebreider, opener en diverser. De Marokkaanse lokale gemeenschappen kunnen daarentegen omschreven worden als gesloten homogene netwerken (vgl. het 'amoreel familisme' van het Rif-gebergte dat Van Gemert noemt). Op grond van deze verschillen kan verwacht worden dat ook de Marokkaanse netwerken in Nederland kleiner en geslotener zijn dan de Turkse netwerken in Nederland. Dit impliceert dat het allochtone netwerk van een Marokkaanse jongere in Nederland minder te bieden heeft dan het allochtone netwerk van een Turkse jongere. Het allochtone netwerk van een Marokkaanse jongere biedt alleen toegang tot een 'extended family', terwijl het allochtone netwerk van een Turkse jongere toegang biedt tot een belangrijk deel van de Turkse gemeenschap. Dientengevolge zullen Marokkaanse jongeren minder aan het allochtone netwerk deelnemen dan Turkse jongeren. Volgens voorspelling I zullen zij daarom vaker crimineel zijn.⁶³

Daarnaast kan er op gewezen worden dat er meer overlap is tussen Turkse en autochtone netwerken dan tussen Marokkaanse en autochtone netwerken. Turken nemen meer deel aan het autochtone leven.

Wat betreft de verschillen tussen enerzijds Surinaamse jongeren en anderzijds Antilliaanse jongeren is van belang dat de Antilliaanse jongeren veelal zonder ouders naar Nederland komen. Hun deelname aan het allochtone netwerk is derhalve per definitie zeer gering. Ook hebben velen van hen al criminele contacten opgebouwd op de Antillen (De Jong, 1997; Van Hulst en Bos, 1993). Hun contacten met criminele netwerken dateren dus al van vóór hun komst naar Nederland. Surinaamse jongeren daarentegen hebben hier familie, er is in Nederland een redelijk ontwikkeld Surinaams sociaal leven en de overlap tussen autochtone en Surinaamse netwerken is

63. Een vergelijkbare verklaring op basis van historische gegroeide netwerkstructuren wordt gegeven door de franse demograaf Le Bras ter verklaring van de aanhang voor extreem-rechts in Frankrijk (Le Bras 1985). In regio's in Frankrijk waar men van oudsher in dorpen en stadjes bijeen woont is de aanhang van extreem-rechts groter dan in regio's waar men van oudsher verspreid over het land woont, bijvoorbeeld in geïsoleerde boerderijen. Door de moderne ontwikkelingen (trek naar de grote steden, elders werken) zijn de sociale verbanden in dorpen en stadjes verloren gegaan (men weet niet meer wie de buren zijn), wat tot vervreemding en extremisme leidt. Dezelfde moderne ontwikkelingen zijn voor de van oudsher verspreid wonende bevolking veel minder ingrijpend.

ook groter dan bij Antillianen.

Opmerkelijk is dat er bij deze verklaring van de verschillen in criminaliteit tussen qua cultuur vergelijkbare groepen nergens verwezen wordt naar opleidingsniveau (Turken hoger dan Marokkanen) of naar een betere beheersing van de Nederlandse taal door Surinamers. Dit argument wordt soms genoemd om de goede integratie van Surinamers te verklaren.

Antillianen spreken echter even goed Nederlands als Surinamers. Een goede taalbeheersing verklaart deze verschillen tussen Surinaamse en Antilliaanse jongeren dus niet.

Uiteraard is de hierboven gegeven verklaring van de verschillen in criminaliteit tussen de vier etnische groepen schetsmatig, maar het is duidelijk dat een goede benadering verkregen wordt door uit te gaan van de netwerkvoorspellingen.

Relatie tot bestaande theorieën

In hoofdstuk 3 is een aantal theorieën besproken, die naar voren zijn gebracht om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de misdaadcijfers te verklaren. Deze bestaande theorieën worden hier niet als volledig onjuist beschouwd, maar veeleer als onnodig complex. Het geschetste netwerkperspectief is in staat gedeelten van deze bestaande theorieën te incorporeren.

Het gaat enerzijds om belangrijke basisprincipes in deze theorieën, die ook te formuleren zijn in termen van sociale netwerken. Een goed voorbeeld is de subcultuur-theorie volgens welke jongeren crimineel worden door waarden over te nemen van een deviante peer-group. In de netwerktheorie wordt gesteld dat het contact met de deviante jongeren de doorslaggevende factor is en dat de waardenoverdracht buiten de beschouwing kan blijven.

In andere gevallen kunnen deze bestaande theorieën inzicht geven in bepaalde details, die binnen de netwerktheorie als minder essentieel worden gezien. Culturele verschillen kunnen bijvoorbeeld samengaan met verschillen in omgangscodes, die de opbouw van een netwerk bemoeilijken. Een allochtone jongere bemerkt bijvoorbeeld dat het hem niet lukt een autochtoon netwerk op te bouwen, omdat hij de autochtone omgangscodes niet beheerst. Volgens cultuurtheorieën dient er nu gesleuteld te worden aan de culturele bagage van de allochtone jongere.

In de netwerktheorie wordt de rol van deze omgangscodes niet ontkend,

maar het feitelijke sociale contact is belangrijker. Als aanpassing van de omgangscodes nodig is, dan kan dat het beste plaats vinden door feitelijk sociaal contact. De sociale omstandigheden dienen volgens de netwerktheorie zodanig te zijn dat de barrière van de verschillen in omgangscodes genomen kan worden. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door in de schoolklas sociaal contact tussen allochtone en autochtone kinderen af te dwingen bij de samenstelling van werkgroepjes. Aanpassing van de omgangscodes zal dan na verloop van tijd vanzelf volgen.

Hieronder wordt de relatie van de belangrijkste theorieën met de netwerktheorie kort besproken.

Sociale positie of strain-theorie

De strain-theorie gaat ervan uit dat jongeren leren welke doelen men na moet streven, bijvoorbeeld geld of sociale status en welke middelen men kan gebruiken om die doelen te bereiken. Indien een jongere geen mogelijkheid heeft om de doelen met legitieme middelen te bereiken dan zal hij gebruik maken van illegale middelen en zich crimineel gedragen. Crimineel gedrag is in deze theorie een reactie op de onbereikbaarheid van bepaalde doelen. In netwerktermen geformuleerd komt deze theorie erop neer dat men niet de juiste hulpbronnen (via het netwerk) kan mobiliseren om zijn doelen te bereiken. Men beschikt niet over de netwerkpartners die nodig zijn om bepaalde doelen te bereiken, bijvoorbeeld vrienden die ook naar school gaan en huiswerk maken of kennissen die voor een baantje kunnen zorgen. De strain-theorie kan dus vertaald worden naar de hulpbronnen die via het persoonlijke netwerk beschikbaar zijn.

Culturele theorieën

De cultuurtheorieën benadrukken verschillen in waarden en normen tussen westerse en niet-westerse samenlevingen en de dientengevolge optredende spanningen. Vanuit het netwerkperspectief zijn op de eerste plaats de cultureel bepaalde omgangscodes relevant, zoals hierboven al is aangestipt. In iedere cultuur zijn er bepaalde voorschriften hoe men zich te gedragen heeft, bijvoorbeeld als men een onbekende wil benaderen, omdat men hem/haar als nieuw lid voor het persoonlijke netwerk wil 'werven'. Ook is cultureel bepaald hoe bepaalde reacties van de ander in zo'n geval geduid moeten worden. In sommige culturen is 'nee' altijd een belediging, in andere culturen betekent 'nee' niet meer dan 'op dit moment niet'.

Als men de codes, die in een bepaalde situatie gelden, onvoldoende kent, dan zal men de reactie van de tegenpartij verkeerd interpreteren. De mogelijkheden om het netwerk uit te breiden worden zo geblokkeerd. Volgens een netwerkperspectief zijn culturele verschillen dus van invloed op de mogelijkheden het netwerk uit te breiden. Ook al zijn de ontmoetingskansen van een allochtone jongere gelijk aan die van een autochtone jongere, door cultuurverschillen weet de allochtone jongere deze kansen onvoldoende te benutten.

Op de tweede plaats worden cultuurverschillen in de netwerktheorie opgevat als verschillen in de structuur van de sociale netwerken. Het sociale contact is in Marokko anders gereguleerd dan in Nederland. Dat is een cultuurverschil, maar in de netwerktheorie bestaat dit cultuurverschil alleen voorzover het tot uiting komt in concreet gedrag, namelijk de frequentie van sociaal contact met bijvoorbeeld de familie in verhouding tot het sociale contact met autochtonen.

Cultuurconflicten worden tenslotte in een netwerkperspectief opgevat als lidmaatschap van verschillende netwerken of eventueel als een gedwongen keus tussen netwerken. Belangrijke elementen van de cultuurtheorie kunnen zo in de netwerktheorie geïntegreerd worden. In plaats van over normen en waarden te spreken, kan volstaan worden met het verwijzen naar de structuur van de sociale relaties. Een belangrijk voordeel, want juist de betrekkelijke vaagheid van normen en waarden — tenminste in de cultuurtheorieën — leidt tot de geringe precisie van deze theorieën.

Subcultuur-theorie

Volgens de subcultuur-hypothese wordt het deviante gedrag geleerd in een groepje van deviante peers. Deze theorie staat het dichtst bij de sociale netwerktheorie. In beide benaderingen is immers de aard van de sociale contacten doorslaggevend. In de subcultuur-hypothese ligt de nadruk op het overnemen van normen en waarden en criminele vaardigheden van de peers. In een netwerkbenadering ligt de nadruk echter op de sociale relaties met de peers in verhouding tot de andere sociale relaties (familie en school). Normoverdracht wordt niet gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor deviant gedrag. Veeleer wordt aangenomen dat het frequente sociale contact met de deviante peers leidt tot overname van het deviante gedrag van hen. Normoverdracht is eerder een gevolg hiervan en hoeft in de tijd niet aan het deviante gedrag vooraf te gaan. Het belang van het leren van criminele vaardigheden wordt in het netwerkperspectief overigens niet bestreden.

Sociale controle-theorie

Door de sociale controle theorie of sociale bindingstheorie wordt criminaliteit gezien als een mislukte internalisering van sociale normen en waarden. Tijdens de adolescentie worden belangrijke normen, waarden en gedragsregels van de samenleving geïnternaliseerd. De theorie staat in principe toe dat criminaliteit wordt opgevat als een consequentie van aanpassing aan een groep, die crimineel gedrag goedkeurt, zoals de netwerktheorie voorspelt. Dit aspect wordt echter in onderzoek veel minder uitgewerkt. Onderzoek vanuit de sociale controle theorie beperkt zich gewoonlijk tot de mate van externe controle, bijvoorbeeld of ouders weten waar de jongere zich 's middags ophoudt, of binnen de familie gedrag wordt gesanctioneerd en dergelijke. De bevindingen wijzen uit dat weinig controle door ouders, maar ook door vrienden, vrijetijdsclubs en door de school delinquent gedrag bevordert.

Sociale controle is een vorm van sociaal contact en in die zin past de sociale controle theorie binnen het netwerkperspectief. Niet alle sociale controle zal overigens leiden tot minder criminaliteit. Dit is afhankelijk van de aard van het sociale netwerk, waarbinnen de sociale controle wordt uitgeoefend.

In een dicht netwerk kan gedrag optimaal gestuurd worden. Dit is het geval als de netwerken van jongeren in hoge mate overlappen, dus als de leden van de netwerken met de familie, met de klasgenoten en met de jongeren uit de buurt elkaar ook kennen en onderling contact hebben. Dit is over het algemeen bij jongeren, en zeker bij allochtone jongeren, niet het geval. Allochtone jongeren leven juist in gescheiden netwerken. Thuis wordt er anders met elkaar omgegaan dan met klasgenoten en leraar. De contacten tussen familie en school zijn niet sterk — er is vaak zelfs helemaal geen contact. Als de netwerken thuis en op school of met vrienden niet overlappen neemt de kans op deviant gedrag toe.

Integratie van bestaande theorieën

Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat bestaande theorieën voor een belangrijk deel geïncorporeerd kunnen worden in de netwerktheorie. Het accent verschuift dan van tamelijk ongespecificeerde categorieën — waarden, normen — naar meer concrete aspecten, zoals hulpbronnen via het netwerk, omgangscodes, frequentie van sociaal contact, keuze tussen netwerken en overlap van netwerken. Integratie van deze oudere theorieën in het netwerkperspectief blijkt dus mogelijk.

Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk zijn voorspellingen geformuleerd over de toetreding tot de criminele wereld door allochtone jongeren vanuit een netwerkperspectief. Hier volgt een beknopte samenvatting. Een uitvoeriger samenvatting is in hoofdstuk 9 te vinden.

Kort samengevat en vereenvoudigd komt het netwerkperspectief op allochtone jeugdcriminaliteit op het volgende neer. Omgang met veel niet-criminele allochtonen (familie, burens) biedt bescherming tegen het risico crimineel te worden. Omgang met (veel) niet-criminele autochtonen heeft hetzelfde effect, maar dit effect is zwakker. Omgang met criminelen (of met deviante jongeren) verhoogt de kans crimineel te worden sterk. Als een allochtone jongere in zijn directe allochtone omgeving (veel) criminelen of deviante jongeren treft dan neemt de kans dat hij zelf crimineel wordt toe. Als hij daarentegen in zijn directe allochtone omgeving (veel) niet-criminele autochtonen treft dan neemt de kans dat hij succesvol integreert toe, maar dit effect is zwakker.

Deze voorspellingen over het effect van overlap van netwerken zijn nieuw en ze zijn niet afleidbaar uit bestaande theorieën. Culturele elementen (normen, waarden, attitudes) spelen geen rol in deze voorspellingen. Deze 'leegte' aan culturele elementen – waardevrijheid kan men zeggen – van de voorspellingen laat zien dat er aan het probleem van de (allochtone) jeugdcriminaliteit niets specifiek allochtoons te onderkennen is. De sociale structuur bepaalt hoe de zaken zich ontwikkelen en de sociale posities bepalen wie er risico loopt crimineel te worden.

Naast de hierboven geschetste socialisatie tot crimineel heeft ook de vraag naar arbeidskrachten op de criminele markt een effect op het risico crimineel te worden. In deze studie wordt de kans om crimineel te worden vooral afhankelijk geacht van de kans met criminelen in contact te komen. Deze kans is afhankelijk van de overlap in de netwerken van de allochtone jongere zelf. Als aanvulling daarop is een analyse gegeven van de structuur van criminele organisaties en van de behoefte aan onervaren jong personeel.

De geschetste mechanismen zijn evenzeer toepasbaar op autochtone jongeren. Door het relatieve risico van allochtone en autochtone jongeren te vergelijken, is een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: waarom zijn allochtone jongeren vaker crimineel dan autochtone jongeren? Uit de analyse volgt dat allochtone jongeren vaker crimineel zijn dan autochtone jongeren, omdat zij een autochtoon netwerk moeten opbouwen (in tegenstelling tot autochtone jongeren, die geen allochtoon netwerk

hoeven op te bouwen) en omdat hun deelname aan het allochtone netwerk gering is (in vergelijking met de deelname van autochtone jongeren aan het autochtone netwerk). Daarnaast is hun kans om criminelen te treffen groot (in vergelijking met de vrij geringe kans van autochtone jongeren).

In het licht van de voorspellingen zijn het deze sociaal structurele factoren die sommige allochtone jongeren de criminaliteit indrijven.

Beschouwingen over (afwijkende) waarden en normen zijn niet nodig om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers te begrijpen.

De bestaande theorieën die naar voren zijn gebracht om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de misdaadcijfers te verklaren, worden hier niet als onjuist beschouwd, maar veeleer als onnodig complex. Het geschetste netwerkperspectief is in staat gedeelten van deze bestaande theorieën te incorporeren. Het accent verschuift dan van tamelijk ongespecificeerde categorieën – waarden, normen – naar meer concrete aspecten, zoals hulpbronnen via het netwerk, omgangscodes, frequentie van sociaal contact, keuze tussen netwerken en overlap van netwerken. Integratie van deze oudere theorieën in het netwerkperspectief blijkt dus mogelijk.

Conclusie

Het blijkt mogelijk met de netwerktheorie een goede verklaring te geven van de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers en van de verschillen tussen de etnische groepen wat dit betreft. Bestaande theorieën kunnen in deze netwerkbenadering geïntegreerd worden.

In het volgende hoofdstuk wordt bekeken of beschikbare onderzoeksbevindingen deze voorspellingen steunen.

De voorspellingen en empirische gegevens

Op basis van de netwerktheorie zijn in het vorige hoofdstuk tien voorspellingen afgeleid. Aan de hand van een aantal empirische studies wordt in dit hoofdstuk nagegaan in hoeverre deze voorspellingen ondersteund, dan wel weersproken worden door bestaande onderzoeksbevindingen. Een toetsing in strikte zin is dit overigens niet. De te bespreken studies zijn immers niet uitgevoerd om de hierboven geformuleerde voorspellingen te toetsen en om die reden is de correspondentie tussen voorspelling en empirische gegevens niet altijd optimaal. Dat neemt niet weg dat een aantal onderzoeksbevindingen voldoende aansluit op de voorspellingen om ze hier te bespreken.

Criterium voor opname in dit hoofdstuk is relevantie van het onderzoek voor de geformuleerde voorspellingen. Voor al het Nederlandse onderzoek dat in hoofdstuk 3 besproken is – en dit is praktisch al het beschikbare Nederlandse onderzoek – is nagegaan of aan dit criterium voldaan werd. Hier heeft dus geen enkele voorselectie – bijvoorbeeld door de wijze van zoeken – plaats gevonden. Voor het buitenlandse onderzoek geldt dat er systematisch gezocht is naar relevante studies via overzichtstudies en via overzichtsbestanden.⁶⁴

Een kernbegrip uit de voorspellingen, namelijk deelname aan een netwerk, wordt in het hiervolgende ruim opgevat. Oriëntatie op, gehechtheid aan, identificatie met en dergelijke, worden steeds als deelname aan een netwerk beschouwd. Zodoende kunnen de voorspellingen gespiegeld worden aan empirische bevindingen. De drie verschillende netwerken in de voorspellingen in het vorige hoofdstuk zijn in de empirische studies als volgt terug te vinden. Het allochtone netwerk komt in deze studies voor als het gezin of de familie van de jongere. Gegevens over de omgeving van de jongere, de school, de buurt, de niet-delinquente peers en dergelijke worden opgevat als het autochtone netwerk. Delinquente peers en criminelen worden tot het criminele netwerk gerekend.

Allereerst zal een aantal studies uit hoofdstuk drie nogmaals kort besproken worden, maar nu met het oog op de relevantie van de bevindingen voor de voorspellingen uit de netwerktheorie. Er wordt per studie aangegeven voor welke voorspelling(en) de bevindingen relevant zijn en of

64. Sociological abstracts, J-stor, Pschinfo.

deze voorspellingen bevestigd, dan wel weerlegd worden. Bij de selectie van de studies is erop gelet dat de bevindingen op empirisch materiaal gebaseerd zijn. Omdat veel van de studies kwalitatieve onderzoeken zijn is het echter meestal niet mogelijk een directe link te leggen tussen de empirische gegevens zelf en de in het vorige hoofdstuk besproken voorspellingen. In dergelijke gevallen wordt nagegaan in hoeverre de conclusies van de onderzoekers sporen met de geformuleerde voorspellingen. Ook bij meer kwantitatieve onderzoeken is meestal gebruik gemaakt van de conclusies van de onderzoekers. Zij stellen bijvoorbeeld dat geringe integratie op school leidt tot crimineel gedrag op basis van enerzijds macrocijfers over criminaliteit en schoolverzuim en anderzijds bestudering van politiedossiers. Een rechtstreekse koppeling tussen de voorspellingen uit hoofdstuk 7 en de gegevens is in dergelijke gevallen niet mogelijk, zodat gebruik gemaakt wordt van de conclusies van de onderzoekers. Voor de geselecteerde internationale literatuur over criminaliteit onder jongeren gelden dezelfde opmerkingen als voor de Nederlandse onderzoeksliteratuur.

Overzichtsartikelen en literatuurstudies op grond van Nederlandse studies zijn buiten beschouwing gelaten. Steeds zijn de originele rapporten geraadpleegd. Voor de internationale literatuur is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de originele literatuur. In enkele gevallen werden overzichtsstudies of samenvattingen geraadpleegd.

Eerst wordt ingegaan op studies waarbij delinquente jongeren met niet-delinquente jongeren worden vergeleken. Vervolgens komen de studies met minder aandacht voor niet-delinquente jongeren aan de orde en als laatste studies die zich beperken tot gegevens over delinquente jongeren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzichtstabel, waarin de verschillende voorspellingen en de bijbehorende empirische gegevens uit de literatuur zijn terug te vinden.

Empirische bevindingen in de Nederlandse literatuur

Een eerste aantal studies met voor de voorspellingen relevante gegevens is afkomstig van Junger e.a. (1989, 1990, 1991). De onderzoekers maken binnen deze studies gebruik van kwantitatieve gegevens verzameld uit interviews met zowel allochtone als ook autochtone jongeren (controle-groep) en gegevens over politie- en justitiecontacten. De onderzoekspopulatie bevat 200 Turkse, 200 Marokkaanse, 200 Surinaamse en 200

autochtone jongens in de leeftijd van 12 tot 17 jaar. Uit de betreffende onderzoeken blijkt dat jongeren minder snel crimineel worden indien zij meer verbonden zijn met (personen binnen) het gezin, school, werk en de sociale omgeving. Uit de interviews komt naar voren dat gebrek aan integratie in het gezin en een geringe band met school leiden tot een grotere kans op delinquent gedrag. Gebrek aan integratie in het gezin kan als geringe deelname aan het allochtone netwerk worden beschouwd en de geringe band met school als geringe deelname aan het autochtone netwerk. De genoemde bevindingen sporen derhalve met voorspelling I en II. Deze voorspellingen stellen dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone en autochtone netwerk, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt.

Smeets en Etman (1992) deden een onderzoek naar de criminaliteitsproblematiek onder allochtonen in het kader van de Integrale Veiligheidsrapportage van 1993. Aan de hand van gegevens, verkregen uit ongeveer 13.000 registraties van arrestaties, schetsen de onderzoekers een beeld van de problematiek. De arrestaties betroffen vooral openbare ordeverstoring door jongeren van 9 tot 17 jaar. Smeets en Etman concluderen op basis van hun gegevens dat de betreffende jongeren slecht geïntegreerd zijn binnen het gezin en de sociale omgeving. Dit heeft tot gevolg dat ze op school en op de arbeidsmarkt niet optimaal functioneren en vaak op het criminele pad geraken. Dit is in overeenstemming met de voorspelling dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone en autochtone netwerk (gezin en omgeving), hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt (voorspelling I en II).

De Jong e.a. (1997) hebben een onderzoek verricht naar de problematiek van Antilliaanse jongeren in de regio Rotterdam-Rijnmond. Ze gebruiken literatuur, bestaande onderzoeken, HKS-gegevens en nieuw verzamelde empirische gegevens. Met behulp van een interpretatief-analyserende onderzoeksmethode leggen zij verbanden. Uit het onderzoek blijkt dat de criminaliteit onder Antilliaanse jongeren vooral gepleegd wordt door een kleine harde kern van zware criminelen. Het blijkt dat deze jongeren vooral terug te vinden zijn binnen het drugscircuit en ten behoeve van dat circuit maken zij vaak gebruik van hun netwerk, dat bestaat uit jongeren die elkaar al kennen van vroeger. Er is sprake van een etnisch homogeen netwerk met een zekere mate van hiërarchie en gebondenheid. Omdat de Antilliaanse jongeren voor hun criminele activiteiten gebruik maken van contacten met andere criminele jongeren met dezelfde etniciteit, komt deze bevinding overeen met voorspelling X, die stelt dat kleine

criminele groepen bij voorkeur jongeren met dezelfde etniciteit rekruteren. Uit het onderzoek blijkt verder dat Antilliaanse jongeren vaak in de criminaliteit terecht komen. Ze maken gebruik van het allochtone netwerk van vroeger, vooral van die mensen uit dat netwerk, die ook tot het drugscircuit behoren. Het allochtone netwerk en het criminele netwerk overlappen dus. Sommige (vroegere) kennissen zijn crimineel (gebleven) en andere niet. Dit sluit aan op voorspelling VI, waarin wordt gesteld dat hoe meer het allochtone netwerk overlapt met een crimineel netwerk (Antilliaanse vrienden die in het drugscircuit zitten), hoe groter de kans dat een jongere (meer) gaat deelnemen aan een crimineel netwerk. Een bijdrage van Rovers uit Rood-Pijpers e.a. (1995) past ook in een netwerktheoretisch perspectief. In deze studie worden wijken met elkaar vergeleken. Rovers maakt een sociografische schets van drie wijken (Afrikaanderwijk, Bloemhof en Hillesluis) wat betreft de criminaliteit. In vergelijking met drie soortgelijke wijken in Rotterdam blijkt dat de verschillen niet erg groot zijn met uitzondering van de verstoringen van de openbare orde, die bij de eerstgenoemde drie wijken ernstiger zijn. Volgens Rovers komt dit door de sociale instabiliteit van deze wijken en hij wijst op de vele problemen in de gezinssituatie en de geringe sociale cohesie. Het niet of nauwelijks geïntegreerd zijn van de jongeren in de eigen gezinssituatie en de sociale omgeving (allochtone of autochtone netwerk) leidt tot een toename van de criminaliteit. Al met al komen de resultaten van Rovers overeen met de hier geformuleerde voorspellingen dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone en autochtone netwerk, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt (I en II). De volgende studies beperken zich tot delinquente jongeren. Een eerste studie is het exploratief-beschrijvende onderzoek van Kaufman en Verbraeck (1986). De studie spitst zich toe op randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering onder Marokkaanse jongeren in de stad Utrecht. Het onderzoeksmateriaal bestaat uit informatie verkregen uit participerende observatie, uit politiedossiers en uit regelmatige gesprekken met dertig verslaafden. Marokkaanse jongens die geen zin hebben om naar school te gaan, hebben een hangplek op Hoog Catherijne gevonden. Ze komen daar in aanraking met wat oudere groepen, die al in een crimineel netwerk zitten. De Marokkaanse jongens vervallen zo van het rondhangen in winkeldiefstal en van hieruit in de heroïnescene. Wanneer ze eenmaal in deze criminele sfeer beland zijn, dan kan ook hierbinnen een zekere opbouw teruggevonden worden. De jongens beginnen als leerling-loopjongen om zo op te klimmen tot heler.

Vertaald naar de voorspellingen afgeleid uit de netwerktheorie, zijn deze bevindingen in overeenstemming met de voorspelling dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan een crimineel netwerk, hoe groter de kans dat hij crimineel wordt (voorspelling III). De ontwikkeling van rondhangen tot winkeldiefstal vindt immers plaats via contact met criminele groepen. En de ontwikkeling van loopjongen tot heler vindt plaats doordat vaker deelgenomen wordt aan dit criminele netwerk.

Een volgende studie, die in een netwerktheoretisch kader geplaatst kan worden, is het longitudinale observatieonderzoek van Werdmölder (1986) naar criminaliteit onder delinquente allochtone jongeren. Dit participerende observatieonderzoek heeft betrekking op een Marokkaanse randgroep van vierendertig leden van 14 tot 22 jaar in de Amsterdamse wijk De Pijp. Werdmölder stelt vast dat de Marokkaanse jongens aanvankelijk een doorsnee vriendengroep vormen, maar dat al gauw de groepscohesie toeneemt en de groep voor een groeiende overlast zorgt, wat uiteindelijk resulteert in de eerste stappen op het criminele pad. Als deze vriendengroep wordt opgevat als een allochtoon netwerk dan lijkt deze bevinding op het eerste gezicht in tegenspraak te zijn met voorspelling I. Die voorspelling houdt in dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone netwerk, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt.

Deze vriendengroep kan echter worden gezien als een proto-crimineel netwerk, een bende. Een interessante bevinding uit de studie is namelijk dat de voor de buitenwereld homogene randgroep in werkelijkheid uit vier subgroepen bestaat: een Nederlandse, een Marokkaanse, een junkie- en een oudere Marokkaanse groep. Deze laatste subgroep keurt het criminele gedrag af. De leden van de andere drie groepen beschouwen het deelnemen aan criminele activiteiten echter als een spel met spanning en sensatie. Aangezien de leden van deze drie groepen de criminele activiteiten 'aanmoedigen', kunnen zij als een proto-crimineel netwerk worden beschouwd. Wanneer de jongeren zich zouden conformeren aan de oudere Marokkaanse groep, zouden ze volgens voorspelling I een kleine kans hebben crimineel te worden. Conformeren ze zich aan de andere criminele leden dan hebben ze volgens voorspelling III een grote kans om crimineel te worden. Uit de resultaten blijkt nu dat deze Marokkaanse jongeren zich niet geconformeerd hebben aan de oudere Marokkanen. Ze zijn in het criminele circuit terecht gekomen. Deze bevinding sluit aan op voorspelling IV die stelt dat het effect van deelname aan het criminele netwerk sterker is dan het effect van deelname aan het allochtone netwerk.

Ook in de studie van Sansone (1992) zijn empirische gegevens te vinden die

geïnterpreteerd kunnen worden in termen van de behandelde voorspellingen. De studie bestaat uit een etnografie van Creoolse Surinamers. Jongeren uit de Amsterdamse Staatsliedenbuurt en de Bijlmer zijn in de periode 1981-1990 ondervraagd over hun overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteitsbeleving. Uit deze studie blijkt dat binnen de bestaande Surinaamse jeugdbendes een zekere hiërarchische taakverdeling bestaat. De leiders van de jeugdbendes zijn oudere jongens, die reeds criminele ervaring hebben opgedaan. De jongere jongens hebben deze criminele ervaring nog niet. Deze bevinding spoort goed met voorspelling III dat door deelname aan het criminele netwerk, criminele vaardigheden worden verworven.

Een ander belangrijk punt uit de studie van Sansone, is het volgende. Het delinquente gedrag dat Surinaamse jongens vertonen bestaat mede uit hosselen (scharrelen, vrijetijdsriminaliteit), dat in Suriname 'algemeen' geoorloofd is. In tegenspraak met voorspelling I zou dit kunnen betekenen dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone Surinaamse netwerk, des te groter de kans dat hij crimineel wordt (gaat hosselen). Sansone laat echter niet zien dat er een directe relatie is tussen 'hosselen' en een grotere deelname aan het Surinaamse netwerk. Verder heeft dit alleen betrekking op de zachtere vormen van criminaliteit, die als hosselen worden aangeduid. Toch zou dit als een weerlegging van voorspelling I kunnen worden opgevat.

Van Hulst en Bos (1993) voerden een onderzoek uit naar de aard en omvang van de criminaliteit onder Antilliaanse jongeren van 12 tot 24 jaar in de periode 1989 - 1991. Ze maken gebruik van HKS-gegevens en dossieronderzoek. Ze concluderen dat de onderzochte groep slecht geïntegreerd is in de instituties school en werk met als gevolg criminalisering van de jeugdcultuur. Het gebrek aan integratie geldt zowel voor de integratie in Nederland (autochtone netwerk) als ook voor die op de Antillen (allochtone netwerk). Vertaald naar de voorspellingen strookt deze bevinding met voorspelling I en II, waarin gesteld wordt dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone en autochtone netwerk, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt.

Beke e.a. (1998) willen aan de hand van politie- en justitieregistraties inzicht verkrijgen in de criminele carrière van jonge allochtonen en autochtonen. Naast deze kwantitatieve gegevens maakten zij ook gebruik van gegevens van 2000 jongeren die in 1984 en 1985 door de kinderrechter een sanctie opgelegd kregen. Het gaat in het onderzoek om Nederlandse, Turkse, Surinaams/Antilliaanse en Marokkaanse jongeren. Uit het onderzoek blijkt dat de criminele carrières van de jongeren uit de

vijf genoemde etnische groepen overeenkomsten vertonen. Het verloop van de criminele carrière kan, volgens de auteurs, ingedeeld worden in twee fasen. De eerste fase van deze carrière kenmerkt zich door een basispatroon van sensatiezucht en geldelijk gewin. De overgang naar de tweede fase in deze criminele carrière is niet geheel duidelijk aan te geven, maar heeft onder andere te maken met een verschuiving in criminele activiteiten. Het voornaamste doel is steeds meer geldelijk gewin te behalen. Uit het onderzoek blijkt dat criminele jeugdgroepen als een soort van opleidingsschool dienen voor de jongeren. Wanneer deze jongeren steeds vaker in aanraking komen met andere criminelen (criminele netwerk), wordt de kans groter dat de jongere zelf ook tot dit criminele netwerk gaat behoren. Dit is in grote lijnen hetzelfde mechanisme als in hypothese III beschreven wordt: hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het criminele netwerk, hoe groter de kans dat hij crimineel wordt. Kemper (1998) onderzoekt of er in Deventer sprake is van een oververtegenwoordiging van de Turkse jeugd in de criminaliteit. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van gegevens van 838 jongeren die in 1995 en 1996 geverbaliseerd zijn. Daarnaast vormen interviews met twintig Turkse jongeren een aanvulling op deze kwantitatieve gegevens. Een belangrijke oorzaak van de oververtegenwoordiging van Turkse jongeren in de criminaliteit is, volgens Kemper, het minder negatief beoordelen van geweld binnen het Turkse netwerk.⁶⁵ Er valt op die manier dus iets te zeggen voor de stelling dat wanneer de Turkse jongere deelneemt aan dit Turkse netwerk, hoe groter de kans is dat hij crimineel wordt. Dit kan als een weerlegging gezien worden van voorspelling I, volgens welke deelname aan het allochtone netwerk juist leidt tot een kleinere kans crimineel te worden. Kemper laat overigens niet zien dat er een direct verband is tussen deelname aan het Turkse netwerk en het plegen van geweld. Van Gemert (Crips, 1998) voert een dossieronderzoek uit naar drie jeugdbendes afkomstig uit Den Haag en Rotterdam om meer inzicht te krijgen in het groepsaspect van jeugdcriminaliteit. De groepen bestaan voornamelijk uit Surinamers en Antillianen, die zich Crips noemen naar zwarte gangs uit Los Angeles. Uit het onderzoek komt naar voren dat leden van deze jeugdbendes zich moeten gedragen volgens de groepsregels. Vaak houdt dit in dat de jongeren die tot de groep willen behoren, criminele activiteiten moeten verrichten. Dit lijkt in eerste instantie een

65. Vergelijk de Surinaamse acceptatie van het 'hosselen' (Sansone, 1992). Ook de Turkse acceptatie van geweld heeft betrekking op de lichte vormen van geweld, zoals ook hosselen lichte vormen van criminaliteit betreft.

weerlegging van voorspelling I te zijn, waarin gesteld wordt dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone netwerk, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt. Zoals reeds eerder aan de orde is geweest, kan een jeugdbende echter opgevat worden als een proto-crimineel netwerk en de genoemde situatie past dus in voorspelling III: hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het criminele netwerk (jeugdbende), des te groter de kans dat hij crimineel wordt (criminele activiteiten verrichten om bij de groep te horen).

Junger e.a. (2001) rapporteren over ernstige en gewelddadige allochtone jeugdcriminaliteit. Zij voeren nieuwe analyses uit op bestaande data (Junger, 1990), bestaande uit politie en justitie statistieken en cijfers van rapportage- en slachtofferonderzoek. Uit regressie-analyse blijkt dat jongens die uit gezinnen komen met veel ruzies en conflicten en met weinig communicatie en supervisie, jongens met gedragsproblemen op school en jongens die een geringere band hebben met religieuze waarden, meer ernstig en gewelddadig crimineel gedrag plegen dan jongens waarvoor dit niet geldt. Ruzies, conflicten, weinig communicatie, weinig supervisie binnen gezinnen en een geringere band met religieuze waarden, kunnen opgevat worden als een veelomvattende operationalisatie van geringe deelname aan het allochtone netwerk. Gedragsproblemen op school komen overeen met een gebrek aan deelname aan het autochtone netwerk. Deze bevindingen stroken met voorspelling I en II, die stellen dat hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone en autochtone netwerk, hoe kleiner de kans dat hij crimineel wordt. Enkele studies waarin een netwerkbenadering wordt voorgesteld en die in eerste instantie bijzonder goed in overeenstemming lijken met de voorspellingen, zijn niet opgenomen in dit overzicht, vanwege het feit dat het in deze studies voornamelijk gaat om interpretatie van de onderzoeker(s). Bijvoorbeeld: Werdmölder en Meel (1993) en Gruter (1997).

Empirisch materiaal in de internationale literatuur

Behalve in de Nederlandse literatuur is er ook in de internationale literatuur empirisch materiaal te vinden, dat relevant is voor de geformuleerde voorspellingen.

Een eerste studie met relevantie voor de voorspellingen, is een herziene versie van de studie van Shaw en McKay (1969 [1942]). Deze laatste studie wordt onder andere door Sampson e.a. (1989) gezien als één van

de meest invloedrijke studies binnen het sociologisch onderzoek naar criminaliteit. Ze richten de aandacht op 'disruption of community social organization', als oorzaak van vele misdaden in de wijken. Dit ligt in lijn met wat men op grond van de voorspellingen zou verwachten. Daarnaast tonen Shaw en McKay aan dat voor 70 % van de jongeren in hun steekproef lidmaatschap van jeugdbendes sterk samenhangt met opgepakt worden wegens delinquent gedrag op latere leeftijd. Dit kan vertaald worden naar voorspelling IX, waarin gesteld wordt dat jongeren hun criminele carrière beginnen met kleinschalige criminaliteit bij een klein crimineel netwerk (van jeugdbende met kleine vergrijpen, naar delinquent gedrag op latere leeftijd).

Ook Hirschi (1969) heeft een aantal interessante empirische bevindingen. Hij onderzocht de hypothese dat meer controle, ofwel integratie in intermediaire groeperingen (op buurtniveau), negatief samenhangt met criminaliteit. Om de hypothese te toetsen gebruikt hij een enquête en gegevens uit het archief van de plaatselijke politie. De nadruk in zijn onderzoek ligt op de relatie tussen kenmerken van het gezin, de school en de leeftijdsgenoten die zich schuldig maken aan kleine criminaliteit. Uit de resultaten blijkt dat hoe hechter de relatie van een jongere met zijn ouders is, des te kleiner de kans op criminaliteit. Dit blijkt voor zowel blanken als zwarten het geval te zijn. De hechtheid van de relatie met de ouders kan opgevat worden als deelname aan het allochtone netwerk, die leidt tot een kleinere kans dat de betreffende jongere crimineel wordt (voorspelling I). Wat betreft de gebondenheid aan school, concludeert Hirschi slechts dat opleidingsniveau en schoolresultaten belangrijke voorspellers van delinquentie zijn. Hij gaat dus niet expliciet in op de binding aan school en daarom blijft deze bevinding hier buiten beschouwing.

Een andere bevinding van Hirschi is dat gangs zelden 'brave' jongens rekruteren. Er is een sterke tendens voor jongens vrienden te selecteren die vergelijkbaar gedrag vertonen als zij zelf. Uit de analyse van Hirschi komt, ondanks deze selectie, echter naar voren dat 'brave' jongens met delinquente vrienden een grotere kans hebben delinquent gedrag te vertonen dan 'brave' jongens zonder delinquente vrienden. En evenzeer geldt dat 'stoute' jongens met delinquente vrienden een grotere kans hebben delinquent te worden dan 'stoute' jongens zonder delinquente vrienden. Het effect treedt dus op onafhankelijk van de persoonskenmerken van de jongere. De relatie van de jongere met delinquente vrienden kan beschouwd worden als deelname aan het criminele netwerk en dit effect is overeenkomstig met voorspelling III.

Sampson (1987) bestudeert de relatie tussen werkloosheid, criminaliteit en gebroken families in 171 steden in Amerika. De respondenten zijn zwarten met een lage sociaal-economische achtergrond. Uit de resultaten blijkt dat veel van de zwarte mannen werkloos zijn en dat veel vrouwen voor het gezin zorgen. Daarnaast komen er veel gebroken gezinnen voor. Het opgroeien van een jongere in een gebroken familie verhoogt de kans op het plegen van moord en roofovervallen. Dit effect wordt gevonden onafhankelijk van inkomen, regio, leeftijd, stadsgrootte, etniciteit etcetera. Er is dus een sterk positief verband tussen een gebroken gezinsrelatie en het plegen van criminele activiteiten. Vergelijkbare resultaten worden gevonden bij Thornberry e.a. (1999) en Hawkins e.a. (2000). Dit kan geformuleerd worden in termen van hypothese I, waar de nadruk gelegd wordt op een sterke deelname aan het allochtone netwerk (stabiele gezinsrelatie) als bescherming tegen het crimineel gedrag van de jongere. In de studie van Sampson en Groves (1989) wordt een hypothese getoetst afgeleid van de theorie over sociale desorganisatie van Shaw en McKay (1942). Sampson en Groves stellen dat lage economische status, etnische heterogeniteit, residentiële mobiliteit en 'family disruption' tot sociale desorganisatie van de gemeenschap leiden en dat dit op zijn beurt de criminaliteit bevordert. Het niveau van sociale organisatie wordt gemeten in termen van plaatselijke vriendschapsnetwerken, controle van rondhangende jeugdgroepen en prevalentie van deelname aan instituties. De hypothese is allereerst getest aan de hand van gegevens uit een nationaal onderzoek in 1982, bestaande uit 11.000 respondenten uit 238 gemeenten in Groot-Brittannië. Vervolgens is het onderzoek herhaald met gegevens uit een nationaal onderzoek van 1984 (11.030 inwoners uit 300 gemeenten). De resultaten bevestigen de hypothese en laten zien dat verschillen in sociale desorganisatie tussen gemeenschappen veel effect hebben op zowel 'het slachtoffer zijn' als op het 'plegen van criminaliteit'. Een van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek is dat lokale netwerken van vrienden een negatief effect hebben op criminaliteit, maar het bestaan van 'unsupervised peergroups' een verhogend. Dit is in overeenstemming met voorspelling I en II. Vriendschap kan immers als 'meer deelname' aan het allochtone of autochtone netwerk worden beschouwd. Bij deelname aan 'unsupervised peergroups' neemt de kans op crimineel gedrag echter toe. Dit is in overeenstemming met voorspelling III. 'Unsupervised peergroups' kunnen als een proto-crimineel netwerk worden beschouwd. Huizinga, Esbensen en Weiher (1991) verrichten een empirisch onderzoek naar de verhouding tussen risicofactoren en de achtergrond van

jongeren die wel of niet delinquent zijn. Ze maken gebruik van een longitudinaal onderzoek, bestaande uit persoonlijke interviews met vijf verschillende geboortecohorten en hun ouders. Uiteindelijk zijn er 802 jongens en 728 meisjes geïnterviewd in de leeftijd van 7 tot en met 15 jaar. In de analyse maken ze een onderscheid tussen niet-delinquenten, licht delinquenten en ernstige delinquenten. Uit de resultaten blijkt, dat jongeren die opgroeien in een positieve omgeving (begrip en hechtheid gezin) minder risico lopen om delinquent te worden dan jongeren die in een negatieve omgeving opgroeien. Onder delinquente jongeren bleken delinquente vrienden disproportioneel vaker voor te komen dan niet-delinquente vrienden.

Wanneer het opgroeien in een positieve gezinsomgeving begrepen wordt als een sterke deelname aan het allochtone netwerk, dan komt deze bevinding overeen met voorspelling I. Het effect van het omgaan met delinquente jongeren kan opgevat worden als deelname aan het criminele netwerk, in lijn met voorspelling III.

McCord (1991) onderzoekt de hypothese dat criminaliteit binnen families het gevolg is van bepaalde socialisatieprocessen die meer voorkomen binnen criminele families dan bij niet-criminele families. Zij maakt gebruik van een longitudinale studie van 232 gezinnen, die in de periode van 1939 tot 1945 geobserveerd zijn in hun thuissituatie. Deze gezinnen participeerden in een preventieproject voor delinquent gedrag. De jongens (253) uit de gezinnen varieerden in de leeftijd van 5 tot en met 13 jaar. Het programma bevatte zowel delinquente als niet-delinquente jongeren. Uit de resultaten blijkt dat zonen van criminele vaders die aanwezig zijn binnen het gezin een grotere kans hebben om crimineel te worden, dan zonen met een afwezige criminele vader. 48% van de zonen met een aanwezige criminele vader werd zelf crimineel tegenover 42% met een afwezige criminele vader. Bij de niet-criminele vaders is de relatie omgekeerd. Wanneer de vader afwezig is dan heeft de zoon een grotere kans om crimineel te worden (33%) dan wanneer de vader aanwezig is (27%). De relatie met de voorspellingen loopt als volgt: wanneer een gezin met een afwezige vader als een minder hecht gezin wordt beschouwd (een geringere deelname aan het gezinsnetwerk), dan volgt uit voorspelling I, dat de kans voor een jongere om crimineel te worden toeneemt. Als de vader wel aanwezig is, dan is er meer deelname aan het gezinsnetwerk en is de kans kleiner dat een jongere crimineel wordt. Blijkt de vader echter crimineel te zijn, dan is de relatie juist omgekeerd. Crimineel zijn van de vader kan gezien worden als een overlap van het gezinsnetwerk (alloch-

tone netwerk) en het criminele netwerk. Uit voorspelling VI volgt dan een grotere kans voor de jongere om crimineel te worden.

In het eerste deel van een verzamelstudie van Reiss en Roth (1994) – een bijdrage van Sampson en Lauritsen – komen verschillende bevindingen uit de literatuur aan bod. Aan de hand van een multi-level aanpak met gegevens over slachtoffers en daders, wordt er een overzicht gegeven van risicofactoren die tot crimineel gedrag kunnen leiden, eventuele valkuilen en een mogelijke aanpak voor de toekomst. De multi-level aanpak is gericht op oorzaken van geweld op individueel, situationeel en community niveau. Ze baseren zich op grootschalige studies met empirische gegevens, met name studies met een representatieve steekproef. Daarnaast hebben ze gelet op de grootte van de effecten en niet alleen maar gefocust op de statistische significantie.

Uit de bevindingen blijkt dat een hoog niveau van ‘family disruption’ (scheidingsaantallen en female-headed families met kinderen) criminaliteit bevorderen door afname van buurtnetwerken die informele sociale controle uitoefenen. Deze informele sociale controle houdt in dat de buurt ‘vreemdelingen’ in de gaten houdt, verantwoordelijkheid op zich neemt bij de supervisie van jeugdactiviteiten en ingrijpt bij plaatselijke ordeverstoringen. Daarnaast blijkt dat delinquent gedrag voornamelijk een groepsfenomeen is en dat daarom de structuur van het gezin en van de buurt van cruciaal belang is om te kunnen bepalen of de jongeren uit de buurt de gelegenheid hebben een peergroep te vormen die aan de supervisie van de volwassenen kan ontsnappen.

Wanneer verder gekeken wordt naar de rol van de buurt, blijkt uit verschillende empirische bevindingen dat buurten gekenmerkt door weinig vriendschappen, veel peergroups zonder volwassen supervisie en lage participatie in organisaties disproportioneel hoge criminaliteitscijfers hebben.

Het sterke effect van ‘family disruption’ in het verklaren van crimineel gedrag komt vooral naar voren in multivariate modellen. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat ‘family disruption’ onder zwarten substantieel gerelateerd is aan het aantal moorden en overvallen door met name zwarte jongeren gepleegd. Deze effecten worden gevonden onafhankelijk van inkomen, regio/streek, etniciteit en leeftijdsopbouw, dichtheid, grootte van de stad en sociale zekerheid.

De bovenstaand besproken bevindingen spitsen zich vooral toe op het gezin en de buurt en als deze twee elementen begrepen worden als deelname aan het allochtone en autochtone netwerk, dan zijn ze in overeenstemming met de voorspellingen I en II.

In een studie van Elliot (1994) gebaseerd op drie grote longitudinale studies naar geweld, blijken zwakke effecten op te treden van school en familie op zwaar crimineel gedrag. Het hebben van delinquente peers geeft de doorslag. Het effect van delinquente peers (deelname aan het criminele netwerk), komt overeen met voorspelling III en de verhouding tussen de twee effecten met voorspelling IV.

Smith en Brame (1994) baseren zich op empirische gegevens uit het National Youth Survey, waarin over een periode van 4 jaar beginnend bij 1976, 3306 middelbare scholieren uit Amerika in de leeftijd van 11 tot 17 jaar ondervraagd zijn. Zij onderzochten verklaringen voor het beginnen van en het voortzetten van een criminele carrière. 45% van de scholieren uit de steekproef werd als delinquent beschouwd. Uit deze empirische studie blijkt dat het contact met delinquente peers van doorslaggevend belang is (significant positief en groot effect) voor het voortzetten van dit gedrag, maar dit kan nauwelijks het begin van de delinquentie verklaren. Om het begin te kunnen verklaren blijken sekse, leeftijd en de plaats waar iemand woont (stad, platteland) het grootste effect te hebben. De rol van het leven in een eenouder-gezin en de hoeveelheid tijd die het gezin met elkaar doorbrengt, blijken zowel in de initiatiefase als ook in de continuïteitsfase nauwelijks van belang.

Uit de resultaten blijkt overeenstemming met voorspelling III, dat wanneer jongeren veel met delinquente jongeren omgaan, er een grotere kans is om zelf crimineel te worden. Het niet-significante effect van gezinsomstandigheden (hechtheid, wel of geen een-ouder gezin) kan echter beschouwd worden als een weerlegging van voorspelling I, die stelt dat deelname aan het allochtone netwerk (gezin) bescherming biedt tegen delinquent gedrag.

Lipsey en Derzon (1998) analyseerden via een meta-analyse voorspellers van jeugdcriminaliteit. Deze onderzoeken bevatten zowel delinquente als niet-delinquente jongeren van verschillende nationaliteiten. De belangrijkste bevindingen zijn dat het gebrek aan sociale bindingen en het hebben van delinquente peers, de sterkste voorspellers van delinquent gedrag zijn in de leeftijdscategorie 12-14 jarigen. In de leeftijdscategorie 6-11 jarigen zijn deze voorspellers echter relatief zwak. Gebroken gezinnen en gewelddadige ouders behoren tot de zwakste voorspellers van later delinquent gedrag voor beide leeftijdsgroepen.

Omdat het effect van gezin toch aanwezig is, al is het zwak, is dit in strikte zin geen weerlegging van voorspelling I. Het effect van de delinquente peers (criminele netwerk) is groter dan het effect van het gezins-

netwerk en deze bevinding komt overeen met hypothese IV. Het onderzoek van Haynie (2001) richt zich op de vraag of structurele kenmerken van vriendschapsnetwerken de samenhang tussen delinquent gedrag van de netwerkleiden en een bepaalde actor in het betreffende netwerk kunnen verklaren. Het is een van de weinige studies waar crimineel gedrag van netwerkleiden (vrienden, kennissen, klasgenoten) niet via rapportages van de respondenten maar via directe ondervraging gemeten wordt en waarin de netwerkpositie van de respondent expliciet geanalyseerd wordt. Zij gebruikt de data van de grote Add Health studie, een steekproef van scholieren tussen 11 en 17 jaar in 120 scholen in 1994/1995. De steekproef omvat 90.000 respondenten. Met 20.000 respondenten werden diepte-interviews afgenomen.

Uit de resultaten concludeert Haynie allereerst dat delinquent gedrag een netwerk fenomeen is: er is een interactie-effect tussen netwerkstructuur (dichtheid van het netwerk) en delinquentie. Vervolgens laat zij zien dat het verband tussen delinquentie van een focale actor en de netwerkleiden sterker is naarmate de focale actor een centralere positie in dit netwerk heeft. Een meer centrale positie betekent dat de betreffende persoon populairder is. Indien de actor slechts een positie in de periferie van het netwerk heeft, is het verband met delinquentie van diens netwerkleiden zwakker (o.c. p. 1024). Zij vond geen bijzondere patronen voor netwerken met leden van diverse etniciteiten.

In het licht van de voorspellingen is van belang dat een jongere die een centrale positie in een crimineel netwerk inneemt, een grotere kans heeft om crimineel te worden. Een centrale positie innemen betekent hetzelfde als meer deelname aan een netwerk. Hetzelfde geldt voor lid zijn van een hecht netwerk. Deze resultaten komen overeen met voorspelling III (meer deelname aan het criminele netwerk, leidt tot een grotere kans om crimineel te worden).

Een van de laatste onderzoeken, die besproken zal worden, betreft een analyse van criminele groepen. Schwendinger en Schwendinger (1985) gebruiken de methode van 'progressive concretization' om macrofactoren en microsociologische structuren van adolescent subculturen te verbinden. Deze analyse bevat observatie gegevens van Noord- en Zuid-Amerika, Engeland en Zuid-Afrika, over een periode van 20 jaar (1963-1983). Daarnaast beschikken zij over empirisch materiaal van deze groepen met betrekking tot taalgebruik, sociale netwerk relaties en delinquent gedrag. In een hoofdstuk over adolescent ondernemers en illegale markten worden de persoonlijke kenmerken van jongeren die deelnemen aan ille-

gale economische activiteiten onder de loep genomen. Er wordt beschreven hoe deze jongeren een ontwikkeling doormaken van lid van een 'streetcorner' jeugdgroep (klein crimineel netwerk) naar deelname aan de grotere marktstructuren en hoe hun zelfbeeld verandert naarmate de professionalisatie (ernstigere vormen van criminaliteit) toeneemt. Deze beschrijving van de ontwikkeling komt overeen met voorspelling IX, waarin gesteld wordt dat jongeren een criminele carrière beginnen met kleinschalige criminaliteit bij een klein crimineel netwerk.

Sampson en Laub (1990; 1992) gebruiken de longitudinale gegevens van Glueck en Glueck's klassieke studie uit de jaren '30 over de criminele carrières van 500 mannen. Deze criminele mannen worden vergeleken met een groep van 500 niet-criminele mannen. De mannen zijn gevolgd van hun 14e tot hun 38e levensjaar. Sampson en Laub gaan na in hoeverre de relaties die volwassenen hebben met instituties van de samenleving (werk en familie), de voortzetting van jeugdig delinquent gedrag tijdens de volwassenheid beïnvloeden en laten zien dat – bij controle voor delinquent gedrag op jongere leeftijd – juist deze determinanten zeer belangrijk zijn voor de verklaring van criminaliteit bij volwassenen. Hoewel delinquent gedrag op jonge leeftijd een van de beste predictoren is voor delinquent gedrag op latere leeftijd, vinden ze dat de meeste delinquente jongeren geen delinquente volwassenen worden. Uit de resultaten blijkt dat de mannen die een sterke band hebben met de partner, met werk of met andere maatschappelijke instituties minder kans op delinquent gedrag op latere leeftijd hebben. Volgens de onderzoekers gaat het niet om het feit of men werkt of niet, maar om werk met veel commitment: sterke banden zijn belangrijker dan zwakke.

De bevindingen van deze studie kunnen vergeleken worden met de voorspellingen. De sterkte van een band is gelijk aan deelname aan netwerken. Een sterke band met de partner (allochtone netwerk) en met het werk (autochtone netwerk) biedt bescherming tegen criminaliteit (voorspelling I en II). De problemen die er tijdens de jeugd geweest zijn (delinquent verleden) kunnen door netwerkondersteuning (partner, werk) opgelost worden.

Samenvatting en conclusie

Om na te gaan of de geformuleerde voorspellingen ondersteund dan wel weersproken worden door bestaande onderzoeksbevindingen zijn alle beschikbare Nederlandse onderzoeken op relevantie voor de voorspellingen bekeken. Via overzichtsstudies en overzichtsbestanden zijn relevante buitenlandse studies opgespoord. Het blijkt dat er in de Nederlandse en internationale literatuur veel ondersteuning is te vinden voor de netwerktheoretische voorspellingen, of — anders gesteld — er worden weinig weerleggingen voor deze voorspellingen aangetroffen. Tabel 8.1 geeft een overzicht. Voorspelling I is één keer weerlegd. Twee keer is er sprake van de mogelijkheid dat deze voorspelling I weerlegd zou kunnen worden. De facto komen deze twee gevallen neer op een vermoeden van de onderzoeker dat bepaalde soorten crimineel gedrag (hosselen en geweld) verankerd zijn in de allochtone cultuur (respectievelijk de Surinaamse en Turkse). In twee studies wordt tenslotte slechts een zwak verband gerapporteerd tussen deelname aan het herkomst-netwerk (met name familie) en geringe criminaliteit. Tegenover deze weerlegging en vier onduidelijke gevallen staan 13 gevallen waarin van ondersteuning van voorspelling I sprake is. Voor voorspelling II (meer deelname aan het autochtone netwerk, minder crimineel gedrag) zijn 10 ondersteunende studies gevonden, voor voorspelling III (meer deelname aan het criminele netwerk, meer crimineel gedrag) 12, voor voorspelling IV (effect van III>I>II) 3, voor voorspelling VI (meer overlap allochtone criminele netwerk, meer deelname criminele netwerk) 2, voor voorspelling IX (start criminaliteit binnen klein crimineel netwerk) 2 en tot slot voor voorspelling X (kleine criminele groepen, etnische homogeniteit) 1. Voor deze zes voorspellingen zijn geen weerleggingen gevonden. Voor voorspelling V, VII en VIII is geen empirisch materiaal aangetroffen.

In totaal betreft het 43 ondersteuning, 1 weerlegging en 4 onduidelijke gevallen. Dat is een verbluffend resultaat en dat is verrassend. De vraag doet zich dan voor hoe het mogelijk is dat de netwerkbenadering zo gesteund wordt door bestaande onderzoeksbevindingen. Of — als men niet bereid is alle besproken onderzoeken als ondersteuning voor de voorspellingen te accepteren — hoe het mogelijk is dat de voorspellingen nauwelijks door bestaande onderzoeksbevindingen worden weersproken. Want dit laatste zal ook een criticus toegeven.

Een antwoord op deze vraag kan gevonden worden in de, in het vorige hoofdstuk besproken, integratie van bestaande theorieën door de

netwerktheorie. In de netwerktheorie is de essentie van de bestaande theorieën behouden. Daardoor passen de beschikbare onderzoeksbevindingen, op grond waarvan de bestaande theorieën geformuleerd zijn, goed op de voorspellingen van de netwerktheorie.

Rijke detaillering is in de netwerkbenadering echter achterwege gebleven. En ook dat is een oorzaak van de goede correspondentie tussen bestaande onderzoeksbevindingen en nieuwe netwerkvoorspellingen.

Geconcludeerd kan worden dat de voorspellingen uit de netwerktheorie goed corresponderen met bestaande onderzoeksbevindingen. Voor een nadere toets zal echter nieuw onderzoek moeten worden uitgevoerd.

voorspelling	ondersteuning	weerlegging
I Meer deelname allochtone netwerk, minder crimineel	Junger (1989; 1990; 1991)	Smith (1994)
	Smeets (1992)	
	Van Hulst (1993)	mogelijke weerlegging
	Rovers (1995)	Sansone (1992)
	Junger (2001)	Kemper (1998)
	Hirschi (1969)	
	Sampson (1987)	
	Sampson (1989)	zwak verband
	Huizinga (1991)	Elliot (1994)
	McCord (1991)	Lipsey (1998)
	Sampson (1990; 1992)	
	Sampson (1994)	
	Reiss (1994)	
	II Meer deelname autochtone netwerk, minder crimineel	Junger (1989; 1990; 1991)
Smeets (1992)		
Van Hulst (1993)		
Rovers (1995)		
Junger (2001)		
Shaw (1969)		
Sampson (1989)		
Sampson (1990; 1992)		
Reiss (1994)		
Lipsey (1998)		
III Meer deelname criminele netwerk, meer crimineel		Kaufman (1986)
	Werdmölder (1986)	
	Sansone (1992)	
	Beke (1998)	
	Van Gemert (1998)	
	Hirschi (1969)	
	Sampson (1989)	
	Huizinga (1991)	
	Elliot (1994)	
	Smith (1994)	
	Lipsey (1998)	
	Haynie (2001)	
	IV Effect van III > I > II	Werdmölder (1986)
Elliot (1994)		
Lipsey (1998)		
V Meer overlap allochtone en autochtone netwerk, meer deelname autochtone netwerk	-	
VI Meer overlap allochtone en criminele netwerk, meer deelname criminele netwerk	De Jong (1997)	
	McCord (1991)	
VII Meer overlap autochtone en criminele netwerk, meer deelname criminele netwerk	-	
VIII Effect VI > VII > V	-	
IX Start criminaliteit binnen klein crimineel netwerk	Shaw (1969)	
	Schwendinger (1985)	
X Kleine criminele groepen, etnische homogeniteit	De Jong (1997)	

Tabel 8.1 Overzicht van correspondentie tussen voorspellingen en bevindingen (alleen eerste auteursnaam).

Samenvatting en Conclusie

De zwaardere vormen van criminaliteit nemen momenteel toe en ook bij de jeugdcriminaliteit is deze toename te onderkennen. Vooral het disproportionele risico dat allochtone jongeren momenteel lopen is zorgwekkend. Marokkaanse en Antilliaanse jongeren lopen een 2 à 3 keer groter risico dan Turkse en Surinaamse jongeren, welke laatste groepen weer een $1\frac{1}{2}$ à $2\frac{1}{2}$ keer groter risico lopen dan autochtone jongeren. Het risico bij de Marokkaanse en Antilliaanse jongeren ligt zodoende een factor $3\frac{1}{2}$ à 4 hoger dan bij autochtone jongeren.⁶⁶

Met deze omvangrijke criminaliteit onder Marokkaanse en Antilliaanse jongeren (en in mindere mate onder Turkse en Surinaamse jongeren) krijgt Nederland te maken met een fenomeen dat in de VS al veel langer bekend is, namelijk disproportionele criminaliteit door bepaalde (jeugdige) etnische groepen, soms met een sterk wijkgebonden karakter. Na aanvankelijke terughoudendheid, in verband met het stigmatiserende effect van maatregelen gericht op etnische groepen, wordt in het beleid steeds meer en steeds explicieter gepleit voor een voortvarende aanpak van deze problematiek.

Binnen de politieorganisatie is men al sinds midden jaren tachtig bezig deze problematiek aan te pakken. In het kader van beleidsnota's, extra beschikbaar gestelde middelen en ook naar aanleiding van uit de hand lopende lokale problemen zijn tal van politieke projecten opgestart, die meer of minder expliciet, gericht zijn op allochtone jongeren. De effectiviteit van deze zeer verschillende projecten is echter goeddeels onbekend. Ook in het wetenschappelijk onderzoek is er veel belangstelling voor deze problematiek. Al sinds de jaren dertig van de vorige (20e) eeuw heeft de achteruitgang van bepaalde wijken in de VS de aandacht getrokken van sociologen en criminologen. Dit resulteerde in een reeks community studies die gevolgd werden door preventieve programma's die op deze studies gebaseerd waren. Het geringe succes van deze programma's heeft er toe geleid dat men meer aandacht is gaan schenken aan de precieze aard van de sociale netwerken van de jongeren die een criminele loopbaan starten. Verondersteld wordt dat het karakter van het sociale netwerk van jongeren doorslaggevend is voor het risico een deviante loopbaan te starten.

66. Zie voor meer specifieke cijfers hoofdstuk 3.

Gelijktijdig is er bij de misdaadbestrijding meer aandacht gekomen voor de netwerkstructuur van criminele organisaties. De hypothese dat criminele organisaties (en activiteiten) niet langer gebaseerd zijn op culturele of etnische identificaties, maar veeleer op sociale netwerksystemen, wint aan populariteit. Ook wordt aangenomen dat de interne organisatie van misdadige organisaties niet langer het karakter heeft van een strikt hiërarchische bevelsstructuur, maar beter gekenschetst kan worden als een flexibel netwerk van losse en wisselende contacten.

Zowel in het wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit als bij de opsporing van criminaliteit neemt de belangstelling voor de sociale netwerken dus toe. Tegen deze achtergrond heeft het Programma Politie & Wetenschap Bureau Driessen opdracht gegeven na te gaan in hoeverre een consequent doorgevoerd netwerkperspectief de wetenschappelijke discussies over criminaliteit door allochtone jongeren en over criminele organisaties verder kan brengen om zodoende een bijdrage te leveren aan de oplossing van de praktische problemen die de politie tegenkomt bij de bestrijding van deze criminaliteit.

Het netwerkperspectief is in deze studie a priori gekozen. Dat wil zeggen dat lopende dit onderzoek het al dan niet toepassen van de netwerktheorie geen punt van overweging meer is geweest. De resultaten van deze studie zijn – achteraf gezien – de toetssteen voor de bruikbaarheid van deze netwerkbenadering.

De centrale vraag in dit onderzoek is in hoeverre kenmerken van de sociale netwerken van allochtone jongeren een verklaring kunnen bieden voor de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers en welke praktische consequenties de beantwoording van deze vraag heeft voor het optreden van de politie.

Om deze vraag te beantwoorden zijn een aantal verschillende activiteiten ondernomen. Tabel 9.1 geeft een overzicht aan de hand van de hoofdstukindeling van dit rapport.

Na de formulering van de onderzoeksvragen is nagegaan wat de beleidsontwikkelingen op dit gebied sinds 1980 zijn en welke inspanningen de politie zich momenteel getroost om het probleem van de criminele allochtone jongeren aan te pakken. Er heeft een inventarisatie plaats gevonden van politieke projecten gericht op allochtone jongeren. Hiervoor zijn relevante nota's en beleidsteksten geraadpleegd en er zijn gesprekken met een aantal experts op dit terrein gevoerd. Politieke contacten met allochtonen tijdens de surveillancedienst of in het kader van de gebiedsgebonden politiezorg bleven buiten beschouwing.

Vervolgens is het onderzoek in Nederland naar criminaliteit door allochtone jongeren op een rij gezet. Dit resulteert in drie overzichten: een overzicht van de mate waarin allochtone jongeren uit verschillende etnische groepen sinds 1980 oververtegenwoordigd zijn in de criminaliteitscijfers; een overzicht van de soorten delicten die door de verschillende groepen vooral gepleegd worden en tenslotte een overzicht van de ontwikkeling van de theorieën die geopperd zijn om het deviante gedrag van allochtone jongeren te verklaren.

Op basis van deze inventarisaties van beleid en politieke inspanningen enerzijds en onderzoek en theoretische ontwikkelingen anderzijds is vervolgens het netwerkperspectief in beeld gebracht en zijn onderzoeksbevindingen over (allochtone) jongeren en over de organisatievormen van criminaliteit geïnventariseerd.

Na deze voorbereidingen volgt het centrale stuk van deze studie: een aantal hypothesen over deviant gedrag en criminaliteit van (allochtone) jongeren en over de rekrutering van (allochtone) jongeren door criminele netwerken. Daarop aansluitend is onderzocht in hoeverre deze veronderstellingen gesteund worden door de bevindingen van Nederlandse en buitenlandse onderzoeken.

activiteit	resultaat
1 - probleemformulering	- onderzoeksvragen
2 - inventarisatie beleid	- overzicht algemeen beleid
- inventarisatie politieke activiteiten	- overzicht politiepraktijk
3 - inventarisatie Nederlands onderzoek	- overzicht oververtegenwoordiging allochtone jongeren
	- overzicht soorten delicten
	- overzicht theoretische ontwikkelingen
4 - beschrijving netwerktheorie	- overzicht netwerktheorie
5 - inventarisatie onderzoek jongeren	- overzicht onderzoeksbevindingen
6 - inventarisatie onderzoek criminele organisaties	- overzicht onderzoeksbevindingen
7 - formuleren hypothesen	- nieuwe voorspellingen
8 - confrontatie hypothesen met onderzoeksliteratuur	- inzicht in houdbaarheid nieuwe voorspellingen
9 - samenvatting en conclusie	- conclusies
	- maatregelen

Tabel 9.1. Overzicht van de in deze studie ondernomen activiteiten.

Methodologische kanttekening

Het belangrijkste element in deze studie is een aantal nieuw geformuleerde hypothesen. In de Popperiaanse wetenschapsopvatting is het formuleren van hypothesen in principe echter niet aan methodologische regels gebonden, behoudens de eis dat te formuleren hypothesen toetsbaar dienen te zijn. De methodologische regels hebben vooral betrekking op de toetsing en de onderlinge beoordeling van hypothesen.

In deze studie zijn de hypothesen echter niet 'vrij' ontwikkeld. Omdat de te ontwikkelen hypothesen aanknopingspunten voor beleid en praktische maatregelen dienden te bieden, is er een inventarisatie gemaakt van het politiebeleid en van de verschillende politieprojecten waarmee de beschreven problematiek wordt aangepakt. Als uitgangspunt voor een theoretische verklaring is daarnaast enerzijds een zeer uitgebreide literatuurstudie van alle beschikbare Nederlandse onderzoeken uitgevoerd en anderzijds is de internationale literatuur over sociale relaties, sociale netwerken en crimineel gedrag bestudeerd. Op basis van deze kennis is tenslotte vanuit de assumpties van een bestaande en beproefde theorie over sociale netwerken een aantal hypothesen geformuleerd.

Bij het opstellen van de voorspellingen is derhalve gebruik gemaakt van vier bronnen: 1) bestaande praktijk; 2) Nederlands onderzoek naar allochtone jongeren; 3) internationale literatuur over jongeren, sociale relaties en crimineel gedrag; 4) assumpties van de veelvuldig getoetste netwerktheorie.

Een dergelijke veelomvattende basis voor de voorspellingen is nog geen garantie voor de juistheid van de voorspellingen. Om die reden is tenslotte 5) nagegaan in hoeverre bestaand onderzoek opgevat kan worden als een bevestiging of een weerlegging van deze hypothesen. In dit laatste hoofdstuk volgt eerst een beknopte samenvatting van de bevindingen van de inventarisaties. Daarna komen de geformuleerde voorspellingen en de daarop aansluitende empirische gegevens aan bod. Op basis van deze voorspellingen, die goed door de onderzoeksliteratuur gesteund worden, worden eerst algemene conclusies en suggesties voor algemeen beleid geformuleerd. Daarop voortbouwend volgen meer praktische aanwijzingen voor eventueel door de politie te ondernemen activiteiten.

Algemeen beleid, politiebeleid en politieke projecten

Het beleid van de overheid met betrekking tot minderheden is wat betreft het algemene uitgangspunt in de loop der jaren hetzelfde gebleven. De nadruk ligt – sinds geaccepteerd is dat de allochtone bevolkingsgroepen niet meer zullen terugkeren naar het land van herkomst – op integratie. Er deed zich wel een verandering in de beeldvorming van minderheden voor. De visie op minderheden als passieve zorgcategorie heeft plaats gemaakt voor nadruk op een actieve rol van deze minderheden bij het tot stand brengen van een succesvolle integratie. Daarnaast wordt er in het huidige beleid meer aandacht besteed aan allochtone jeugdcriminaliteit en – in tegenstelling tot midden jaren tachtig – inmiddels wordt ook erkend dat er op dit gebied een probleem bestaat. Een belangrijke ontwikkeling is dat het huidige beleid breder georiënteerd is en zich richt op interventiemogelijkheden binnen drie verschillende levensfasen van het individu (CRIEM-nota) en dat het huidige beleid een doelgroepen karakter heeft.

Het beleid van de politie is in jaren '80 vooral gericht op kennisverwerving over de allochtone culturen en op het in dienst nemen van allochtonen. Eind jaren '80, begin jaren '90 maakt het belang van de maatregelen binnen de eigen kring plaats voor de noodzaak tot profilering van de politie, welke gericht is op zowel repressie als ook preventie. In het Beleidsplan Nederlandse Politie van 1999-2002 wordt naar voren gebracht dat om het probleem van de jeugdcriminaliteit aan te pakken, de pakkans hoger moet, zodat de herhaling afneemt en de consequenties van het criminele gedrag duidelijker zijn. Dit heeft gevolgen voor de dagelijkse gang van zaken bij de politie, maar in dit onderzoek is een beperking aangebracht tot de politieke projecten gericht op allochtone jongeren.

Sinds 1996 zijn er vier inventarisaties uitgevoerd van door de politie opgezette projecten om allochtone jeugdcriminaliteit tegen te gaan. De laatste inventarisatie vond in het kader van het onderhavige onderzoek plaats. Uit deze inventarisaties blijkt dat er van een heterogene verzameling projecten sprake is. Bij de politieprojecten gericht op allochtonen is slechts incidenteel sprake van participatie van de doelgroep of van de relevante etnische groep. In het merendeel van de korpsen staat men positief tegenover de verschillende projecten. Soms berust de informatie en know-how bij één persoon of bij een wijkteam. Van projecten die in andere korpsen draaien is men over het algemeen niet goed op de hoogte. Er

wordt nauwelijks samengewerkt en slechts af en toe wordt er informatie uitgewisseld. Er wordt nauwelijks geëvalueerd, waardoor het effect van de verschillende projecten en initiatieven onduidelijk blijft.

Uit een vergelijking van de vier inventarisaties van de politieke projecten blijkt dat er tussen 1996 en 2001 geen grote veranderingen in de aard van dergelijke projecten hebben plaatsgevonden. Wel was individuele trajectbegeleiding in 1996 nog experimenteel van karakter, maar in 2001 wordt ITB veelvuldig toegepast als interventiestrategie. Daarnaast is er een trend ingezet om de problemen niet alleen toe te schrijven aan de allochtone jongeren zelf, maar om ook een kritische blik te werpen op het functioneren van de politieorganisatie.

Een steeds terugkerend probleem bij dergelijke politieke projecten is dat er een grote neiging bestaat om iedere keer opnieuw 'het wiel uit te vinden'. Van ervaringen elders wordt nauwelijks gebruik gemaakt en men is slecht op de hoogte van de activiteiten in andere regio's. Ook baseert men zich bij het uitstippelen van een strategie nauwelijks op bestaande kennis of op bestaande theorieën. Voor zover bekend wordt ook nauwelijks gebruik gemaakt van inhoudelijke expertise bij de opzet van dergelijke projecten. De indruk heerst dat men vooral vaart op pakkende analogieën (zoals 'het preventiehuis') of op modieuze en aansprekende trefwoorden (samenwerking, netwerkoverleggen, professionalisering).

Daarnaast blijkt dat evaluatie van de verschillende projecten nog steeds nauwelijks geprogrammeerd wordt. De argumenten die daarvoor genoemd worden snijden maar zeer ten dele hout. Zo is het feit 'dat men pas begonnen is' geen excuus om iedere evaluatieve inspanning achterwege te laten. En als men de algemene politiestatistiek niet van toepassing acht dan zal men andere manieren moeten bedenken om de resultaten zichtbaar te maken.

Criminaliteit en allochtone jongeren

Door het Nederlandse onderzoek op een rij te zetten is een overzicht verkregen van de verhouding waarin Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse jongeren ten opzichte van autochtone jongeren in de criminaliteitsstatistiek vertegenwoordigd zijn sinds 1985 en van de soorten delicten die zij met name plegen. Vanaf 1985 kreeg de groep jongeren van allochtone afkomst in ons land een grotere omvang – overigens met uitzondering van de Molukse jongeren, die toen al tot de tweede genera-

tie migranten in Nederland behoorden – en vond gedegen onderzoek naar crimineel gedrag onder hen plaats.

De cijfers geven aan hoeveel groter het percentage criminele jongeren in deze vier allochtone groepen is ten opzichte van het percentage autochtone criminele jongeren. Uit dit overzicht blijkt op de eerste plaats dat alle vier onderzochte etnische groepen een sterke oververtegenwoordiging in de criminaliteitscijfers vertonen. Bij de Turkse jongens is deze oververtegenwoordiging het minst sterk, gemiddeld is deze 1.5. De Turkse jongens worden gevolgd door de Surinaamse jongens. Hun oververtegenwoordiging is groter, namelijk gemiddeld 2.6. De gemiddelde oververtegenwoordiging van de Antilliaanse groep bedraagt 3.4. Marokkaanse jongeren komen er over het algemeen het slechtste vanaf. Hun oververtegenwoordiging ten opzichte van autochtone jongeren is gemiddeld 4.0. Hoewel de verschillende onderzoeken moeilijk te vergelijken zijn, schijnt bij geen van de vier onderzochte allochtone groepen de oververtegenwoordiging sinds 1985 opvallend te zijn toegenomen, maar door de verschillen in operationalisatie is dit niet helemaal duidelijk. Dit betekent dat veiligheidshalve het beste aangenomen kan worden dat de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren sinds 1985 stabiel is.

Dat wil overigens niet zeggen dat de omvang van de problematiek ook stabiel is. Omdat de jeugdcriminaliteit – met name de zwaardere vormen – sinds 1985 over de hele linie is toegenomen en omdat het aantal allochtone jongeren sindsdien is toegenomen, is in absolute zin (aantallen) de criminaliteit onder allochtone jongeren het laatste decennium sterk toegenomen.⁶⁷

Op grond van het Nederlandse onderzoek is een overzicht opgesteld van de patronen in het criminele gedrag van Nederlandse, Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse jongens. Het duidelijkste verschil in dit delictpatroon treedt op tussen enerzijds autochtone jongens en anderzijds allochtone jongens. Nederlandse criminele jongens maken zich vooral schuldig aan vandalisme en vernielingen, terwijl allochtone criminele jongens meer diefstallen en vermogens- en geweldsdelicten begaan. In de criminaliteitspatronen van jongeren van de verschillende allochtone groepen is eveneens enige diversiteit te bespeuren, maar groot is deze diversiteit niet.

67. Bijvoorbeeld: Als het percentage van alle jongeren dat crimineel is oploopt van 2,5% naar 5%, dan loopt het percentage Marokkaanse jongeren dat crimineel is op van 10% naar 20%. Als tegelijkertijd de omvang van de populatie Marokkaanse jongeren in Nederland groeit met 20%, dan loopt het aantal criminele Marokkaanse jongeren op met 140%.

Ontwikkelingen in de opvattingen over criminele allochtone jongeren

Een groot aantal onderzoeken en beleidsnota's over allochtone jongeren is voor deze studie bestudeerd en op grond daarvan is een schets gegeven van de verschillende ideeën over criminaliteit door allochtone jongeren en van de ontwikkelingen daarin sinds het midden van de jaren zeventig van de twintigste eeuw.

In eerste instantie werden de aanwijzingen dat er van allochtone oververtegenwoordiging sprake is, geweten aan onvolkomenheden in de gevolgde waarnemingsmethodes. De politie zou selectief te werk gaan bij het stellen van opsporingsprioriteiten en bij controles. Ook burgers zouden eerder aangifte doen, wanneer de dader van een misdrijf allochtoon is. De in verschillende onderzoeken gevonden oververtegenwoordiging (tot 6 keer) was overigens wel erg groot om aan dergelijke selectieprocessen toe te schrijven. Deze hypothese kan verworpen worden op grond van self-report gegevens: ook de allochtone jongeren zelf zeggen vaker dat zij crimineel actief zijn. Gesteld kan worden dat deze selectie-hypothese momenteel nog maar weinig aanhangers kent – tenminste voor zover het gaat om een afdoende verklaring voor de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers. Een variant van deze opvatting is dat de oververtegenwoordiging alleen bestaat in de disproportionele aandacht in de media.

Qua structuur gelijkend op deze selectie-hypothese is de sociale positie-hypothese. Ook volgens deze hypothese is de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit een soort optisch bedrog. De leden van de lagere sociale groepen in de samenleving (qua inkomen, huisvesting en dergelijke) zijn van oudsher oververtegenwoordigd in de criminaliteit en de meerderheid van de allochtone bevolking behoort tot deze lagere sociale groepen. Zo treedt automatisch een sterke vertekening op. Deze hypothese kan inderdaad een deel van de oververtegenwoordiging verklaren, maar ook als rekening wordt gehouden met verschillen in sociaal economische positie blijven er substantiële verschillen in criminaliteit bestaan tussen allochtone en autochtone jongeren.

Deze eerste hypothesen deden vooral opgeld tot midden jaren tachtig. In beide gevallen wordt aangenomen dat het fenomeen oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit in feite niet bestaat. Alle hierna te bespreken opvattingen accepteren echter het feit dat ook als er rekening wordt gehouden met selectie en sociale positie er nog steeds sprake is van oververtegenwoordiging van allochtone

jongeren in de criminaliteitscijfers.

Een veronderstelling die ook op selectieprocessen wijst, maar niet op daardoor optredende foutieve waarneming, zoals bij de voorgaande hypothesen, is de *selectieve migratie-hypothese*. Volgens deze veronderstelling bestaat de migratie uit de landen van herkomst voor een deel uit criminele elementen. Deze migranten hebben soms goede redenen het land van herkomst te verlaten in verband met eerdere criminaliteit of zij migreren om de volgende stap in hun criminele carrière te zetten. Dit betreft selectieve migratie door volwassenen en adolescenten. Er zou daarnaast selectieve migratie zijn door proto-criminele jongeren die bijvoorbeeld min of meer geloosd worden door de familie, omdat zij in de plaatselijke gesloten gemeenschap moeilijk te handhaven zijn, of die door hun eerder gemigreerde vader worden opgehaald, omdat zij thuis zonder vader niet meer te handhaven zijn. Deze veronderstelling is op de achtergrond geraakt toen na verloop van tijd de oververtegenwoordiging bijna uitsluitend op het conto geschreven moest worden van tweede generatie allochtonen. Van selectieve migratie kan dan geen sprake meer zijn. Ten aanzien van Antilliaanse jongeren is deze opvatting echter nog steeds actueel. Hierboven is het feit aangestipt dat in de onderste strata van de maatschappij de kans om crimineel te worden wat hoger is. Ter verklaring van dit feit wordt gewezen op de relatieve deprivatie onderin de maatschappij. Hoewel het welvaartspeil ook voor degenen met een lage sociaal economische positie de laatste eeuw enorm is gestegen, bestaat er nog steeds in vergelijking met de middengroepen een achterstand. Absolute deprivatie (bijvoorbeeld honger, geen onderdak), die vroeger als oorzaak van de criminaliteit werd gezien, heeft plaats gemaakt voor relatieve deprivatie (minder dan ...). Mensen met lage sociale posities zouden wel dezelfde doelen in het leven (huis, auto, luxeconsumptie) nastreven als de middengroepen, maar de legale middelen om deze doelen te bereiken (opleiding, kans op een baan, inkomen) ontberen zij. Vandaar dat zij uitwijken naar illegale middelen. Deze hypothese wordt ook wel de *strain-theorie* genoemd, naar de spanning die optreedt tussen doelen en tekortschietende middelen.

Deze hypothese is een variant van de sociale positie hypothese, tenzij de doelen en middelen van allochtone jongeren nader gespecificeerd worden in andere dan zuiver sociaal-economische termen, bijvoorbeeld in termen van een ander waardenpatroon (andere doelen of middelen). Wanneer er op andere waarden gewezen wordt is er sprake van een verklaring vanuit culturele verschillen en dergelijke culturele theorieën zijn er vele.

Op de eerste plaats wordt er op gewezen dat bepaalde middelen die in de Westerse cultuur duidelijk als niet-legaal te boek staan in sommige andere culturen eerder geaccepteerd worden. Zo zou diefstal in de Marokkaanse cultuur minder verwerpelijk zijn, met name wanneer het diefstal betreft buiten de eigen sociale groep. Men spreekt in dit verband van een amoreel familisme in de cultuur van het Rifgebergte. In Turkije daarentegen zou diefstal wel als niet-toegestaan gedrag beschouwd worden en om die reden zouden criminele Turken zich vooral bezig houden met drugs-handel en minder met diefstal. Ook de acceptatie van het 'hosselen' in de Surinaamse cultuur, met zijn vloeiende overgangen tussen 'wat rommelen en handelen' naar drugshandel en heling, kan verklaren waarom Surinamers gemakkelijker in crimineel vaarwater belanden. Dergelijke afwijkende opvattingen over de toelaatbaarheid van bepaalde gedragingen worden omschreven als *culturele deviantie*.

In de *culturele dissonantie-theorie* wordt er op gewezen dat de jongeren uit culturele minderheden continu tussen twee culturen leven, wat tot conflicten leidt. Dit zou samengaan met identiteitsproblemen en een geringe zelfwaardering wat vervolgens tot normloosheid en delinquent gedrag zou leiden. In sommige onderzoeken konden echter geen verschillen in zelfwaardering tussen allochtone en autochtone jongeren worden aangetoond. Volgens een variant van deze theorie keren allochtone jongeren zich juist af van de (zeer) traditionele cultuur van hun ouders. Met name de harde hand van de vader wordt niet meer geaccepteerd door het contrast met alle vrijheden van de westerse cultuur. Dit leidt tot spanningen thuis en normloosheid, omdat er geen vervanging van de traditionele cultuur plaats vindt. Vooral de oppervlakkige doelen van de moderne westerse cultuur (merkkleding, discobezoek en dergelijke) worden overgenomen, maar gedragssturende meer abstracte morele waarden veel minder.

In dit verband wordt ook in meer algemene termen gewezen op allerlei aanpassingsproblemen na migratie die bevorderend zouden zijn voor desoriëntatie en vervolgens voor delinquent gedrag. Allochtonen spreken de taal niet of slechter, zij hebben geen steun van een autochtoon sociaal netwerk, de vader komt vaak jaren eerder dan vrouw en kinderen naar Nederland, waardoor hij voor de kinderen een betrekkelijke onbekende is en de verblijfsstatus kan onzeker zijn, wat integratie in de weg staat. Het criminele gedrag wordt dus in verband gebracht met een geringe integratie. Deze *integratie-hypothese* wijst meestal op twee zaken: geringe overname van waarden en normen van het nieuwe land en geringe deelname aan de

instituties, zoals school, arbeidsmarkt en verenigingsleven. Het negatieve equivalent van integratie is *marginalisering*. De geringe integratie leidt in dat geval tot een bestaan aan de rand van de maatschappij en gaat soms samen met de vorming van randgroepen.

De *culturele theorieën* leveren twee tegengestelde voorspellingen op. Enerzijds kan verwacht worden dat het verlies van de traditionele cultuur leidt tot normloosheid en delinquent gedrag. Anderzijds kan verwacht worden dat het verlies van de traditionele cultuur juist integratie en acceptatie van de westerse cultuur vergemakkelijkt en dat daardoor minder delinquent gedrag optreedt. De empirische status van de culturele theorieën is overigens zwak.

Als reactie daarop en in reactie op de onduidelijkheden rond het begrip 'cultuur' wordt momenteel gepleit voor een constructivistische visie op cultuur, volgens welke cultuur geen statisch gegeven is, maar wordt gevormd door de migranten zelf. Zij kiezen uit de verschillende bronnen die hen ter beschikking staan, namelijk de cultuur van oorsprong en de cultuur van het immigratieland, elementen die van pas komen in hun nieuwe situatie. In dit verband wordt gewezen op 'culturele manipulatie', bijvoorbeeld door Marokkaanse jongens die de politie er van overtuigen niets aan hun vader te vertellen, omdat zij dan ongenadig hard geslagen zullen worden.

Het ontbreken van duidelijke cultuurtheorieën hangt waarschijnlijk samen met het feit dat voorstanders van deze theorieën veel oog hebben voor allerlei details en nuances. Zij zijn van huis uit vaak cultureel antropoloog, een wetenschap met veel belangstelling voor details. Iedere poging tot een meeromvattende algemene theorie verdringt zodoende in de rijke nuancering van de talrijke uitzonderingen.

Hoewel de volgende theoretische opvatting qua naam aansluit op de cultuurtheorieën is de *subcultuur-hypothese* (of *peer-group-hypothese*) van een andere orde. In zijn eenvoudigste vorm komt deze opvatting er op neer dat jongeren crimineel worden omdat zij criminele vrienden hebben. Maar vriendschap op zich heeft geen effect. Het gaat om het leren van een nieuwe subcultuur in de nieuwe vriendengroep. Deze subcultuur, waaraan de hypothese zijn naam ontleent, bestaat uit de afwijkende normen en waarden van de peer-groep van delinquente vrienden. Onderzoeksbevindingen wijzen er overigens op dat de intermediaire rol van de normen en waarden gering is.

Als laatste hypothese wordt hier de *sociale controle theorie* genoemd. Het gaat in deze theorie om de sociale controle die via verschillende gebieden

(gezin, school, vrije tijd) wordt uitgeoefend. Men kan de theorie dus lezen als: hoe meer toezicht, hoe minder crimineel. Waarden en normen spelen in deze theorie geen rol. De verschillen in waarden tussen criminele en niet-criminele jongeren die in onderzoek zijn aangetroffen worden beschouwd als een gevolg van het deviante gedrag, niet als een oorzaak. Volgens een latere versie van de theorie, de sociale bindingstheorie, gaat het vooral om de banden die een individu met de maatschappij heeft op een aantal gebieden: familie, school, vrije tijd, en vrienden. Hoe sterker de binding aan deze gebieden, hoe minder crimineel. De vraag die overblijft is, waarom allochtone jongeren kennelijk minder sociale controle ervaren dan autochtone jongeren. Voorstanders van de controle theorie wijzen er op dat allochtonen minder op hun kinderen letten dan Nederlandse ouders. Allochtone kinderen spelen meer op straat en dergelijke. Verder zijn zij slechter geïntegreerd op school, door taalproblemen en ook door het lage opleidingsniveau van hun ouders. Met name Marokkaanse ouders zijn laag opgeleid, lager dan Turkse ouders. Zo kunnen de onderzoekers verklaren hoe het komt dat Marokkaanse jongeren criminelere zijn dan Turkse. Als het er op aan komt de verschillen tussen autochtone en allochtone jongeren te verklaren wordt dus ook binnen de controletheorie verwezen naar factoren die dicht bij culturele factoren liggen: ouderlijk toezicht, schoolprestaties en opleidingsniveau van de ouders.

Uit de inventarisatie van het Nederlandse onderzoek naar allochtone jeugdcriminaliteit blijkt samenvattend het volgende. Er is sprake van een duidelijke oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers. Deze oververtegenwoordiging is meermalen aangetoond, is reëel en kan niet geweten kan worden aan fouten in de gegevensverzameling. Deels hangen de verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren samen met de lage sociaal economische positie van allochtonen, maar dit biedt geen afdoende verklaring. Daarnaast wordt ter verklaring gewezen op selectieve migratie, culturele factoren, de ontwikkeling van jongeren-subculturen en op het ontbreken van sociale controle.

De cultuurtheorieën lijden aan een zekere onbepaaldheid, die samenhangt met de rijke gedetailleerdheid van deze theorieën. Empirisch staan de cultuurtheorieën ook niet bijzonder sterk. De subcultuur-hypothese heeft het nadeel dat niet duidelijk wordt waarom allochtone jongeren vaker in deviante subculturen verzeild raken. Empirisch gezien heeft de sociale controle theorie momenteel de beste papieren. Wel moet gezegd worden dat ook deze theorie in laatste instantie naar culturele factoren verwijst

om de verschillen tussen de bevolkingsgroepen te verklaren. De bestaande pluriformiteit aan theorieën doet mogelijk recht aan de complexiteit van de problematiek, maar soms ontaardt deze pluriformiteit in opsommingen van eventueel relevante factoren.

Geconcludeerd kan worden dat enerzijds het maatschappelijk probleem reëel is, terwijl anderzijds de theorievorming niet zodanig gevorderd is, dat daar een duidelijk antwoord uit te destilleren valt. Om deze impasse bij de theorievorming te doorbreken is in deze studie nagegaan wat een netwerkperspectief kan bieden.

Een netwerkperspectief

In de sociale wetenschappen wordt de laatste decennia de aandacht meer en meer gericht op de structuren en de functies van iemands sociale relaties, het persoonlijk netwerk. Netwerkstudies blijken een vruchtbare benadering te zijn voor een groot aantal wetenschappelijk en maatschappelijk relevante vraagstukken, onder meer over sociale ongelijkheid en cohesie. In een netwerkperspectief zijn de sociale relaties die iemand heeft doorslaggevend voor zowel zijn gedrag, alsook voor zijn opvattingen, normen en waarden. De verzameling sociale relaties die iemand heeft vormen tezamen zijn sociale netwerk en dit netwerk is een hulpbron waaruit men kan putten om eigen doelen te realiseren, maar het netwerk zal ook richting geven aan iemands normen, waarden en opvattingen. Normen en waarden – en dus ook de cultuur – worden als gedragsdeterminanten als minder belangrijk gezien. Het onderschrijven van bepaalde normen wordt vooral opgevat als een gevolg van de interactie met anderen. Enerzijds hoort men van de interactiepartners welke opvattingen men dient te hebben en welke doelen in het leven nastrevenswaardig zijn, anderzijds zijn de interactiepartners het criterium waaraan het eigen succes en falen worden afgemeten. In hoeverre een persoon zich conformeert aan het gedrag en de opvattingen van een interactiepartner is afhankelijk van de plaats van die interactiepartner in het persoonlijke netwerk. Recentelijk is er discussie over de vraag in hoeverre netwerken veranderen als gevolg van rationalisering en modernisering. Zo wordt binnen de sociale wetenschappen momenteel bediscussieerd in hoeverre netwerken ‘uit elkaar’ vallen en of dit samen gaat met schadelijke consequenties zoals afname van de maatschappelijke cohesie en een toename van de criminaliteit.

Voorspellingen

Uitgaande van dit netwerkperspectief zijn voorspellingen geformuleerd over de toetreding tot de criminele wereld door allochtone jongeren. Omdat het aantal netwerken waartoe iemand kan behoren in principe zeer groot is, is bij de voorspellingen een beperking aangebracht door er van uit te gaan dat voor allochtone jongeren slechts drie netwerken relevant zijn: het allochtone netwerk (familie, buurt, familie in het land van herkomst, allochtone peers), het autochtone netwerk (school, buurt, werk, autochtone peers) en het criminele netwerk (bende, criminele organisatie of crimineel netwerk).⁶⁸ De voorspellingen zijn toegespitst op de ontwikkeling van een jongere van 'normaal' naar deviant en van deviant naar crimineel. De voorspellingen zijn geformuleerd in termen van allochtone jongeren, maar ze zijn even goed toepasbaar op autochtone jongeren.

Socialisatie tot crimineel

De belangrijkste voorspellingen over de overgang van een allochtone jongere van normaal gedrag naar deviant gedrag en van deviant naar crimineel gedrag hebben betrekking op de socialisatie tot crimineel. De overgang van een 'gewone' allochtone jongere naar een deviante allochtone jongere is op de eerste plaats afhankelijk van de deelname aan het allochtone netwerk en van de deelname aan het autochtone netwerk. Deelname aan een netwerk kan op verschillende wijzen plaats vinden. Het gaat met name om het aantal interactiepartners van de allochtone jongere in het netwerk en om de frequentie van contact met leden van het netwerk. Hoe meer een allochtone jongere deelneemt aan het allochtone en aan het autochtone netwerk, des te kleiner zal het risico zijn dat hij deviant wordt. Beide netwerken hebben dus een beschermend effect, maar de bescherming die het allochtone netwerk – inclusief familie – biedt is groter dan de bescherming door het autochtone netwerk. Bij de overgang van deviant naar crimineel speelt de binding aan dezelfde netwerken een rol: hoe meer bescherming het allochtone of autochtone netwerk biedt, des te kleiner de kans om crimineel te worden. Maar hier

68. Met deze beperking tot drie netwerken wordt eerst een vereenvoudiging toegepast, die later met voorspellingen over overlap van netwerken weer genuanceerd wordt. Overlap tussen netwerken kan ook opgevat worden als het bestaan van grotere allochtone-autochtone netwerken.

speelt ook een nieuw element een grote rol: eventuele deelname aan een bende of eventuele contacten met (volwassen) criminelen. Als de allochtone jongere zich in een situatie bevindt waarin hij in contact komt (of kan komen) met criminelen, dan neemt het risico dat hij zelf crimineel wordt sterk toe. En als er sprake is van veel contact met criminelen of deviante jongeren, dan is de beschermende werking van het allochtone netwerk (en van het autochtone netwerk) niet meer afdoende.

Deze eerste voorspellingen zijn voor de hand liggend en zouden in zekere zin ook vanuit cultuurtheorieën kunnen worden opgesteld: identificatie met de allochtone of autochtone cultuur biedt bescherming tegen deviant en crimineel gedrag. En de term 'identificatie' kan min of meer opgevat worden als deelname aan een netwerk. Er is ook overeenkomst met de subcultuur-hypothese: deelname aan deviante of criminele groepen verhoogt volgens de netwerktheorie de kans om ook zelf deviant te worden aanzienlijk, juist zoals ook de subcultuur-hypothese voorspelt. Nieuw in deze voorspellingen is dat normen en waarden en andere culturele elementen er geen rol in spelen. Het gaat alleen over sociale contacten. Deze voorspellingen gaan over deelname aan afzonderlijke netwerken. Allochtone jongeren zijn echter tegelijkertijd van meer netwerken lid. Zo zullen zij er meestal èn een allochtoon netwerk (familie) èn een autochtoon netwerk (via school, werk) op na houden. Een aantal van dergelijke meeromvattende netwerkpatronen zijn nader geanalyseerd.

Het in Nederland gewenste netwerkpatroon is integratie: veel contact met het allochtone èn autochtone netwerk, geen contact met deviante jongeren of criminelen. Maar de meeste allochtone jongeren behoren juist tot een type met veel contact met deviante jongeren en weinig contact met het allochtone en autochtone netwerk: men accepteert de familie niet meer en minimaliseert de contacten daarmee. Aansluiting bij een autochtoon netwerk lukt niet. Deze contacten vervangt men door een netwerk van peers in dezelfde situatie. Dit netwerk van peers evolueert of tot een bende of wordt opgenomen in een al bestaand crimineel netwerk.

Een rooskleurig beeld geven deze voorspellingen niet, maar dit is sterk afhankelijk van de mogelijkheden aan een crimineel netwerk deel te nemen. Het gaat dan om de vraag in hoeverre het mogelijk is via het allochtone of autochtone netwerk contact te leggen met een crimineel netwerk.

Overlap tussen netwerken

Aansluiting zoeken bij een nieuw netwerk zal veel gemakkelijker zijn, als er al leden van het nieuwe netwerk tot het eigen netwerk behoren. Om een concreet voorbeeld te noemen: een allochtone jongere die in zijn allochtone netwerk een criminele neef heeft, vindt veel gemakkelijker aansluiting bij een crimineel netwerk dan een ander die geen criminelen in zijn familienetwerk heeft. Kortom de overlap tussen netwerken is doorslaggevend voor de mogelijkheden aan een nieuw netwerk deel te nemen. Maar een grote overlap tussen twee netwerken leidt niet automatisch tot aansluiting bij een nieuw netwerk.

Over het effect van de overlap op de deelname aan (nieuwe) netwerken zijn vier voorspellingen geformuleerd die er op neer komen dat een grote overlap de kans op deelname aan een ander netwerk (autochtoon, crimineel) sterk doet toenemen. Zo zal overlap tussen allochtone en autochtoon netwerk leiden tot meer deelname aan het autochtoon netwerk, maar overlap tussen het allochtone en criminele netwerk (via criminele familieleden bijvoorbeeld) leidt tot een verhoogd risico crimineel te worden. Wie in het milieu van herkomst veel criminelen tegenkomt loopt een onevenredig risico zelf crimineel te worden. Met de huidige oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers is de kans criminelen in het milieu van herkomst te treffen groot.

Vóór het begin van de pubertijd is voor de allochtone jongere de wereld van de familie nog zeer bepalend. Weliswaar heeft hij contacten in de autochtoon wereld, maar van een zelfstandig autochtoon netwerk kan nog niet gesproken worden. Op de (zwarte) basisschool zal hij veelal voornamelijk optrekken met jongeren uit zijn eigen etnische groep. Van een crimineel netwerk (of een bende) is op deze leeftijd al helemaal geen sprake. Het netwerkpatroon van deze tienjarige allochtone jongere komt derhalve op het volgende neer: veel deelname aan het allochtone netwerk en weinig aan het autochtoon en aan het criminele netwerk.

Deze uitgangssituatie van de allochtone jongere, in de leeftijd van tien à twaalf jaar, is nader geanalyseerd, uitgaande van verschillende overlappatronen tussen de drie netwerken. Slechts één overlap-patroon leidt vrijwel zeker tot integratie: overlap tussen allochtoon en autochtoon netwerk en geen overlap tussen enerzijds allochtoon of autochtoon netwerk en anderzijds crimineel netwerk.

Kort samengevat en vereenvoudigd komt het netwerkperspectief op allochtone jeugdcriminaliteit op het volgende neer. Omgang met veel

niet-criminele allochtonen (familie, buren) biedt bescherming tegen het risico crimineel te worden. Omgang met (veel) niet-criminele autochtonen heeft hetzelfde effect, maar dit effect is zwakker. Omgang met criminelen (of met deviante jongeren) verhoogt sterk de kans crimineel te worden. Als een allochtone jongere in zijn directe allochtone omgeving (veel) criminelen of deviante jongeren treft, dan neemt de kans dat hij zelf crimineel wordt disproportioneel toe. Als hij daarentegen in zijn directe allochtone omgeving (veel) niet-criminele autochtonen treft dan neemt de kans dat hij succesvol integreert toe, maar dit effect is zwakker. Deze voorspellingen komen in hun eenvoudigste vorm neer op het volgende: de mensen met wie men omgaat zijn doorslaggevend voor het al dan niet beginnen van een criminele carrière. Als men veel omgaat met niet-criminele interactiepartners dan biedt dat bescherming. Als men veel omgaat met deviante jongeren dan houdt dat een groot risico in. Ofwel omdat men met deze deviante jongeren langzaamaan in crimineel vaarwater terecht komt, ofwel omdat men via hen andere interactiepartners ontmoet, met wie wat crimineels ondernomen kan worden.

Deze voorspellingen over het effect van overlap van netwerken zijn nieuw en ze zijn niet afleidbaar uit bestaande (sub)cultuurtheorieën of uit de sociale controletheorie. Culturele elementen (normen, waarden, attitudes) spelen geen enkele rol in deze voorspellingen. Deze ‘leegte’ aan culturele elementen – waardevrijheid kan men zeggen – van de voorspellingen laat zien dat er aan het probleem van de (allochtone) jeugdcriminaliteit niets specifiek allochtoons te onderkennen is. De sociale structuur bepaalt hoe de zaken zich ontwikkelen en de sociale posities bepalen wie er risico loopt crimineel te worden. Of de risicovolle sociale posities nu door allochtonen of door autochtonen bezet worden, maakt niet uit voor de voorspellingen. Dat de risicovolle sociale posities momenteel feitelijk vooral bezet worden door allochtone jongeren is zodoende theoretisch gezien eigenlijk niet meer dan een interessante bijkomstigheid. Beleidsmatig is dit gegeven uiteraard wel uiterst relevant.

Allochtone en autochtone jongeren en criminaliteit

Er is al op gewezen dat de voorspellingen ook toepasbaar zijn op autochtone jongeren. Door het relatieve risico van allochtone en autochtone jongeren te vergelijken kan een antwoord gegeven worden op de onderzoeksvraag: waarom zijn allochtone jongeren vaker crimineel dan autochtone jongeren?

Bij toepassing van de voorspellingen op autochtone jongeren komt een belangrijk verschil tussen allochtone en autochtone jongeren naar voren. Voor een allochtone jongere is het van belang een autochtoon netwerk op te bouwen, maar voor een autochtone jongere is het helemaal niet nodig om een allochtoon netwerk op te bouwen. Hij kan in onze maatschappij overal terecht zonder allochtoon netwerk. Voor een allochtone jongere geldt daarentegen dat zeer veel mogelijkheden zijn afgesloten als hij niet over de hulpbronnen van een autochtoon netwerk beschikt. De opgave waar een allochtone jongere zich voor gesteld ziet om een niet-criminele carrière te ontwikkelen is dus zwaarder dan dezelfde opgave voor een autochtone jongere.

Hiermee is een belangrijke verklaring gegeven voor het verschil in criminaliteit tussen allochtone en autochtone jongeren. Maar ook een vergelijking op andere punten verduidelijkt het grotere risico van allochtone jongeren om crimineel te raken. Op de eerste plaats is er vaak sprake van fysieke afstand tussen de allochtone jongeren en leden van dit allochtone netwerk: familieleden wonen nog in het herkomst land, de vader is vooruit vertrokken, zodat het contact met de vader niet meer vanzelfsprekend is en dergelijke. Op de tweede plaats is het allochtone netwerk van de jongere nog niet verankerd in een web van allochtone netwerken hier ter plaatse. Het allochtone sociale leven in Nederland is zwak ontwikkeld. Op de derde plaats zal de allochtone jongere minder deelnemen aan het allochtone netwerk (gezin, familie, buurt, allochtone vrije-tijdsbesteding), omdat dit hem weinig te bieden heeft. Het allochtone netwerk biedt, anders dan het autochtone netwerk voor de autochtone jongere, nauwelijks hulpbronnen om zich in de westerse maatschappij staande te houden of om zich daar te oriënteren. Door deze structurele factoren is de deelname van allochtone jongeren aan het allochtone netwerk geringer dan de deelname van autochtone jongeren aan het autochtone netwerk. Volgens de voorspellingen is daardoor de bescherming die het allochtone netwerk biedt geringer.

Daar komt bij dat de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken in Nederland momenteel gering is, terwijl de overlap van allochtone en criminele netwerken betrekkelijk groot is. De oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers dateert immers al van midden jaren tachtig. Dus de kans dat een allochtone jongere in zijn netwerk (familie, buurt) een crimineel treft (of iemand met een deviant verleden) is groter dan dezelfde kans voor een autochtone jongere. Een allochtone jongere die niet-crimineel wil worden moet een autoch-

toon netwerk opbouwen. Daar zullen zich problemen voordoen door verschillen in omgangscodes en ook zijn zijn ontmoetingskansen slechter dan die van een autochtone jongere. De allochtone jongere kan niet uitwijken naar meer contact met zijn allochtone netwerk want dat is slecht ontwikkeld en biedt weinig hulpbronnen om zich in de westerse maatschappij staande te houden. Wat overblijft is het contact met de allochtone peers. Dergelijke groepen van peers evolueren of tot proto-criminele clubs, of ze komen in contact met degenen die hen op deze weg zijn voorgedaan en belanden zo in de criminaliteit. In het licht van de voorspellingen zijn het deze sociaal structurele factoren die sommige allochtone jongeren de criminaliteit indrijven. Beschouwingen over (afwijkende) waarden en normen zijn niet nodig om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers te begrijpen.

Rekrutering door criminele netwerken

Naast de hierboven geschetste socialisatie tot crimineel heeft ook de vraag naar arbeidskrachten op de criminele markt een effect op het risico crimineel te worden. Voorspellingen die daarop ingaan hebben betrekking op de rekrutering door criminele netwerken. In veel onderzoek en in veel theorieën wordt deze vraagkant van de criminele arbeidsmarkt onderbelicht. Het kiezen van een criminele carrière wordt in de meeste studies vooral beschouwd als een ontwikkeling – of ontwikkelingsstoornis – van de jongere zelf. In de onderhavige studie wordt de kans om crimineel te worden echter vooral afhankelijk geacht van de kans met criminelen in contact te komen.

Deze kans is afhankelijk van de overlap in de netwerken van de allochtone jongere zelf, zoals hierboven aan de orde is geweest. Als aanvulling daarop is een analyse gegeven van de structuur van criminele organisaties en van de behoefte aan onervaren jong personeel.

Eerst is ingegaan op de wetenschappelijke discussies in hoeverre criminele organisaties beschouwd moeten worden als hiërarchische organisaties in bureaucratische zin of meer als flexibele netwerken. Er is een analyse gegeven van de verschillende ‘producten’ van criminele organisaties, van de schaal waarop de criminele activiteiten plaats vinden en van de noodzaak specialisten in te schakelen bij de criminele productie. Op basis van deze analyses is een typologie van criminele organisaties opgesteld, geor-

dend van hiërarchisch opgebouwd naar niet-hiërarchisch en meer volgens een netwerkstructuur opgebouwd. Voorspeld wordt dat hoe meer een crimineel netwerk produceert voor de criminele sector, hoe meer de criminele activiteiten boven-lokaal en boven-nationaal georganiseerd zijn en hoe meer specialisten er voor de criminele activiteiten nodig zijn, des te meer zal een criminele organisatie een netwerk-karakter hebben.

Vervolgens is nagegaan waarvoor criminele netwerken (allochtone) jongeren nodig zouden kunnen hebben. Het gaat om rekrutering van jongeren, die nog niet eerder hebben deelgenomen aan een crimineel netwerk. Misschien hebben zij wel ervaring met het plegen van delicten, maar het betreft jongeren, die in de ogen van het criminele netwerk als ongeschoold en onervaren moeten worden getypeerd.

Dergelijke ongeschoolde krachten kunnen worden ingezet om klanten voor de criminele producten te werven, om via hun allochtone of autochtone netwerk toegang te bieden tot een goot reservoir aan potentiële personeelsleden voor het criminele netwerk, om koeriersdiensten uit te voeren en tenslotte voor allerlei hand- en spandiensten, zoals bewaking, begeleiding, chauffeursdiensten, op de uitkijk staan en dergelijke. In de analyse is aannemelijk gemaakt dat dergelijke ongeschoolde jongeren vooral bruikbaar zijn voor kleinschalige criminele organisaties. Jongeren beginnen een criminele carrière met kleinschalige criminaliteit bij een klein crimineel netwerk. De uitzondering wordt gevormd door terrorisme, een grootschalige activiteit, die wordt uitgevoerd in een netwerkstructuur, maar waarbij desalniettemin emplooi is voor veel ongeschoolde jongeren. Terrorisme is dan ook een uitzonderlijke criminele categorie door het ideële karakter van deze activiteit.

Een succesvolle criminele carrière kan het best gestart worden binnen de drugshandel. Kleine drugshandel heeft behoefte aan veel jong personeel, maar ook de grote drugshandel kan jong personeel gebruiken. De carrière-stap van kleinschalige naar grootschalige criminele activiteiten is bij drugshandel dus gemakkelijker dan bij andere criminele activiteiten. Tenslotte is voorspeld dat kleine criminele groepen bij voorkeur jongeren rekruteren met dezelfde etniciteit. Bij grote criminele netwerken speelt etniciteit een ondergeschikte rol.

De tien geformuleerde algemene voorspellingen geven nauwkeurig aan onder welke sociaal structurele omstandigheden allochtone (en autochtone) jongeren deviant en crimineel zullen worden en bij welk type criminele organisatie zij aansluiting zullen vinden. Hieronder zal eerst worden ingegaan op de verhouding tussen deze netwerktheorie en

bestaande theorieën, zoals de cultuurtheorieën. Daarna wordt ingegaan op empirische gegevens die relevant zijn voor de netwerktheorie.

Relatie tot bestaande theorieën

De bestaande theorieën die naar voren zijn gebracht om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de misdaadcijfers te verklaren, worden hier niet als onjuist beschouwd, maar veeleer als onnodig complex. Het geschetste netwerkperspectief is in staat gedeelten van deze bestaande theorieën te incorporeren.

Het gaat enerzijds om belangrijke basisprincipes in deze theorieën, die ook te formuleren zijn in termen van sociale netwerken. Een voorbeeld is de subcultuur-theorie volgens welke jongeren crimineel worden door waarden over te nemen van een deviante peer-group. In de netwerktheorie wordt gesteld dat het contact met de deviante jongeren de doorslaggevende factor is en dat de waardenoverdracht buiten de beschouwing kan blijven.

In andere gevallen kunnen deze bestaande theorieën inzicht geven in bepaalde details, die binnen de netwerktheorie als minder essentieel worden gezien. Culturele verschillen kunnen bijvoorbeeld samengaan met verschillen in omgangscodes, die de opbouw van een netwerk bemoeilijken. In de netwerktheorie wordt de rol van deze omgangscodes niet ontkend, maar het feitelijke sociale contact is belangrijker. Als aanpassing van de omgangscodes nodig is, dan kan dat volgens de netwerktheorie ook het beste plaats vinden door feitelijk sociaal contact.

Sociale positie of strain-theorie

De strain-theorie gaat ervan uit dat jongeren leren welke doelen men na moet streven, bijvoorbeeld geld of sociale status en welke middelen men kan gebruiken om die doelen te bereiken. Indien een jongere geen mogelijkheid heeft om de doelen met legitieme middelen te bereiken dan zal hij gebruik maken van illegale middelen en zich crimineel gedragen. Crimineel gedrag is in deze theorie een reactie op de onbereikbaarheid van bepaalde doelen. In netwerktermen geformuleerd komt deze theorie erop neer dat men niet de juiste hulpbronnen (via het netwerk) kan mobiliseren om zijn doelen te bereiken. Men beschikt niet over de netwerkpartners die nodig zijn om bepaalde doelen te bereiken, bijvoorbeeld vrienden die ook naar school gaan en huiswerk maken of kennissen

die voor een baantje kunnen zorgen. De strain-theorie kan dus vertaald worden naar de hulpbronnen die via het persoonlijke netwerk beschikbaar zijn.

Culturele theorieën

De cultuurtheorieën benadrukken verschillen in waarden en normen tussen westerse en niet-westerse samenlevingen en de dientengevolge optredende spanningen. Vanuit het netwerkperspectief is op de eerste plaats relevant dat bepaalde gedragsroutines cultureel bepaald zijn. In iedere cultuur zijn er bepaalde voorschriften hoe men zich te gedragen heeft, bijvoorbeeld als men een onbekende wil benaderen, omdat men hem/haar als nieuw lid voor het persoonlijke netwerk wil 'werven'. Ook is cultureel bepaald hoe bepaalde reacties van de ander in zo'n geval geduid moeten worden. In sommige culturen is 'nee' altijd een belediging, in andere culturen betekent 'nee' niet meer dan 'op dit moment niet'.

Als men de codes, die in een bepaalde situatie gelden, onvoldoende kent, dan zal men de reactie van de tegenpartij verkeerd interpreteren. De mogelijkheden om het netwerk uit te breiden worden zo geblokkeerd. Volgens een netwerkperspectief zijn culturele verschillen dus van invloed op de mogelijkheden het netwerk uit te breiden. Ook al zijn de ontmoetingskansen van een allochtone jongere gelijk aan die van een autochtone jongere, door cultuurverschillen weet de allochtone jongere deze kansen onvoldoende te benutten.

Op de tweede plaats worden cultuurverschillen in de netwerktheorie opgevat als verschillen in de structuur van de sociale netwerken. Het sociale contact is in Marokko anders gereguleerd dan in Nederland. Dat is een cultuurverschil, maar in de netwerktheorie bestaat dit cultuurverschil alleen voorzover het tot uiting komt in concreet gedrag, namelijk de frequentie van sociaal contact met bijvoorbeeld de familie in verhouding tot het sociale contact met autochtonen.

Cultuurconflicten worden tenslotte in een netwerkperspectief opgevat als lidmaatschap van verschillende netwerken of eventueel als een gedwongen keus tussen netwerken. Belangrijke elementen van de cultuurtheorie kunnen zo in de netwerktheorie geïntegreerd worden. In plaats van over normen en waarden te spreken, kan volstaan worden met te verwijzen naar de structuur van de sociale relaties. Een belangrijk voordeel, want juist de betrekkelijke onbepaaldheid van normen en waarden – tenminste in de cultuurtheorieën – leidt tot de geringe precisie van deze theorieën.

Subcultuur-theorie

Volgens de subcultuur-hypothese wordt het deviante gedrag geleerd in een groepje van deviante peers. Deze theorie staat het dichtst bij de sociale netwerktheorie. In beide benaderingen is immers de aard van de sociale contacten doorslaggevend. In de subcultuur-hypothese ligt de nadruk op het overnemen van normen en waarden en criminele vaardigheden van de peers. In een netwerkbenadering ligt de nadruk echter op de sociale relaties met de peers in verhouding tot de andere sociale relaties (familie en school). Normoverdracht wordt niet gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor deviant gedrag. Veeleer wordt aangenomen dat het frequente sociale contact met de deviante peers leidt tot overname van het deviante gedrag van hen. Normoverdracht is eerder een gevolg hiervan en hoeft in de tijd niet aan het deviante gedrag vooraf te gaan. Het belang van het leren van criminele vaardigheden wordt in het netwerkperspectief overigens niet bestreden.

Sociale controle-theorie

Door de controle theorie wordt criminaliteit gezien als een mislukte internalisering van sociale normen en waarden. Tijdens de adolescentie worden belangrijke normen, waarden en gedragsregels van de samenleving geïnternaliseerd. De theorie staat in principe toe dat criminaliteit wordt opgevat als een consequentie van aanpassing aan een groep, die crimineel gedrag goedkeurt, zoals de netwerktheorie voorspelt. Dit aspect wordt echter in onderzoek veel minder uitgewerkt. Onderzoek vanuit de sociale controle-theorie beperkt zich gewoonlijk tot de mate van externe controle, bijvoorbeeld of ouders weten waar de jongere zich 's middags ophoudt, of binnen de familie gedrag wordt gesanctioneerd en dergelijke. Daarnaast is er aandacht voor de sociale binding aan instituties, zoals gezin, school en werk. De bevindingen wijzen uit dat weinig controle door ouders, maar ook door vrienden, vrijetijdsclubs en door de school delinquent gedrag bevordert.

Sociale controle is een vorm van sociaal contact en in die zin past de sociale controle theorie binnen het netwerkperspectief. Niet alle sociale controle zal overigens leiden tot minder criminaliteit. Dit is afhankelijk van de aard van het sociale netwerk, waarbinnen de sociale controle wordt uitgeoefend.

In een dicht netwerk kan gedrag optimaal gestuurd worden. Dit is het geval als de netwerken van jongeren in hoge mate overlappen, dus als de

leden van de netwerken met de familie, met de klasgenoten en met de jongeren uit de buurt elkaar ook kennen en onderling contact hebben. Dit is over het algemeen bij jongeren, en zeker bij allochtone jongeren, niet het geval. Allochtone jongeren leven juist in gescheiden netwerken. Thuis wordt er anders met elkaar omgegaan dan met klasgenoten en leraar. De contacten tussen familie en school zijn niet sterk – er is vaak zelfs helemaal geen contact. Als de netwerken thuis en op school of met vrienden niet overlappen neemt de kans op deviant gedrag toe.

Integratie van bestaande theorieën

Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat bestaande theorieën voor een belangrijk deel geïncorporeerd kunnen worden in de netwerktheorie. Het accent verschuift dan van tamelijk ongespecificeerde categorieën – waarden, normen – naar meer concrete aspecten, zoals hulpbronnen via het netwerk, omgangscodes, frequentie van sociaal contact, keuze tussen netwerken en overlap van netwerken. Integratie van deze oudere theorieën in het netwerkperspectief blijkt dus mogelijk.

De keuze voor een spaarzame theorie

Tot slot wordt hier ingegaan op de keuze om bij het opstellen van de hypothesen alleen op het al dan niet bestaan van sociale contacten te letten en niet naar de inhoud van deze contacten te kijken. Dit wil niet zeggen dat we veronderstellen dat sociale relaties geen inhoud hebben of dat de inhoud van relaties onbelangrijk is. Sociale contacten hebben een inhoud en worden door jongeren als inhoudsvol ervaren. Maar er worden hier verder geen uitspraken gedaan over contacten die qua inhoud verschillend zijn. De reden voor deze beperking is dat deze spaarzame variant van de voorspellingen reeds voldoende is om tot nieuwe en onderzoekbare hypothesen te komen. Het betrekken van verschillen in de inhoud van de contacten zou tot veel complexere voorspellingen leiden. Vanuit wetenschaps- en onderzoekstechnische overwegingen kan hier aan toegevoegd worden dat de inhoud van een contact en de ervaren betekenis veel moeilijker te observeren zijn dan het contact zelf en dat men daarom aan een theorie die geen informatie hierover vereist, maar die desondanks tot nieuwe hypothesen leidt, de voorkeur dient te geven. Theoretische argumenten over contacten met verschillende inhoud en sterkte geven wellicht interessante – en bijzonder gecompliceerde – specificeringen van de hier geformuleerde hypothesen, maar er wordt van uitgegaan dat de ‘meeropbrengst’ van dergelijke specificeringen gering zal zijn.

Empirische steun voor de voorspellingen

Om inzicht te krijgen in de houdbaarheid van de geformuleerde voorspellingen is op de eerste plaats gebruik gemaakt van de inventarisatie van Nederlands onderzoek. Daarnaast is een hoeveelheid buitenlands onderzoek onder de loep genomen. Een groot aantal van de onderzoeksbevindingen kan relevant geacht worden voor de geformuleerde voorspellingen. Voor een groot deel hebben ze betrekking op de volgende drie voorspellingen: meer deelname aan het allochtone netwerk, meer deelname aan het autochtone netwerk en minder deelname aan het criminele netwerk leidt tot minder criminaliteit. Wanneer ‘deelname aan’ ruim wordt opgevat, door bijvoorbeeld ‘integratie in’ ook als een vorm van deelname op te vatten, dan blijken de bevindingen de genoemde drie voorspellingen bijna steeds te steunen. In veel onderzoeken is aangetoond dat jongeren die goed met hun familie overweg kunnen (deelname allochtone netwerk) en die goed geïntegreerd zijn op school (deelname autochtone netwerk) veel minder risico lopen crimineel te worden, terwijl jongeren die deelnemen aan een bende (deelname criminele netwerk) een veel groter risico lopen crimineel te worden en dat ook op latere leeftijd te blijven. Ook is er onderzoek dat bevestigt dat dit laatste effect sterker is dan het effect van deelname aan het allochtone en autochtone netwerk.

In één studie werd de beschermende werking van het familienetwerk niet aangetoond, twee zijn onduidelijk en twee rapporteren slechts een zwak verband. Daartegenover staan 13 studies die dit effect van het herkomstnetwerk wel rapporteren. In de twee onduidelijke gevallen, waarin mogelijkwjs van een uitzondering sprake is, wordt door de onderzoekers gesteld dat het hosselen door Surinaamse jongeren en het plegen van geweld door Turkse jongeren samenhangt met tolerantie in de desbetreffende twee culturen ten opzichte van deze criminele gedragingen. Het is dus mogelijk dat een sterkere deelname aan het allochtone netwerk in deze twee etnische groepen samengaat met meer van deze twee vormen van criminaliteit. Dit zou in tegenspraak zijn met de voorspelling dat meer deelname aan het allochtone netwerk bescherming biedt tegen criminaliteit. Maar er is niet aangetoond dat een sterkere deelname aan het allochtone netwerk samengaat met meer hosselen en met meer geweld. Het betreft een interpretatie van de bevinding dat deze twee vormen van criminaliteit (hosselen en geweld) onder respectievelijk Surinaamse en Turkse jongeren vaker voorkomen. Onderzoekers bena-

drukken juist een geringe deelname aan het allochtone netwerk van deze criminele jongeren. Vooralsnog kan worden aangenomen dat een sterkere deelname aan het allochtone netwerk altijd bescherming biedt tegen criminaliteit, ook in deze twee etnische groepen en ook tegen deze twee vormen van criminaliteit. Wel is het aannemelijk dat de bescherming die het allochtone netwerk biedt voor deze twee vormen van criminaliteit minder is dan tegen andere vormen van criminaliteit.

Over het effect van de overlap van netwerken op de kans crimineel te worden zijn maar weinig onderzoeksbevindingen voorhanden.

Buitenlands onderzoek op meso-niveau (buurten) naar criminaliteit komt het dichtste in de buurt. Het blijkt dat in wijken met een geringe sociale cohesie (geringe overlap allochtone en autochtone netwerk) het risico crimineel te worden hoog is.

Over de voorspellingen over de rekrutering door criminele organisaties konden alleen beschrijvende gegevens gevonden worden, die bevestigen dat een criminele carrière begonnen wordt bij een kleine criminele organisatie.

Voor alle voorspellingen tezamen werden 43 ondersteunende onderzoeksresultaten gevonden, 2 zwakke verbanden, 2 onduidelijke gevallen (zie hierboven) en 1 weerlegging. Geconcludeerd kan worden dat de geformuleerde voorspellingen niet door de bestaande onderzoeksliteratuur weersproken worden.

Conclusies

Naar aanleiding van de bevindingen van dit onderzoek worden hieronder veertien conclusies geformuleerd. De eerste vier conclusies gaan in op de situatie, zoals zij momenteel is: de omvang van de criminaliteit door allochtone jongeren, het soort delicten dat gepleegd wordt, het optreden van de politie en de stand van zaken met betrekking tot de theorievorming

Conclusie 1. Oververtegenwoordiging

De oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers is reëel en de omvang van deze oververtegenwoordiging is zorgwekkend.

Allochtone jongeren zijn vaker betrokken bij delicten dan autochtone jongeren. Marokkaanse jongeren zijn gemiddeld over een groot aantal onderzoeken vier keer oververtegenwoordigd, Antilliaanse jongeren drieënhalve keer, Surinaamse jongeren tweeënhalve keer en Turkse jongeren anderhalve keer.

Conclusie 2. Soorten delicten

Allochtone jongeren plegen iets zwaardere delicten dan autochtone jongeren. De verschillen tussen etnische groepen onderling zijn niet relevant.

Autochtone criminele jongens maken zich vooral schuldig aan vandalisme en vernielingen, terwijl allochtone criminele jongens meer vermogens- en geweldsdelicten begaan. De criminaliteitspatronen van jongeren van de verschillende etnische groepen verschillen niet sterk.

Conclusie 3. Optreden politie

Het optreden van de politie ten aanzien van de allochtone jeugdcriminaliteit wordt gekenmerkt door goede wil, inzet, te weinig contact met allochtone (doel)groepen, versnippering, ad-hoc oplossingen en gebrek aan reflectie in de vorm van evaluatie.

In het merendeel van de korpsen staat men positief tegenover de verschillende projecten gericht op allochtone jongeren en er wordt met inzet aan gewerkt. Maar bij deze projecten is slechts incidenteel sprake van participatie van de doelgroep of van de relevante etnische groep. Van projecten die in andere korpsen draaien is men over het algemeen niet goed op de hoogte. Er wordt nauwelijks samengewerkt en slechts af en toe wordt er informatie uitgewisseld. Van ervaringen elders wordt dus nauwelijks gebruik gemaakt en men baseert zich bij het uitstippelen van een strategie nauwelijks op bestaande kennis of op bestaande theorieën. Er wordt

nauwelijks geëvalueerd, waardoor het effect van verschillende projecten en initiatieven onduidelijk blijft. (Politiële contacten met allochtonen tijdens de surveillancedienst of in het kader van de gebiedsgebonden politiezorg bleven bij de inventarisatie in dit onderzoek buiten beschouwing.)

Conclusie 4. Theoretische ontwikkelingen

Hoewel er een keur aan theorieën is ontwikkeld om de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers te verklaren, stagneert de theorievorming en vindt er geen integratie plaats van de verschillende benaderingen. De bestaande theorieën geven ook geen eenduidige handelingsaanwijzingen.

De cultuurtheorieën lijden aan een zekere onbepaaldheid, die samenhangt met de rijke gedetailleerdheid van deze theorieën. Empirisch staan de cultuurtheorieën ook niet sterk. De subcultuur-hypothese heeft het nadeel dat niet duidelijk wordt waarom allochtone jongeren vaker in deviante subculturen verzeild raken. Empirisch gezien heeft de sociale controle theorie momenteel de beste papieren. Ook deze theorie verwijst naar culturele factoren om de verschillen tussen de bevolkingsgroepen te verklaren. De onduidelijkheid van de bestaande theorieën blijkt uit de geringe rol die deze theorieën spelen bij het opzetten van concrete politieprojecten.

Conclusie 5. Samenvattend: de stand van zaken

Het maatschappelijk probleem is reëel, maar aanpak en theorievorming zijn niet adequaat. Hierbij kan opgemerkt worden dat in dit onderzoek de nadruk weliswaar ligt op de rol van de politie, maar dat de politie niet de enige instantie is die met dit maatschappelijke probleem te maken heeft en voor de oplossing daarvan verantwoordelijkheid draagt. Deze conclusie heeft derhalve een bredere strekking dan alleen de aanpak van de politie.

In de tweede groep conclusies (6 tot 11) wordt ingegaan op de ontwikkelde netwerktheorie, haar empirische status en de wenselijkheid van nader onderzoek.

Conclusie 6. Netwerktheorie is mogelijk

Het is mogelijk een samenhangend beeld te schetsen van de allochtone jeugdcriminaliteit in termen van sociale netwerken.

De ontwikkelde voorspellingen geven een compleet en coherent beeld van de risico's voor allochtone jongeren om crimineel te worden. Een vergelijking met autochtone jongeren laat zien dat vooral sociaal structurele

factoren (kenmerken van hun netwerken) verantwoordelijk zijn voor de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers.

Conclusie 7. Integratie door netwerktheorie

De in dit rapport uitgewerkte netwerktheoretische benadering biedt een goede integratie van bestaande theorieën en onderzoeksbevindingen.

De basisprincipes van bestaande theorieën en interpretaties kan geherformuleerd worden in netwerktermen, zonder afbreuk te doen aan de essentie van deze hypothesen. Het werken met één integrerend begrippenapparaat heeft grote theoretische en praktische voordelen. Cumulatie van kennis wordt er door bevorderd en maatregelen zijn eenvoudiger af te leiden.

Conclusie 8. Nieuwe voorspellingen

De in dit rapport geformuleerde netwerktheoretische voorspellingen bieden een aantal niet eerder geformuleerde voorspellingen over het risico crimineel te worden.

De in dit rapport geformuleerde voorspellingen over de effecten van de overlap van netwerken worden niet aangetroffen in andere studies.

Conclusie 9. Empirische ondersteuning

De in dit rapport geformuleerde netwerktheoretische voorspellingen worden niet weersproken door de grote hoeveelheid bestaand Nederlands onderzoek en evenmin door buitenlandse studies.

Het aantal gevonden weerleggingen (3, waarvan 2 discutabel) staat in geen verhouding tot het aantal gevonden bevestigingen (43). Deze toetsing heeft een voorlopig karakter, zie conclusie 10.

Conclusie 10. Nader onderzoek nodig

De in dit rapport geformuleerde netwerktheoretische voorspellingen kunnen voorzover ze nieuw zijn slechts globaal getoetst worden aan bestaand empirisch materiaal. Een nader onderzoek naar de empirische waarde van deze voorspellingen is derhalve gewenst.

Voor een aantal nieuwe voorspellingen is geen empirisch materiaal gevonden en voor een aantal weinig. De gegevens die hier zijn aangedragen om de netwerktheorie te steunen, zijn door de onderzoekers niet verzameld om deze theorie te toetsen. Daardoor houdt deze toetsing een voorlopig karakter.

Conclusie 11. Samenvattend: de waarde van de netwerktheorie

De in deze studie geformuleerde netwerktheorie voldoet aan de eisen die men aan een dergelijke theorie kan stellen.

De theorie is eenduidig, verklaart het te verklaren fenomeen, integreert bestaande theorieën, is niet in tegenspraak met bestaande onderzoeksbevindingen en levert praktische handelingsaanwijzingen (te nemen maatregelen, zie hieronder).

In de laatste groep conclusies (12 tot 14) wordt ingegaan op mogelijke toekomstige ontwikkelingen en te nemen maatregelen. Omdat het mogelijke ontwikkelingen betreft, wordt gesproken van scenario's.

Conclusie 12. Negatief scenario

Het is mogelijk dat de criminaliteit onder allochtone groepen de komende decennia zal toenemen.

Door de huidige aanzienlijke criminaliteit onder allochtone jongeren is op dit moment de kans in het allochtone netwerk (proto-)criminele elementen te treffen groot. Volgens de geformuleerde netwerktheoretische voorspellingen is de kans crimineel te worden hiervan mede afhankelijk. Het betreft zodoende een proces dat zichzelf kan versterken.

Conclusie 13. Positief scenario

Het is mogelijk de huidige oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit terug te dringen. Overdracht van waarden, normen of andere culturele elementen – een generaties durend proces – is daarvoor in principe niet noodzakelijk.

Volstaan kan worden met beleidsmaatregelen die enerzijds de contactfrequentie met niet-criminele allochtonen en autochtonen maximaliseren en die anderzijds de contactfrequentie met criminelen (of deviante jongeren) minimaliseren.

Conclusie 14. Samenvattend: beleid

Om een positieve ontwikkeling te stimuleren en een negatieve ontwikkeling uit te sluiten zijn krachtige maatregelen gewenst.

In de volgende paragraaf wordt dit theoretische uitgangspunt verder uitgewerkt.

Algemeen beleid

Bij het formuleren van te nemen maatregelen zou in principe een zekere terughoudendheid betracht kunnen worden, omdat niet alle voorspellingen uitputtend zijn getoetst. Daar staat tegenover dat er duidelijke empirische steun gevonden is voor die voorspellingen, waarop de maatregelen met name zijn gebaseerd, zodat al te grote terughoudendheid niet nodig is. Bovendien kan bij een zichzelf versterkend proces niet tijdig genoeg worden ingegrepen.

Het hiervolgende is bedoeld als een aanzet tot discussie.

Beleidsaanbevelingen volgen immers niet rechtstreeks uit onderzoek. De aanvangsvoorwaarden moeten gespecificeerd worden en beleid kan onbedoelde gevolgen hebben. In het licht van de netwerktheoretische voorspellingen worden een aantal suggesties gedaan. Wanneer hieronder sprake is van 'maatregelen' gaat het steeds om eventueel mogelijke maatregelen, die volgens de netwerktheorie effectief zullen zijn.

Naast de netwerktheorie zijn er ook andere theorieën beschikbaar, zoals in dit rapport zeer uitvoerig aan de orde is geweest. Deze andere theorieën leiden tot andere accenten in het beleid. Het is hier niet de plaats uitvoerig op dergelijke alternatieven in te gaan. Dat zou immers een herhaling impliceren van de in het voorgaande gevoerde argumentatie.

Ook dienen de hiervolgende suggesties nader uitgewerkt te worden, voordat er van concreet beleid sprake is. De mogelijke richting van een dergelijke concretisering wordt soms aangegeven, maar een vergaande specificatie blijft achterwege.

Volgens de ontwikkelde theorie bieden allochtone en autochtone netwerken bescherming tegen deviant en crimineel gedrag, terwijl contacten met (proto-)criminelen het risico crimineel te worden sterk vergroten.

Derhalve dienen de inspanningen ter preventie van criminaliteit door allochtone jongeren vooral gericht te zijn op:

- A. Uitbreiding van de contacten van allochtone jongeren binnen de allochtone wereld.
- B. Uitbreiding van de contacten van allochtone jongeren binnen de autochtone wereld.
- C. Minimalisering van de contacten van allochtone jongeren met bendes en met de criminele wereld.

Uitbreiding van contact binnen en de allochtone wereld en de autochtone wereld is geboden. Momenteel is de situatie vaak zo dat allochtone jongeren alleen nog maar betekenisvolle sociale contacten hebben met leeftijdgenoten uit dezelfde etnische groep. Die situatie moet vermeden worden door uitbreiding van het contact met volwassen allochtonen enerzijds en contact met autochtone leeftijdgenoten en autochtone volwassenen anderzijds. Vanzelfsprekend uitgezonderd de contacten met criminele elementen in allochtone of autochtone wereld.

Het is dus niet zo dat er een keuze gemaakt moet worden tussen maatregelen die meer gericht zijn op zogenaamde ontwikkeling in eigen kring of maatregelen die meer gericht zijn op integratie, zoals dat in discussies vaak wordt voorgesteld. Beide dienen te worden nagestreefd. Mocht zich in bepaalde specifieke praktische gevallen toch een dergelijke keuzesituatie voordoen, dan dient de keus gemaakt te worden op basis van C: welke van de alternatieven biedt het minste risico op contacten met devianten jongeren of criminelen.

De onder A, B en C genoemde maatregelen hebben betrekking op het individuele niveau. Hoe de doelstelling gerealiseerd zou kunnen worden door maatregelen op meso- en macro-niveau is ook uit de voorspellingen af te leiden. Overlap tussen allochtone en autochtone netwerken leidt tot de mogelijkheid voor een allochtone jongere een autochtoon netwerk op te bouwen en dit biedt bescherming tegen criminaliteit. Door overlap met criminele netwerken daarentegen wordt de kans een crimineel te treffen groter en daarmee het risico zelf crimineel te worden. Maatregelen op boven-individueel niveau dienen dus gericht te zijn op:

- D. Vergroten van de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken.⁶⁹
- E. Minimaliseren van de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken enerzijds en criminele netwerken anderzijds.

Door vergroting van de overlap nemen de kansen op contact toe. Dit moet bevorderd (allochtoon - autochtoon), dan wel bestreden worden (allochtoon of autochtoon - crimineel).

Tenslotte is aannemelijk gemaakt dat allochtone en autochtone jongeren meestal een criminele carrière zullen beginnen bij een kleinschalige

69. Op overlap tussen verschillende allochtone netwerken uit verschillende herkomst-landen wordt hier niet ingegaan. Ook dergelijke overlap is het nastreven waard. Behalve in die gevallen waar het gelegenheidscoalities van criminelen betreft.

criminele organisatie. Preventie van aansluiting bij criminele organisaties kan plaats vinden door maatregelen die gericht zijn op:

F. Het bestrijden van met name kleinschalige criminele organisaties.

De grote criminele organisaties spelen immers nauwelijks een rol bij de ontwikkeling van deviante jongere tot crimineel.

Specifiek beleid

Hieronder wordt eerst ingegaan op meer specifieke maatregelen die betrekking hebben op het individuele niveau (A tot en met C). Daarna wordt ingegaan op de maatregelen die gericht zijn op de sociale context (D en E).

A. Uitbreiding van de contacten van allochtone jongeren binnen de allochtone wereld

Doelstelling is het contact met niet-criminele (en volwassen) allochtonen te bevorderen. Door dit contact wordt een bescherming geboden tegen afglijden via contact met deviante peers in een deviante en criminele carrière. In termen van culturele theorieën heet dit het benadrukken van de normen uit de oorspronkelijke cultuur. In termen van rol-theorieën het beschikbaar stellen van rol-modellen.

Maatregelen gericht op uitbreiding en bevordering van het sociale leven binnen de allochtone gemeenschappen.

Te denken valt aan ondersteuning van allochtone wijkactiviteiten, van sportactiviteiten en van andere vrije-tijdsactiviteiten en ook van religieuze activiteiten. Hoewel de organisatie van dergelijke activiteiten in eerste instantie een zaak voor de allochtone gemeenschappen zelf is, zou stimulering plaats kunnen vinden door het bieden van ondersteuning en faciliteiten.

Maatregelen waardoor de verantwoordelijkheid van de allochtone gemeenschap en van de opvoeders wordt aangesproken.

Door verantwoordelijken aan te spreken, wordt er naar gestreefd de betrokkenheid bij jongeren die een risico lopen crimineel te worden te

vergroten. Te denken valt aan regulier overleg tussen politie en vertegenwoordigers van allochtone groepen, waarin deze vertegenwoordigers op hun verantwoordelijkheid als collectief worden aangesproken. Verder: het sterk en herhaaldelijk aanspreken door politie en school van allochtone ouders op eventueel deviant gedrag van kinderen. Tenslotte zou geprobeerd kunnen worden het sterke eergevoel binnen sommige allochtone gemeenschappen niet te sparen, maar juist uit te buiten: zichtbaar bezoek van politie, van leerkrachten en dergelijke.

B. Uitbreiding van de contacten van allochtone jongeren binnen de autochtone wereld

Ook sociaal contact binnen de autochtone wereld biedt bescherming. In de klassieke opvatting heet dit bijvoorbeeld het kweken van wederzijds begrip. Volgens het hier aangehangen standpunt gaat het echter niet om begrip of kennis van, maar om sociaal contact. Als het alleen om begrip ging dan zou men de jongeren ook een goed boek kunnen geven over verschillende culturen. Vooral contacten tussen allochtone en autochtone jongeren zijn belangrijk, maar ook contacten met autochtone volwassenen zullen bescherming bieden.

Maatregelen gericht op contact tussen allochtone en autochtone jongeren.

School, vrije tijd en buurt zijn wat dit betreft de ingangen. Wat de school betreft ligt het voor de hand aan spreiding over scholen te denken. Op een zogenaamde 'zwarte' school zijn er uiteraard weinig mogelijkheden ook een autochtoon netwerk op te bouwen. Een dergelijke maatregel komt hieronder bij D (overlap) ter sprake. Daarnaast zouden leerkrachten getraind kunnen worden hoe binnen een klas menging allochtoon autochtoon bevorderd kan worden, bijvoorbeeld door werkgroepjes altijd door het lot samen te stellen.

Wat de vrije-tijd betreft kan deelname van allochtone jongeren aan allerlei vrije-tijds clubs bevorderd worden. Sport- en vrije tijdsclubs zouden actief kunnen werven onder allochtonen. Gemeenten zouden dit kunnen stimuleren door de subsidiëring van dergelijke clubs afhankelijk te maken van het percentage allochtonen onder de (actieve) leden.

Op buurtniveau kan gedacht worden aan wijkactiviteiten.

Maatregelen gericht op contact tussen allochtone jongeren en autochtone volwassenen. Momenteel beperken dergelijke contacten zich vooral tot school en tot de werkkring, waar de baas vaak autochtoon zal zijn. Beide soorten contacten zijn hiërarchisch, wat niet gunstig is en averechts zou kunnen werken. Er valt niet zo gemakkelijk in te zien hoe meer gelijkwaardige contacten gestimuleerd zouden kunnen worden tussen allochtone jongeren en autochtone volwassenen, behalve enigszins via de hierboven al genoemde activiteiten (vrije-tijds clubs, wijkactiviteiten). Via de contacten met autochtone jongeren kunnen contacten met autochtone ouders tot stand komen. Als de ouders van de allochtone jongere contacten onderhouden met autochtone kennissen kan ook op die wijze een contact tussen allochtone jongeren en autochtone volwassenen ontstaan. Erg veel valt er op dit gebied eigenlijk niet te ondernemen, behalve het bevorderen van overlap tussen netwerken, dat hieronder aan de orde komt en dat meer gericht is op lange termijn effecten.

De huidige grote afstand tussen allochtone jongeren en autochtone volwassenen met een positie die voor de allochtone jongere in principe bereikbaar is, moet als ongewenst beschouwd worden, maar is nauwelijks toegankelijk voor directe maatregelen. Dit onderstreept het belang van maatregelen op boven-individueel niveau (bij D hieronder).

C. Minimalisering van de contacten van allochtone jongeren met de criminele wereld en met bendes.

Minimalisering van de contacten met deviante jongeren of met criminele elementen kan een zeer sterk effect hebben, maar is niet zo gemakkelijk te realiseren.⁷⁰ De aandacht kan het best gericht worden op proto-criminele groepen. Enerzijds zouden vanuit school of door de politie de ouders sterk kunnen worden aangesproken op contacten van allochtone jongeren met deze proto-criminele groepen. Er wordt dan dus een beroep gedaan op het regulerend vermogen van de ouders en of dat de facto aanwezig is, is overigens de vraag.

Anderzijds kan het risico van contact met proto-criminele groepen verminderd worden door er naar te streven dat er zo min mogelijk van dergelijke groepen bestaan. Proto-criminele groepen zouden om die

70. Wanneer het contact met criminelen binnen de directe familie plaats vindt, zoals bij criminele families het geval zal zijn, valt er weinig te doen via vermindering van contact.

reden zodanig aangepakt moeten worden dat ze desintegreren (zie verder bij de rol van de politie).

De volgende twee groepen maatregelen (D en E) hebben betrekking op veranderingen in de sociale context. Bij dergelijke maatregelen zal het effect pas op langere termijn optreden.

D. Vergroten van de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken

Door vergroting van de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken zullen de mogelijkheden van een allochtone jongere om een autochtoon netwerk op te bouwen toenemen. Maatregelen gericht op het bevorderen van overlap kunnen vooral gezocht worden in spreidingsmaatregelen. Spreiding kan nagestreefd worden in het onderwijs, bij de huisvesting en bij de arbeidsbemiddeling. Spreiding kan zowel bestaan uit het spreiden van autochtonen over voornamelijk allochtone scholen, wijken of bedrijven, alsook uit het spreiden van allochtonen over voornamelijk autochtone scholen, wijken of bedrijven. Bij spreiding wordt meestal alleen aan de laatste mogelijkheid gedacht.

Spreiding over scholen kan niet alleen leiden tot overlap van de netwerken van de jongeren, maar ook tot overlap van de netwerken van de ouders. Vanuit de school zou dit laatste kunnen worden bevorderd, bijvoorbeeld in samenhang met wijkactiviteiten.

Ook voor spreiding bij de huisvesting geldt, dat dit zowel tot overlap van de netwerken van de jongeren als van de volwassenen kan leiden.⁷¹ En ook hier geldt dat aansluitende wijkactiviteiten dit proces kunnen faciliteren. Spreiding bij de arbeidsbemiddeling kan bereikt worden door allochtonen bij voorkeur werk te bieden in voornamelijk autochtone bedrijven en door het aannemen van allochtonen bij overheidsdiensten.

Aan spreiding kleven haken en ogen, zoals het beschikbare instrumentarium, de vraag hoever de overheid hierin kan gaan – juridisch en politiek gezien – en de vraag welke mate van spreiding nastrevenswaardig is. Het is hier niet de plaats om op dergelijke kwesties in te gaan. Dat laat onverlet dat de mogelijkheden van spreiding onderzocht moeten worden en niet op voorhand terzijde geschoven moeten worden met het argument dat het moeilijk te realiseren is.

71. Ook in een zeer recente studie van ISEO (Erasmus Universiteit) wordt gepleit voor spreiding bij huisvesting (Veenman, 2002:181).

Spreiding en overlap tussen netwerken wordt niet bevorderd door de huidige praktijk dat allochtone jongeren vaak met een partner uit het herkomstland huwen. Hier wordt geen uitspraak gedaan over de wenselijkheid van daarop gerichte maatregelen⁷², er wordt alleen gewezen op volgens de netwerktheorie optredende effecten. Door huwelijken met iemand uit het herkomstland wordt enerzijds de verdere ontwikkeling – los van het land van herkomst – van het sociale leven binnen de Nederlandse allochtone gemeenschappen belemmerd. Op een dergelijke ontwikkeling zijn de hierboven besproken maatregelen (onder A) gericht. Anderzijds neemt hierdoor de kans op een allochtoon-autochtoon huwelijk af. Allochtoon-autochtoon huwelijken zullen grote overlap tussen netwerken tot stand brengen.

E. Minimaliseren van de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken enerzijds en criminele netwerken anderzijds.

Door deze overlap te minimaliseren, wordt de kans crimineel te worden aanzienlijk kleiner. Deze overlap kan op een aantal manieren worden teruggebracht. Op de eerste plaats door criminele elementen langdurig te detineren, zodat ze niet in de allochtone of autochtone wereld aanwezig zijn. Daarmee wordt hier geen oordeel uitgesproken over de wenselijkheid van langdurige detining. Er wordt alleen op gewezen dat langdurige detining dit effect heeft. Detining heeft daarnaast ook andere effecten, zoals bijvoorbeeld het leggen van contacten voor toekomstige criminele activiteiten. Op de tweede plaats kan de overlap geminimaliseerd worden door veel energie te steken in het voorkomen van recidive. Een niet-recidiverende jongere kan beschouwd worden als niet langer crimineel en zal dus niet op het criminele pad gevolgd worden door zijn sociale omgeving. Aan het voorkomen van recidive wordt momenteel gewerkt in opvoedingstrajecten, internaten en door Individuele Traject Begeleiding. Ook alternatieve strafaandoening is hierop gericht. Tenslotte zouden criminele elementen vaker uitgewezen kunnen worden. Ook op de haalbaarheid en wenselijkheid van dergelijke maatregelen wordt hier niet verder ingegaan.

72. Bijvoorbeeld door maatregelen die schijnhuwelijken bemoeilijken. Circa 50 (Turken) à 80% (Marokkanen) van de huwelijken met in het herkomstland geboren partners wordt binnen 10 jaar ontbonden (CBS). Deze hoge percentages scheidingen duiden op het voorkomen van schijnhuwelijken.

De laatste maatregel (F) heeft betrekking op opsporing.

F. Het bestrijden van met name kleinschalige criminele organisaties.

Door de opsporingsmiddelen vooral in te zetten voor de bestrijding van grote criminele organisaties levert men geen bijdrage aan de preventie van de criminaliteit door jongeren. De nadruk moet liggen op de opsporing van lokale, buurtgebonden criminele netwerken of organisaties of van criminele families.

Slotopmerkingen

De kern van de geformuleerde maatregelen bestaat uit actieve social engineering: gewenste contacten bevorderen, ongewenste verhinderen. De maatregelen zijn echter niet bedoeld (en ook niet geschikt) om als 'total social engineering' te dienen.⁷³ Veeleer moeten ze worden opgevat als het sturen van ontmoetingskansen en het creëren van mogelijkheden tot contact. Individuen bouwen hun netwerk op uit de 'pool' van die anderen die ze in het dagelijks leven ontmoeten. Het aanbieden van mogelijkheden tot contact aan een groep, dwingt een individu nog niet tot contact. De individuele vrijheid om te kiezen met wie men om wil gaan wordt niet aangetast.

In hoeverre deze social engineering samen moet gaan met repressie is niet zonder meer uit de hier geformuleerde theorie op te maken. Wel kan het volgende opgemerkt worden. Langdurige straffen kunnen effectief zijn, omdat ze contact tussen criminele elementen en jongeren verhinderen. En het bestrijden van jeugdbendes of proto-criminele groepen kan effectief zijn, omdat dit aansluiting van jongeren bij dergelijke groepen tegengaat.⁷⁴ Bijna onwillekeurig zou men hier aan willen toevoegen 'en repressie sluit ook beter aan op de cultuur van herkomst'. Die zinsnede wordt hier echter uitdrukkelijk niet toegevoegd. Maatregelen gebaseerd op normatieve theorieën zijn hierboven doelbewust en consequent buiten beschouwing gelaten. Overdracht van waarden en normen is decennia lang de hoeksteen geweest van alle maatregelen op dit gebied en is zeer diep

73. Uit onderzoek in de voormalige DDR blijkt overigens dat sturing van sociale relaties door politieke instituties maar beperkt mogelijk is (cf. Völker 1995).

74. Op basis van ander onderzoek (Bureau Driessen, *Geweld tegen werknemers in de (semi) openbare ruimte*, 2001) is aanbevolen repressie vooral te richten op het blokkeren van positieve uitkomsten van ongewenst gedrag.

verankerd in alle opvattingen over deze problematiek. Geconcludeerd moet echter worden – bijvoorbeeld op basis van de in dit rapport verzamelde gegevens – dat de resultaten van alle inspanningen tot nu toe niet indrukwekkend zijn.

Het is beter de aandacht te richten op concreet gedrag, zoals sociaal contact. In het verlengde daarvan ligt het voor de hand feitelijk deviant en crimineel gedrag als niet meer en niet minder te beschouwen dan dat: ongewenst gedrag. Allerlei ideeën over de normatieve of culturele achtergronden van dat gedrag kunnen beter buiten de beschouwing blijven. Ook zo bezien ligt een iets meer repressieve aanpak voor de hand.

In hoeverre maatregelen gericht op overdracht van waarden en normen achterwege kunnen blijven is op basis van dit rapport niet te zeggen. Wel kan gesteld worden dat het vermoeden gerechtvaardigd lijkt dat de effectiviteit van dergelijke maatregelen gering is. Het effect van normoverdracht zal in ieder geval minimaal zijn als deze geen vruchtbare voedingsbodem vindt in overlappende allochtone en autochtone netwerken.

Opvattingen zijn nu eenmaal slecht bestand tegen sociale druk. Men kan zich dan ook afvragen of het onderwijs de grote rol die het momenteel wordt toebedacht bij de integratie wel zal kunnen waarmaken.

Tenslotte moet opgemerkt worden dat de geformuleerde maatregelen globaal zijn. Verdere detaillering en specificering dient plaats te vinden, maar valt buiten het bestek van deze studie.

De rol van de politie

In deze laatste paragraaf wordt een schets gegeven van de rol die de politie bij de voorgestelde maatregelen zou kunnen spelen. Ook hier geldt dat het niet meer dan een aantal suggesties betreft in het licht van de netwerktheoretische voorspellingen. Ook dienen de hiervolgende suggesties nader uitgewerkt te worden, voordat er van concrete activiteiten sprake is. De mogelijke richting van een dergelijke concretisering wordt soms aangegeven, maar een vergaande specificatie blijft achterwege. Er is een onderscheid gemaakt tussen meer repressieve en meer preventieve taken.

Repressie

Zoals gezegd volgt uit dit onderzoek geen eenduidig antwoord op de vraag of meer repressie in algemene zin een bijdrage kan leveren aan de voorkoming van jeugdcriminaliteit en in het bijzonder van allochtone jeugdcriminaliteit. Wel werd er op gewezen dat een meer repressieve aanpak in lijn ligt met de focus op concreet gedrag in deze studie. Een meer begripvolle benadering, waarin ruim plaats is voor het achterwege laten van repressie, ligt meer in lijn met opvattingen over cultuur- en norm-gestuurd gedrag. Daarnaast leidt deze studie slechts op één punt duidelijk tot maatregelen met een uitgesproken repressief karakter. Om aansluiting bij deviante groepen te voorkomen dienen proto-criminele groepen krachtig aangepakt te worden in een poging ze te desintegreren. Gebruik zou kunnen worden gemaakt van de in onderzoek aangetroffen zwakke bindingen in dergelijke groepen. Een goede verstandhouding van de politie met een dergelijke groep zou op den duur ongewenst kunnen zijn. Het zou de levensduur van de groep kunnen verlengen. Een goede verstandhouding kan natuurlijk ook een opstap zijn naar desintegratie of incorporatie van een dergelijke groep in andere sociale netwerken, bijvoorbeeld door (een deel van) dergelijke groepen te integreren in sportclubs.

Dergelijke afsplitsing is momenteel bij sommige korpsen beleid. De harde kern van proto-criminele groepen wordt met een harde repressieve aanpak geconfronteerd, terwijl men probeert de 'meelopers' te reintegreren. Als beheerder van informatie zou de politie vaker een duidelijke doelgroep voor dergelijke repressieve maatregelen kunnen vast stellen, zoals Tabibian (1994) gedaan heeft met de Antilliaanse harde kern in Amsterdam Zuid Oost. Een beschrijving van de doelgroep kan dan

gepaard gaan met te ondernemen acties, uitwisseling van gegevens met andere instanties en te realiseren doelstellingen.

Preventie

In de voorgestelde maatregelen ter preventie van allochtone jeugdcriminaliteit zijn twee activiteiten opgenomen, die exclusief aan de politie zijn toebedeeld:

- regulier overleg tussen politie en vertegenwoordigers allochtone groepen om ze aan te spreken op hun verantwoordelijkheid als collectief.
- het aanspreken van allochtone ouders op deviant gedrag of deelname aan proto-criminele groepen van hun kinderen en zichtbaar bezoek van de politie bij deze ouders

Eventueel zouden allochtone agenten bij deze punten een speciale rol kunnen spelen. Daar wordt nog op teruggekomen.

Bij de maatregelen ter ondersteuning van het allochtone sociale leven en ter bevordering van deelname aan autochtone netwerken is de rol van de politie eerder faciliterend en ondersteunend dan initiërend en uitvoerend. Het bestuur moet hier in principe regisseren, niet de politie. Het gaat om de ondersteuning van wijkactiviteiten, sportactiviteiten en van andere vrije-tijdsactiviteiten. Het ligt voor de hand dat de politie bij dergelijke activiteiten betrokken wordt. Gewaakt moet overigens worden voor eindeloze deelname aan oeverloze overleggen zonder concreet doel.

De facto zal de politie vaak het voortouw nemen, omdat zij als eerste met manifeste problemen wordt geconfronteerd. Door haar positie als beheerder van veel relevante informatie kan de politie ook ondersteuning bieden bij de keuze van locaties en eventueel de keuze van activiteiten.

Voor sommige wijkactiviteiten geldt overigens wel dat de politie hier het voortouw kan nemen. Bijvoorbeeld surveillance door allochtone vaders. Doordat dergelijke activiteiten in het verlengde liggen van de klassieke taak van de politie (ordehandhaving), kan het initiatief van de politie uitgaan. Vaak zijn dergelijke projecten overigens opgezet door de allochtone gemeenschap zelf, wat natuurlijk nog beter is. Dergelijke projecten passen qua idee overigens uitstekend binnen de hier voorgestelde aanpak.

Ter ondersteuning van dergelijke activiteiten en als methode om de hiervoor genoemde 'meelopers' van bendes te reintegreren zou gedacht

kunnen worden aan een mentor-systeem, zoals voorgesteld door Gruter en Van Oosterwijk (1996, vgl. ook Kemper, 1998). Politieagenten nemen deviante jongeren onder hun hoede en volgen die. Dit kan ook – tenminste als de agent autochtoon is – overlap tussen allochtone en autochtone netwerken bevorderen.

Over de aard van de dagelijkse contacten van agenten met allochtonen volgt uit deze studie niet meer dan dat contact tussen autochtone en allochtone agenten en tussen autochtone agenten en allochtonen tot overlap van netwerken kan leiden. Daarmee komen we op de specifieke deskundigheid van allochtone collega's.

Werving allochtoon personeel

Spreading op de arbeidsmarkt is hierboven gepropageerd als middel om overlap tussen allochtone en autochtone netwerken tot stand te brengen. De politieorganisatie voert niet alleen een aantal taken uit, maar is ook werkgever. Al in een vroeg stadium heeft de politieorganisatie het belang van het aantrekken van allochtoon personeel ingezien en deze zienswijze wordt door de onderhavige studie krachtig ondersteund.

Het lijkt vanzelfsprekend dat er ook ruim gebruik gemaakt wordt van de specifieke deskundigheid die de allochtone collega's meebrengen. Zij beheersen immers de omgangscodes en de taal van de allochtone groepen. Dat kan het contact met allochtone groepen vergemakkelijken, bijvoorbeeld tijdens de surveillance. Ook kunnen zij een bruggenhoofd vormen binnen deze groepen en informatie inwinnen, die voor autochtone collega's ontoegankelijk is.

Het inzetten van allochtone collega's voor bepaalde taken kan echter ook ongewenste gevolgen hebben. Wanneer men bijvoorbeeld de surveillance in allochtone wijken vooral overlaat aan allochtone agenten, dan bereikt men het tegenovergestelde van wat men wil bereiken: scheiding van netwerken in plaats van overlap. De allochtone agenten worden binnen de politie een afzonderlijke groep met eigen taken en binnen de allochtone wijk ziet men geen autochtone agenten meer.

Ook zou binnen bepaalde allochtone groepen het gevoel kunnen ontstaan dat men een verworven recht heeft op een differentiële behandeling, bijvoorbeeld door landgenoten. Voor een dergelijke gedifferentieerde aanpak is al door Van der Hoeven in 1985 gewaarschuwd.

Tenslotte kunnen ook aan een bruggenhoofdpositie en aan het inwinnen van voor anderen ontoegankelijke informatie haken en ogen kleven. In

netwerkt theoretische termen: er kunnen informele sociale netwerken ontstaan, die concurrerend kunnen blijken met de sociale netwerken binnen de politieorganisatie. Het is volgens een netwerkbenadering de vraag of de juiste normen en waarden altijd voldoende bescherming kunnen bieden tegen dergelijke sociale druk uit concurrerende netwerken. Dergelijke eventueel mogelijke negatieve consequenties op lange termijn moeten niet onderschat worden.⁷⁵ Het zou een goede zaak zijn als hierover en over eventueel te nemen voorzorgsmaatregelen binnen de politieorganisatie een fundamentele discussie wordt gevoerd.⁷⁶

Huidige activiteiten

Hoe verhouden deze genoemde taken zich nu tot de momenteel door de politie uitgevoerde projecten ter bestrijding van allochtone jeugdcriminaliteit. In hoofdstuk 2 zijn de projecten gericht op jonge allochtonen geïnventariseerd. Politiecontacten met allochtonen tijdens de surveillancedienst of in het kader van de gebiedsgebonden politiezorg bleven bij deze inventarisatie buiten beschouwing. Er werden vier typen projecten onderscheiden: algemeen preventieve projecten, wijkgerichte projecten, reactieve projecten (waaronder puur repressieve en individuele trajectbegeleidingsprojecten) en projecten gericht op de politieorganisatie zelf. Algemeen preventieve projecten richten zich op verschillende vormen van voorlichting. In het licht van de netwerkbenadering kan men bij de te verwachten effectiviteit van dergelijke projecten grote vraagtekens zetten. Kennis- en normenoverdracht heeft geen enkel direct effect op de samenstelling van netwerken. Dergelijke projecten zouden beter gestaakt kunnen worden. Eventuele secundaire doelen, zoals contact maken met bepaalde groepen via voorlichting, kunnen beter rechtstreeks nagestreefd worden. Zoals al eerder gezegd passen wijkgerichte projecten, zoals buurtvaderprojecten, uitstekend in de hier voorgestelde aanpak. Ze brengen overlap van allochtone en autochtone netwerken tot stand (vaders-politieagenten), stimuleren het sociale leven binnen de allochtone gemeenschap,

75. Er is enige gelijkenis met het vergaande gebruik van informanten bij de opsporing van drugsnetwerken. Daar is men (deels) van teruggekomen.

76. Er zou ook aandacht aan geschonken kunnen worden in het reguliere professionele overleg tussen uitvoerende politieagenten. Dergelijk regulier overleg is bepleit naar aanleiding van onderzoek naar de kwaliteit van het optreden van de politie. Zie: Bureau Driessen. *Politie en Publiek*. 1997 (Kluwer, Politiestudies 19) En: Driessen en Uildriks, 1997.

vergroten het contact van de jongeren met hun allochtone netwerk, doen het risico op contacten met criminelen dalen en ze zijn gericht op concreet gedrag in plaats van op overdracht van normen en waarden. Uit de inventarisatie van politieprojecten bleek dan ook dat dergelijke projecten als zeer succesvol worden beschouwd. De politieorganisatie zou het voortouw kunnen nemen om meer vergelijkbare projecten van de grond te krijgen.

Reactieve projecten zoals een zuiver repressieve aanpak van de harde kern sporen met het hierboven gestelde over repressie. Combinatie met een tactiek van afsplitsing van de 'meelopers', zoals die in sommige korpsen gevolgd wordt, sluit aan op het hierboven gestelde over desintegratie van proto-criminele groepen. Ook projecten gericht op het voorkomen van recidive, zoals Individuele Traject Begeleiding, zijn van belang en niet alleen voor de jongere zelf, maar ook voor diens sociale omgeving. Door recidive te voorkomen wordt de kans van andere jongeren om met criminelen in contact te komen immers geringer. Bij ITB zou men zich in dit verband misschien (nog) meer moeten richten op de sociale context in plaats van vooral op de individuele eigenschappen van de jongere. Mogelijkerwijs kunnen bij de kosteneffectiviteit van de ITB vraagtekens gezet worden, tenminste als deze vergeleken zou worden met de effectiviteit van alternatieve interventies, zoals wijkactiviteiten.

Projecten gericht op de politieorganisatie zelf behelzen doorgaans expertisesebeoordering. Vanuit de hier geschetste (cultuurvrije) benadering valt niet zo gemakkelijk in te zien wat het precieze nut zou kunnen zijn van allerlei specifieke expertise op dit gebied. Een uitzondering wordt misschien gevormd door kennis van gedragscodes. Een agent zonder deze kennis begrijpt zijn gesprekspartner verkeerd. Men kan zich afvragen of een agent op dit punt niet al voldoende is toegerust voor zijn taak, wanneer hij beseft, dat het op dit punt mis kan lopen. Dergelijke alertheid op miscommunicatie behoort momenteel tot de standaard training in sociale vaardigheden, die iedere agent tijdens zijn opleiding krijgt. De allochtone gesprekspartner weet overigens ook dat er miscommunicatie op kan treden. Met andere woorden: men moet de omvang en ernst van dergelijke mis-communicatie ook weer niet overdrijven.

Organisatie

De geschetste taken voor de politie zijn heterogeen: repressie, opstarten buurtvaderprojecten, werving allochtoon personeel enzovoorts. Wanneer

deze verschillende activiteiten ook nog op elkaar moeten worden afgestemd, blijft de uitvoering in overleg steken.

Beter is het eenmaal per jaar een concrete lijst met te ondernemen activiteiten op te stellen en de uitvoerders periodiek verantwoording te vragen over de voortgang.

Daarnaast dient standaard procesevaluatie plaats te vinden en zo mogelijk altijd ook outcome-evaluatie. Door activiteiten in projectvorm te gieten kan men een indruk krijgen van de kosten, die gerelateerd kunnen worden aan de effectiviteit. Standaardisatie van deze projectvormen, zodat verschillende korpsen hetzelfde project draaien, en samenwerking van korpsen kan het tempo waarin men leert van positieve en negatieve ervaringen aanzienlijk versnellen.

Differentiatie van de projecten met het oog op specifieke lokale omstandigheden moet zoveel mogelijk worden vermeden. Door differentiatie gaat de vergelijkbaarheid verloren. Specifieke lokale verschillen bestaan, maar de essentie van de problematiek is in Groningen, Maastricht, Zaandam en Middelburg dezelfde: te weinig deelname aan allochtone en autochtone netwerken, te veel deelname aan deviante netwerken.

Afsluiting

Deze studie is met een zekere vooringenomenheid begonnen: de netwerktheorie moest in staat worden geacht de lopende discussies te verhelderen. Terugkijkend op de onderneming kan gesteld worden dat deze verwachting niet beschaamd is. Zelfs een scepticus zal toegeven dat er vooruitgang is geboekt door te laten zien hoe ver men kan komen door uit bestaande theorieën overbodige elementen weg te laten.⁷⁷ Allerlei bespiegelingen over normen, waarden en culturele systemen zijn misschien interessant en plausibel, maar ze scheppen veel verwarrende onduidelijkheid. Ze zijn in ieder geval niet nodig om tot een aantal heldere, coherente en concrete maatregelen te komen.

77. Het scheermes van Ockham is in deze studie gehanteerd door de essentie van bestaande theorieën te integreren en detaillering weg te laten. Ockham is de middeleeuwse filosoof volgens wie alle overbodigheden uit theorieën verwijderd dienen te worden.

Literatuur

- Agnew R (1991) The Interactive Effect of Peer Variables on Delinquency. *Criminology*, 29 47-72.
- Albin L (1971) *The American Mafia. Genesis of a Legend*. New York:Appleton-Century-Crofts.
- Ambert AM (1994) A Qualitative Study of Peer Abuse and Its Effects: Theoretical and Empirical Implications. *Journal of Marriage and the Family* 56:119-130.
- Angenent HLW (1997) *Criminaliteit van allochtone jongeren. Feiten, oorzaken, achtergronden*. Baarn: Intro.
- Azzougarh M e.a. (1998) *Samen vol vertrouwen de toekomst tegemoet, perspectieven voor de Marokkaanse Jeugd in Nederlandse samenleving in de XXIe eeuw*. Utrecht: Adviescommissie Marokkaanse Jeugd.
- Baerveldt C (1987) *School en delinquentie. Tussentijds verslag van een vergelijkend scholenonderzoek naar de relatie tussen school en delinquentie*. Den Haag: WODC, Ministerie van justitie.
- Baerveldt C (1992) Schools and the Prevention of Petty Crime: Search for a Missing Link. *Journal of Quantitative Criminology* 1:79-94.
- Baerveldt C, Vermande M, van Rossem R (2000) Over vrienden die het ook doen: de kleine criminaliteit van scholieren en hun sociale netwerken. *Sociale Wetenschappen* 43 7-26.
- Bandell R e.a. (2001) *Op weg naar een andere cultuur: de eerste stappen gezet*. Den Haag: Externe Commissie Criem.
- Becker H (1992) *Generaties en hun kansen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Beerling G, Yeçilgöz Y (1997) *Het Arnhemse Spijkerkwartier. Een onderzoek naar Turkse Koerdische Drugscriminaliteit in Arnhem*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Willem Pompe Instituut.
- Beke BMWA, van Wijk AP, Ferwerda HB (2000) *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhangen en bendevorming*. Amsterdam: SWP.
- Beke BMWA, Ferwerda HB, van der Laan PH, van Wijk APH (1998) *De dunne draad tussen doorgaan en stoppen. Allochtone jongeren en criminaliteit*. Utrecht: SWP.
- Beker M, Merens JGF, van der Konings-Snoek M, Boelhouwer J (1994) *Rapportage jeugd 1994*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Beker M, de Maas-Waal CJ, Boelhouwer J, Hoff SJM (1998) *Rapportage jeugd 1997*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Bellair PE (1997) Social Interaction and Community Crime: Examining the Importance of Neighbor Networks. *Criminology*, 35:677-703.
- Berkman LF, Syme SL (1979) Social Networks, Host Resistance and Mortality: a Nine-Year Follow-up Study of Almeida County Residents. *American Journal of Epidemiology* 109:186-204.
- Beumer RJ, ten Cate K, Swanenberg JRM (2001) *Politiële Jeugdtaak de kinderschoenen ontgroeid?* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en koninkrijksrelaties.
- Bilchik S (1998) Serious and Violent Juvenile Offenders. *Juvenile Justice Bulletin*, May, 1998.
- Birbeck C, Birbeck G, LaFree G (1993) The Situational Analysis of Crime and Deviance. *American Review of Sociology* 19:113-137.
- Blau PM (1962) Patterns of choice in social relationships. *American Sociological Review* 27:41-55.
- Blau PM (1978) A macrosociological theory of social structure. *American Journal of Sociology* 83:26-54.
- Blau PM, Schwartz JE (1985) *Crosscutting Social Circles*. New York: Academic Press.
- Blau PM, Scott WR (1962) *Formal organizations. A comparative approach*. San Francisco:Chandler.
- Blyth DA, Traeger C (1988) Adolescent self-esteem and perceived relationships with parents and peers. Pp171-194, in S. Salzinger (et. al. eds) *Social networks of children, adolescents, and college students*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bol MW, Terlouw GJ, Bles LW, Verwers C (1998) *Jong en gewelddadig Ontwikkeling en achtergronden van de geweldscriminaliteit onder jeugdigen*. Den Haag: WODC.
- Bovenkerk F (1992, 1996) *Hedendaags kwaad. Criminologische opstellen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Bovenkerk F (1994) A Delinquent Second Generation? *Research Notes from the Netherlands* 2:2-10.
- Bovenkerk F (1994) Over de oorzaken van criminaliteit van allochtone jongeren. In: Commissie Van Montfrans, Commissie Jeugdcriminaliteit. *Met de neus op de feiten. Aanpak jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Jeugdbescherming en Reclassering
- Bovenkerk F (2000) 'Wanted: Maffia Boss' – Essay on the personology of organized crime. *Crime, Law and Social Change*, 33, 225-242.
- Bovenkerk F, Horstmann G, van San M (1999) Politie in een multiculturele samenleving, In: Fijnaut CJCF, Muller ER, Rosenthal U (eds.)

- Politie. Studies over haar werking en organisatie. Alphen aan den Rijn: Samsom, pp. 513-535.
- Bovenkerk F, Yeçilgöz Y (1999) Multiculturaliteit in de strafrechtspleging? *Beleid en Maatschappij*, 26, 4, 230-251.
 - Bovenkerk F, van San M, de Vries S (1999) *Politiewerk in een multiculturele samenleving*. LSOP, Beek-Ubbergen: Tandem-Felix b.v.
 - Brouwers M, van der Laan P (1997) *Criminele carrières van allochtone en autochtone jongeren*. Den Haag: WODC.
 - Brown RJ (1995) *Prejudice*. Oxford: Basil Blackwell.
 - Buikhuisen W, Timmerman H (1971) Criminaliteit onder Ambonezen. *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie* 13, 73-83.
 - Buiks PEJ (1983) *Surinaamse jongeren op de Kruiskade. Overleven in een etnische randgroep*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
 - Burckhardt ME, Brass DJ. (1990) Changing patterns or patterns of change The effect of a change in technology on social network structure and power. *Administrative Science Quarterly* 35:104-127.
 - Bursik R (1999) The Informal Control of Crime Through Neighbor Networks. *Sociological Focus* 32:85-97.
 - Bursik R, Grasmick H (1993) *Neighborhoods and Crime. The Dimension of Effective Community Control*. New York: Lexington Books.
 - Burt RS (1992) *Structural Holes. The social Structure of Competition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
 - Canter D, Alison L (eds., 2000) *The Social Psychology of Crime. Groups, Teams and Networks*. Dartmouth: Ashgate.
 - Chambliss WJ (1988) *On the Take: from Petty Crooks to Presidents*. Bloomington, Ind: Indiana University Press.
 - Cloward RA, Ohlin LE (1960) *Delinquency and Opportunity*. New York: Free Press.
 - Coleman JS (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, Supplement pp95-120.
 - Coleman JS (1990) *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Belknap Press.
 - Coppes R, de Groot F, Sheerazi A (1997) *Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens. Een praktijkonderzoek*. Deventer: Gouda Quint.
 - Corsaro W, Eder D (1990) Children's Peer Cultures. *Annual Review of Sociology* 16:197-220.
 - Coser R (1984) The Greedy Nature of Gemeinschaft. In Powel, W.W. & R. Robbins, R. (eds) *Conflict and Consensus*. New York: Free Press, pp221-239.
 - Cressey DR (1969) *Theft of the nation: the structure and operations of organized crime in America*. New York: Harper & Row.

- Davies A (1998) Street Gangs, Crime and Policing in Glasgow during the 1930s: The Case of Beehive Boys. *Social History* 23:251-167.
- De Beer P (1988) Nederlandse studies naar de criminaliteit van etnische minderheden. In: *Migrantenstudies* 10, 17-29.
- De Graaf ND, Flap H (1986) 'With a Little Help from My Friends': Social Resources as an Explanation of Occupational Status and Income in West Germany, the Netherlands, and the United States. *Social Forces*, 2: 452-472.
- De Haan W (1993) Beroving van voorbijgangers. Rapport van onderzoek naar straat-roof in 1991 in Amsterdam en Utrecht. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- De Haan W (1994) Berovers in de Bijlmer. Rapport van een onderzoek naar achtergrondkenmerken van daders en verdachten van diefstal met geweld in Amsterdam Zuidoost. Utrecht: Universiteit Utrecht, Willem Pompe Instituut.
- De Jong W, Steijlen F, Masson CN (1997) Hoe doe je je ding. Antilliaanse jongeren en criminaliteit in de politieregio Rotterdam-Rijnmond. Delft: Eburon.
- Dijk, van Soomeren & Partners, Eysink Smeets & Etman (1994) Allochtone jongeren en veiligheidszorg. Een beschrijving van 45 projecten.
- Dijk, van Soomeren & Partners, van 't Hof, Nilhorst (1996) Een kleurrijke aanpak. Een uitwerking van mogelijke oplossingen.
- Dimaggio P, Louch H (1998) Socially Embedded Consumer Transactions: For What Kinds of Purchases Do People Most Often Use Networks? *American Sociological Review*, 63: 619-637.
- Driessen, Bureau (1991) Driessen FMHM, Jansen HFA. Drugshandel na 1992. In opdracht van het Ministerie van Justitie. Utrecht: Bureau Driessen.
- Driessen, Bureau (1997) Kop N, Spaan RA, van der Lelij B, Driessen FMHM. Politie en Publiek, een onderzoek naar de interactie politie-publiek tijdens de surveillancedienst. Deventer: Gouda Quint/Kluwer. *Politiestudies* 19.
- Driessen, Bureau (2001) Driessen FMHM, Völker BGM *Losvoetige Relaties. Een onderzoek naar ruimtelijke onthechting van burgers.* Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Rijksplanologische Dienst. Studierapport no. 11.
- Driessen, Bureau (2001) Driessen FMHM, Middelhoven LK *Geweld tegen werknemers in de (semi-) openbare ruimte.* Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van het Ministerie van Justitie. Den Haag: Ministerie van BZK.
- Driessen FMHM, Middelhoven LM (2002) *Geweld tegen werknemers in de semi-openbare ruimte, Tijdschrift voor Veiligheid & Veiligheidszorg*, 1/2:38 - 47

- Driessen FMHM, Uildriks NA (1997) *De kwaliteit van het politieoptreden op straat*. Utrecht/Rotterdam: Bureau Driessen/Erasmus Universiteit.
- Elliot DS (1994) *Serious Violent Offenders: Onset, Developmental Course, and Termination – The American Society of Criminology 1993*. *Criminology*, vol. 32, 1 – 21.
- Eppink A (1992) *Verburgerlijking. Een hypothese over verschillen in criminaliteit van Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland*. In: Fiselier J, Strijbosch F (red.) *Cultuur en delict*. Den Haag: Vuga.
- Feld SL (1981) *The focused organization of social ties*. *American Journal of Sociology* 86: 1015-1035.
- Fijnaut C (ed., 1989) *Georganiseerde misdaad en strafrechtelijk politiebeleid. Rechtshistorische, politieke, journalistieke en rechtsvergelijkende beschouwingen*. Lochem: J.B. van den Brink & Co.
- Fijnaut C (1990) *Organized Crime. A Comparison between the United States of America and Western Europe*. *British Journal of Criminology* 30:321-340.
- Fijnaut C, Jacobs J (1991) *Organized Crime and Its Containment. A Transatlantic Initiative*. Deventer/Boston: Kluwer.
- Fijnaut CJCF, Bovenkerk F, Bruinsma GJN, van de Bunt HG (1995) *Inzake opsporing. Enquetecommissie opsporingsmethoden. Bijlage VII*. Den Haag: Sdu Uitgevers
- Fischer CS (1982) *To Dwell Among Friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fischer CS, Jackson RM, Stueve CA, Gerson K, Jones LM, Baldassare M (1977) *Networks and Places. Social Relations in the Urban Setting*. New York: Free Press.
- Fischer CS, Oliner SJ (1983) *A Research Note on Friendship, Gender and the Life Cycle*. *Social Forces* 62:1224-133.
- Flap HD (1988) *Conflict, Loyalty, and Violence*. Frankfurt: Peter Lang.
- Flap HD, Völker B (2001) *Goal specific social capital and job satisfaction. Effects of different types of networks on instrumental and social aspects of work*. *Social Networks* 4:297-320.
- Fobler HKB (2000) *Politieprojecten rond allochtone jeugd: ervaringen in Nederland op hoofdlijnen*. Houten: In-pact.
- Freeman LC (1979) *Centrality in social networks: Conceptual clarification* *Social Networks* 1:215-239.
- Gecas V, Seff MA (1990) *Families and Adolescents: A Review of the 1980s*. *Journal of Marriage and the Family*, 52:941-958.

- Geldorp M, van Amersfoort P (1998) *Jeugdige verdachten in Nederland. Een analyse van de gegevens uit het HKS, ten behoeve van de Integrale Veiligheidsrapportage 1998*. Amsterdam: Van Dijk, Van Soomeren en Partners.
- Giordano PS, Cernkovich, Pugh M (1986) Friendships and Delinquency. *American Journal of Sociology* 91:1170-202.
- Gordon RA (1967) Social Level, Social Disability, and Gang Interaction. *American Journal of Sociology* 73:42-62.
- Gottfredson MR, Hirschi T (eds., 1980) *Understanding Crime. Current Theory and Research*. Sage: Beverly Hills, London.
- Gottfredson MR, Hirschi T (1990) *A General Theory of Crime*. Stanford: University Press Ca.
- Granovetter M (1974/1995) *Getting a Job. A study of contacts and careers*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gruter P (1997) *Problematische jeugdgroepen in de regio Haaglanden anno 1997. Een hernieuwde inventarisatie onder wijkagenten en jeugdrechtshouders*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Gruter P, Baas M, Vegter D (1996) *Problematische jeugdgroepen in de regio Haaglanden. Een inventarisatie onder wijkagenten en jeugdrechtshouders*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Gruter P, van Oosterwijk C (1996) *Jonge overvallers in de randstad, tussen geldgebrek en tijdsverlies*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Haen-Marshall IH (1997) *Minorities, Migrants, and Crime*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Hagan J, McCarthy B (1997) *Mean Streets. Youth Crime and Homelessness*. Cambridge: University Press.
- Hagan J (1997) Crime and Capitalization: Towards a Developmental Theory. pp287-308 in Thornberry, T.P (ed) *Developmental Theories of Crime and Delinquency*. Transaction: New Brunswick, New Jersey.
- Hagan J, Peterson RD (1995) *Crime and Inequality*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hawkins DF, Laub JH, Lauritsen JL, Cothorn L (2000) Race, Ethnicity, and Serious and Violent Juvenile Offending. *Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*, June 2000.
- Hawkins DF, Herrenkohl TI, Farrington DP, Brewer D, Catalano RF, Harachi TW, Cothorn L (2000) Predictors of Youth Violence. *Juvenile Justice Bulletin*, April, 2000.
- Haynie DL (2001) Delinquent Peers Revisited: Does Network Structure Matter? *American Journal of Sociology* 4:1013-57.

- Hirschi T (1969) *Causes of Delinquency*. Berkely: University of California Press.
- Hollebrand J (1982) Jeugd- en zedenpolitie haakt in op problematiek 'tweede generatie'. *Algemeen Politieblad* 131, 273-183.
- Horney J, Osgood DW, Marshall IH (1995) Criminal Careers in the Short-term: Intra-Individual Variability in Crime and Its Relations to Local Life Circumstances. *American Sociological Review*, 60, 655-673.
- Huizinga D, Esbensen FA, Weiher AW (1991) Are there Multiple Paths to Delinquency? *The Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 82, 83-118.
- Huls FWM, Schreuders MM, ter Horst-van Breukelen MH, van Tulder FP (eds. 2000) *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2000. Onderzoek en Beleid* 189. Den Haag: WODC, Min. voor Justitie.
- Ibarra H (1992) Homophily and Differential Returns: Sex Differences in Network Structure and Access in an Advertising Firm. *Administrative Science Quarterly* 37:422-447.
- ITS (1997) *Marginalisering van jongeren uit etnische minderheden*. Nijmegen: ITS.
- Jankowski MS (1991) *Islands in the Street. Gangs and American Urban Society*. Berkeley: University of California Press.
- Junger M (1990) *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*. Deventer: Kluwer.
- Junger M, Polder W (1991) *Achtergronden van delinquent gedrag onder jongens uit etnische minderheden II: Onderzoek en beleid*. Arnhem: Gouda Quint.
- Junger M, Van Hecke T (1988) *Schadevergoeding binnen het strafrecht, daders en slachtoffers van misdrijven*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Junger M, Wittebrood K, Timman R (2001) *Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag*. In: Loeber R, Slot W, Sergeant JA (eds.) *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Junger M, Zeilstra M (1989) *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I*. Arnhem: Gouda Quint.
- Junger-Tas J (1981) *Politiecontacten van minderjarigen en justitiële afdoening*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Junger-Tas J (1983) *Jeugddelinquentie. Achtergronden en justitiële reactie*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Junger-Tas J (1985) *Jeugddelinquentie II. De invloed van justitieel ingrijpen*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.

- Junger-Tas J (1998) Criminaliteit en etnische minderheden. In: Overdijk-Francis JE, Smeets HMAG (eds.) *Criminaliteit en integratie van etnische minderheden*.
- Junger-Tas J, Bovenkerk F (2000) *De oorzaken van criminaliteit onder etnische minderheden. Twee invalshoeken*. NWO, Conceptuele Studies. Sociale Cohesie/De Nederlandse Multiculturele en Pluriforme Samenleving.
- Kandel DB, Davies M (1991) Friendship Networks, Intimacy, and Illicit Drug Use in Young Adulthood: A comparison of Two Competing Theories. *Criminology* 29: 441-470.
- Kaufman P, Verbraeck H (1986) *Marokkaan en verslaafd. Een studie naar rand-groepvorming, heroïnegebruik en criminalisering*. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Kemper E (1999) *Water in de thee. Een onderzoek naar criminaliteit van Turkse jongens in Deventer*. Politia Nova: Directie Politie van het ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Kleemans ER, van den Berg EAIM, van der Bunt HG, Brouwers MMVM, Kouwenberg RF, Paulides G (eds., 1998) *Georganiseerde Criminaliteit in Nederland. Rapportage op basis van de WODC-monitor. Onderzoek en Beleid* 173. Den Haag: WODC, Min. voor Justitie.
- Kleiman WM, Terlouw GJ (1997) *Kiezen voor een kans, evaluatie van harde-kern-projecten*. Den Haag: WODC.
- Klein MW (1971) *Street gangs and street workers*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- Klerks PPHM (2000) *Groot in de hasj, theorie en praktijk van de georganiseerde criminaliteit*. Antwerpen: Samsom.
- Klerks P (2001) The Network Paradigm Applied to Criminal Organisations: Theoretical nitpicking or a relevant doctrine for investigators? Recent developments in the Netherlands. *Connections* 24 (3) 53-56.
- Kornhauser RR (1978) *Social Sources of Delinquency*. Chicago: University of Chicago Press.
- Korte BEM, Van Sluis A (1991) Criminaliteit onder autochtone en allochtone jongeren in Den Haag. *Tijdschrift voor criminologie*, 33 (2).
- Krackhardt D (1992) The strength of strong ties. The importance of philos. pp 216-239 in N. Nohira & R. Eccles (eds.) *Networks and Organizations: Structure, Form, and Action*. Boston: Harvard University Press.
- Krackhardt D (1999) The Ties that Torture: Simmelian Tie Analysis in Organizations. *Research in the Sociology of Organizations*, 16:183-210.
- Krackhardt D, Hanson JR (1993) Informal Networks. The company behind the chart. *Harvard Business Review* 4:104-111.

- Krackhardt D, Porter LW (1985) When friends leave: A structural analysis of the relationship between turnover and stayer's attitude. *Administrative Science Quarterly* 30:242-2651.
- Krackhardt D, Porter LW (1986) The snowball effect. Turnover embedded in communication networks. *Journal of Applied Psychology* 71:50-55.
- Lammers CJ (1983/1998) *Organisaties vergelijkenderwijs*. Utrecht: Spectrum.
- Laub JH, Sampson RJ (1991) The Sutherland-Glueck Debate: On the Sociology of Criminal Knowledge. *American Journal of Sociology*, 96:1402-40.
- Laumann EO (1966) *Prestige and Association in an Urban Community*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Le Bras H (1985) *Les Trois France* Paris: Seuil.
- Lee MR (2000) Community Cohesion and Violent Predatory Victimization: A theoretical Extension and Cross-national Test of Opportunity Theory. *Social Forces*, 79:683-688.
- Lempens A, Yesilgöz Y (1996) *De Mercatorbuurt. Een onderzoek naar de Turkse drugscriminaliteit in de Amsterdamse Mercatorbuurt*. IRT Noord en Oost Nederland.
- Leuw E (1997) *Criminaliteit en etnische minderheden. Een criminologische analyse*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Lin N (1992) Social Resources Theory. In E.F. Borgatta & M.L. Borgatta (eds.): *Encyclopedia of Sociology*. New York, Vol 4:1936-1942.
- Lindenberg S (1982) Sharing groups: Theory and suggested applications. *Journal of Mathematical Sociology* 9: 33-62.
- Lipsey MW, Derzon JH (1998) Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood. In: Loeber R, Farrington DP *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Liska AE, Bellair PW (1995) Violent-Crime Rates and Racial Composition: Convergence over Time. *American Journal of Sociology* 101:578-610.
- Loeber R e.a. (eds) (2001) *Ernstige en gewelddadige jeugd delinquentie*. Houten: Bohn.
- Maas-de Waal CJ (1991) Wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit van allochtonen. Een taboe doorbroken? *Tijdschrift voor Criminologie*, 33, 87-100.
- Maliepaard R (1985) *Achtergronden van deviant gedrag bij allochtone jongeren. Een literatuurstudie*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.

- Mars G (2000) Culture and Crime. Pp 21-50 in: Canter, D. & L. Alison (eds., 1999) *The Social Psychology of Crime. Groups, Teams and Networks*. Dartmouth: Ashgate.
- Marsden PV (1987) Core discussion networks of Americans. *American Sociological Review* 52: 122-131.
- Maxson CL, Klein M (1995) Investigating Gang Structures. *Journal of Gang Research* 3: 33-40.
- McAndrew D (2000) The Structural Analysis of Criminal Networks, pp51-94 in: Canter D, Alison L (eds., 1999) *The Social Psychology of Crime. Groups, Teams and Networks*. Dartmouth: Ashgate.
- McCord J (1991) The Cycle of Crime and Socialization Practices. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 82, 211 – 228.
- Meeus W, Helsen M, Vollebergh MW (1997) Ouders en leeftijdsgenoten in de adolescentie: vier studies. Pp118-132 In: J.R.M. Gerris (red) *Jongerenproblematiek: hulpverlening en gezinsonderzoek*. Assen: Van Gorcum.
- Mertens NM, Grapendaal M, Docter-Schamhardt BJW (1998) *Meisjescriminaliteit in Nederland*. Den Haag: WODC.
- Merton RK (1957) *Social Theory and Social Structure*. Glencoe: Free Press.
- *Minderhedennota* 1983. Tweede Kamer der Staten-Generaal, 16102.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (1994) *Contourennota Integratiebeleid Etnische Minderheden*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Ministerie van Justitie (1997) *Criminaliteit in relatie tot integratie van etnische minderheden (CRIEM)*. Den Haag: SDU.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (1998) *Nota Kansen Krijgen, Kansen Pakken. Integratiebeleid 1999-2002*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (1993) *Integrale Veiligheidsrapportage 1993*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (1994) *Integrale Veiligheidsrapportage 1994*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (1996) *Integrale Veiligheidsrapportage 1996*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (1998) *Integrale Veiligheidsrapportage 1998*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Ministerie van Justitie (1998) *Beleidsplan voor de Nederlandse Politie 1999-2002*. Den Haag

- Ministerie van Binnenlandse Zaken (2000) *Integrale Veiligheidsrapportage 2000*. Den Haag
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (2002) *Integratie in het Perspectief van Immigratie*. Den Haag
- Ministerie van Justitie (2002) *Vasthoudend en Effectief*. Den Haag
- Mitchell RE, Trickett EJ (1980) Task Force Report: Social Networks as mediators for social support. An analysis of effects and determinants of social networks. *Community Mental Health Journal* 16:27-44.
- Mizruchi MS, Galaskiewicz J (1993) *Networks of Interorganizational Relations*.
- Morris N, Hawkins G (1970) *The Honest Politician's Guide to Crime Control*. Chicago: University of Chicago Press.
- Overdijk-Francis JE, Smeets HMAG (1998) *Criminaliteit en integratie van etnische minderheden*. Lelystad: Bohn Stafleu Van Loghum, Koninklijke Vermande.
- Penninx R (2001) Een kritieke casus van minderheidsvorming: woonwagengebouwers in Nederland in de 20ste eeuw. *Tijdschrift voor Arbeid en Participatie*, 23, 978-108.
- Pescosolido BA, Rubin BA (2000) The Web of Group Affiliations Revisited: Social Life, Postmodernism and Sociology. *American Sociological Review* 65:52-76.
- Pinto D (1990) *Interculturele communicatie Houten/Antwerpen*: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Podolny JM, Baron JN (1997) Resources and Relationships: Social Networks and Mobility in the Workplace. *American-Sociological-Review* 62: 673-693.
- Politie Haaglanden (1993) *Aanpak van de harde kern*. Den Haag: politie Haaglanden.
- Potter GW (1994) *Criminal Organizations. Vice racketeering and politics in an American City*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Powell WW, Koput KW, Smith-Doerr L (1996) Interorganizational collaboration and the locus of innovation: Networks of learning in biotechnology. *Administrative Science Quarterly* 41 (1): 116-145.
- Putnam RD (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simont & Schuster.
- Raad van Hoofdcommissarissen (1997) *Visie op de politie jeugdzorg*. Den Haag
- Raub W (1997) *Samenwerking in duurzame relaties en sociale cohesie*. Inaugurele Rede Universiteit Utrecht. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Reiss AJ, Roth JA eds. (1994) *Understanding and Preventing Violence – vol. 3 Social Influences*. Washington, D.C.: National Academy Press.

- Renzulli LA, Aldrich H, Moody J (2000) Family Matters: Gender, Networks, and Entrepreneurial Outcomes. *Social Forces* 79:523-546.
- Rood-Pijpers E, Rovers B, van Gemert F, Fijnaut C (1995) *Preventie van jeugdcriminaliteit in een grote stad*. Arnhem: Gouda Quint.
- Rountree PW, Warner B (1999) Social Ties and Crime. Is the Relationship Gendered? *Criminology*, 37:789-814.
- Rovers B (1997) *De buurt een broeinest?* Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Sampson R, Groves WB (1989) Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94:774-802.
- Sampson RJ, Laub JH (1990) Crime and Deviance over the Life Course: The Salience of Adult Social Bonds. *American Sociological Review* 55:609-627.
- Sampson RJ, Laub JH (1992) Crime and Deviance in the Life Course. *American Review of Sociology* 18:63-84.
- Sampson RJ, Raudenbush (1999) Systematic Observation of Public Spaces: A New Look at Disorder in Urban Neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105:603-51.
- Sansone L (1992) *Schitteren in de schaduw. Overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteit van Creoolse jongeren uit de lagere klassen 1981-1990*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Schuyt CJM (1995) *Kwetsbare jongeren en hun toekomst. Beleidsadvies gebaseerd op literatuurverkenning*. Amsterdam, 1995.
- Schwendinger H, Siegel-Schwendinger J (1985) *Adolescent Subcultures and Delinquency*, New York: Praeger.
- Sciarrone R (1998) The Social Capital of the Maffia. External Relations and Territory Control. *Quaderni di Sociologica* 42:51-72.
- SCP (1994) *Sociale en culturele verkenningen 1994*. Den Haag.
- SCP (jaarlijks va. 1993) *Rapportage minderheden*. Den Haag
- (S)criem-project Bergen op Zoom, *Operationeel Werkplan* (1999) Gemeente Bergen op Zoom, Afdeling WVC.
- Shaw C, McKay H (1931) *Report on the Causes of Crime, Vol 2* Washington D.C.: US Government Printing Office.
- Shaw C, McKay H (1969) *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (revised edition). Chicago: University of Chicago Press.
- Shore H (1999) Cross Coves, Buzzers and General Sorts of Prigs: Juvenile Crime and the Criminal 'Underworld' in the Early Nineteenth Century. *British Journal of Criminology* (special issue) 39:10-24.

- Short JF, Strodtbeck FL (1965) *Group Process and Gang Delinquency*. Chicago: University of Chicago Press.
- Short JS, Rivera R, Tennyson RA (1965) Perceived opportunities, Gang Membership, and Delinquency. *American Sociological Review* 30:56-67.
- Simmel G (1888) Die Ausdehnung der Gruppe und die Ausbildung der Individualität. In H.J. Dahme & O. Rammstedt (eds., 1983) *Georg Simmel. Schriften zur Soziologie*. Suhrkamp: Frankfurt, pp. 53-60.
- Simmel G (1955) *Conflict and the Web of Group Affiliations*. New York: Free Press.
- Smeets E, Etman O (1992) *Allochtonen en jeugdcriminaliteit*. Ministerie van Binnenlandse Zaken, bijlage bij Integrale Veiligheidsrapportage 1993.
- Smith DA, Brame R (1994) On the Initiation and Continuation of Delinquency. *Criminology*, vol. 32, 607 – 628.
- Sprinkhuizen F, van Oosterwijk CHM (1996) *Jeugdige delictplegers in de regio Haaglanden*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Stinchcombe A (1967) Formal organizations. Hf 3 in N.J. Smelser, *Sociology. An introduction*. New York: Wiley.
- Stol WPh, van Treeck RJ, Bervoets E (1998) Problemen met Marokkaanse jongeren – aanpak, onderzoek en expertiseontwikkeling in één project, *Tijdschrift voor de politie*, jrg 60 (9) 22-26.
- Sutherland E (1947) *Principles of Criminology*. Chicago: Lippincott.
- Suttles GD (1968) *The social order of the slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tabibian N (1994) *Criminaliteit en Antilliaanse jongeren, feit en fictie*. Amsterdam: Het Amsterdams Bureau voor Onderzoek en Statistiek.
- Terlouw GJ, Susanne G (1991) *Criminaliteitspreventie onder allochtonen. Evaluatie van een project voor Marokkaanse jongeren*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Tesser P, Dagevos J, Idema J (2001) *Rapportage Minderheden 2001. Vorderingen op school en meer werk. Samenvatting*. Den Haag: SCP.
- Tesser PTM, van Praag CS, van Dugteren F, Herweijer LJ e.a. (1995) *Rapportage minderheden 1995. Concentratie en segregatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Thijhuis M (1994) *Social Networks and Health*. Utrecht: Nivel.
- Thompson M, Ellis R, Wildavsky A (1990) *Cultural Theory*. Boulder: Westview Press.
- Thornberry TP, Smith CA, Rivera C, Huizinga D, Stouthamer-Loeber M (1999) Family Disruption and Delinquency. *Juvenile Justice Bulletin*, September, 1999.

- Tonry M (1997) *A comparative perspective on minority groups, crime and criminal justice in the Netherlands*. Chicago, Ill.: The University of Chicago Press.
- Ultee W, Arts W, Flap HD (1996) *Sociologie. Vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Van 't Hoff CA, Nilhorst NC (1996) *Een kleurrijke aanpak. Allochtone jongeren en criminaliteit. Een uitwerking van mogelijke oplossingen*. Amsterdam: Van Dijk, Van Soomeren en Partners.
- Van Amersfoort J, Biervliet W (1975) *Criminaliteit van minderheden*, Intermediair, herdrukt in: van der Wolk E (ed.) *De bedreigde burger*. Utrecht: Spectrum, 1977, pp. 367-384.
- Van der Heiden-Attema N, Bol MW (2000) *Moeilijke jeugd. Risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicjongeren*. Den Haag: WODC.
- Van der Hoeven E (1985) *Allochtone jongeren bij de jeugdpolitie I*. Den Haag: CWOK.
- Van der Hoeven E (1986) *De jeugdpolitie, een observatie-onderzoek*. Den Haag: CWOK.
- Van der Hoeven E (1986) *Allochtone en autochtone jongeren bij de jeugdpolitie II*. Den Haag: CWOK.
- Van der Poel M (1993) *Personal Networks. A Rational Choice explanation of their size and composition*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Van der Poel S (2001) *Getto's van Nederlandse makelij*. Tijdschrift voor Arbeid en Participatie, 23, 120-131.
- Van der Laan PH, Essers AAM (1988) *Jeugd en Justitie, contacten van strafrechtelijk minderjarigen met justitie in de arrondissementen Amsterdam en Haarlem in de periode 1 september 1986 tot en met 31 augustus 1987*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan PH, Essers AAM, Huijbregts GLAM, Spaans EC (1998) *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1996, Een tussentijds verslag*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan PH (1997) *Criminaliteit in relatie tot integratie van etnische minderheden*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Van der Torre EJ, Stol WPh (2000) *Waardevolle politieverhalen: politie en Marokkaanse jongens*. Doetinchem: Elsevier.
- Van Doorn JAA (1966) *Organisatie en maatschappij. Sociologische opstellen*. Leiden: Stenfert Kroese.

- Van Duyne OC, Kouwenberg RF, Romeijn G (1990) Misdaadondernemingen, ondernemende misdaadigers in Nederland. *Onderzoek en beleid* 103. Deventer: Gouda Quint.
- Van Duyne PC (1995) *Het spook en de dreiging van de georganiseerde misdaad*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Van Gemert FHM (1998) *Ieder voor zich. Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Van Gemert FHM (1998) *Crips in drievoud. Een dossieronderzoek naar drie jeugdbendes*. Amsterdam: Regioplan.
- Van Gemert F, Odé A (2001) *T'riq Salama, Tussentijdse evaluatie*. Amsterdam: Regioplan Onderzoek Advies en Informatie B.V, in opdracht van de Politie Haaglanden.
- Van Gemert F, Wiersma E (2000) *Aanpak groepscriminaliteit: een inventarisatie van preventie- en interventie maatregelen gericht op jeugdgroepen*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Van Hulst H, Bos J (1993) *Pan i respèt. Criminaliteit van geïmmigreerde Curaçaose jongeren*. Utrecht: Onderzoeksbureau OKU.
- Van Loon A (1981) zie Maliepaard (1985) *Achtergronden van deviant gedrag bij allochtone jongeren*.
- Van Montfrans (1994) *Met de neus op de feiten*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Van Montfrans (1995) *Beleidsnota Jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Van Oortmerssen JGH, Schutte E (1996) *Geweldscriminaliteit Leiden 1994-1995. Achtergronden van de stijging, aanzet tot beleid*.
- Van Praag CS (1975) *Molukse jongeren in botsing met de Nederlandse maatschappij. De gevolgen van een beleid*. *Beleid en Maatschappij* 2, 342-348.
- Van Praag C (1997) *Etnische minderheden in de grote stad*. *Tijdschrift voor de Sociale Sector* 10.
- Van San M (1998) *Stelen en steken. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Veenman J (2002) *De toekomst in meervoud*. Assen: Van Gorcum
- Veenman J, Jansma LG (1981) *Molukkers in Nederland. Een probleem-inventariserend onderzoek*. Deventer: Van Loghum Slaterus B.V.
- Venkatesh SA (1997) *The Social Organization of Street Gang Activity in an Urban Ghetto*. *American Journal of Sociology* 103:82-111.

- Verbrugge LM (1977) The structure of adult friendship choices. *Social Forces* 56: 576-597.
- Völker B (1995) Should Auld Acquaintance be forgot...? *Institutions of Communism, the transition to Capitalism and Personal Networks: The case of East Germany*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Völker B (2001) *Where Friends are Made. Contexts, Contacts, Consequences*. Voorstel tbv NWO-Vernieuwingsimpuls.
- Völker B, Flap H (1998) Getting ahead in the former GDR. Human and social capital in the status attainment process under communism. *Acta Sociologica* 1:17-34.
- Völker B, Flap H (2001) Informele relaties op het werk. *Sociale Wetenschappen*, 44:30-47 .
- Warner BD, Rountree PW (1997) Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systemic Nature of Informal Social Control. *Social Problems*, 44:520-536.
- Warr M (1996) Organization and Instigation in Delinquent Groups. *Criminology* 34:11-37.
- Wasserman S, Galaskiewicz J (eds. 1994) *Advances in Social Network Analysis. Research in the Social and Behavioral Sciences*. London: Sage.
- Weber M (1921) *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr.
- Wellman B (1988) Structural Analysis: From Method and Metaphor to Theory and Substance. pp19-61 in B. Wellman & S.D. Berkowitz (eds.) *Social Structure: A Network Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Werdmölder H (1986) *Van vriendenkring tot randgroep. Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk*. Houten /Amsterdam: Het Wereldvenster.
- Werdmölder H (1990) *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint.
- Werdmölder H, Meel P (1993) Jeugdige allochtonen en criminaliteit, een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens. *Tijdschrift voor Criminologie* 35, 252-276.
- Whyte WF (1947) *Street Corner Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- With J (1983) zie Maliepaard (1985) *Achtergronden van deviant gedrag bij allochtone jongeren*.
- Wittebrood K (2000) Trends in Jeugdgeweld. *Justitiële Verkenningen* 26:21-34.
- Wittebrood K, Keuzenkamp S (2000) *Rapportage jeugd 2000*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

www.bredeschool.net/vei001.htm
www.minjust.nl/a_beleid/fact/cfact6.htm
www.ncjfcj.unr.edu/homepage
www.virlib.ncjrs.org/JuvenileJustice.asp

